

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

นางสาวทิพจุฑา สุภิमारส

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษานปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DEVELOPMENT OF NORTHERN-KHMER CHILD REARING
CULTURAL TRANSMISSION PROCESS
BASED ON THE LOCAL WISDOM EMPOWERMENT THEORY

Miss Tipchutha Subhimaros

สถาบันวิทยบริการ

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Early Childhood Education

Department of Curriculum, Instruction and Educational Technology

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

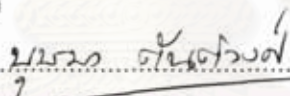
Copyright of Chulalongkorn University

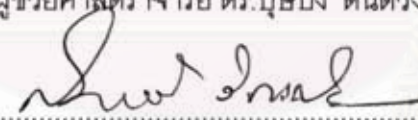
หัวข้อวิทยานิพนธ์   การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
 เชมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
 โดย   นางสาวทิพจุกา สุภิมารต
 สาขาวิชา   การศึกษาปฐมวัย
 อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ
 อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม   รองศาสตราจารย์ ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับ
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

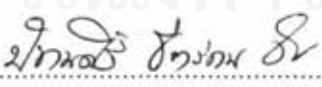
.... คณบดีคณะครุศาสตร์
 (รองศาสตราจารย์ ดร.พศุทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์)

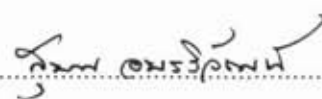
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.... ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ดันติวงศ์)

.... อาจารย์ที่ปรึกษา
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ)

.... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
 (รองศาสตราจารย์ ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์)

.... กรรมการ
 (อาจารย์ ดร.ปัทมศิริ ธีรานุรักษ์ จารุชัยนิวัฒน์)

.... กรรมการ
 (ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์)

ทิพจชา สุภิมารส : การพัฒนาระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนชาตพันธ์ุ
 ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (DEVELOPMENT OF NORTHERN-KHMER
 CHILD REARING CULTURAL TRANSMISSION PROCESS BASED ON THE LOCAL WISDOM
 EMPOWERMENT THEORY) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ,
 อ.ที่ปรึกษาร่วม : รศ.ดร.จิระพันธ์ พูลพัฒน์, 316 หน้า.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนชาตพันธ์ุ
 เขมรถิ่นไทย 2) พัฒนาระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ดำเนินการวิจัยในชุมชน
 เขมรถิ่นไทย "ปรีythม" ระยะที่ 1 วิจัยเชิงมานุษยวิทยา ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย ครูศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า
 จำนวน 2 คน ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 6 คน สมาชิกในชุมชน จำนวน 44 คน ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูชาวบ้านกลุ่มได้รับการสร้างพลัง จำนวน 8 คน
 ครูโรงเรียนบ้านตัว จำนวน 4 คน และ เด็กซึ่งกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านตัว จำนวน 13 คน

ผลการวิจัย มีดังนี้

1. องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนปรีythม 5 ด้าน
  - 1) จุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดวิธีการดูแลเด็ก ด้วยความรักและทะนุถนอม 2) องค์ความรู้ เนื้อหาวัฒนธรรมทั้งด้านจิตใจ ด้านสังคม
 และด้านวัตถุ คือ 2.1) องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี 2.2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ 3) คุณลักษณะ
 ของผู้ถ่ายทอด เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในองค์ความรู้และเนื้อหาวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน
 คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด มีทั้งการถ่ายทอดให้ลูกหลานภายในครอบครัวและถ่ายทอด ให้คนอื่นในชุมชนที่มีความสนใจ
 เรียนรู้ 4) วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอด มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง
 การให้เลียนแบบจากผู้ถ่ายทอดและการให้เรียนรู้อย่างครบทุกหลักจำ ส่วนสื่อที่ใช้ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมและสื่อวัสดุ
  - 5) การประเมินผลกระบวนการถ่ายทอด เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการด้วยการสังเกตและให้คำแนะนำ คุณค่าของวัฒนธรรม
 ที่มีต่อบุคคล เป็นคุณค่าทางจิตใจ รู้สึกได้รับการคุ้มครองป้องกัน ดูแลรักษา บัดเป่าความทุกข์ โรคภัยต่างๆ คุณค่าของวัฒนธรรม
 ที่มีต่อชุมชน เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหนียวแน่น คนรุ่นใหม่เคารพนับถือ เชื่อในคำสอนของผู้สูงอายุ
2. พัฒนาระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน องค์ประกอบ
 ของการสร้างพลัง ได้แก่ แนวคิดและหลักการ วัตถุประสงค์ ความรู้พื้นฐาน และ ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
 โดยมีขั้นตอนการสร้างพลัง ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม 2) การระบุความต้องการของชุมชน 3) การสร้างพลัง
 ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน 4) การสร้างหน่วยการเรียนรู้ 5) การทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ 6) การสะท้อนความคิด
 และการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ และประเมินผลการสร้างพลัง
3. เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการมีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ดังนี้ 1) ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยในการเรียนรู้และสื่อสาร
 กับครูชาวบ้านขณะได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม 2) รับรู้วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย อาหาร-ขนมพื้นบ้าน ประเพณีในชุมชน
 ของตน 3) รับรู้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน การดูแลรักษาทรัพยากรจากป่าชุมชนที่ใช้หมุนเวียนในการดำรงชีวิต

ภาควิชา...หลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา...ลายมือชื่อนิสิต..... *ทิพจชา สุภิมารส*
 สาขาวิชา...การศึกษาปฐมวัย...ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *สมพงษ์ จิตระดับ*
 ปีการศึกษา... 2550...ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *จิระพันธ์ พูลพัฒน์*

4584661227 : MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

KEY WORD: CHILD REARING / CULTURAL TRANSMISSION PROCESS /

LOCAL WISDOM / EMPOWERMENT THEORY / NORTHERN-KHMER

TIPCHUTHA SUBHIMAROS : DEVELOPMENT OF NORTHERN-KHMER

CHILD REARING CULTURAL TRANSMISSION PROCESS

BASED ON THE LOCAL WISDOM EMPOWERMENT THEORY.

THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. SOMPHONG CHITRADAB, Ph.D.,

THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF. CHEERAPAN BHULPAT, Ph.D., 316 pp.

The objectives of this research were: 1) to study Northern-Khmer child rearing cultural transmission process, and 2) to develop the emerging processes based on the local wisdom empowerment theory. This study was conducted in "Preetom" Northern-Khmer community and developed in two phases; 1) qualitative anthropological approach, and; 2) participatory action research approach. The first phase participants, including: a) the researcher; b) 2 teachers of Dekrakpah learning resource center; c) 6 key informants; d) a 44-member community focus group. The second phase participants, including: e) 18 members of empowers local wisdom teachers; f) 8 members of empowered local teachers; g) 4 teachers of Bantew School and h) 13 children in Pratom1 of Bantew School.

The findings were as follows:

1. Five main facets of the Northern-Khmer child rearing cultural transmission process in Preetom community were examined: 1) objectives – transmitting child-care knowledge to parents and other stakeholders, and cultivating spiritual development of children through love and instilling a sense of self-worth. 2) body of knowledge contents categorized into: 2.1) ritual steps and materials 2.2) lore and beliefs. 3) characteristics of transmitters and receivers; transmitters were consisting of wise men of experts in each genre of cultural content. Some were venerable and some were natural leaders of the community; receivers –consisting of related persons (kin) and other persons who were interested. 4) methods/media-transmission of oral literature, practical demonstrations, practice and imitation, trial and error; and 5) evaluation, including informal practice and additional instruction. Cultural values were of spiritual, social and material values of the community was through enhanced bonding to traditional values, fostering of strong community relationships, cultivation of respect for elders, and following traditional ways.

2. Four main facets of the local wisdom empowerment to develop Northern-Khmer child rearing cultural transmission process consisted of concepts and principles, objectives, basic knowledge, and strategy on wisdom empowerment. Seven stages of empowerment procedures were: 1) participatory rural appraisal; 2) defining community needs; 3) empowerment via community learning experience; 4) develop learning units; 5) field study; 6) reflection and knowledge exchanged dialogue; and 7) participatory evaluation.

3. After the empowerment process the children demonstrated their self-understanding in three aspects: 1) using their ethnic language to learn from the local wisdom teachers, 2) observing their community heritage in cuisine and tradition, 3) accepting their community and forest interdependent way of living.

Department Curriculum, Instruction, and Educational Technology

Field of study Early Childhood Education

Academic year 2007

Student's signature Tipchutha Subhimaros

Advisor's signature Chitradab Somphong

Co-advisor's signature Cheerapan Bhulpat

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ ผลจากกระบวนการในการขัดเกลาชีวิต การค้นพบพลังในการทำงานอย่างมีสติ พร้อมเผชิญปัญหาและมีความยินดีในทุกลมหายใจ จากการได้ร่วมเรียนรู้และค้นพบพลังของคนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งไปพร้อมกับการพบว่าความสุขแท้จริงนั้นแสนเรียบง่าย ได้สัมผัสประสบการณ์ในการสร้างองค์ความรู้จากมือและหัวใจที่เปี่ยมด้วยความรักอันยิ่งใหญ่ของครูชาวบ้าน ในการถ่ายทอดภูมิธรรมแก่เลือดเนื้อ เพื่อสร้างสำนึก รู้คุณค่าและภาคภูมิใจในถิ่นตน

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ รองศาสตราจารย์ ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้เป็นเทียนส่องแสงแห่งภูมิปัญญา ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ตันติวงศ์ ประธานกรรมการสอบ ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์ และ อาจารย์ ดร.ปัทมาศิริ ธีรานุรักษ์ จารุชัยนิวัฒน์ กรรมการสอบ ผู้ให้คำแนะนำในการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ อาจารย์อศิรา จรรย์ยานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรรย์ยานนท์ รองศาสตราจารย์ บุญยัง หมั่นดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบ ผลงาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณิง สายแก้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปยุตต์รัตน์ พิงคานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปราโมทย์ ด้านประดิษฐ์ อาจารย์ทองสุข รวยสูงเนิน และ อาจารย์ธนากร สุภิมารส ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งชี้แนะให้ผู้วิจัยสามารถถ่ายทอดความรู้ ความคิดที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานตลอดเส้นทางสายวิทยานิพนธ์นี้มาจนถึงสุดปลายเส้นทาง กราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เปรียบประดุจสายธารแห่งปัญญาแก่ศิษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่าอย่างมิรู้เหน็ดเหนื่อย ตลอดจนเจ้าหน้าที่คณะครุศาสตร์ทุกท่าน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนการทำงานของนิสิตเสมอมา และ ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งการให้โอกาสการศึกษาต่อของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ขอบคุณป้ายาว หรือ “ปรี๊ยม” ที่ให้ชีวิต ให้ทรัพย์และภูมิปัญญาจากป่า ขอขอบคุณยาย-ตา พ่อครู-แม่ครูชาวบ้านทุกคน คณะครูและเด็กๆ โรงเรียนบ้านแจรน ครูนก-ครูหนอย-ครูจิตแห่งเด็กรักป่า ผู้เป็นแรงบันดาลใจในความเชื่อมั่น ศรัทธา และเสียสละ กัลยาณมิตร ครูกระแต-ครูโมทย์ เพื่อนๆ ป.เอกทุกคน และ วิทยานิพนธ์เล่มนี้คงไม่สามารถจะสำเร็จลงได้ หากขาดพลังสนับสนุน การดูแลกลม่อ้มขวัญ และกำลังใจ ตลอดเส้นทางจากอาจารย์ฤๅ สิงคเสถิต

ความดี ความงาม และความจริงที่ทุกคนได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบไว้เพื่อตอบแทนพระคุณของแผ่นดินเกิดและพระคุณอันสูงสุดหาอื่นใดเปรียบมิได้ ของพ่อแม่ผู้ประเสริฐ พ่อธนากร และแม่สุธีรา สุภิมารส ที่ให้ชีวิต ความรัก การพุ่มพักอุ้มชู อบรมเลี้ยงดูและเป็นแบบอย่างที่ดีตลอดมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
คำถามการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
ฐานแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม.....	13
วัฒนธรรม ความหมายและที่มา.....	13
แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	17
คุณค่าของวัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	18
วัฒนธรรมชุมชน: วัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน และธรรมชาติ.....	24
กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทย.....	27
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยตามแนวทางมานุษยวิทยา.....	36
หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์.....	36
วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา.....	37

บทที่	หน้า
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนและการพัฒนาเด็กปฐมวัย.....	41
หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก.....	41
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน.....	47
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	49
การพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทสังคมวัฒนธรรม.....	52
พัฒนาการและความเข้าใจตนเองของเด็กปฐมวัย.....	56
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	59
แนวคิดทฤษฎีการสร้างพลัง.....	61
หลักการและแนวคิดในการสร้างพลัง.....	62
รูปแบบและกระบวนการสร้างพลัง.....	63
ผลของการสร้างพลังและการประเมินผลการสร้างพลัง.....	64
บทบาทของผู้จัดกระบวนการสร้างพลัง.....	67
เครื่องมือที่ใช้ในการสร้างพลัง.....	68
การบูรณาการแนวคิด ทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	69
แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	70
ความรู้พื้นฐานของสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	72
แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	73
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	75
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	81
ระยะที่ 1 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดู เด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย.....	85
ช่วงที่ 1 การเตรียมตัวผู้วิจัยและการศึกษาเอกสาร.....	87
การเตรียมตัวผู้วิจัย.....	87
การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย....	88
ช่วงที่ 2 การศึกษาภาคสนาม.....	90
การคัดเลือกชุมชน และการเข้าสนามวิจัย.....	90
การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า.....	91
การศึกษาภาคสนาม.....	91
การจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน.....	94

	ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดู	
	เด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย.....	95
	ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม	
	.....	99
	ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม.....	99
	ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต สะท้อนภาพ และ	
	การถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม.....	100
	ประชากรในการวิจัย ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2.....	101
	วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	103
	การตรวจสอบข้อมูล.....	104
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	105
	การนำเสนอผลการวิจัย.....	108
4	สภาพพื้นฐานชุมชนปริทัศน์.....	109
	ที่ตั้งและสภาพทั่วไป.....	109
	ประชากรและการดำเนินชีวิต.....	117
	อาชีพและเศรษฐกิจ.....	119
	การปกครอง ส่วนราชการ และสาธารณูปโภค.....	120
	สังคมและวัฒนธรรม.....	123
	ระบบการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้.....	128
	ครุภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	135
	เด็กปฐมวัย.....	148
	บทสรุป.....	150
5	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย.....	151
	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย...	152
	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านจิตใจ.....	153
	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านสังคม.....	163
	กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านวัตถุ.....	172
	คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	
	ที่มีต่อบุคคลและชุมชน.....	183

บทที่	หน้า
	สรุปสภาพกระบวนการถ่ายถอดวัฒนธรรมฯ จากการศึกษาในระยะที่ 1..... 185
6	ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: การพัฒนากระบวนการถ่ายถอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย..... 188
	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายถอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย..... 188
	ผลที่ได้จากการพัฒนากระบวนการถ่ายถอดวัฒนธรรม..... 219
	ข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและ วัฒนธรรมของตนในเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย..... 228
	สรุปผลการวิจัย: การพัฒนากระบวนการถ่ายถอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย..... 235
7	สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ..... 237
	สรุปผลการวิจัย..... 240
	อภิปรายผลการวิจัย..... 244
	ข้อสังเกตจากการวิจัย..... 250
	ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้..... 251
	ข้อเสนอแนะในการวิจัย..... 253
	รายการอ้างอิง..... 254
	ภาคผนวก..... 265
	ภาคผนวก ก..... 266
	ภาคผนวก ข..... 273
	ภาคผนวก ค..... 275
	ภาคผนวก ง..... 295
	ภาคผนวก จ..... 297
	ภาคผนวก ฉ..... 301
	ภาคผนวก ช..... 306
	ภาคผนวก ซ..... 307
	ภาคผนวก ฌ..... 310
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 316

สารบัญญัตินี้

ตารางที่	หน้า
2.1	ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยสุรินทร์..... 34
3.1	ขั้นตอนการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน..... 85
3.2	การเก็บข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย..... 94
3.3	ขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทย..... 96
4.1	วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยจำแนกตามเนื้อหา..... 127
4.2	สรุปผลการพัฒนาระดับชั้นปฐมวัย ช่วงปีการศึกษา 2547-2549..... 129
4.3	ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อปรับการจำแนกครุภูมิปัญญาชาวบ้าน ตามหมวดของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน..... 136
4.5	การได้รับการถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดของครุภูมิปัญญาชาวบ้าน..... 141
6.1	การสร้างพลังและยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน..... 194
6.2	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน..... 215
6.3	พัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เรื่อง จวมกันเน็ด..... 220
8.1	การแบ่งวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย ตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ (ศึกษานำร่อง)..... 295
8.2	วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่พบในชุมชนปริยัทม จำแนกตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ..... 296
8.3	สรุปการวิเคราะห์ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม..... 297
8.4	ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ช่วงปี 2547-2549 หมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี..... 301
8.5	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โรงเรียนบ้านแจรน ปีการศึกษา 2548..... 306
8.6	การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครุภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน..... 310

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
3.1 ความสัมพันธ์ของฐานแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	82
3.2 ขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย.....	83
3.3 สรุปขั้นตอนการวิจัยและข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย.....	84
4.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 1.....	143
4.2 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 2.....	144
4.3 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 3.....	145
6.1 วงจรของกิจกรรมการสร้างพลังที่เกิดขึ้นในงานวิจัยระยะที่ 2	189
6.2 บทบาทของผู้วิจัยและองค์กรต่างๆ ในการเป็นกลไกขับเคลื่อนวัฒนธรรมฯ.....	214
6.3 การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย.....	218
6.4 แสดงฐานกิจกรรมการเรียนรู้.....	224

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
4.1	แผนที่จังหวัดสระบุรี.....	110
4.2	แผนที่แสดงให้เห็นตำบลต่างๆ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี.....	112
4.3	แสดงอาณาเขตของชุมชนซึ่งอยู่ล้อมรอบป่าปรีรัมย์.....	114
4.4	แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนในชุมชนปรีรัมย์ (คุ้มบ้านถนน).....	115
4.5	วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชุมชนปรีรัมย์ที่สัมพันธ์กับฤดูกาลต่างๆ.....	124
4.6	เด็กๆ ร่วมตักบาตรเช้า ในงานประเพณีแซนโดนตาที่สำนักสงฆ์ปรีรัมย์.....	125
4.7	เด็กเล็กกลับจากโรงเรียนโดยใช้ถนนซึ่งตัดผ่านกลางป่าปรีรัมย์.....	128
4.8	เด็กๆ ขณะรอรับประทานอาหาร.....	130
4.9	ทางเข้าสู่ชุมชนปรีรัมย์ และทางเข้าศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า.....	132
4.10	แผนผังแสดงสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า.....	133
4.11	การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าที่บ้านนายประดับ และนางเตี๊อบ สาคร.....	139
4.12	แสดงแผนผังตำแหน่งของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน 6 คน ในช่วงแรก.....	147
4.13	แสดงให้เห็นการขยายตัวของกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน.....	148
5.1	การสาธิตขั้นตอนการทำอุปกรณ์ประกอบพิธีจวมก้นเน็ด และตัวจวมก้นเน็ด ซึ่ง “มีลักษณะเหมือนห่านน้ำ”	154
5.2	ยายเยยกำลังทำจวมกรูเพื่อใช้ประกอบพิธีไหว้ครูก่าเน็ด และตัวจวมสองแบบ.....	156
5.3	กระเซอโดนตา.....	160
5.4	การประกอบพิธีแซนโดนตา.....	162
5.5	แผนที่ป่ายาวหรือปรีรัมย์แสดงให้เห็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้ง 15 ฐาน.....	165
5.6	ยายกำลังร้องเพลงกล่อมหลาน.....	168
5.7	การร้องเล่นและแสดงบทบาทสมมติของเด็กๆ.....	172
5.8	ขนมพื้นบ้านในงานบุญ.....	173
5.9	ขั้นตอนในการทำขนมต้มต่าง.....	174
5.10	ขั้นตอนและอุปกรณ์ในการทำขนมข้าวต้มมัดหรือข้าวต้มใบมะพร้าว.....	175
5.11	ขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ.....	177
5.12	เด็กเล่นปั้นไม้ไผ่.....	181
5.13	การทบทวนงานสานใบตาล ทางมะพร้าว และการถ่ายทอดสู่เด็ก.....	182

ภาพที่	หน้า
6.1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม.....	198
6.2 การจัดเวทีคืนข้อมูล ระบุความต้องการของชุมชน.....	199
6.3 การสาธิตและฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้าน.....	200
6.4 การสนทนาแลกเปลี่ยนหลังการฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้าน.....	202
6.5 การสนทนากลุ่ม จัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติป่าปรีythมสำหรับเด็กปฐมวัย.....	203
6.6 การวางแผนผลิตสื่อเกี่ยวกับป่าปรีythมและผลงานที่ได้ๆ มีส่วนในการผลิต.....	204
6.7 บทร้องที่แต่งขึ้นประกอบการละเล่นรำตรุษโดยนายประดับ สาคร.....	205
6.8 ร้อยพื้นคณะรำตรุษ.....	207
6.9 คณะรำตรุษวันออกแสดงเพื่อถ่ายทอดให้แก่เด็กปฐมวัย.....	207
6.10 การเตรียมงานกับครูในโรงเรียนและวางแผนทำงานร่วมกับครูเป็นรายบุคคลที่บ้าน..	208
6.11 การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน.....	209
6.12 การเกิดกลุ่มเครือข่ายครูชาวบ้านชุมชนปรีythม.....	211
6.13 แสดงที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปรีythม.....	212
6.14 ครูอาสาสมัครให้จัดจวมกันเน็ด และผลงานของเด็ก.....	222
6.15 ผลงานของเด็กที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในด้านภาษา..	229
6.16 พ่อแม่ แม่ครูละเล่นรำสาก (ซ่าย) เด็กๆ เรียนรู้วิถีและลองเล่นรำสาก (ขวา).....	231
6.17 บันทึกการเรียนรู้ของเด็ก การเข้าแถวหยอดขนมกันเตรียม.....	231
6.18 การจัดสถานการณ์จำลองพิธีตัดทรายสีทิสและบันทึกการเรียนรู้ของเด็ก.....	231
6.19 ครูสมบุญสอนให้เด็กๆ สำนวจสิ่งมีชีวิตในป่า เห็ดพิษและปลวกจอมขยัน.....	232
6.20 การจัดบทบาทสมมติขายของ “ตลาดป่า”	232
6.21 ล้อมวงฟังครูประดับและครูสมเล่าเรื่องราวความเป็นมาของศาลยายตา.....	234

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนแต่เดิมมีวิถีชีวิตที่พึ่งอิงธรรมชาติ มีระบบการเรียนรู้ด้วยการถ่ายทอดจากพ่อแม่ ไปสู่ลูกหลาน เป็นลักษณะการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย ผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้กำหนดหลักสูตร วิธีการถ่ายทอดความรู้ วิธีการฝึกฝนผู้เรียน การวัดผล ประเมินผล การจูงใจให้ผู้เรียนต้องการเรียนรู้อย่างเป็น ผู้สืบทอดองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับอาชีพในครอบครัว ทำให้ระบบการถ่ายทอดความรู้ ในครอบครัวสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ถ่ายทอดและผู้เรียนได้อย่างแท้จริง แต่ละครอบครัว แต่ละชุมชนมีเคล็ดลับในการประกอบอาชีพ มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ความรู้ ที่หลากหลายในชุมชน ทำให้ระบบความรู้ในชุมชนมีการพัฒนาสืบต่อกันมาอย่างยาวนานและ ต่อเนื่อง แต่หลังจากสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของระบบการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม มีการจัดตั้งระบบโรงเรียนให้เป็นสถาบันที่มีหน้าที่หลักในการให้การศึกษา ตามหลักสูตร ที่กำหนดมาจากส่วนกลาง ไม่ใช่หลักสูตรและวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ผู้ถ่ายทอดและผู้เรียนร่วมกัน คิดทำอีกต่อไป เมื่อแนวทางการพัฒนาประเทศเน้นที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการทำประเทศ ให้เป็นอุตสาหกรรม ระบบการเรียนรู้ทั่วประเทศก็เน้นที่การพัฒนากำลังคนให้สามารถทำงานรองรับ การพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรม โดยการพัฒนามือแรงงานระดับผู้เชี่ยวชาญ ลงมาจนถึงกรรมกร รับจ้าง ซึ่งทำให้คนในชุมชนต้องอพยพย้ายถิ่นเพื่อการทำงาน เกิดเป็นปัญหาทางสังคมในชุมชน เกือบจะทุกแห่ง (นภาพร หนะวานนท์, 2543) ส่งผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเด็ก เยาวชน และ สัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งพบว่าครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกันนั้นมีแนวโน้มลดลง (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ, 2541)

ผลจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชนที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้การสนับสนุน พบว่า พลังท้องถิ่นประกอบด้วย 4 ส่วนที่สำคัญ คือ ฐานทรัพยากร เครือข่ายทางสังคม ระบบความรู้ วัฒนธรรมและความเชื่อ เปรียบเสมือนบ้านที่มีฐานรากเป็นเสาเข็ม 4 ต้นผูกโยงยึดกันไว้ ตัวอย่างเช่น ฐานทรัพยากรจากป่าซึ่งคนในท้องถิ่นแต่เดิมเคยอยู่กันอย่างมีกินมีใช้อุดมสมบูรณ์ เมื่อป่าลดขนาดลง ส่งผลให้ชาวบ้านมีความยากลำบากในการหาอยู่หากิน ต้องปรับตัวไปทำงานรับจ้างในเมือง ผลจากการทำลายฐานทรัพยากรของท้องถิ่น ส่งผลกระทบเป็นปรากฏการณ์อพยพย้ายถิ่นบ้นทอนเครือข่าย ทางสังคม และชุดความรู้ที่ชาวบ้านเคยใช้ในการหากินกับป่าจะถูกทอดทิ้งและหมดความหมายไป เกิดลักษณะความรู้เดิมที่มีก็ใช้ไม่ได้เพราะไม่มีที่จะใช้ และความรู้ใหม่ที่จะต้องไปใช้ เมื่อเข้าไปทำงาน ในเมืองก็ไม่มี เรียกว่าเป็น “ความรู้คนละชุดกับที่จำเป็นต้องใช้” (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)

สอดคล้องกับข้อมูลจากโครงการวิจัยระยะยาวที่ ลัดดา เหมาะสุวรรณและคณะ ซึ่งเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง ใน 17 จังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 9,488 คน (อมรวิรัช นาคกรทรรพ, 2547) เสนอภาพในปัจจุบันว่ามีเด็กไทยจำนวนประมาณร้อยละ 37.3 อยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย ส่วนในชนบทมีครัวเรือนที่หนุ่มสาวอพยพไปทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก ทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ให้อยู่ที่บ้าน ในขณะที่เดียวกัน มีเด็กกำพร้าสูงถึงร้อยละ 8.2 กล่าวได้ว่าเด็กไทยในชนบทจำนวนมาก ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ย่าตายายมากกว่าพ่อแม่ซึ่งมีภาระต้องทำงานหารายได้ เด็กจึงเติบโตขึ้น โดยผ่านการเรียนรู้จากสังคมและชุมชน ที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไปในแต่ละชุมชน ตามทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อของบุคคลต่างๆ ในแต่ละชุมชน ทำให้เกิดช่องว่างของการอบรมเลี้ยงดู ขาดการชี้นำทางศีลธรรม ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความแปลกแยกจากศาสนาและครอบครัวได้

จังหวัดสระบุรี ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ชาวไทยภูเขา ไทยลาว และเขมรถิ่นไทย ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะตน มีองค์ความรู้ชุมชน ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มาเป็นเวลายาวนาน ด้วยความต้องการแรงงานด้านอุตสาหกรรม และสภาพ ภูมิประเทศที่ค่อนข้างกันดาร ทรัพยากรธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์นัก จึงส่งผลให้ประชากรที่สามารถ ขยายแรงงาน อีกสถานะหนึ่งหมายถึงพ่อแม่ที่ต้องละทิ้งถิ่นฐานและลูกเข้าสู่เมืองใหญ่ ส่งผลต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของเด็กและสัมพันธภาพในครอบครัว นอกจากนี้ ระบบการศึกษาที่อิงองค์ความรู้ จากส่วนกลาง ปฏิเสธ “องค์ความรู้ดั้งเดิม” ไม่ตอบสนองของความต้องการของชุมชน ยังส่งผลให้เด็ก ไม่เห็นคุณค่าขององค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และเกิดภาวะการณ์ “ขาดช่วง” ของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ผู้ใหญ่วัยรุ่นปู่ย่า ตายาย ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูก “ขาดโอกาส” ในการถ่ายทอด และ “ขาดความมั่นใจ” เนื่องจากคนรุ่นพ่อแม่ ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลับต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กว่ายวนอยู่ในกระแสของตลาดแรงงาน

ปัจจุบันชุมชนในชนบทเกือบทุกแห่งยังคงมีเส้นทางของการเข้าสู่ตลาดแรงงานที่ถอยร่น เข้าไปในหมู่บ้านเรื่อยลงมาจนถึงเด็กและเยาวชนที่เพิ่งจบชั้นเรียนระดับประถมศึกษา ภาพชาวชนบท ปัจจุบันยังคงเป็นภาพที่พ่อแม่ต่างต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงชีพในเมือง บ้างเป็นกรรมกร หาเช้ากินค่ำ พ่อของเด็กบางคนทำงานเป็นยามบริษัทในตัวอำเภอเมือง บางคนขับรถบรรทุก แม่ต้องเข้ามาเป็นแม่บ้านตามบริษัทห้างร้าน และเป็นพนักงานทำความสะอาด หลายคนต้องดิ้นรน เข้ามาทำงานในเมืองหลวง วิธีการทำงานเหล่านั้นย่อมหมายถึง สภาพที่พ่อแม่ต้องอยู่ห่างจากบ้าน ห่างจากลูก ทำให้ไม่ได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกับลูก เนื่องจากมีภาระงานในช่วงเวลากลางคืนหรือต้องไป ทำงานต่างจังหวัดเป็นเวลานาน เด็กในชุมชนจำนวนมาก จึงอยู่ในความดูแลของคนรุ่นปู่ย่าตายาย โดยมีกลุ่มรุ่นพี่อายุไล่เลี่ยกันคละอายุตั้งแต่ตัวเล็กตัวน้อย ขึ้นอนุบาล ประถม มัธยม ผู้ใหญ่ ซึ่งไม่ใช่พ่อแม่จึงต้องมีบทบาทสำคัญในการดูแลให้การอบรมเลี้ยงดู ขัดเกลาทั้งทางตรงและ ทางอ้อม ตามสภาพในหมู่บ้านชนบทอีสานนั้น มีสื่อต่าง ๆ เท้าที่จะเกิดขึ้นในวิถีชีวิต นักวิชาการ

หลายท่านให้คำจำกัดความเด็กชนบทกลุ่มนี้ว่า “เด็กด้อยโอกาส” สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า เด็กกลุ่มนี้ได้รับ “โอกาส” โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสของการได้เรียนรู้ในวิถีชีวิตซึ่งผูกพันกับชุมชน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติตามแหล่งที่เด็กอาศัยอยู่ รวมไปถึงสื่อร่วมสมัย บทเพลงทั้งลูกทุ่ง ลูกกรุง หมอลำที่กังวานจากเครื่องเล่นวิทยุ การได้ชมรายการโทรทัศน์ตามบ้านของผู้พ่อกับแม่จะกิน ในชุมชน ซึ่งย่อมจะจำกัดเวลาในการรับชมตามข้อจำกัดของสภาวะแวดล้อม การได้เห็นแบบอย่าง จากผู้ใหญ่ จากพี่รุ่นที่โตกว่า การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์แบบมุขปาฐะ จากผู้ที่เด็กเคารพนับถือ ยกย่องว่ารู้มากกว่าตนเอง

ในชุมชนชนบท ผู้คนไม่ต้องรีบเร่งและแข่งขัน จึงใช้เวลาอย่างอิมเมมเก็บรายละเอียด แห่งชีวิตได้อย่างละเอียดอ่อน เด็กในชนบทที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่พร้อมทางธรรมชาตินั้น ต้องการการชี้แนะเพียงเล็กน้อย และเพิ่มพูนโอกาสให้ผ่านกระบวนการที่ทำให้พัฒนาตัวเอง จากภายใน ได้ฝึกการสังเกตธรรมชาติรอบตัวอย่างมีสติ มีความสงบนิ่ง วางใจในสรรพสิ่งรอบตัว ฝึกการตระหนักรู้ตน ให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ โดยมีธรรมชาติเป็นสื่อการเรียนรู้ โดยไม่ต้อง ใช้เม็ดเงินมากมายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก กับธรรมชาติ อาจเกิดขึ้นอย่างไหลเรื่อยตามเวลาในชนบท ซึ่งเด็กสามารถเรียนรู้รูปแบบ ของความสัมพันธ์ที่ดีงามหรือความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ บทบาทของปู่ย่าตายายที่ดูแลล่อเมตตาเด็กอีกสถานปัจจุบันนั้น สภาพส่วนใหญ่ยังคงเป็นบทบาท ที่ดำเนินไปเรื่อย ๆ โดยมีช่องว่างระหว่างวัยเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง มีความไม่เข้าใจต่อกัน รวมทั้งปัญหาจากการที่เด็กไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม ตามความต้องการของเด็กในแต่ละช่วงวัย ส่งผลให้เด็กเล็กในชุมชนตกอยู่ภายใต้วงจรแห่งปัญหา ซ้ำซาก ไม่ว่าจะปัญหาแรงงานเด็ก อาชญากรรม ยาเสพติด ฯลฯ

การสร้าง “พื้นที่” และ “โอกาส” เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน พบปะเห็นหน้ากัน ช่วยธำรงรักษาสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีความผูกพันร่วมกัน สอดคล้องกับ ความคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ซึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในเมืองและในท้องถิ่น ที่พบว่าขาดความเป็นชุมชนมากขึ้น โดยเริ่มจากความไม่สนใจที่จะทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ชุมชนตกอยู่ในสภาพต่างคนต่างอยู่ ที่สำคัญคือ ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของในสมบัติส่วนรวมของชุมชน และขาดความผูกพันกับท้องถิ่น ทั้ง ๆ ที่ การรวมหมู่ถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของคนไทย มาโดยตลอด ดังนั้น พื้นที่ทางกายภาพที่ชาวบ้านใช้เป็นที่พักพิงเสวนา จึงมีความสำคัญยิ่งต่อโอกาส ในการพัฒนากระบวนการสร้างและถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ ลักษณะ สำคัญของระบบความรู้ท้องถิ่นไทย คือ เป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับบริบทฐานทรัพยากร ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้ตอบสนองความจำเป็นในการยังชีพ และเป็นความรู้เกี่ยวกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม

และวัฒนธรรมของคนในชุมชน ซึ่งความรู้ประเภทนี้ “คนใน” ชุมชน เท่านั้นที่จะรู้ เป็นการผูกพันกัน ด้วยวัฒนธรรมที่พิเศษต่างจากกลุ่มอื่น อีกส่วนหนึ่งเป็นความรู้ในมิติทางวัฒนธรรมซึ่งสืบทอด ผ่านเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น ได้แก่ ธรรมเนียม ประเพณี จารีต ฮีต-คอง ดำเนิน เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต เรื่องเล่าต่าง ๆ การละเล่น เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้จะซ่อนความรู้ ที่ถูกทดสอบและกรองแล้วว่าเป็นความรู้สำคัญ สมควรจะสืบทอดต่อ ๆ ไปถึงลูกหลาน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในชุมชนนั้น เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมา ของสังคม เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรมและภูมิปัญญา จนเป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกที่สามารถเรียนรู้ ก่อให้เกิดผลดีกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม เรียกว่าเป็น “วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ เพื่อเป็นมรดกทางสังคม เป็นสมบัติของส่วนรวม โดยผ่านกระบวนการ ถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นก่อนซึ่งเป็นผู้รักษาวัฒนธรรมเอาไว้สู่คนรุ่นต่อไป อย่างไรก็ตามวัฒนธรรม อาจสลายตัวหรือตายไปได้ เมื่อคนในสังคมไม่ยอมรับ หรือไม่มีการถ่ายทอดต่อไป

การถ่ายทอดวัฒนธรรมถือว่าเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม เป็นฐานในการจัดการศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะที่สำคัญ มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นหัวใจของการศึกษาพื้นบ้าน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสานต่อ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน (วิมลลักษณ์ ชูชาติ, 2540) แม้ว่าวัฒนธรรมของชุมชนนั้นจะเป็นเพียง ส่วนประกอบเล็ก ๆ เป็นวัฒนธรรมย่อย ๆ ของสังคม แต่สังคมไทยเป็นสังคมแบบชุมชน และ ประเทศชาติสร้างขึ้นจากองค์ประกอบภูมิ คือ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและเครือข่ายของชุมชน จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมแห่งชาติที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมของชุมชน จึงมีรากฐานที่เข้มแข็ง และมีความยั่งยืน เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติที่เน้นจิตวิญญาณ สามารถโยงยึด สมาชิกของสังคมได้อย่างแท้จริง

การถ่ายทอดและการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้น เกิดขึ้น ในครอบครัวและชุมชนมากกว่าในโรงเรียน เพราะชีวิตในครอบครัวและชุมชนมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นจริงและเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับรับเอาได้มากกว่าการเรียนเนื้อหาในหนังสือ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2537) กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตตลอดเวลา จึงมีความสำคัญยิ่ง ต่อการสืบทอดวัฒนธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะบทบาทของบิดามารดาและวงศาคนาญาติ ที่มีต่อการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรหลาน คุณค่าทางวัฒนธรรมที่เด็กได้เรียนรู้จากครอบครัว ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และการนับถือศาสนา ระบบอาวุโส การมีสัมมาคารวะ กิริยามารยาท ความกตัญญู ตอบแทนผู้มีบุญคุณ บุคลิกภาพและสุนทรียภาพ ลักษณะนิสัย ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของสมาชิก ในครอบครัว การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดจากความรู้ของวงศ์ตระกูล สืบทอดกัน เป็นสังคม มีการสานต่อความคิด สร้างสรรค์เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เป็นมรดกจากอัจฉริยภาพ

และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน กระบวนการถ่ายทอดทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ สามารถจะศึกษาได้จากแหล่งความรู้ ผู้ถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อการศึกษา จากองค์ประกอบในการศึกษากระบวนการดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่า การศึกษากับวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเนื้อหาของ วัฒนธรรม คือ การพัฒนา และโดยเป้าหมายและวิธีการในการพัฒนา คือ การพัฒนาวัฒนธรรม เพื่อสร้างทรัพยากรบุคคล ที่สั่งสมและฝึกฝนให้เกิดภูมิปัญญาของชาติต่อเนื่องกันไปในวิถีของสังคม

งานวิจัย เรื่อง “การศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์” โดย สุชาดา จักรพิสูทธิ์ และคณะ (2546) พบว่า การสร้างความรู้และการสืบทอดความรู้ของคนในชุมชนปัจจุบันไม่ค่อยเกี่ยวกับเด็ก หากชุมชนไม่สามารถทำให้คนรุ่นต่อไปหันมาสนใจ ไม่เข้ามาสัมพันธ์สืบทอดความรู้ของชุมชนไว้ แน่นนอนว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในอนาคต งานวิจัยให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการพัฒนาหลักสูตร องค์ความรู้ของชุมชน การจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ การถอดบทเรียนถอดความรู้ชุมชน การสร้างสื่อถาวรหรือสื่อลายลักษณ์จากองค์ความรู้ของชุมชน การสร้างความรู้และงานวิจัยชุมชน ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน ตลอดจนการจัดตั้งพื้นที่ต้นแบบเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ให้เป็นแหล่งความรู้สำหรับเครือข่าย เป็นแหล่งฝึกอบรมและพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนให้เข้มแข็ง เช่นเดียวกับ นภากาศ หะวานนท์ และคณะ (2543) ซึ่งทำวิจัย เรื่อง “การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จ ในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน” ที่เสนอแนะให้ทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกให้กับโรงเรียนและชุมชน ในการปรับใช้ภูมิปัญญา และจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

คนเราแต่ละชีวิตมีโอกาสและสิทธิในการพัฒนาตนแตกต่างกัน บางคนเกิดมามีสติปัญญาดี ครอบครัวยังมีฐานะที่จะส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาโดยสร้างปัจจัยเกื้อหนุนทุกอย่าง บางคนฐานะดี แต่ปัญญาด้อย บางคนยากจนแต่ศักยภาพสูง บางคนพิการยากไร้ ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เขาต้องการ ดังนั้นหากการจัดการศึกษามีความเชื่อมโยงกับชีวิต ผู้จัดการศึกษาอาจจะมีใ้ นักบริหารหรือนักการศึกษาเท่านั้น แต่ครอบครัว นักจิตวิทยา แพทย์ เพื่อที่บ้าน วัด ชุมชน องค์กร เอกชนที่มีความเข้าใจในการพัฒนามนุษย์ ฯลฯ ย่อมมีบทบาทที่จะเข้ามาร่วมจัดการศึกษาสำหรับเด็ก แต่ละกลุ่ม ซึ่งต้องการรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มเด็กด้อยโอกาส (สุมน อมรวิวัฒน์, 2546) สอดคล้องกับแนวคิดของ ระพี สาคริก (2544) ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“ความเป็นครูคือธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในรากฐานของแต่ละคนแล้ว
ครู คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อชนรุ่นหลัง
อันควรถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ผู้ใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม”

ดังนั้น เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสและสิทธิทางการศึกษาเต็มตามศักยภาพของเขาที่จะพัฒนาได้ การจัดการศึกษาที่บูรณาการกับชีวิตจริงต้องปลดปล่อยการผูกมัดกับระเบียบที่เข้มงวดของทางราชการ ปรับความคิดในการจัดการศึกษาให้ยืดหยุ่น สนองตอบการแก้ปัญหา มีความคล่องตัว แต่โปร่งใส และตรวจสอบได้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2544) สร้าง “พื้นที่” ในการทำงานร่วมกันระหว่าง ชุมชนและโรงเรียน หากแต่เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน กับชุมชน คือ โรงเรียนยังไม่เปิดให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา ภาระงานของครูที่มาก ทำให้ไม่มีเวลาพัฒนาการสอน รวมทั้งไม่มีเวลาที่จะไปเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในชุมชน (ชุตินา เวทการ และคณะ, 2545) เช่นเดียวกับ สีลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่ศึกษาพบว่า แม้โรงเรียนจะเป็นโครงสร้างที่กระจายตัวอยู่ในหมู่บ้าน มีศักยภาพที่จะทำงาน เรื่องกระบวนการชุมชนได้มาก แต่ภาระที่โรงเรียนมีนั้นมากจน “ท่วมหัว” คำพัง “แค่ดูแลเด็ก อย่างเดียวก็เอาตัวแทบไม่รอดแล้ว”

ปัญหาของชุมชนเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น คือ ลักษณะของการเรียนรู้ยังเป็นแบบเดิมซึ่งมุ่งที่เนื้อหา เพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติหรือการสืบทอดวัฒนธรรมเก่า มีวิธีเรียนรู้ที่ต้องลงมือทำหรือทดลอง ปฏิบัติ โดยมีแรงบันดาลใจจากปราชญ์ชาวบ้าน และไม่มีกระบวนการเป็นลายลักษณ์ รวมทั้งยังคงไม่อ้างอิงกับความรู้สมัยใหม่ ซึ่งในแง่นี้ จะทำให้เกิดปัญหาด้านการสืบทอดและการพัฒนาความรู้ ต่อไปในอนาคต ทั้งจะทำให้ขาดการเชื่อมโยงประยุกต์เอาความรู้สมัยใหม่เข้ามา อันจะเป็นหนทาง ทำให้ความรู้ชุมชนเกิดพัฒนาการและความยั่งยืนได้ ระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการที่แยกเด็ก ออกจากวิถีชีวิตปกติและแยกเด็กออกจากชุมชน ทำให้การสร้างความรู้ การสืบทอดความรู้ ของคนในชุมชนปัจจุบันก็ไม่ค่อยเกี่ยวกับเด็ก ซึ่งหากชุมชนไม่สามารถทำให้คนรุ่นต่อไปหันมาสนใจ ไม่เข้ามาสัมพันธ์สืบทอดความรู้เหล่านี้ไว้ แน่แน่นอนว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในอนาคต

การศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้เมื่อมีกลไกเข้าไปสานความสัมพันธ์ในระดับเขตพื้นที่ ที่สามารถจะทำการศึกษาทงเลือก โรงเรียน และชุมชน ให้เชื่อมโยงเข้าหากัน แล้วสร้างการเรียนรู้ ที่เข้มแข็งขึ้น สร้างพื้นที่ขึ้นมาเป็นพื้นที่ทดลองที่จะเชื่อมโยงการศึกษาทางเลือก วัด โรงเรียน และเครือข่ายประชาคมด้านเด็กเข้าหากัน ผู้จะเข้าไปทำงานกับชาวบ้านนั้น ต้องตระหนักถึงคุณค่า ของระบบความรู้เดิมของชาวบ้าน ต้องเคารพศักดิ์ศรีชาวบ้าน สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ ค้นหาว่าชุมชนนั้น มีความรู้อะไร ชุมชนนั้นใช้ความรู้ชุดไหน เป็นการตรวจฐานพลัง การจัดการความรู้ในมิติของชาวบ้าน และชุมชน เป็นการจัดการความรู้ลงไปเป็นระดับ คือ ให้ข้อมูลและจัดเวทีให้นานักวิเคราะห์และเรียนรู้ ร่วมกัน แลกเปลี่ยนกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)

ดังนั้น การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในชุมชนนั้น หากปราศจากการเชื่อมโยงกันของบุคคล ในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก เด็กในชุมชนย่อมจะเรียนรู้ไปโดยปราศจากการปลูกฝัง เจือปนทางวัฒนธรรมที่จะยึดโยงตนเองไว้ เปรียบดังรากแขนงและรากแก้วที่ฝังรากหยั่งลึก

ช่วยให้เด็กเกิดภูมิธรรมจากภูมิถิ่น ด้วยการช่วยเหลือ สนับสนุน ให้เด็กได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
แท้จริง โดยการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตลอดจนคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชน ผู้วิจัยพัฒนากระบวนการถ่ายทอดโดยให้ชุมชน
มีส่วนร่วมเป็นผู้เข้าร่วมวิจัย ทำงานในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดู
เด็กปฐมวัยของชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
ได้องค์ความรู้จากชุมชนในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทยนั้น
จะพบเห็นได้ชัดเจนจากวิถีการปฏิบัติ การสั่งสอน อบรม ที่แสดงถึงความเชื่อของผู้ดูแลเด็ก
รวมทั้งประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหล่านั้น โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
เป็นพิธีกรรมในแต่ละช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ละพิธีกรรม
มีความสำคัญแตกต่างกันไปตามเหตุผลและจุดมุ่งหมาย เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ อยู่บนพื้นฐาน
ของความเชื่อและศรัทธา ตัวอย่างพิธีกรรมเกี่ยวกับเด็ก คือ พิธีตัดสายสะดือ พิธีฝังรก พิธีเกี่ยวกับ
แม่ชื่อ พิธีทำขวัญ พิธีโกนผมไฟและลงอุ้มน้ำ พิธีกรรมโกนจุก เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อให้เด็ก
อยู่ในภาวะปกติ และเพื่อให้สังคมยอมรับและเข้าใจสถานภาพของเด็กด้วย พิธีกรรมเกี่ยวกับเด็ก
จึงเป็นการสร้างความพร้อมของร่างกาย จิตใจ (สมัคร เจาะใจดี, 2540)

ในการศึกษาครั้งนี้ แนวทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย คือ แนวทฤษฎีการสร้างพลัง (Empowerment Theory)
โดยการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในงานวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาพัฒนากระบวนการ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ด้วยกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่าง
บุคคลสองคนขึ้นไป ซึ่งประกอบด้วย บุคคลที่เป็นผู้สร้างพลัง (empowers) และผู้ที่ได้รับการสร้าง
พลัง (empowered) ประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอนเข้าด้วยกัน โดยให้ผู้เรียน
ได้มีส่วนร่วม ใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างผู้เรียน ให้ร่วมระบุปัญหา
วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยส่งเสริมความเชื่อในความสามารถ
ของตนเอง (Wallerstein and Bernstein, 1988) รวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็น
ในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และรู้สึกว่าคุณมีความสามารถควบคุม
ความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้ การสร้างพลังยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกสำนึก
ในคุณค่าของตนเอง และการสร้างประสิทธิภาพของตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือเสริมสร้าง
พฤติกรรมที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล ตลอดจนปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมได้ (Gibson, 1991) ชุมชน
ที่มีการสร้างพลังจะเป็นผลจากการที่บุคคลและองค์กรได้ใช้ทักษะและทรัพยากรเพื่อกระทำการต่างๆ
ที่จะส่งผลไปถึงความต้องการที่คาดหวัง กรอบแนวคิดของการสร้างพลังที่มีความหมายชัดเจนนั้น

จะเกี่ยวพันกับการเห็นคุณค่าของตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเอง และบริบทของชุมชน

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูของชุมชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นเครื่องมือทางการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตั้งแต่รากฐานในวัยเยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ มีความรักความผูกพันต่อพื้นที่ถิ่นของตน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา และค้นหากระบวนการที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกันจากหลายฝ่าย เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษาในมิติของวัฒนธรรม รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูของชุมชนเขมรถิ่นไทย ค้นหาพลังจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย คุณค่าที่มีต่อบุคคลและชุมชนศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด และศึกษาเนื้อหาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จากนั้น ผู้วิจัยจะทำงานร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัย ซึ่งได้แก่ กลุ่มพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน และ กลุ่มสร้างพลังภูมิปัญญาดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คัดเลือกกระบวนการถ่ายทอด และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยซึ่งได้มาจากความตระหนักรู้ของชุมชน การคัดเลือกสิ่งที่คุณชนต้องการให้มีการสืบทอด ตลอดจนการวิเคราะห์คุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ไม่ว่าจะเป็นประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ชุมชนถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อสืบสานความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกผูกพันต่อพื้นที่ถิ่นของตน ทำให้ชุมชนตระหนักถึงบทบาทสำคัญของตนที่มีต่อการอบรมดูแลและกล่อมเกลาเด็กในชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนไปสู่ชนรุ่นต่อไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ใช้กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นร่วมกัน เพื่อพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคมนั่นเอง เป็นการจัดการศึกษาตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อความงอกงามของบุคคล และสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การสืบสานทางวัฒนธรรม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 4) เพื่อพัฒนาเด็กให้เติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 6) ทั้งยังเป็นการจัดการศึกษาโดยให้สังคมมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับประชาชน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 8) และเป็นการเตรียมชุมชนให้พร้อม สร้างความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กปฐมวัย และคุณค่าในตนเองของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เพื่อถ่ายทอดสู่เด็กที่จะเป็นอนาคตของประเทศชาติ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย

เรื่อง “การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในระยะที่ 1 ศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยทาง
มานุษยวิทยา ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชน
ชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย
2. เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

คำถามการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ มีคำถามวิจัย คือ

1. การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย มีองค์ประกอบ
ของกระบวนการ ในด้านจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรม องค์ความรู้หรือเนื้อหา คุณลักษณะ
ของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการ หรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม การประเมินผล
กระบวนการนั้นๆ อย่างไร และวัฒนธรรมมีคุณค่าต่อชุมชนในด้านคุณค่าต่อตนเอง และคุณค่า
ต่อชุมชนอย่างไร
2. การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบ ขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร
และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง
3. เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งพัฒนาขึ้น ตามแนวทฤษฎี
การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้ ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
ทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
และศึกษาคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชน และ ระยะที่ 2 พัฒนากระบวนการถ่ายทอด
วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

2. ประชากรในการวิจัย ระยะที่ 1 ได้แก่ ผู้วิจัย ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติ เด็กรักป่า จำนวน 2 คน ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 6 คน สมาชิกในชุมชน จำนวน 44 คน ประชากรในการวิจัย ระยะที่ 2 ได้แก่ ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูชาวบ้านกลุ่มได้รับการสร้างพลัง จำนวน 8 คน ครูจากโรงเรียนบ้านดัว 4 คน และ เด็ก ซึ่งกำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านดัว จำนวน 13 คน
3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ชุมชนที่มีประชากรชาวเขมรถิ่นไทยโดยเชื้อสาย อาศัยอยู่มากกว่าร้อยละ 80 และ คนในชุมชนใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นภาษาพื้น

ฐานแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย และพัฒนากระบวนการตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ดำเนินการโดยใช้แนวคิดของการวิจัยที่สำคัญ 4 แนวคิด ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กเชิงมานุษยวิทยาใช้แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมองวัฒนธรรมเป็นการปรับตัว เป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคมและเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะ เป็นประสบการณ์ในสภาพเงื่อนไขที่เป็นจริงทั้งด้านกายภาพ สังคม และจิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ เป็นทั้งความหมายและระบบคุณค่าของคนกลุ่มหนึ่ง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา มีระบบคิดแฝงอยู่ การปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น เป็นการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง มีการให้คุณค่า มีกระบวนการและขั้นตอนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้น กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงหมายถึง การให้คุณค่าและการปฏิบัติตนที่แสดงให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ
2. การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลัง และผู้ที่ได้รับการสร้างพลัง เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอน สนับสนุนการใช้ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง และความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพิ่มพูนความรู้สึกลำบากในคุณค่าของตนเอง ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองมีพลัง สามารถควบคุมความเป็นอยู่วิถีชีวิตของตนเองได้ โดยการวิเคราะห์กลุ่ม การร่วมระบุนโยบาย การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหา ใช้วิธีการสะท้อนกลับ การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้

3. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดจากการกระทำ เป็นกระบวนการของวงจรแห่งการเรียนรู้ที่เกิดในตัวผู้เรียนโดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหาทางแก้ปัญหาลงทำ จนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้ การสังเกตและการไตร่ตรอง การพิจารณาถึงความเห็น และการสร้างแนวคิด และการตรวจสอบและการบูรณาการ

4. ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัยเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้สึกรู้เกี่ยวกับตนเองในระดับที่สูงขึ้น เป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนเองของเด็กที่เกิดจากประสบการณ์การหล่อหลอมทางสังคม และวัฒนธรรม ส่งผลให้เด็กแสดงพฤติกรรมด้านภาษาที่ใช้สื่อความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตน ด้านเชื้อสายแสดงถึงลักษณะของเขมรถิ่นไทย และด้านารดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนของตน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งพัฒนาตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาพื้นบ้าน
2. ได้องค์ประกอบ ขั้นตอน และยุทธศาสตร์ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้ได้แนวทางการทำงานเพื่อพัฒนาการศึกษาปฐมวัยร่วมกันระหว่างนักวิชาการภายนอก กับกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูชาวบ้านและชุมชน
3. ได้ข้อมูลแบบองค์รวมที่สะท้อนการเรียนรู้เรื่องราววัฒนธรรมของตนเองในเด็กปฐมวัย โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางมานุษยวิทยา นำเสนอภาพโลกทัศน์ของเด็กปฐมวัยที่มีต่อชุมชน
4. ได้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมและคุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชุมชนเขมรถิ่นไทย
5. ได้แหล่งข้อมูลที่สำคัญทั้งในเชิงบุคคลและพื้นที่ ซึ่งจะทำให้มีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบต่อไป เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาทุกระบบในวงกว้าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัย ในหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
  - 1.1 วัฒนธรรม ความหมายและที่มา
  - 1.2 แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม
  - 1.3 คุณค่าของวัฒนธรรมกับการพัฒนา
  - 1.4 วัฒนธรรมชุมชน: วัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านและธรรมชาติ
  - 1.5 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
    - 1.5.1 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก
    - 1.5.2 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
    - 1.5.3 ประเพณีพิธีกรรมของชาวเขมรถิ่นไทยตามปีปฏิทิน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยตามแนวทางมานุษยวิทยา
  - 2.1 หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์
  - 2.2 วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนและการพัฒนาเด็กปฐมวัย
  - 3.1 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก
  - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน
  - 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
  - 3.4 การพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทสังคมวัฒนธรรม
    - 3.4.1 แนวคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็ก
    - 3.4.2 หลักการทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก
    - 3.4.3 พัฒนาการและความเข้าใจตนเองของเด็กปฐมวัย
  - 3.5 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่
4. แนวคิดทฤษฎีการสร้างพลัง
5. การบูรณาการแนวคิด ทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
6. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม

1.1 วัฒนธรรม ความหมายและที่มา

วัฒนธรรมเป็นคำที่เกิดขึ้นในภาษาไทยในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ คำเดิมภาษาอังกฤษ คือ culture ในตอนแรกพระมหาหรรษาแห่งวัดมหาธาตุได้แปลว่า ภูมิธรรม แต่กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ทรงเล็งเห็นว่า คำว่า ภูมิธรรม มีความหมายค่อนข้างคงที่ จึงทรงมีพระประสงค์ให้คำนี้มีลักษณะ เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงแปลใหม่ว่า วัฒนธรรม และมีการใช้สืบต่อกันมาตลอด (วีระ บำรุงรักษา, 2542)

สาโรช บัวศรี (2531: 37) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความดี ความงาม และความจริง ในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 1-2) กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า

...วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ ...ฉะนั้นวัฒนธรรม คือ ระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ...วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา แล้วจึงสอนให้คนรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอด...

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม ไว้ในความหมายทั่วไป และ ความหมายเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป คือ วิธีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรมในความหมายเชิงปฏิบัติการ หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1) วัฒนธรรมด้านจิตใจ หมายถึง สิ่งที่เป็นรากฐานหรือพื้นฐานของความรู้สึกนึกคิด ที่โน้มนำให้มนุษย์คิด พุฒ และทำด้วยความรักและความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยังผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นไปด้วยความอบอุ่น ได้แก่ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม อุดมการณ์ เป็นต้น

2) วัฒนธรรมด้านสังคม หมายถึง ระเบียบแบบแผนแห่งการดำเนินชีวิตที่ช่วยให้มนุษย์ อยู่อาศัยและทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความเรียบร้อยงดงาม ได้แก่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

3) วัฒนธรรมด้านวัตถุ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่แสดงออกซึ่งความประณีต แห่งความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาคาร เครื่องประดับตกแต่ง ศิลปกรรม ตลอดจนผลงานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น

โดยวัฒนธรรมทั้ง 3 ประเภทนี้ ย่อมต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสมและสมดุล มีการส่งเสริมสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็น แบบแผนที่สามารถเรียนรู้ และก่อให้เกิดผลดีกรรมและผลดีผล ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2536) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมรวมไปถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทางใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าที วิธีปฏิบัติของมนุษย์ ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และภูมิปัญญาทั้งหมดที่ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกภูมิปัญญาทางสังคม เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ เป็นสมบัติของส่วนรวมและถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นก่อน ซึ่งเป็นผู้รักษาวัฒนธรรมเอาไว้สู่คนรุ่นต่อไป และวัฒนธรรมอาจสลายตัวหรือตายไปได้ เมื่อคนในสังคมไม่ยอมรับ หรือไม่มีการถ่ายทอดต่อไป

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2539) ได้สังเคราะห์การให้นิยามวัฒนธรรมกับแนวทางการศึกษาไว้หลายรูปแบบ แนวคิดหนึ่งที่สอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดที่กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึง “ประสบการณ์” ซึ่งเป็นการให้นิยามของสำนักคิดด้านจิตสำนึกของสังคมวิทยา กลุ่มหนึ่งที่มองรอยต่อระหว่าง “การดำรงอยู่ของมนุษย์” คือ สภาพเงื่อนไขที่เป็นจริงแวดล้อม มนุษย์ทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมกับจิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรม จึงเป็นทั้ง “ความหมายและระบบคุณค่า” ของคนกลุ่มต่างๆ ชนชั้นต่างๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ในประวัติศาสตร์ที่คนกลุ่มนั้นมีปฏิริยาต่อสภาพความเป็นจริงขณะนั้น และเป็น “ธรรมเนียมปฏิบัติ” ที่มีการปฏิบัติจริงอยู่ในขณะนั้น อันได้รับการถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา มีระบบคิดแฝงอยู่ภายในนั้น

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้จากสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ สิ่งแวดล้อมเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์พยายามคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น

อานนท์ อาภาภิรม (2525) กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไทยว่า เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบเกษตรกรรม ค่านิยม และการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่มาของประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับลำนํ้า การละเล่นพื้นบ้าน ค่านิยมที่เป็นแกนของวัฒนธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมสำคัญ ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลจากสังคมอื่น สอดคล้องกับ นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2523) ซึ่งกล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไว้ว่า มาจากศาสนา ประเพณีและ ธรรมชาติ

การจะทำให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงกับคนสังคม พิจารณาจากลักษณะทางวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งจะต้องมี “ความจริงและความดีงามเป็นแกน” ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2537) กล่าวว่า วัฒนธรรมมาจากความจริง 3 ระดับ คือ ระดับรากฐานที่สุด ได้แก่ “ศีลธรรม” คือ ตัวความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นตัวแท้ที่สำคัญที่สุด ระดับต่อจากศีลธรรม ได้แก่ “จริยธรรม” เป็นข้อผูกพันที่โยงศีลธรรมนั้นเข้ากับชีวิตและสังคมของมนุษย์ เป็นหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความดีงาม ซึ่งเป็นความจริงที่มนุษย์ต้องนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความเป็นจริงของธรรมชาติ และสุดท้าย ได้แก่ “วัฒนธรรม” เป็นรูปแบบหรือวิถีปฏิบัติตามจริยธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิตจริงของสังคมมนุษย์ ศีลธรรมเป็นสิ่งที่คงตัว แต่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของรูปแบบภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ถิ่นฐานบ้านเมืองและยุคสมัย เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการหรือดำรงอยู่ของมนุษย์ขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติ

พระยาอนูมานราชชน (2498) กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมว่า มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) มีสะสม คือ จะต้องมิของเดิมและมีการสะสมพอกพูน 2) มีปรับปรุง คือ จะต้องรู้จักตัดแปลงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของตนที่เห็นว่ายังบกพร่องอยู่ ให้เหมาะสมแก่สมัยแห่งความเป็นอยู่ของตน 3) มีการถ่ายทอด คือ มีการกระทำวัฒนธรรมของตนให้แพร่หลาย มีอบรมและเผยแพร่แก่นุชนของตน ตลอดจนถึงคนอื่นให้เป็นผู้สืบทอดเอาไว้ไม่ขาดตอน การพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย และมีคุณค่าแก่คนในสังคมปัจจุบันและอนาคตได้นั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

- 1) การศึกษาและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา ต้นตอ ความสืบต่อเนื่องของวัฒนธรรมนั้นๆ
- 2) ศึกษาเนื้อหาของสาระของวัฒนธรรมนั้นๆ ว่ามีรายละเอียดอย่างไร มาจากศีลธรรมอะไร
- 3) วัฒนธรรมที่ได้จากการศึกษาอย่างดี แล้วมาปรับปรุงให้มีรูปแบบสอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นรากฐานของความมั่งคั่งต่อไปในภายหน้า

อนงค์ สุวรรณกุล (2531, อ้างถึงใน วงเดือน สุวรรณศิริ, 2539) กล่าวถึงสาระของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งได้มีการยอมรับนับถือ เป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคมนั้น ในลักษณะที่เป็นกระบวนและมีการแสดงออกในรูปลักษณะของพฤติกรรมของมนุษย์ หรือในลักษณะที่เป็นรูปธรรมสามารถจับต้องมองเห็นได้ด้วยตาของเรา

2) ได้มาจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมือนๆ กัน อย่างต่อเนื่องมิได้ขาดสาย จากกลุ่มหนึ่งมายังอีกกลุ่มหนึ่งจนกระทั่งปัจจุบัน

3) มีการปรับปรุงแต่ง (adjust) บ้าง เพื่อให้วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตนั้นดำรงอยู่ได้ตลอดไป แม้สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมให้ได้ผล จะต้องมาจากการศึกษาให้รู้จริงในวัฒนธรรมนั้น จึงจะทำให้สามารถเลือกสรรและปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป และ การศึกษาจนทราบถึงแก่นสารที่แท้จริงของวัฒนธรรมจะทำให้เกิดความชื่นชม และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมนั้นๆ สามารถนำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อวัฒนธรรม

พระยาอนุমানราชชน ซึ่งเป็นผู้ศึกษาด้านวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 กลุ่ม (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.) ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาเผ่าพันธุ์ของคน การดำรงชีวิต เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย

กลุ่มที่ 2 สังคม เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกัน ตลอดจนพัฒนาการเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง บางประเทศรวมกันเรียกว่า สังคมเศรษฐกิจ และการเมือง

กลุ่มที่ 3 ศาสนาและจริยธรรม เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน กิริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติตลอดจนจารีตประเพณี ฯลฯ

กลุ่มที่ 4 สุนทรียศาสตร์ เป็นเรื่องของรสนิยมความงามตลอดจนถึงการละเล่นพื้นเมือง ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร ฟ้อนรำและ ภาพลักษณ์ของที่อยู่อาศัย

กลุ่มที่ 5 ภาษาและวรรณกรรม เป็นเรื่องของการสืบสาน สืบทอดความรู้ เช่น การพูด การขีดเขียนและ การอ่าน เพื่อความเข้าใจของเผ่าพันธุ์

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ และ วัฒนธรรมทางด้านจิตใจ โดยจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเชื่อมโยงกันอย่างมีความสมดุล วัฒนธรรมจึงจะเจริญงอกงามขึ้นได้

สาโรช บัวศรี (2531) แบ่งรายละเอียดของวัฒนธรรมไว้ 5 ประเภท ได้แก่

- 1) ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดใหม่ด้านวิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ
- 2) มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียมประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทักษะคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ
- 3) การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องทองเครื่องถม การจักสาน ฯลฯ
- 4) การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่างๆ การต่อยมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ
- 5) คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้าการแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงดูและอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว ฯลฯ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2529) กล่าวถึง ความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 3 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน เป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะและดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

1.2 แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2543) กล่าวถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือกลุ่มคนอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและมนุษย์สามารถควบคุมได้ มีประเด็นในการพิจารณา ดังนี้

1.2.1 การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

1.2.2 องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมย่อยเรียงประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

1.2.3 การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ

1.2.4 วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง

1.2.5 การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

1.2.6 พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

1.2.7 การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ และต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน คือการสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก (enculturation) ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในแนวนอนและเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นและเกิดการปรับตัววัฒนธรรมให้เข้ากัน (acculturation) โดยที่ฝ่ายรับวัฒนธรรมใหม่ละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วน ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนจนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมไป (อมรา พงศาพิชญ์, 2541)

1.3 คุณค่าของวัฒนธรรมกับการพัฒนา

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า value อันหมายถึง สิ่งที่มีประารถนา สิ่งที่มีให้บังเกิดขึ้น และสิ่งที่ดีงามหรือคุณความดีของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติของสิ่งหรือการกระทำนั้นๆ อันเป็นมติของคนส่วนใหญ่ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532)

ทฤษฎีคุณค่าหรือคุณวิทยา (Axiology) เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่างๆ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ การมีความรู้ซึ่งในคุณค่าต่างๆ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่ามีความเป็นนามธรรมซึ่งมนุษย์เท่านั้นที่สามารถเข้าใจและซาบซึ้งได้

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่าง (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2534) ได้แก่ คุณค่านอกตัว และคุณค่าในตัว

คุณค่านอกตัว (extrinsic value) หมายถึง สิ่งหรือการกระทำนั้นๆ เป็นเพียงวิถี (means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่จุดหมายสุดท้าย

คุณค่าในตัว (intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (end) คือ เป้าหมายของสิ่ง หรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีอุดมคติในตัวเอง เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอาจมีด้านเดียวหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุหรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าของความคิด อาจแบ่งออกเป็นคุณค่าทางเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความประพฤติ มีประการเดียว คือ คุณค่าทางจริยะเท่านั้น

การศึกษาคุณค่าในงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาจาก 2 สาขาของทฤษฎีคุณวิทยา คือ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์

จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์โดยตรง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยคุณค่าทางธรรมชาติของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติหรือการกระทำนั้นๆ ถูกหรือผิด รวมไปถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ (ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น (น้อย พงษ์สนิท, 2527)

จริยศาสตร์ เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางการประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นมาตรฐานและทฤษฎีเกี่ยวกับความประพฤติ โดยเริ่มศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดี มีความหมายสำหรับชีวิต

ขอบข่ายของจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็น (น้อย พงษ์สนิท, 2527) สำนักทางจริยธรรมของมนุษย์ จริยทฤษฎี และการวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ

1.3.1 สำนักทางจริยธรรมของมนุษย์ (moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (rightness) ความผิด (wrongness) มโนธรรม (conscience) พันธะทางศีลธรรม (moral obligations) สิทธิและหน้าที่ (right and duty) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (moral standards) ความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

1.3.2 จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัชญาของนักปรัชญาต่างๆ

1.3.3 การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ และสิ่งที่จะควรจะเป็น

นอกจากนี้ความนึกคิดทางจริยธรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ จริยธรรมระดับประเพณี และจริยธรรมระดับมโนธรรม

1) จริยธรรมระดับประเพณี ในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ประเพณี ธรรมเนียม และพฤติกรรมของกลุ่ม จึงมีอิทธิพลต่อสำนักด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคน ธรรมเนียม

และพฤติกรรมทั้งหลายจะหล่อหลอมความนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนอย่างไม่รู้ตัว ประเพณี จึงเป็นแกนกลางของจริยธรรม ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา จริยธรรมระดับประเพณีเป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม ผู้นำในทางจริยธรรม ได้แก่ คนเฒ่าคนชรา พระ หรือหัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

2) จริยธรรมระดับมโนธรรม จริยธรรมระดับนี้เป็นการสะท้อนถึงคุณธรรมภายในของบุคคล (reflective morality) คือ การที่บุคคลจะทำดี ละเว้นความชั่ว เกิดจากภายในจิตใจของเขาเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสั่งรณรงค์ แต่เป็นการเลือกอิสระ (free choice) ของแต่ละบุคคล เป็นความเห็นดีเห็นชอบส่วนตัวของเขาเอง

จริยศาสตร์ จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ เป็นการศึกษาในเรื่องของคุณประโยชน์ ความดี ที่ควรมีในสังคม

สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ของการรับรู้ความงามของศิลปะโดยเฉพาะ เป็นการศึกษาคุณค่าของศิลปะ มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้มนุษย์มีความซาบซึ้ง และชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นปรัชญาว่าด้วยความงามหรือสิ่งสวยงามที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ก่อให้เกิดความรัก ความอ่อนโยน จรรโลงแก่ผู้ได้พบเห็น (น้อย พงษ์สนธิ, 2527; อารี สุทธิพันธ์, 2535)

ความงามตามแนวสุนทรียศาสตร์ คือ ภาวะที่มีความเด่นชัด หรือปรากฏชัดของสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เรามีการรับรู้ หรือมีอารมณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในจิตใจของเรา หรือ ความงาม คือ ภาวะที่ปรากฏตัวให้เห็นเด่นชัดของศิลปกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะใดหรือภาวะใดๆ ก็ตาม (บุศย์ นิลเกษ, 2523)

คุณสมบัติเกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามนั้น มีความหมายกว้าง แต่จะรวมถึงความมีเอกภาพ ความมีระเบียบในตัวเองและความสง่างามเด่นชัด อาจสรุปได้ว่าความงามเป็นลักษณะพิเศษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่แสดงออกมาอย่างเด่นชัด เพื่อการรับรู้ทางประสาทสัมผัส หรือเพื่อนำไปสู่ภาวะแห่งการสร้างอารมณ์ต่างๆ ของผู้เกี่ยวข้องด้วย

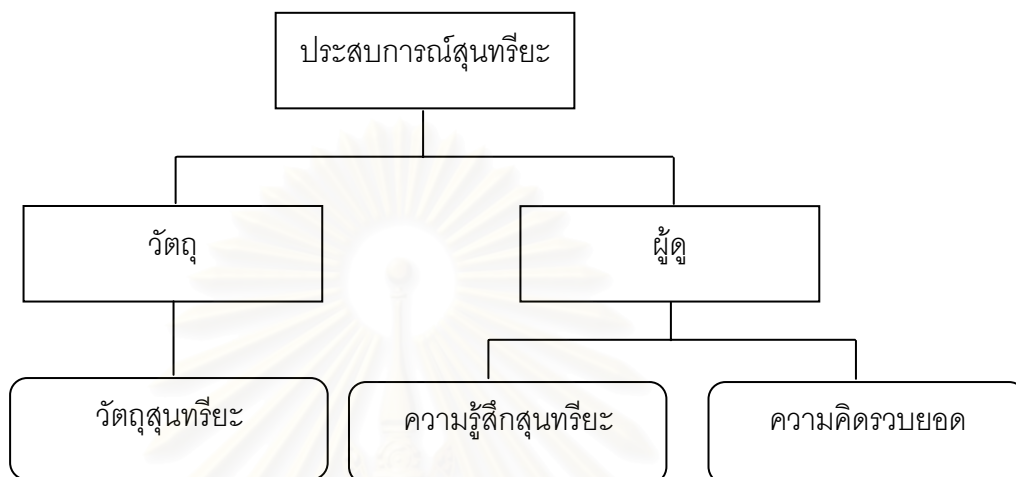
สุนทรียะประกอบด้วยส่วนประกอบ 3 ส่วน ได้แก่

1) ส่วนที่เป็นสุนทรียะ คือ วัตถุ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างรูปทรงต่างๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ภูเขา น้ำตก และรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ผลงานศิลปะ เมื่อมนุษย์ได้พบเห็นวัตถุสุนทรียะนี้ จะได้รับประสบการณ์สุนทรียะตามศักยภาพของแต่ละคน บางคนอาจชื่นชม บางคนอาจสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย

2) ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ คือ ความรู้สึกตอบสนองหลังจากได้รับประสบการณ์สุนทรียะแล้ว ความรู้สึกที่เป็นสุนทรียะเป็นลักษณะนามธรรมที่เข้าใจยาก ภาษาที่ใช้สื่อความรู้สึกนี้ได้ เช่น พอใจ จับใจ ประทับใจ ซาบซึ้ง เป็นต้น

3) ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์สุนทรีย์แล้ว จะสามารถสร้างความคิดและสรุปได้ว่าสิ่งที่ได้รับมานั้น มีแนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร

ส่วนประกอบ 3 ส่วนของสุนทรีย์ะแสดงเป็นแผนภูมิ ดังนี้

วัตถุสุนทรีย์ะ

- วัตถุธรรมชาติ
- สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น
- วัฒนธรรม
- ความคิดสร้างสรรค์

ความรู้สึกสุนทรีย์ะ

- พอใจ
- เพลินใจ
- ประทับใจ
- เกิดสำนึก

ความคิดรวบยอด

- ปรัชญา
- รูปแบบ
- สาระ กระบวนการ
- วัฒนธรรม
- ประวัติความเป็นมา

ที่มา: (อารี สุทธิพันธ์, 2535)

สุนทรีย์ภาพ หรือความงามนั้น เป็นภาวะที่เกิดจากความสอดคล้องต้องกันทั้งทางวัตถุและจิตใจ เป็นความสัมพันธ์อย่างกลมเกลียวระหว่างวัตถุภายนอกและจิตใจ สุนทรีย์ภาพนี้ เป็นคุณค่าประการหนึ่งที่มนุษย์ปรารถนา เป็นความจำเป็นแก่ชีวิตที่มีคุณภาพ ทำให้มนุษย์มีความสุขทางจิตใจ และส่งผลต่อพฤติกรรมที่ตนแสดงออกเมื่อมีความสุข นอกจากนี้สุนทรีย์ะที่ถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะ ยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติ

ดังนั้น คุณค่าทั้งทางจริยธรรม และสุนทรีย์ภาพ จึงเป็นความจำเป็นของมนุษย์ ทำให้ชีวิตมีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

คุณค่าทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อความคิด พฤติกรรมของมนุษย์และมีผลต่อความมั่นคงของชุมชน การจัดการศึกษาให้เสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม คือการสร้างพลังของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ สุมน อมรวิวัฒน์ (2536) อธิบายถึงความสัมพันธ์ของการศึกษาและวัฒนธรรมว่า

“วัฒนธรรม เป็นภาวะที่เจริญงอกงามซึ่งปรากฏในวิถีชีวิตมนุษย์
วัฒนธรรมจึงมิใช่สิ่งที่ผิดปกติและแปลกแยกออกจากวิถีชีวิตมนุษย์
การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาวิถีดำเนินชีวิต (สุขภาวะ)
การพัฒนาวิถีดำเนินชีวิตที่ดี (คุณภาวะ)
และวิถีดำเนินชีวิตที่มีแก่นสารสาระ (อิสรวภาวะ) ของมนุษย์ทั้งปวง
ดังนั้น การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเป็นเสมือนเกลียวเชือก 3 เกลียว
ที่เกี่ยวข้องประสานกันสนิท โดยที่วัฒนธรรมเป็น ways of life
ศาสนา เป็น ways of good life และการศึกษาเป็น ways of life development”

การพัฒนาแนววัฒนธรรมเป็นกระแสดำเนินการเลือกในการพัฒนา ที่ให้ความสำคัญแก่คนและชุมชน ภายใต้บริบททั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และศาสนา เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาที่มีลักษณะบูรณาการ มองแบบองค์รวม ไม่แยกส่วน และมีหลายมิติมากขึ้น ถ้าหากการพัฒนามุ่งเน้นอยู่แต่การบริโภคมากกว่าการสร้างสังคมอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้ว ผลที่ตามมาคือ วัฒนธรรมต้องสูญเสียพลังและไม่สามารถเป็นตัวกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไปได้ และในขณะเดียวกันการให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้กว้างๆ มักจะไม่เกิดประโยชน์ใดๆ เพราะทำให้ขาดความชัดเจนเสียก่อน

ศรีศักร วัลลิโภดม (2536) ได้ชี้ให้เห็นว่าคนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจวัฒนธรรมในความหมายของ “ศิลปวัฒนธรรม” คือ มองวัฒนธรรมว่าเป็นเพียงรูปแบบของศิลปะและประเพณี ปัญหาสำคัญของการให้ความหมายของวัฒนธรรมในทำนองนี้คือ ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมในลักษณะหยุดนิ่ง ล่องลอย และไร้ชีวิตชีวา เพราะขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมนั้น ซึ่งมักมีพัฒนาการที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นน่าจะต้องหันมามองวัฒนธรรมในอีกลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า “สังคมวัฒนธรรม” หรือ “ชีวิตวัฒนธรรม” เพราะการมองวัฒนธรรมในลักษณะนี้จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจวิเคราะห์สังคม และชีวิตของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กับการทำความเข้าใจลักษณะทางวัฒนธรรม ที่ต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ เพราะไม่มีวัฒนธรรมใดอยู่โดดเดี่ยว แต่ต้องสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนหลายชั้น ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับโลก

หากจะพิจารณาความหมายของวัฒนธรรมในเชิงชีวิตวัฒนธรรมแล้ว วัฒนธรรมน่าจะถือได้ว่าเป็นองค์รวมของชีวิตคือ คุณค่าและอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวกับระบบ

ความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรม จึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะ และวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ ซึ่งมีความหลากหลายซับซ้อน แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีพลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชน เจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไข และบริบทของสภาวะแวดล้อม

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2542) กล่าวว่า มิติทางวัฒนธรรมจะรวมถึงมุมมองที่มองคัมภีร์ประกอบ 3 ส่วน คือ ความหมาย ระบบ ทิศทางทางวัฒนธรรม และกระบวนการทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ระหว่างมิติทางวัฒนธรรมกับการพัฒนานั้น คือ วัฒนธรรมจะเป็นพลังที่สร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาขึ้น ในประเด็นหลัก 3 ด้าน คือ

1) เป้าหมายของการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา ให้ชัดเจนตามความหมายของวัฒนธรรม ซึ่งจำแนกออกได้ 3 เป้าหมายที่เชื่อมโยงกัน คือ การเคารพ ในคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ การเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคม และการเสริมสร้าง ความยั่งยืนของธรรมชาติแวดล้อม

2) ทิศทางการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรมจะช่วยให้มองเห็นทิศทางการพัฒนาที่หลากหลาย แนวทางแทนที่จะจำกัดอยู่เพียงแนวทางเดียว เพราะระบบภูมิปัญญาวัฒนธรรมจะให้ความสำคัญ กับการคิดอย่างเชื่อมโยง เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยบริบทที่หลากหลาย มีความซับซ้อน ทางความคิดและการให้คุณค่า

3) กระบวนการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรมจะช่วยให้มองเห็นความสำคัญของศักยภาพ ของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตนเอง โดยมีความเข้าใจว่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการปรับตัว เริ่มได้จากภายในชุมชนของตนเอง ก่อเกิดเป็นพลังผลักดันให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบททางสังคม ธรรมชาติแวดล้อมและกระแส การพัฒนาที่มาจากสังคมภายนอกได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชน

ในมิติทางวัฒนธรรม การพัฒนาจึงไม่ใช่มีความหมายเพียงแต่การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นการมองอย่างกว้างๆ ในด้านบวกทิศทางเดียว แต่การพัฒนาหมายถึง การปรับเปลี่ยน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสิทธิที่ให้ทุกส่วนของสังคมสามารถกำหนดชีวิตในความเป็นมนุษย์ ได้อย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2538) ได้เสนอว่า แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาแท้ที่จริงแล้ว ไม่ขาดมิติวัฒนธรรม หากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งและตายตัว จึงทำให้มองการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันเท่านั้น ซึ่งผิดทั้งข้อเท็จจริงและธรรมชาติของสังคมมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงนัยของการครอบงำอยู่อย่างเต็มเปี่ยม ดังนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดและกระบวนการค้น ด้วยการหันมาหาวิถีวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวและมีชีวิตแทนที่ เพื่อที่จะได้เข้าใจทางเลือกในการพัฒนา ให้มีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้น และสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาได้สอดคล้องกับ

ความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาในมิติวัฒนธรรมอยู่ที่กระบวนการ 4 ประการ คือ การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม การเสริมสร้างประชาคม การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กร ชุมชน และ การเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายทางพหุสังคม

1.4 วัฒนธรรมชุมชน: วัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านและธรรมชาติ

สุนน อมรวิวัฒน์ (2537) ได้ให้ความหมาย “ชุมชน” ไว้ว่า

ชุมชน คือ อาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่ครอบครัวหลายครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกัน เป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนาน มีองค์กรสถาบันต่างๆ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์และให้บริการ ต่อสมาชิกของชุมชน ซึ่งมีวิถีดำเนินชีวิตคล้ายคลึงกัน มีอาชีพการทำมาหากิน ถึงแม้จะหลากหลาย แต่อิงอาศัยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งอำนวยความสะดวกร่วมกัน แต่ละชุมชนย่อมมีผู้นำ และมีความผูกพันกันในหมู่สมาชิก โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ความเชื่อเป็นสื่อประสาน

หากพิจารณาชุมชนในด้านวัฒนธรรม สุนน อมรวิวัฒน์ (2537) เห็นว่า ชุมชนมีเพียง 2 ประเภท คือ ชุมชนที่มีชีวิตกับชุมชนที่ตายแล้ว ชุมชนที่มีชีวิตนั้นยังคงมีองค์กรและสมาชิก ของชุมชนอาศัยอยู่ครบถ้วน เช่น ครอบครัว วัด โรงเรียน กลุ่มอาชีพ กลุ่มอุดมการณ์ กลุ่มสังคม มีวิญญานของชุมชน อันได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่เป็นมรดกตกทอด มีลมหายใจของชุมชน คือ อาชีพ การทำมาหากิน รายได้ การคบหาสมาคม และกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้สมาชิกของชุมชนดำเนินชีวิตอยู่ได้พออยู่พอกิน และสงบสุข ส่วนชุมชนที่เจ็บป่วย ใกล้ตาย หรือตายแล้ว เป็นชุมชนที่สมาชิกและองค์กรของชุมชนขาดความสมบูรณ์ เป็นการละทิ้งถิ่นฐาน ของแรงงานในครอบครัว วัดร้าง ขาดพระสงฆ์ หรือไม่มีกิจกรรมทางศาสนา โรงเรียนขนาดเล็กถูกปิด ถูกยุบรวมกับโรงเรียนที่ใหญ่กว่า ชุมชนถูกรวบงำโดยกระแสความคิดความเชื่อที่แปลกปลอม ไร้คุณธรรมเป็นพื้นฐาน อาชีพในชุมชนถูกประเมินค่าต่ำ และสมาชิกของชุมชนขาดความผูกพัน กับถิ่นเกิด หมู่บ้านรกร้าง ไม่มีความหมายต่อชาวบ้านอีกต่อไป พลังอันเคยเข้มแข็งของชุมชน ได้ถูกดูด ถูกดึงเอาคุณค่าอันดีงามไปโดยชุมชนอื่นที่ใหญ่กว่า ทันทสมัยกว่า และเปลี่ยนแปลงเร็วกว่า อย่างขาดความสมดุล อาการป่วยของชุมชนมีหลายระดับ และผู้ที่ชุบพลังชุมชนให้ฟื้นขึ้นได้ คือ ทุกคนในชุมชน ทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร ทั้งที่เป็นภาคของรัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือกัน

วัฒนธรรมชุมชน เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา ธรรมเนียมประเพณี พิธีการ แบบแผนความประพฤติและการปฏิบัติ ซึ่งชุมชนได้สร้าง สะสม และ สืบทอดหรือผลิตซ้ำ มาเป็นระยะเวลายาวนาน อันเป็นการยืนยันหรือพิสูจน์ได้ว่าเป็นประโยชน์สำหรับ ชุมชน (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2545)

วัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน มีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) วัฒนธรรมแต่ละมิติจะเชื่อมโยงระหว่างกัน และเชื่อมโยงกับระบบภายนอก มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลา จำแนกเป็นประเด็นต่างๆ ได้แก่

1) วัฒนธรรมที่เป็นระบบความสัมพันธ์และแบบแผนความประพฤติปฏิบัติ เกิดขึ้นในลักษณะใกล้ชิด เกื้อกูลกัน ทั้งที่เป็นระบบเครือญาติ องค์กรทั้งขนาดใหญ่ / เล็กที่เป็นโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ องค์กรทางศาสนา องค์กรทางอาชีพ องค์กรสวัสดิการสังคม องค์กรทางด้านการศึกษา และกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์

2) วัฒนธรรมที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ที่สร้างขึ้นตามบริบทของสังคม เอกลักษณะเฉพาะตน มักผูกโยงกับพิธีกรรมหรือระบบสัญลักษณ์

3) ประเพณี เป็นวัฒนธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนาน ชาวบ้านยึดถือ ต้องทำตามบรรพบุรุษ ประเพณีส่วนใหญ่มีหลักการทางศาสนา หรือหลักปฏิบัติทั่วไปที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเป็นตัวกำกับ

4) ความรู้ของชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงกับทุกมิติของชุมชน เป็นตัวกำหนดหรือสร้างชีวิตชุมชน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน ยารักษาโรค สมุนไพร ความรู้ทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร สภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ตลอดจนความเชื่อประเพณีและหลักคำสอนทางศาสนา

ระบบความรู้จะมี เกิด ดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สำหรับชุมชนได้นั้น ต้องมีกระบวนการสร้าง / ผลิตซ้ำ / ถ่ายทอด / ใช้สอย / แพร่กระจาย และการปรับปรุง ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5) ภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นความรู้ประจำถิ่น มีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ สะท้อนความเป็นท้องถิ่นของตัว แต่อาจนำไปใช้แห่งอื่นได้หากประยุกต์ใช้ถูกต้อง เหมาะสม ภูมิปัญญาต้องอาศัยปราชญ์ ผู้รู้ หรือผู้เชี่ยวชาญของชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ สืบทอด / กระจาย / ผลิตซ้ำ ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาว่ามีความจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของชุมชนมาตั้งแต่เดิม ซึ่งมีการสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสาย มีการปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาหรือความรู้จากนอกชุมชน

6) คุณธรรม เป็นตัวกำกับพฤติกรรมทั้งหมดของคน ระบบคุณธรรมเป็นสิ่งที่ยอมรับร่วมกัน ว่าเป็นหลักการที่ทำให้ส่วนรวมอยู่ร่วมกันได้ คุณธรรมที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ สัจจะ เอื้ออาทร ใฝ่หาความดีซึ่งกันและกัน และมีสำนึกแห่งความเป็นชุมชน

วัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชน กล่าวได้ว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม คือ ชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่ถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมอื่นๆ จนต้องพึ่งพาชุมชนอื่น เงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมมาระยะเวลายาวนาน ต่อเนื่อง คนในชุมชนคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมหรือเอากุระของชุมชน

มีความรับผิดชอบ ช่วยเหลือส่วนรวม สำนึกในความเป็นคนในชุมชน เป็นสำนึกที่สะท้อนความรัก ความผูกพันห่วงหา เป็นเจ้าของชุมชน มีภูมิปัญญาและความรู้ของชุมชน ซึ่งสามารถกำหนด อัตลักษณ์ของชุมชน มีระบบความรู้เป็นของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย สารเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด การปรับ การแพร่กระจาย และการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม มีวิสัยทัศน์สามารถ มองเห็นปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา มีคุณธรรมที่คนในชุมชนยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เป็นรากฐาน ของการดำเนินชีวิต มีระบบความสัมพันธ์แบบพี่แบบน้อง คนในชุมชนตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรม ว่ามีประโยชน์ในการดำรงชีวิต มีความสามารถในการปรับตัว ประสานกับวัฒนธรรมภายนอก อย่างเหมาะสม

การสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งสืบทอดกันมาหลายต่อหลายรุ่นนั้น มักเกิดขึ้นในการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชนมากกว่าการสอนในโรงเรียน เพราะชีวิตในครอบครัว และชุมชนมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นจริงและเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับรับเอาได้ มากกว่าการเรียนเนื้อหาในหนังสือ สื่อมวลชนประเภทหนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์มีอิทธิพลมาก ต่อความรู้สึกนึกคิดของเด็ก และการยอมรับทางวัฒนธรรมทั้งด้านดีและด้านเลว วัฒนธรรมจึงเป็น เนื้อหาสาระในตัวของมันเอง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2537) เช่นเดียวกับที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2537) กล่าวว่า

“วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชีวิตและมีพลัง ย่อมเสริมสร้างตัวเอง ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะดีหรือชั่ว จะควรหรือไม่ควรอย่างไร จะอยู่ที่ไหน จะมีใครศึกษาหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิต ยังมีพลังอยู่แล้ว บุคคลก็ย่อมได้รับวัฒนธรรมนั้นในที่สุด”

การสร้างสรรคและสังสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ของชาวบ้าน หรือ คนธรรมดาสามัญที่ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ยังมีความสำคัญ มีความจำเป็น มีพัฒนาการมายาวนาน ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนามากมาย กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ที่กล่าวถึง คือ การลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การสาธิตวิธีการและการบอกเล่า การสร้างองค์ความรู้ ไว้เป็นลายลักษณ์ การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ การผลิตซ้ำ ทางวัฒนธรรมและครูพักลักจำ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต ตลอดเวลานั้น มีความสำคัญยิ่งต่อการสืบทอดวัฒนธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะบทบาท ของบิดามารดาและวงศาคณาญาติที่มีต่อการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรหลาน

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่เด็กได้เรียนรู้จากครอบครัว ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และการนับถือศาสนา ระบบอาวุโส การมีสัมมาคารวะ กิริยามารยาท ความกตัญญู ตอบแทนผู้มีบุญคุณ บุคลิกภาพ และสุนทรียภาพ ลักษณะนิสัย ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

1.5 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ความหมายหนึ่งของการศึกษา คือ “การถ่ายทอดวัฒนธรรม” จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “การสืบทอดวัฒนธรรม” (สุมน อมรวิวัฒน์, 2537)

การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีความสำคัญและเป็นองค์คุณหนึ่งของการศึกษา เป็นกระบวนการจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม และกระบวนการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เพื่อซึมซับเอาคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ชาติไทยมีอยู่โดดเด่นมาเนิ่นนาน โดยเน้นการมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติ และเจตคติที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์ ปรับปรุงวัฒนธรรม มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน มีสุนทรียภาพและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ช่วยให้เกิดประสบการณ์ที่พึงประสงค์ และประเด็นสำคัญ คือ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของสังคม การศึกษาชีวสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (cultural transmission) ถ่ายทอดคตินิยมในเนื้อหาสาระของวัฒนธรรม จารีต ประเพณี พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม จากภูมิปัญญาบรรพบุรุษมิให้สูญหายขาดตอน ให้ประสบการณ์ตรงในการสั่งสอนอบรม รวมทั้งเรียนรู้แบบธรรมชาติจากครอบครัว ชุมชนและสังคม

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มิใช่เฉพาะผู้มีอาชีพครูเท่านั้น แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการสั่งสม แลกเปลี่ยนกันเป็นระยะเวลายาวนาน จนเกิดการพัฒนาที่ผสมกลมกลืน สมดุลกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของมนุษยชาติสืบไป

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเรียนรู้จากความรู้ของวงศ์ตระกูล สืบสานกันเป็นสังคม สร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะที่เป็นมรดก อันเกิดจากอัจฉริยภาพ และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ความรู้ที่เรียนสืบทอดกันมา สานต่อความคิดขึ้นได้เอง เกิดเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ กระบวนการถ่ายทอดได้จากแหล่งความรู้ ผู้ถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อถ่ายทอด

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาับวัฒนธรรม จึงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเนื้อหาของวัฒนธรรม คือ การพัฒนา และโดยเป้าหมายและวิธีการ การพัฒนา คือ การพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อสร้างทรัพยากรบุคคล ที่สั่งสมและฝึกฝนให้เกิดภูมิปัญญาของชาติต่อเนื่องกันไป ในวิถีของสังคม (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) อ้างถึงใน ประภาศรี สีหอำไพ, 2540)

การถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการทางสังคม ไม่ใช่กระบวนการทางชีวภาพ และเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ ถ้าปราศจากกระบวนการดังกล่าว วัฒนธรรมในอดีตคงหยุดชะงักแค่นั้นไม่มีการสืบทอดต่อไป ทั้งสิ้น การถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงเป็น กระบวนการสื่อความหมาย เพื่อให้มนุษย์เข้าใจเหตุผล เห็นคุณค่า และยึดวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นแบบแผนสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป ดังนั้น การที่ได้ๆ ได้ใช้ชีวิตอยู่ในกระแสวัฒนธรรม ตามแบบแผนความเป็นอยู่ ระเบียบวิธี งานศิลปะที่ปรากฏในท้องถิ่น ประเพณีที่สืบทอด ตลอดจน ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคม กำหนดการเรียนรู้เกิดเป็นความเคยชิน จะสามารถกลายเป็น ใ้บาลอมตัวตนสร้างจิตสำนึกของเด็กได้ การเรียนรู้ในวัยเด็กจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอด ทางสังคมวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่นเดียวกับ การกำหนดความหมายของการศึกษาในพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่า การศึกษา หมายความว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม ของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” (มาตรา 4) การจัดการศึกษาจึงเป็นงาน ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางวัฒนธรรม มีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมของชุมชนนั้น แม้จะเป็นเพียงส่วนประกอบเล็กๆ เป็นวัฒนธรรมย่อยๆ ของสังคม แต่สังคมไทยเป็นสังคมแบบชุมชน ประเทศชาติสร้างขึ้นจากองค์กรปฐมภูมิ คือ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและเครือข่ายของชุมชน จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมแห่งชาติที่แท้จริงนั้น จะต้องประกอบขึ้นมาจาก วัฒนธรรมของชุมชน จึงมีรากฐานที่เข้มแข็งและมีความยั่งยืน เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติที่เน้นจิตวิญญาณ สามารถโยงยึด สมาชิกของสังคมได้อย่างแท้จริง

1.5.1 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก

เครก (Craig, 1979 อ้างถึงใน สมคิด อิศระวัฒน์, 2542) กล่าวถึง ความหมาย ของการอบรมเลี้ยงดู คือ กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้ในการพัฒนาทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และความคาดหวังของสังคม ตลอดจนการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาทของงาน ในสังคมนั้นๆ ด้วย

บรูม และเซลนิก (Broom and Selznick, 1971) ให้นิยามของการอบรมเลี้ยงดูไว้ สองลักษณะ คือ ในแง่ทางสังคม หมายถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรม การทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็น ระเบียบ และในแง่ของแต่ละบุคคล เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

อานนท์ อภาภิรม (2521) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เป็นการถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรม ซึ่งทำให้แต่ละคนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสังคมที่ได้มีการจัดระเบียบดีแล้ว

สุรางค์ จันทร์เอม (2529) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการที่บุคคลต้องพบตั้งแต่เกิดจนตลอดชีวิต เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของทุกๆ ชีวิต การอบรมเลี้ยงดูช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ระเบียบต่างๆ ในสังคม สร้างสรรค์พฤติกรรมของบุคคล ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลภายใต้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม

สุพัทธรา สุภาพ (2534) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อแบบพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งบุคคลนั้นๆ จะปฏิบัติตัวหรือมีพฤติกรรมตามแต่วัฒนธรรม และ วัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่อบุคคลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆ จนกระทั่งกลายเป็นเอกลักษณ์และค่านิยมของสังคม

การอบรมเลี้ยงดูจึงเป็นกระบวนการในการพัฒนาทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคล เป็นเรื่องของการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติของแต่ละครอบครัว แต่ละสังคม การอบรมเลี้ยงดูจัดเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งแต่ละบุคคลได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่วนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การปฏิบัติตนของบิดามารดา ผู้ดูแลเด็ก ตามความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก

1.5.2 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

เขมรถิ่นไทย (Northern-Khmer) จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austro-asiatic language family) สาขาเขมร (Khmer branch) ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่าชุมชนเขมรถิ่นไทย ในงานวิจัยนี้โดยหมายความถึง ชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย และสามารถระบุความเป็นชุมชนเขมรถิ่นไทยได้ตามสภาพภูมิศาสตร์และภาษาศาสตร์เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย

“เขมรถิ่นไทย” เป็นชื่อทางวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ได้กำหนดขึ้น เพื่อเรียกผู้ที่พูดภาษาเขมรซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล โดย ประกอบ ผลงาม ได้จัดทำสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยขึ้นในปี 2538 กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวเขมรถิ่นไทยไว้ ดังนี้

ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกตัวเองว่า “คแมร” หรือ “คแมร-ลือ” แปลว่าเขมรสูง เรียกภาษาเขมรและชาวเขมรในกัมพูชาว่า “คแมร-กรอม” แปลว่า เขมรต่ำ และเรียกคนไทยว่า “ซีม” ซึ่งตรงกับคำว่า “สยาม” ในภาษาไทย เมื่อพิจารณาเขตการปกครอง นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งภาษาเขมรเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ภาษาเขมรเหนือหรือเขมรสูง (เขมรถิ่นไทย) 2) ภาษาเขมรกลางเป็นภาษาของผู้ที่อยู่ในกัมพูชา

3) ภาษาเขมรได้เป็นภาษาของคนเวียดนามเชื้อสายเขมร ปัจจุบันพบชาวเขมรถิ่นไทยอาศัยอยู่ใน จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ปราจีนบุรี ตราด จันทบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี สันนิษฐานว่าบริเวณ ที่ราบสูงโคราช เคยเป็นที่อยู่ของชาวขอมหรือชาวเขมรโบราณ ดูจากกลุ่มปราสาทขอมโบราณ ศิลาลจรัล ประติมากรรมที่พบมากในบริเวณดังกล่าวเช่น ปราสาททภูมิโปน ปราสาทไพร่มน้อย ปราสาทพนาลัย ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น ชาวเขมรถิ่นไทยน่าจะอพยพมาสมัยหลังในช่วง พ.ศ. 2324-2325

ครอบครัวของชาวเขมรถิ่นไทยมีความคล้ายคลึงกับครอบครัวไทยพื้นเมืองทั่วไป คือ มีพ่อบ้านเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนแม่บ้านดูแลกิจกรรมภายในบ้าน ชาวเขมรถิ่นไทยให้เกียรติ แก่เพศชายในการดำเนินกิจกรรม หรือตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยทั่วไปครอบครัวเขมรถิ่นไทยอยู่รวมกัน เป็นครอบครัวใหญ่ คือมีการอยู่รวมกันหลายครอบครัว อาจประกอบด้วยปู่ย่า ตายาย ลูกป้า น้าอา พ่อแม่ ลูกหลาน พี่น้องจำนวนมาก มีประเพณีว่าเมื่อฝ่ายชายแต่งงานแล้วต้องออกไปอยู่บ้าน ของฝ่ายหญิง ดังนั้นครอบครัวใดที่มีลูกสาวหลายคนสมาชิกก็มีแนวโน้มขยายมากขึ้น ชาวเขมรเชื่อว่า เพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ แต่มีความซื่อสัตย์และกตัญญูต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่จึงเลี้ยงดูลูกสาว ด้วยความรักและห่วงใยเป็นพิเศษ และหวังให้บุตรสาวดูแลยามแก่เฒ่า

การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของชาวเขมรถิ่นไทยจะแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น เด็กชาย จะได้รับการฝึกให้ทำงานนอกบ้าน เช่น งานในท้องนาท้องไร่ ส่วนเด็กหญิงจะได้รับการสั่งสอนอบรม ให้ทำงานภายในบ้าน เช่น การปรุงแต่งอาหาร การเย็บปักถักร้อย และงานทอผ้า ถือเป็นประเพณี ที่ปฏิบัติมาแต่โบราณว่าถ้าครอบครัวใดมีลูกสาว แม่จะต้องเตรียมผ้าไหมเก็บไว้ให้บุตรสาวสวมใส่ ในวันแต่งงาน และที่สำคัญคือจะต้องเตรียมผ้าไหมสวยงามเก็บไว้ให้ญาติเจ้าบ่าวให้เพียงพอด้วย

ชาวเขมรถิ่นไทยมีนิสัยชอบความสงบ มีชีวิตเรียบง่าย ผู้คนในสังคมจะให้ความเคารพ ต่อผู้อาวุโสกว่า มีความสามัคคีปรองดอง ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชาวเขมรถิ่นไทยประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ หน่อมสาวรุ่นใหม่ที่ว่างจากการทำนาทำไร่จะเดินทางไปรับจ้างในตัวเมือง หรือในเมืองหลวง เมื่อถึงฤดูเพาะปลูกจะเดินทางกลับภูมิลำเนาเพื่อทำนา อาหารหลักของชาวเขมร ถิ่นไทย คือ ข้าวเจ้า (ซึ่งไม่เหมือนชาวอีสานทั่วไปที่กินข้าวเหนียว) ส่วนอาหารพื้นเมืองที่เป็นที่รู้จัก คือ “ปลาร้าเขมร” (ปลาเหาะ) ปลาจ่อม ปลาแห้ง ปลาย่าง ปลาดัม น้ำพริกจิ้มผัก ผลไม้ที่นิยม ได้แก่ กัลยง น้อยหน่า มะม่วง มะพร้าว ส่วนขนมพื้นเมืองที่นิยมได้แก่ ขนมกันเดีอิม ขนมโชค ขนมเนียงล ขนมกันตางวาง ขนมกระมอล ขนมมุก ขนมเนียงเล็ด เป็นต้น ส่วนเครื่องดื่มนั้น ชาวเขมร ถิ่นไทยนิยมดื่มสุรา (เหล้าโรง) ผู้ชายส่วนใหญ่นิยมดื่มสุรามาก และพิธีกรรมต่างๆ ในวัฒนธรรม ชาวเขมรถิ่นไทยจะต้องมีการใช้สุราเป็นเครื่องประกอบพิธีด้วย คือ ใช้สุราเพื่อการสื่อสารระหว่างลูกหลาน ที่มีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

การแต่งกายของชาวเขมรถิ่นไทย ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง (ซำปาวด) ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นเมือง ที่มีชื่อคือ ผ้าโฮล ผ้าอำปฐม ผ้าซิ่น ผ้าซาคู ส่วนผู้ชายนุ่งโจงสำหรับเสื้อ ผู้หญิงใส่เสื้อแขนกระบอก ผู้ชายใส่เสื้อคอกลม เครื่องประดับเป็นเครื่องเงิน คือ ประคำ (ประแก้อิม) นำมาร้อยเป็นสร้อย ต่างหู

ชาวเขมรถิ่นไทยนับถือศาสนาพุทธ ช่วงเข้าพรรษาจะมีประเพณี “กันซง” ซึ่งเป็นประเพณี การถือศีล นำอาหารไปทำบุญ ที่วัด 8 วัน หรือ 15 วัน นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จะมีประเพณีไหว้บรรพบุรุษ เรียกว่า ประเพณีเป็นหรืองานแคเป็น ซึ่งตรงกับสารทไทย พิธีมังก์วลจองได (ผูกข้อมือเรียกขวัญ) เป็นพิธีสู่ขวัญ (เฮาปลิ่ง) แบบพื้นบ้าน คำว่ามังก์วลจองได เป็นคำในภาษาเขมร แปลว่า ต่ายมงคล พิธีมังก์วลจองไดนี้ นิยมจัดในงานมงคล เช่น งานมงคลสมรส งานเรียกขวัญภาค งานเรียกขวัญโกนจุก งานเรียกขวัญวันแรกเกิด งานขึ้นบ้านใหม่ งานยกเสาเอก งานครบรอบวันเกิด งานเกษียณอายุราชการ งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นต้น พิธีอมมัต ซึ่งเป็นพิธีที่ทำเพื่อหา สาเหตุการเจ็บป่วย โดยผู้เข้าทรงจะเชิญวิญญาณมาเข้าสู่ร่าง และจะมีผู้คอยซักถามว่าเหตุใด ถึงได้เจ็บป่วย นอกจากนั้น ชาวเขมรถิ่นไทยยังเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม เครื่องรางของขลังบางอย่าง สามารถป้องกันภัยและรักษาโรคได้

ชาวเขมรถิ่นไทยมีการละเล่นพื้นบ้านได้แก่ จเรียง เป็นการขับร้องหรือแหล่กลอนสด เนียะจเรียง หมายถึง ผู้ขับร้อง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาเขมร จเรียงมีด้วยกันหลายประเภท เช่น จเรียง นอรแกว เป็นการร้องโต้ตอบระหว่าง ชายหญิง จเรียงอาโย มีการรำประกอบการร้อง จเรียงซันตุจ เป็นการสนุกสนานของหนุ่มสาวซึ่งไปช่วยแต่งงานและงานมงคลในยาม ค่ำคืน จเรียงตรัว เป็นการร้อง ประกอบเสียงซอ จเรียงจรวง เป็นการร้องประกอบเสียงปี่ นอกจากนั้นยังมี กันตรึม เป็นการละเล่น ประกอบดนตรี รำตรุษ เล่นในเทศกาลสงกรานต์ (แคแจ็ด) รำสาก เป็น การรำประกอบเสียงดนตรี และ เสียงกระทบสาก ผู้รำประกอบด้วยชายหญิงรำเป็นคู่ๆ รอบวงกระทบสาก (ประกอบ ผลงาม, 2538)

1.5.3 ประเพณีพิธีกรรมของชาวเขมรถิ่นไทยตามปีปฏิทิน

การแบ่งประเภทของประเพณีนั้นนิยมแบ่งตามหลักวิชามานุษยวิทยา อดองค์ จักกะพาก (2537) ได้สรุปการแบ่งประเพณีเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- 1) จารีตประเพณี เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นค่าแก่ส่วนรวม ใครฝ่าฝืนถือว่าเป็นความผิด ความชั่ว เช่น คนไทยถือหลักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ
- 2) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สถาบันต่างๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนปฏิบัติสืบมา
- 3) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ นิยมประพฤติ ปฏิบัติต่อกันมา เช่น กิริยามารยาท และยังแบ่งออกเป็น ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา หรืออาจแบ่ง ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม และประเพณีท้องถิ่น

ประเพณีพิธีกรรมตามปีปฏิทินที่ชาวเขมรถิ่นไทยปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จนถึง ปัจจุบัน ประเพณีพิธีกรรมบางอย่าง มีส่วนคล้ายคลึงกับชาวไทยกลุ่มอื่นๆ และมีบางส่วน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ รายละเอียดของประเพณีพิธีกรรม มีดังนี้

1) เดือนธันวาคม (แคเมียกตุจ) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีพิธีลงแขกเกี่ยวข้าว (รวัพเยย จโรตซรีอว) แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้การถือปฏิบัติลดน้อยลง การทำนาตั้งแต่ การไถ การคราด การหว่านกล้า จนถึงการเก็บเกี่ยวจะมีการจ้างทำ เรียกว่า “จ้างลงแขกเกี่ยวข้าว” หมุนเวียนกันในกลุ่มชน อย่างไรก็ตาม กลุ่มชนชาวเขมรถิ่นไทยหลายแห่งยังคงมีการลงแขกทั้งดำนา และเกี่ยวข้าวอยู่ โดยขอแรงจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านที่เคารพนับถือกัน ช่วยเหลือลงแขกดำนา และเกี่ยวข้าว ผู้ที่เป็นเจ้าภาพจะจัดอาหารเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงานอย่างอิมหน้าสำราญ การลงแขก จึงเป็นการเสียสละแรงกาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือเป็นบุญคุณที่เจ้าภาพต้องตอบแทน ต่อผู้มาช่วยงานในคราวต่อไปด้วย

2) เดือนมกราคม (แคเมียก หรือ แคเบาะฮ) ชาวเขมรถิ่นไทยจะจัดพิธีเทศน์มหาชาติ (ตีมหาเจียด) ผนวกเข้ากับการทำบุญข้าว (เทอบ็อนซรีอว) หมายถึง การที่ชาวบ้านนำข้าวเปลือก ตามศรัทธาเข้าไปสมทบการทำบุญร่วมกันทำพิธีถวายแก่วัดทั้งหมด ทางวัดจะตั้งกรรมการรับผิดชอบ ข้าวเปลือก หรืออาจนำไปจำหน่ายเอาเงินมาบูรณะวัดต่อไป นอกจากนี้แล้วในเดือนนี้จะมีประเพณี ปีใหม่ (เลิงชะนำทเม็ย) ขึ้นบ้านใหม่ (เลิงปะเตียะทเม็ย) ประเพณีแต่งงาน (แซนการ) ประเพณีโกนจุก (กอร์เซาะกำป้อจ) พิธีกรรมเน้นเพื่อจรรโลงความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัวและชุมชน

3) เดือนกุมภาพันธ์ (แคเมียกทม) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีพิธีทางพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา (บ็อนไงมาฆบูชา) โดยจัดพิธีทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังธรรม รวมทั้งจัดกิจกรรม ลดละเลิกอบายมุขต่างๆ นอกจากนี้ จะมีพิธีเข้าทรง (โจอมอมิวต) ซึ่งจัดขึ้นเพื่อการรักษาพยาบาล หรือจัดขึ้นในกรณีผู้ป่วยบนบานพิธีกรรมนี้แสดงถึงการประสานสัมพันธ์รวมกลุ่มเครือญาติ และบุคคลในชุมชน อย่างไรก็ตามพิธีมอมิวตหรือโจอมอมิวตสามารถจัดในเดือนอื่นๆ ได้เช่นกัน ในกรณีที่ผู้ป่วยหนักหรือทำพิธีก่อนเข้ารับรักษาตัว

4) เดือนมีนาคม (แคปะกุน) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีงานบุญ (บ็อนมังกวล) และพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน (แซนการ) พิธีบวช (บุญ) พิธีขึ้นบ้านใหม่ (เลิงปะเตียะทเม็ย) พิธีเข้าทรงเพื่อรักษาพยาบาล (โจอมอมิวต) พิธีโกนจุก (กอร์เซาะกำป้อจ) เนื่องจากช่วงนี้เป็นระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำให้มีเวลาว่าง ชาวบ้านจึงนิยมจัดพิธีมงคลต่างๆ

5) เดือนเมษายน (แคแจ็ด) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีพิธีบุญสงกรานต์ (บ็อนแคแจ็ด) มีการจัดกิจกรรมคล้ายชุมชนอื่นๆ เช่น ทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ ก่อเจดีย์ทราย นอกจากนี้ยังมีการละเล่นต่างๆ ประกอบพิธี ได้แก่ การเล่นรำตรุษ (เรียมตรด) การเล่นจี่เรียง การเล่นกันตรึม เป็นต้น

6) เดือนพฤษภาคม (แคปะซา) ชาวเขมรถิ่นไทยจะประกอบงานบุญวันวิสาขบูชา (บ็อนไวงวิสาขบูชา) ทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังธรรม และในเดือนนี้จะมีพิธีแรกนาพร้อมๆ กับ พิธีแรกนาขวัญของราชพิธีด้วย

7) เดือนมิถุนายน (แคจี้) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีพิธีกรรมบวงสรวงบูชาไหว้ศาลผีปูด หรือผีตายาย (แซนกะตวมเนียะตา) ถือว่าเป็นพิธีก่อนลงทำนา เป็นการทำให้ชำระล้างสิ่งอัปมงคล ต่างๆ ให้หมดสิ้นไป และเพื่อเป็นการบวงสรวงให้ผีบรรพบุรุษลดบันดาลให้ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ ลูกหลานจะได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

8) เดือนกรกฎาคม (แคอะซาต) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีงานบุญเข้าพรรษา (บ็อนโจลพันซา) มีกิจกรรมทำบุญตักบาตร ถวายเทียนพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์ ในช่วงเดือนนี้จะมีประเพณีการถือศีล (กันซง) มีการนำอาหารไปทำบุญที่วัดทุกวัน ช่วงเวลาที่กำหนด คือ 8 วัน หรือ 15 วัน ตลอดระยะเวลาการเข้าพรรษา นอกจากนี้ยังมีพิธีบูชาพระภูมินา เพื่อให้การทำนา อุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตที่ดีและมีปริมาณมาก

9) เดือนสิงหาคม (แคซราป) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีประเพณีการถือศีล (กันซง) อยู่ในระหว่างการเข้าพรรษา

10) เดือนกันยายน (แคเบ็น) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีประเพณีกันซง และมีพิธี การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา) การประกอบพิธีแซนโดนตาจะมี 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ ในเดือนสิบ เรียกว่า ศาสตร์เล็ก (เบ็นตุง) ช่วงที่สองจัดพิธีใหญ่กว่า ถือว่าเป็นพิธี ที่ทุกคน ทุกครอบครัวต้องทำ โดยจัดขึ้นในวันแรม 14-15 ค่ำ เดือนสิบ เรียกว่า ศาสตร์ใหญ่ (เบ็นทม) การประกอบพิธี แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ และระดับชุมชน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวเขมรถิ่นไทยทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เชื่อว่าโดนตา เป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรม จะถูกสังคมลงโทษกล่าวหา ว่าเป็นคนอกตัญญู จะพบแต่ความล้มเหลวในชีวิต การนับถือบรรพบุรุษเดียวกันจึงเป็นเครื่องมือ ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นคนที่มีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรัก สัมครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตลอดไป

11) เดือนตุลาคม (แคจะเน็ง) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีประเพณีบุญออกพรรษา (บ็อนแจ็งพันซา) เหมือนกลุ่มชนอื่นๆ โดยในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์

12) เดือนพฤศจิกายน (แคกะเด็ก) ชาวเขมรถิ่นไทยจะมีประเพณีคล้ายชุมชนอื่น ๆ ได้แก่ บุญจูน (บ็อนกันเท็น) บุญผ้าป่า (บ็อนผ้าป่า) ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มีประเพณีลอยกระทง และชุมชนเขมรถิ่นไทยบางแห่งยังคงมีพิธีบูชาพระจันทร์ (ปะอ็อกเบรียะแค) อีกด้วย

ตารางที่ 2.1 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยสุรินทร์

เดือนตามปฏิทิน	เดือนตามฮีดลีสอง	เดือนชาวเขมรถิ่นไทย	ประเพณีพิธีกรรมฮีดลีสอง	ประเพณีพิธีกรรมของชาวเขมรถิ่นไทยสุรินทร์	ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
ธันวาคม	อ้าย	แคเมียดูจ	บุญข้าวกรรม	ร่วพะเยย จโรดซริอว (ลงแขกเกี่ยวข้าว)	จัดตามลักษณะของประเพณีประจำวัย
มกราคม	ยี่	แคเมียด	บุญคุณลาน	ตีมหาเจียด (เทศน์มหาชาติ) เทอบ็อนซริอว (ทำบุญข้าว)	ได้แก่ การรับขวัญเด็กแรกเกิด การทำขวัญวัน ทำขวัญเดือน
กุมภาพันธ์	สาม	แคเมียดทม	บุญข้าวจี	บ็อนงิงมาชบูชา (บุญวันมาฆบูชา)	โกนผมไฟ โกนจุก จวมกฐ เป็นต้น
มีนาคม	สี่	แคปะกุน	บุญแหวจ	บ็อนมึงกวลต่างๆ	โดยจัดขึ้นในช่วงที่
เมษายน	ห้า	แคแจ็ด	บุญสงกรานต์	บ็อนแคแจ็ด (บุญสงกรานต์)	ชุมชนสะดวกได้แก่ ช่วงเดือนมกราคม
พฤษภาคม	หก	แคปะซา	บุญบั้งไฟ	บ็อนงิงวิสาขบูชา (บุญวันวิสาขบูชา)	กุมภาพันธ์ มีนาคม
มิถุนายน	เจ็ด	แคจี้	บุญซำสะ, บูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง	บ็อนแซนกะตวมเนียะตา (บุญบูชาอารักษ์ศาลปู่ตา ศาลยายตา)	กล่าวคือ เนื่องจากช่วงนี้ เป็นระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำให้มีเวลาว่าง
กรกฎาคม	แปด	แคอะซาด	บุญเข้าพรรษา	บ็อนโจลพันซา (บุญเข้าพรรษา)	ชาวบ้านจึงนิยมจัดพิธีมงคลต่างๆ
สิงหาคม	เก้า	แคซราป	บุญข้าวประดับดิน	ประเพณีกันซง (ประเพณีการถือศีลช่วงเข้าพรรษา)	
กันยายน	สิบ	แคเบ็น	บุญข้าวสาก	ประเพณีแซนโดนตา (การไหว้ผีบรรพบุรุษ)	
ตุลาคม	สิบเอ็ด	แคจะเน็ง	บุญออกพรรษา	บ็อนแจ็งพันซา (บุญออกพรรษา)	
พฤศจิกายน	สิบสอง	แคกะดัก	บุญกฐิน	บ็อนกันเท็น (บุญกฐิน) ปะอ็อกเบรียะแค (บูชาพระจันทร์)	

มณี พยอมรัตน์ (2536) กล่าวถึง ความเชื่อของคนไทย ในหนังสือ “วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ” ไว้ว่า ความเชื่ออาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อที่มงายไร้เหตุผล คือ ยังไม่ทราบเจตนา และ ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่ เพื่ออบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดี อยู่ร่วมกับสังคม อย่างถูกต้องและเกิดสุขแก่ตนเอง ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธา ให้เกิดแก่ลูกหลาน ความเชื่อจึงนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และศาสนา ประโยชน์ของความเชื่อ คือ ทำให้เกิดความมั่นใจ ทำให้เกิดพลัง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดรูปธรรม เป็นพื้นฐานทำให้เกิดปัญญา ทำให้นับถือศาสนา ได้อย่างมั่นคง และทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

พนัส หันนาคินทร์ (2526 อ้างถึงใน อนงค์ จักกะพาก, 2537) กล่าวถึงลักษณะ ที่ก่อให้เกิดความเชื่อไว้ ดังนี้

- 1) คนเรามักเชื่อตามๆ กัน ตามขนบธรรมเนียมประเพณี การอบรมในสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นครอบครัวและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ในวัฒนธรรมนั้นๆ ความเชื่อจึงแตกต่างกันไปตามกลุ่ม วัฒนธรรม
- 2) คนเรามักเชื่อหรือรับเอาความเชื่อต่างๆ โดยทันที หากว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่สอดคล้อง กับความเชื่อเดิมของตนอยู่แล้ว หรือเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับความสนใจหรือผลประโยชน์ของตน
- 3) คนเรามักสังเกตและจดจำเฉพาะสิ่ง หรือเหตุการณ์ที่มาเสริมความเชื่อเดิมของตน ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
- 4) ความศรัทธาต่อผู้พูด หรือผู้เขียน อันเกิดจากบุคลิกภาพหรือชื่อเสียงของผู้พูด หรือ ผู้เขียนนั้น

คณิง สายแก้ว (2545) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูของชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร แถบวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลในจังหวัด สุรินทร์-ศรีสะเกษ” ประเด็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลเด็กนั้น พบว่าคนเฒ่าคนแก่ จะถ่ายทอด ความเชื่อเกี่ยวกับผีสงเทวดา เช่น พิธีซึ่งจัดขึ้นตั้งแต่เป็นทารก เพื่อให้ตัวแทนของผีบรรพบุรุษคอย ดูแลคุ้มครองรักษาไม่ให้เจ็บป่วย การทำพิธีเรียกขวัญ พิธีรับขวัญวัน พิธีขวัญเดือน เมื่อลูกมีอายุ ประมาณ 1 เดือน พิธีโกนผมไฟ เมื่ออายุ 1 เดือน โดยการแบ่งผมเป็น 3 ปอย หมายถึงให้เด็กลด ละ เรื่อง ความโลภ โกรธ หลง และผูกข้อมือให้ และความเชื่อในการเลี้ยงดู ตัวอย่างเช่น ไม่ให้เด็กกินตับ เพราะจะทำให้เด็กคือ ไม่เชื่อฟัง ไม่ให้เด็กดูกระจก เพราะผีจะมาเอาเด็กไป ไม่ตีหลังเด็ก จะทำให้ บั๊สสาวะรดที่นอน ห้ามเล่นหัวเด็ก เพราะจะทำให้เด็กไม่สบาย ถ้าเลี้ยงลูกยากให้ยกเป็นลูกคนอื่น ที่มีเมตตากรุณาโดยการผูกแขน ห้ามชมว่าเด็กน่ารักเดี๋ยวผีจะมาเอาตัวไป ให้ชมว่าน่าเกลียดน่าชัง ผีจะได้ไม่เอา เป็นต้น

ความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงดูเด็กนั้นมีเจตคติเดิมแฝงอยู่ คือ กระทำไปเพื่อให้เกิดความปลอดภัยและเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติและให้เกิดความสะดวกในการสั่งสอนอบรมบุคคลรุ่นต่อไป เมื่อบุคคลเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความเชื่อนั้นๆ มักจะทำให้ปฏิบัติหรือกระทำสิ่งต่างๆ ที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน กล่าวได้ว่า ความเชื่อมีอิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคล ความเชื่อบางอย่างทำให้บุคคลกระทำตามโดยปราศจากการค้นคว้าหาเหตุผล ซึ่งความเชื่อที่ขาดเหตุผลนี้อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการที่บุคคลจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ การอบรมเลี้ยงดูเด็กนับแต่โบราณจนปัจจุบัน พ่อแม่หรือผู้อบรมจะยึดความเชื่อต่างๆ เป็นหลักหรือเกณฑ์ในการปฏิบัติตนและปฏิบัติต่อเด็ก ตลอดจนได้ถ่ายทอดความเชื่อต่างๆ ไว้แก่ลูกหลานสืบต่อไป ความเชื่อเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูนี้ส่งผลสำคัญต่อการพัฒนาเด็กในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพอนามัย เจตคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัยต่างๆ

แนวคิดที่ปรากฏในความเชื่อนั้น ถือเป็นคติไทย เช่นเดียวกับ ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย ตลอดจนงานสำนวน สุภาษิต และคำพังเพย ลักษณะของความเชื่อนั้นคือ เด็กจะมีข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำเพื่อผู้ใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อที่ผู้ใหญ่ต้องปฏิบัติกับเด็ก ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความเชื่อจึงเป็นกลไกในการสั่งสอนอบรมเด็กตามคติไทยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมพฤติกรรมของเด็กและผู้ใหญ่ (เต็มสิริ บุญยสิงห์, 2543)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย โดยการศึกษาจากประเพณี ค่านิยม ความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและการศึกษาบริบทแวดล้อมที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและแบ่งวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย ในพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อให้ได้ภาพรวมของวัฒนธรรมชุมชนนำไปเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยตามแนวทางมานุษยวิทยา

2.1 หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์: แนวความคิดชนชาติพันธุ์

การศึกษาชนชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง ต้องมีความรู้ความหมายของชนชาติพันธุ์ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อจะได้เป็นแนวความคิดที่สำคัญในการศึกษาชนชาติพันธุ์ที่ต้องการ นักวิชาการได้อธิบายความหมายของชนชาติพันธุ์ ซึ่งมีความแตกต่างกับเชื้อชาติ (race) ว่า “กลุ่มทั้งสองนี้เป็นคำนิยามเชิงสังคม กลุ่มเชื้อชาติขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางด้านชีววิทยาของร่างกาย ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมวิทยาและมานุษยวิทยา เช่น ศาสนา การแต่งกาย และสัญชาติ เป็นต้น นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามักจะกล่าวถึง

กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มเชื้อชาติว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม” (Kinloch, 1974 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) กลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะสำคัญ คือ สมาชิกในกลุ่มมีความกลมเกลียวอยู่ร่วมกัน เนื่องจากมีความผูกพันในวัฒนธรรมเดียวกัน ตามความหมายนี้ ถึงแม้ไม่ได้อยู่ร่วมกันก็มีความผูกพันในกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากมีความสำนึกร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความจงรักภักดีในกลุ่มเดียวกัน กล่าวโดยทั่วไป กลุ่มชาติพันธุ์จะมีวิถีประชา จารีตและประเพณีซึ่งแตกต่างจากกลุ่มที่อยู่รอบๆ พวกเขา (Defleur and others, 1973 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

ดังนั้นแนวความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างหรือวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างจากวัฒนธรรมใหญ่ วัฒนธรรมที่แตกต่างกันนั้น ได้แก่ ภาษา การแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างในด้านภาษา ประเพณีการแต่งกาย และวัฒนธรรมบางอย่างจากชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทั่วไป กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ได้แก่ ภูไท ไช่ ย้อ ไย้ แสก เยอ เขมร กูย เป็นต้น

งามพิศ สัตย์สงวน (2539) กล่าวถึง หลักการในงานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา ไว้ดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาวิตามมนุษย์ในสภาพธรรมชาติ
- 2) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยผสมผสานหลายรูปแบบมากที่สุด
- 3) ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม พยายามเก็บข้อมูลให้มากที่สุด
- 4) บทบาทของผู้วิจัยที่มีความกลมกลืนเข้ากับชุมชน (marginal native) ด้วยการอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลานานพอสมควร เพื่อให้ชาวบ้านคุ้นเคย ใช้ภาษาท้องถิ่น มีความเป็นกลาง
- 5) มีการจดบันทึกงานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา (field note) อย่างละเอียด
- 6) เตรียมตัวนานก่อนเข้าสนามวิจัย โดยเรียนรู้ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา วิเคราะห์ข้อเด่นและข้อจำกัดของผู้วิจัย ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญที่สุด

2.2 วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา

2.2.1 หลักการเลือกกลุ่มประชากร: การเลือกชนชาติพันธุ์เพื่อการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยชนชาติพันธุ์มีความละเอียดอ่อนในเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ ผู้วิจัยต้องมีหลักเกณฑ์ในการเลือกชนชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายที่จะวิจัย ดังต่อไปนี้

- 1) จำนวนกลุ่มประชากรควรมีจำนวนไม่มากนัก สามารถศึกษาได้อย่างใกล้ชิด
- 2) คุณสมบัติของลักษณะประชากรมีความเป็นแบบเดียวกัน แสดงลักษณะทางชีวภาพหรือวัฒนธรรมที่เหมือนกันอย่างเด่นชัด เช่น ภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้สามารถศึกษาวิจัยได้อย่างลึกซึ้ง และได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้
- 3) ประชากรชาติพันธุ์มีความสอดคล้องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.2.2 หลักการเลือกแหล่งวิจัย และระยะเวลาการอยู่ในชุมชน

การเลือกชุมชนชาติพันธุ์เพื่อจะเป็นแหล่งวิจัย ควรสอดคล้องกับการเลือกกลุ่มประชากร ชาติพันธุ์ โดยมีเป้าหมาย คือ

- 1) แหล่งที่จะวิจัยควรจะเป็นชุมชนขนาดเล็ก สอดคล้องกับจำนวนประชากร
- 2) ถ้าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ควรจะพิจารณาถึงความเข้มข้นในความเป็นชาติพันธุ์ เช่น การยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน เป็นต้น
- 3) ถ้าเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่มีลักษณะการดำรงวัฒนธรรมเดิมอย่างเคร่งครัด หลายชุมชน ควรจะเลือกชุมชนชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ที่สุด
- 4) หากต้องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาติพันธุ์ที่ได้รับตัวเข้ากับ กระแสโลกปัจจุบัน ควรจะเลือกชุมชนที่ภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เพื่อจะได้ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะกระบวนการปรับตัวในด้านต่างๆ
- 5) หากต้องการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของหลายชนชาติพันธุ์ในชุมชน เดียวกัน สามารถเลือกชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- 6) การเลือกชุมชนชาติพันธุ์ใดๆ ควรพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นสำคัญ
- 7) เลือกชุมชนชาติพันธุ์ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาได้ด้วยความเต็มใจ

ความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากการวิจัยชุมชนชาติพันธุ์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ผู้วิจัย อยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ การที่ผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัยจะเกิดความไว้วางใจจนสามารถให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรื่องตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้นั้น ผู้วิจัยต้องอาศัยอยู่ในชุมชน เป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่น 3 เดือน 6 เดือน 1 ปี หรือ 2 ปี เป็นต้น

การที่จะอยู่อาศัยอยู่ในชุมชนมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1) หากชุมชนที่ศึกษามีความต่างวัฒนธรรมกับผู้วิจัย จะต้องเข้าศึกษาอยู่ชุมชนชาติพันธุ์ อย่างน้อย 1 ปี หรือมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยต้องศึกษาภาษาวัฒนธรรม และประเพณีอย่าง ครบครัด จึงจะสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้
- 2) ถ้าหากชุมชนที่ศึกษามีความเหมือนกับวัฒนธรรมของผู้วิจัย การเข้าไปศึกษาอยู่ในชุมชน ชาติพันธุ์มีระยะเวลาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และงบประมาณในการวิจัย ระยะเวลาที่ศึกษา อาจแปรผันตั้งแต่ 2 เดือนขึ้นไปจนถึง 1 ปี
- 3) ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันไปตามระเบียบวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัย กำหนดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

2.2.3 บทบาทของผู้วิจัย

การที่ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ ต้องคำนึงถึงบทบาทที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ชาติพันธุ์นั้น โดยเลือกบทบาทต่างๆ ตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ / ปรากฏการณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์นั้น บทบาทของผู้วิจัยในการสังเกตการณ์เก็บข้อมูลในชุมชนมี 4 บทบาท ดังนี้

1) ผู้มีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ บทบาทในลักษณะนี้ก็คือ ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษา และมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยไม่ได้บอกวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการทำวิจัย มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จนทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของชุมชนอย่างละเอียด โดยมีข้อสมมติว่าถ้าหากชุมชนทราบ วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย อาจจะไม่ให้ข้อมูลที่แท้จริงได้

2) ผู้มีส่วนร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์ ประชากรในชุมชนรู้ว่าผู้วิจัยมาศึกษาวิจัย เรื่องอะไร ทำให้ผู้วิจัยและประชากรในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือพิธีกรรมต่างๆ พยายามสังเกตพฤติกรรมในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน บทบาทนี้เป็นที่นิยมกันมากในวิธีการของการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด

3) ผู้สังเกตการณ์เป็นผู้มีส่วนร่วม บทบาทนี้คล้ายกับบทบาทผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้สังเกตการณ์ เนื่องจากผู้วิจัยจะบอกวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ประชากรในชุมชนทราบ เพียงแต่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาวิจัยชุมชนในระยะเวลานั้น

4) ผู้สังเกตการณ์อย่างสมบูรณ์ บทบาทของผู้วิจัยที่เข้าไปสังเกต โดยประชากรในชุมชนไม่ทราบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพราะมีข้อสมมติว่าถ้าประชากรทราบวัตถุประสงค์ การวิจัย อาจไม่ให้ข้อเสนอตามความเป็นจริง ข้อมูลที่ได้ อาจจะไม่น่าเชื่อถือ

2.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนชาติพันธุ์

การเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนชาติพันธุ์ สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท กล่าวคือ

1) ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษาชุมชนแบบผู้ถูกวิจัยไม่มีส่วนร่วมวิจัย (non-participatory research) มีเทคนิคการเก็บข้อมูล ดังนี้

1.1) การสังเกตการณ์โดยตรง ผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดโดยตรง เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมบางอย่างได้

1.2) การมีส่วนร่วมโดยตรง ผู้วิจัยจะต้องเข้าไปร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรมทางการวิจัยทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยเกิดความประทับใจ เข้าใจ และสามารถอธิบายพฤติกรรม หรือวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีพอๆ กับผู้ที่อาศัยในชุมชนนั้น

1.3) การสัมภาษณ์ เป็นการพูดคุยไต่ถามเรื่องราวต่างๆ ที่ต้องการวิจัย และเพื่อหารายละเอียดเพิ่มเติม การสัมภาษณ์มีตั้งแต่การสัมภาษณ์แบบธรรมดาจนถึงการสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้ง (in-depth interview) และการสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ (interview guide) นอกจากนี้ การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (key informants) เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ฯลฯ มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะให้เข้าใจข้อมูลมากยิ่งขึ้น

1.4) แบบสอบถาม ผู้วิจัยสามารถสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีข้อสมมติว่าเมื่อผู้วิจัยเข้าไปศึกษาวิจัยในชุมชนชาติพันธุ์เป็นระยะเวลาานพอสมควรแล้ว ก็จะมีทัศนคติที่คุ้นเคยกับประชากรในชุมชนนั้น ทำให้การตอบแบบสอบถามน่าเชื่อถือได้

1.5) เอกสารต่างๆ ผู้วิจัยสามารถใช้ข้อมูลต่างๆ จากเอกสารที่ผู้อื่นทำไว้แล้ว เช่น ข้อมูลจากทะเบียนบ้าน ประวัติหมู่บ้าน ประวัติวัด เป็นต้น

1.6) การจดบันทึกสนาม (field notes) ผู้วิจัยต้องจดรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์ การมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ในแต่ละวันเพื่อมิให้ลืม โดยจดบันทึกภายหลังจากเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น การใช้เทปบันทึกเสียงก็ถือว่าการบันทึกข้อความต่างๆ ได้สมบูรณ์เช่นกัน การจดบันทึกสนามมีประโยชน์อย่างมาก ข้อมูลต่างๆ จะนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

1.7) วิธีอื่นๆ เช่น การศึกษาชีวประวัติบุคคล การใช้เทปบันทึกเสียง วิดีโอบันทึกภาพ รูปภาพ และอื่นๆ ซึ่งสามารถนำไปประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2) ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาชุมชนแบบผู้ถูกวิจัยมีส่วนร่วมวิจัย (participatory research) เทคนิคการเก็บข้อมูลที่ใช้จะมีความคล้ายกับแบบแรก โดยเพิ่มเติมข้อเสนอแนะบางประการ ได้แก่

2.1) ผู้วิจัยจะต้องฝึกหัดผู้ถูกวิจัยจำนวนหนึ่ง ให้ทราบเทคนิคการเก็บข้อมูลต่างๆ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร

2.2) หลังจากเสร็จสิ้นการวิจัย ผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัยจะต้องประชุมชนชาติพันธุ์ทั้งชุมชนเพื่อรายงานผลการวิจัย โดยชุมชนเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่งเพื่อความเชื่อถือได้ของข้อมูล

2.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เพลโต (Pelto, 1970 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539) ได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 แบบ คือ

1) การเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยการมองจากภายนอก (etic approach) หมายถึง การทำความเข้าใจหรืออธิบายพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดและทฤษฎีของผู้วิจัย จึงเป็นการมองปัญหาหรือเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากสายตาของบุคคลนอกชุมชน

2) การเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยการมองจากภายใน (emic approach) หมายถึง ผู้วิจัยจะพยายามเข้าใจหรืออธิบายพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสายตาของบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยไม่พยายามที่จะเอาแนวความคิดหรือทฤษฎีของตนเข้าไปตีความหรือวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพมักจะใช้การบรรยายหรือการพรรณานายละเอียดต่างๆ ให้มากที่สุดจากการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ด้วยสถิติอาจมีบ้างตามความเหมาะสม ตลอดจน การวิเคราะห์ข้อมูลอาจนำเอาทฤษฎีหรือแนวความคิดมาวิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจ การอยู่ในชุมชน เป็นระยะเวลาานาน ได้พบเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้วิจัยศึกษาอย่างสม่ำเสมอ หรือเหตุการณ์พิเศษในบางครั้ง เป็นการแสดงลักษณะที่ผู้วิจัยได้เห็นภาพรวม ทำให้สามารถนำมา บูรณาการรวมหน่วย (integration) ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนและการพัฒนาเด็กปฐมวัย

3.1 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก

การมีสิทธิมีส่วนร่วมจัดการศึกษาโดยประชาชนใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ซึ่งเปิดกว้างขึ้น ในมาตรา 12 ระบุว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทยนั้นเริ่มต้นมากกว่า 30 ปี แล้ว ครั้งที่โกลด์ คิมทอง พยายามก่อตั้งโรงเรียนชุมชนเปลือกกกล้วยในสุราษฎร์ธานี เพื่อจัดการศึกษาแนวใหม่ แต่โกลด์ถูกลอบยิง เสียชีวิต โครงการจึงหยุดชะงักไป ในช่วงก่อนหน้าปี 2530 จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยรู้จักการศึกษา แต่เฉพาะระบบโรงเรียนเท่านั้น อาจมีการกล่าวถึงการศึกษาที่มีปรัชญาและแนวทางเรียนรู้ใหม่ ๆ ในฐานะเป็นนวัตกรรมการศึกษา ปรากฏอยู่ในวารสารบางเล่ม เช่น วารสารครุศาสตร์ วารสารปาจารย์สาร ผู้สนใจจึงเป็นคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ในปี 2522 พิภพและรัชนี ธงไชย ได้จัดตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ของมูลนิธิเด็ก จัดการศึกษา ให้กลุ่มเด็กยากจน ด้อยโอกาส ยึดถือปรัชญาการศึกษาที่เน้นความรัก เสรีภาพและแนวทางเรียนรู้ใหม่ เป็นปรัชญาทางการศึกษาแนวเดียวกับโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ในประเทศอังกฤษ และทดลองจัดการศึกษา โดยครอบครัวให้แก่บุตรชาย 2 คน โดยจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กด้วย นับเป็นการบุกเบิกการจัดการศึกษาทางเลือกอย่างเป็นทางการครั้งแรกในสังคมไทย และมีโรงเรียน อีกรหลายแห่งที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาตามปรัชญา ความเชื่อต่างๆ กัน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียน ทอสี จัดการศึกษาแนวพุทธ โรงเรียนอมตยกุล จัดการศึกษาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส โรงเรียน บัญญัติยัย จัดการศึกษาตามแนววอลดอร์ฟ โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว และโรงเรียนมอนเตสซอรี นานาชาติในจังหวัดเชียงราย จัดการศึกษาตามปรัชญามอนเตสซอรี เป็นต้น (सानปฏิรูป, 2545)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายของ การศึกษาทางเลือก จาก Dictionary of Education ของประเทศอังกฤษ ไว้ดังนี้

Alternative Schooling เป็นคำที่ใช้เพื่อแสดงถึงรูปแบบของการจัดการศึกษาซึ่งแตกต่างไปจากการศึกษาแบบเดิม (tradition) ที่จัดโดยรัฐหรือโดยตัวแทนอื่น Alternative Schooling ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในเชิงการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงแบบถอนรากถอนโคน (radical) และก้าวหน้า (progressive) เช่น การไม่ใช้หลักสูตรและวิธีการสอนของการศึกษาในระบบ

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการศึกษาเชิงอุดมคติ แสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา และยึดชุมชนเป็นหลัก วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน หากเป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียนก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า

การศึกษาทางเลือก หมายถึง การศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป จัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น การศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (सानปฏิรูป, 2545)

การศึกษาทางเลือก คือ ระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย และอยู่บนรากฐานทางศาสนธรรม รากฐานทางปรัชญา รากฐานทางจิตวิทยา เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ การศึกษาทางเลือกจึงเป็นการศึกษาเพื่อการปลดปล่อยมนุษยชาติให้ได้รับอิสรภาพตามแนวทางของแต่ละคน แต่ละชุมชน ที่จะเลือกเส้นทางที่ไปสู่สังคมแห่งสันติสุข (www.webfels.org/alter_edc.htm)

ความหมายของการศึกษาทางเลือกที่ สุชาติดา จักรพิสุทธ์ และคณะ (2546) กำหนดเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ในขอบข่าย ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน
- 2) มีกระบวนการเรียนรู้ หรือเป็นการเรียนรู้ที่มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้ และมีความต่อเนื่อง
- 3) มีการจัดการ และกระบวนการจัดการที่เกิดการมีส่วนร่วม
- 4) มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือชุมชน
- 5) มีเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายแตกต่างกันไป
- 6) มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้แบบเอาปัญหาเป็นตัวตั้ง หรือชุมชนเป็นตัวตั้ง
- 7) เป็นการเรียนรู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ ไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็นทางการ
- 8) เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนรู้
- 9) มีเจตนาการเรียนรู้หรือเป้าหมาย / วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านพัฒนาศักยภาพตัวตน / โลกทัศน์ / ความรู้ และด้านสังคม / ชุมชน เป็นต้น

การศึกษาทางเลือกในความหมายตาม Dictionary of Education เป็นการนิยามที่เน้นแนวทางเทคนิคเป็นหลัก โดยระบุว่าเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาที่แตกต่างไปจากการศึกษาแบบเดิม และไม่ได้ให้ความหมายที่เป็นปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษาทางเลือกไว้ สำหรับวงการศึกษาในประเทศไทย “การศึกษาทางเลือก” เป็นวาทกรรมที่ให้ความสำคัญกับปรัชญาของการจัดการศึกษาไปจนถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้

“การเรียนรู้ในวิถีชีวิตคือการเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรมนั่นเอง
 เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชน ...
 มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ กิจกรรม และการทำงาน
 มีการรวมตัวกันร่วมคิดร่วมทำหรือการสร้างความเป็นชุมชน...”
 (ประเวศ วะสี, 2546)

การศึกษาในความหมายอย่างกว้างนั้นเกิดขึ้นในบริบทของครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรม เป็นสำคัญ ความรู้ที่ชุมชนไทยมีอยู่นับแต่อดีต ยังมีการประยุกต์ใช้และเป็นพื้นฐานแก่การเรียนรู้ การจัดการปัญหาและการปรับตัวของชุมชนในปัจจุบัน เป็นความรู้ที่เรียกกันว่า “ภูมิปัญญา” ซึ่ง ประเวศ วะสี ได้อธิบายไว้ว่า “คือการสังสมประสบการณ์หรือความชัดเจนจากวิถีชีวิตและสังคม ในท้องถิ่นหนึ่งๆ เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม มีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีการเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง และเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุนิยม” ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) ได้ให้นิยามว่าหมายถึง “องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรุงแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย”

การเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นพลวัตสูง เนื่องเพราะเป็นการเรียนรู้ที่เอาชีวิตเอาปัญหาเป็นตัวตั้ง เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่มีลักษณะการร่วมคิดร่วมมือกันปฏิบัติ มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย มีผลในการเปลี่ยนความสัมพันธ์ ลดความขัดแย้ง เป็นเครื่องมือทรงพลังในการยกระดับบุคคลและพัฒนาชุมชน

ความล้มเหลวของการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่พรากลูกหลานไปจากครอบครัวและชุมชน เพราะความรู้ที่ลูกหลานร่ำเรียนมาจากโรงเรียนไม่สามารถกลับมาทำงานในท้องถิ่นหรือสืบทอดอาชีพของครอบครัว อีกทั้งวุฒิภาวะ คุณภาพ คุณธรรมของลูกหลานที่ตกต่ำลง ชุมชนจำนวนไม่น้อยเกิดการรวมกลุ่มปฏิบัติการโดยเจตนาที่จะเสริมทักษะและการเรียนรู้จากฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแก่เยาวชนลูกหลาน ทั้งที่ริเริ่มโดยครอบครัวองค์กรศาสนา องค์กรเอกชน และกลุ่มคนต่างๆ มีการจัดตั้งกลุ่ม-องค์กรอย่างเข้มแข็ง มีแบบแผนการจัดการ มีหลักสูตรเนื้อหาสำหรับถ่ายทอดภายในชุมชนเอง หรือการฝึกอบรมแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามชุมชน และทั้งกลุ่มปฏิบัติการอื่นที่ไม่รู้ตัว

ว่าในกระบวนการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้เกี่ยวข้องด้วย ชุมชนเรียนรู้เช่นนี้มีอยู่ทั่วประเทศถึงกว่า 66,000 ชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2544) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในกระแสชุมชนปัจจุบัน การศึกษาของชุมชนมีขนาดพื้นที่และปริมาณที่มากกว่าโรงเรียน ในระบบที่มีอยู่ 30,000 กว่าแห่ง ซึ่งมีคนเข้าไม่ถึงโอกาสการศึกษาในระบบอยู่มาก ในขณะที่การศึกษาของชุมชนเป็นการเรียนรู้เนื้อหาที่หลากหลายมีชีวิตชีวา เป็นการศึกษาที่ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐ เพราะชุมชนจัดการอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเอง เป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตามระบอบประชาธิปไตย เป็นรากฐานของชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2546)

การศึกษาทางเลือกมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การศึกษาในครอบครัว การศึกษาในชุมชน การศึกษาในธรรมชาติ ตลอดจนการศึกษาในโรงเรียนซึ่งมีเป็นรูปแบบที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้และเนื้อหาสาระ การจัดการศึกษาทางเลือก สามารถดำเนินการได้หลากหลายบริบท ได้แก่

- 1) การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือโฮมสกูล คลอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยว และกลุ่มครอบครัว หรือเครือข่าย ซึ่งปัจจุบันมีอยู่เกือบ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ
- 2) การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียน การสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัตินอกตำราเรียน หรือนวัตกรรมการเรียนรู้
- 3) การศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ดำเนินการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่าย และไม่เสียค่าใช้จ่ายในความรู้ด้านศิลปะ การช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น
- 4) การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิก ในสังกัด ทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิ หรือการปฏิบัติธรรม ในแนวทางต่างๆ หลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนัก
- 5) การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษา ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่าย และไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรม ฯลฯ อาทิ สภาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เสริมศึกษาลัย เป็นต้น
- 6) การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวาง หลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมออมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนา อาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

7) การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภท สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เว็บไซต์ รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะ ที่มีความต่อเนื่อง ก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

ประเด็นสำคัญในฐานการเรียนรู้ 7 อย่างนี้ พบว่าการศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมในชุมชนนั้น มีมากที่สุด เนื่องจากลักษณะสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน เป็นแบบปฏิบัตินิยม (pragmatism) ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้าน เปรียบเปรยว่าเป็น "การทำให้อู อยู่ให้เห็น เป็นตัวอย่าง" นอกจากนี้ การศึกษาทางเลือกของกลุ่ม การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมในชุมชน ยังพบว่าส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านงานอาชีพ เช่น การพัฒนา ผลผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ การพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การออมทรัพย์ สวัสดิการชุมชน และการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาทางเลือกในสังคมไทยที่กำลังดำเนินการอยู่ไม่ว่าด้วยรูปแบบเนื้อหาอย่างไร ต่างมีเอกภาพร่วมกันที่สำคัญ คือ

1) ปรัชญา / เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา การศึกษาทางเลือกมีเป้าหมาย ที่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีได้หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยลำพังปัจเจก หากแต่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ อันจะทำให้เกิดคุณภาพในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งใน ส่วนของการศึกษาของชุมชน การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ มีความหมายถึงสุขภาวะ ของชุมชนส่วนรวมด้วย เพราะบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ ย่อมถึงพร้อมด้วยวุฒิภาวะ และคุณธรรมที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม ปราชญ์ให้ชุมชนและส่วนรวมพัฒนาก้าวหน้า

2) กระบวนการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการวิธีการกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม เหมาะแก่ผู้เรียนรู้ และในกระบวนการนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เรียนรู้และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกัน อย่างเสมอภาค คือทุกคนร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน

3) เนื้อหาการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับปัญหาและชีวิตจริงของผู้เรียนรู้ หรือเกิดจากความอยากรู้ของผู้เรียนเอง และเนื้อหานั้นมีผลทำให้ผู้เรียนรู้ได้พัฒนาตัวเองและชุมชนไปพร้อมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นเนื้อหาที่รับใช้ส่วนรวม (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2543)

คนแต่ละคน แต่ละชีวิตมีโอกาสและสิทธิในการพัฒนาตนเองแตกต่างกัน เด็กบางคน ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นถ้าการจัดการศึกษามีความเชื่อมโยงกับชีวิต เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปที่มีความเข้าใจในการพัฒนามนุษย์ เข้ามาร่วมจัดการศึกษาสำหรับเด็ก เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสและสิทธิทางการศึกษาเต็มตามศักยภาพ ได้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง

สีลาภรณ์ บัวสาย (2547) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบการเรียนในโรงเรียนและระบบ การเรียนรู้ของชุมชนว่า โรงเรียนเป็นกลไกที่ดีเอาเด็กออกจากชุมชน การส่งเด็กออกไปเรียนรู้

ห่างออกจากบ้าน ควรส่งไปโดยรู้ว่ามีความต้องการในเรื่องใด เพื่อให้เด็กมีโอกาสกลับมาทำงานที่บ้านไม่ทิ้งถิ่น ดังนั้นหากจะทำให้คนรุ่นใหม่กลับไปอยู่ในท้องถิ่น การทำมาหากินและระบบความรู้ที่มีต้องไปด้วยกันได้ แต่ในสภาพปัจจุบัน บัจจุบันที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า แม้โรงเรียนว่าเป็นโครงสร้างที่กระจายตัวอยู่ในหมู่บ้าน และมีศักยภาพที่จะทำงานเรื่องกระบวนการชุมชนได้มาก แต่ภาระของโรงเรียนมีนั้นมาก สอดคล้องกับข้อค้นพบของ ชุตติมา เวทการ และคณะ (2545) จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหลหิน” ซึ่งมุ่งศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า โรงเรียนยังไม่เปิดให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา เนื่องจากภาระงานของครูที่มาก ทำให้ไม่มีเวลาพัฒนาการสอน รวมทั้งไม่มีเวลาที่จะไปเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำให้การศึกษาเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ของสีลาภรณ์ บัวสาย (2547) คือ การมีกลไกเข้าไปสานความสัมพันธ์ในระดับเขตพื้นที่ ทำให้การศึกษาทางเลือก โรงเรียน และชุมชน เชื่อมโยงเข้าหากัน แล้วสร้างการเรียนรู้ที่เข้มแข็งขึ้น สร้างพื้นที่ขึ้นมาเป็นพื้นที่ทดลองที่จะเชื่อมโยงการศึกษาทางเลือก วัด โรงเรียน และเครือข่ายประชาคมด้านเด็กเข้าหากัน การเข้าไปทำงานกับชาวบ้านนั้น เราต้องเห็นคุณค่าของระบบความรู้เดิมของชาวบ้าน การทำงานกับชาวบ้านต้องเคารพศักดิ์ศรีชาวบ้าน สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ ค้นหาว่าชาวบ้านมีความรู้อะไร ใช้ความรู้ชุดไหน เป็นการตรวจดูฐานพลัง การจัดการความรู้ ในมิติของชาวบ้านและชุมชน เป็นการจัดการความรู้ลงไปเป็นระดับ คือ ให้ข้อมูลและจัดเวทีให้นานังวิเคราะห์และเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนกัน

กระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้นั้น อาจจะได้มาจากชุมชนอื่นหรือถ่ายทอดออกไปยังชุมชนอื่นโดยการอพยพย้ายถิ่น การมีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เช่น การแต่งงาน การค้าขาย หรืออิทธิพลทางวัฒนธรรม ทำให้มีการนำเอาข่าวสารข้อมูลและความรู้จากที่อื่นเข้ามาในชุมชน อย่างไรก็ตามความรู้ของชุมชนมีกระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ในครอบครัวและในชุมชนเป็นหลัก โดยมีบ้าน วัด เป็นศูนย์กลางชุมชนที่เป็นแหล่งความรู้ สืบทอดความรู้ผ่านประเพณี วิธีการผลิต เช่น ความรู้ในการทำนาและประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น

แม้ความรู้ชุมชนจะมีกระบวนการสร้าง และการสืบทอดในครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็มีการสืบทอดโดยบุคคลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือทำอาชีพพิเศษ เช่น ช่างแกะสลัก พอเพลง แม่เพลง หมอสมุนไพร ซึ่งมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบการฝากตัวฝึกงาน (apprentice) อีกประการหนึ่ง ผู้มีความรู้พิเศษเหล่านี้ก็ไม่ใช่เป็นของชุมชนโดยสิ้นเชิง กระบวนการสร้างความรู้พิเศษเหล่านี้จึงมีอิทธิพลข้ามชุมชน และเป็นสมบัติของเครือข่าย เช่น สกุลช่างทางด้านจิตรกรรม ฝาผนัง เครือข่ายหมอพื้นบ้าน เป็นต้น

ในปัจจุบันชุมชนเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นมีการเรียนรู้แบบเดิมทั้งหมด คือยังมุ่งที่เนื้อหา เพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติหรือการสืบทอดวัฒนธรรมเก่า มีวิธีเรียนรู้ที่ต้องลงมือทำหรือทดลอง ปฏิบัติ โดยมีแรงบันดาลใจจากปราชญ์ชาวบ้าน และไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ รวมทั้ง ยังคงไม่อ้างอิงกับความรู้สมัยใหม่ ซึ่งในแง่นี้ จะทำให้เกิดปัญหาด้านการสืบทอดและการพัฒนา ความรู้ต่อไปในอนาคต ทั้งจะทำให้ขาดการเชื่อมโยงประยุกต์เอาความรู้สมัยใหม่เข้ามา อันเป็นหนทาง ทำให้ความรู้ชุมชนเกิดพัฒนาการและความยั่งยืนได้ ระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการที่แยกเด็ก ออกจากวิถีชีวิตปกติและแยกเด็กออกไปจากชุมชน ทำให้การสร้างความรู้ การสืบทอดความรู้ ของคนในชุมชนปัจจุบันก็ไม่ค่อยเกี่ยวกับเด็ก ซึ่งหากชุมชนไม่สามารถทำให้คนรุ่นต่อไปหันมาสนใจ ไม่เข้ามาสัมพันธ์สืบทอดความรู้เหล่านี้ไว้ แน่แน่นอนว่าจะเกิดปัญหาขึ้นในอนาคต

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน

การศึกษาเป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่ เป็น “กระบวนการ” ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วย ตัวเอง หรือเกิดจากการเรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เกิดการสั่งสมความรู้ ทักษะ ค่านิยม ฯลฯ เกิดศักยภาพในการดำรงชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ เป็นผู้มีความรู้ มีคุณธรรม สามารถพัฒนา ตนเองและสังคม แก้ไขปัญหาต่างๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้นั้นไปสู่ผู้อื่นได้ การศึกษา ของชุมชน มีแหล่งให้การศึกษาเรียนรู้อยู่รอบตัวทั้งในครอบครัว ชุมชน ต่างชุมชน วัด ธรรมชาติ ฯลฯ จากผู้ถ่ายทอด ได้แก่ ผู้อาวุโส คนในครอบครัว พระ ครู ช่าง ผู้ชำนาญงานเฉพาะด้าน ผลงาน ศิลปกรรม สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี ธรรมชาติ ฯลฯ จากฐานการเรียนรู้ส่วนมากที่มาจากบุคคล และธรรมชาตินี้ ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ผ่านจริยธรรม สามารถสัมพันธ์กับบุคคลและธรรมชาติ ในลักษณะการเอื้ออาทรและการพึ่งพากัน การศึกษาของชุมชนนั้น เนื้อหาการเรียนรู้จะถูกกำหนด ตามความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนและชุมชนเป็นหลัก เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ของชุมชน เป็นเนื้อหาเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม หวังผลเพื่อนำไปใช้ ในชีวิตจริงในด้านต่างๆ การเรียนรู้เนื้อหาเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ผู้เรียนจะเรียนรายวิชา ต่างๆ ตามความจำเป็นของชีวิต เช่น จิตวิทยา พุทธศาสตร์ นิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์ การจัดการ ฯลฯ ทุกเนื้อหามีการทดสอบ ประเมินผลด้วยการปฏิบัติจริง เนื้อหาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสอน การสังเกต การปฏิบัติ การเลียนแบบ การอ่าน การฟัง การถาม การวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ เนื้อหาที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่นตามความเหมาะสม ผู้เรียนและผู้สอน ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ ทุกด้าน เกิดเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนแต่ละแห่งดำรงอยู่ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามวิถีชุมชนนี้ได้มีการศึกษาในกรณีของประเทศแอฟริกา ตะวันออก พบว่า การนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาต้องจัดในรูปแบบของการศึกษาชุมชน

ผลการศึกษาดังกล่าวได้แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา ดังนี้

1) หลักการจัดการศึกษาในวิถีชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน รูปแบบการจัดการศึกษา มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามยุคสมัย แต่ปรัชญาในการจัดการศึกษายังคงยึดหลักการเดิม คือ การเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1.1) การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมิติสำคัญของการศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน

1.2) การศึกษาชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม

1.3) การศึกษาในวิถีชุมชนเป็นฐานแห่งการศึกษาตามอัธยาศัย

2) การประยุกต์การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบัน สามารถนำไปประยุกต์และขยายผลในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนได้ โดยมีประเด็นการพิจารณา ดังนี้

2.1) การจัดการศึกษาในวิถีชุมชนเชิงสถาบันการศึกษา

2.2) การจัดการศึกษาในวิถีชุมชนวงจรชีวิต

2.3) การศึกษาในชีวิตชุมชนเชิงห้วงชีวิต

3) การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนเชิงบริบทสังคมเป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมทางจิตใจและธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น

4) การจัดหลักสูตรการศึกษาในวิถีชุมชน จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในด้านวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม ซึ่งได้แก่ ประเพณีและความเชื่อ องค์ประกอบด้านวงจรชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม ด้านแบบอย่างทางอุดมการณ์ของชายหญิง และด้านเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาของชุมชนจะต้องไม่ทำให้เกิดการแตกแยกขึ้นในวิถีชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตน และการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมในการศึกษาทุกระบบอย่างผสมกลมกลืน

การทำความเข้าใจบทบาทของชุมชนในการจัดการศึกษา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ต่อการศึกษาใหม่ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นการศึกษาในมุมมองกว้าง ไม่ยึดติดกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ชุมชนให้คุณค่าต่อการศึกษาว่า การศึกษานั้น คือ การเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้สัมผัสสัมพันธ์ได้ และสามารถนำมาประโยชน์ในการดำรงชีวิต การให้ความหมายต่อการศึกษาได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในโรงเรียน พุทธนา ศาลาวัด บริษัท ห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลาและสถานที่ (วิมลลักษณ์ ชูชาติ, 2540) นอกจากนี้ การที่ชุมชนเข้ามา มีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เพราะการจัดการศึกษาของชุมชนมิได้เกิดขึ้นลอยๆ เหมือนอย่างการศึกษาในระบบในโรงเรียน แต่เป็นการศึกษาที่มีรากฐานมาจากชุมชน

รากฐานสำคัญของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และ ทรัพยากร คน ประกอบด้วยผู้รู้ หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น ส่วนทรัพยากรในที่นี้ หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิต ของชุมชน

นอกจากนี้แล้ว การจัดการศึกษาของชุมชนยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์วางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชน รูปแบบ การเรียนรู้จึงเรียบง่ายเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับแนวทางการดำรงชีวิตในชุมชน ผู้ทำหน้าที่ ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจากผู้เรียน ตลอดจนชาวบ้าน ทั่วไปในชุมชน เพราะคนเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้รู้หรือผู้นำทางอาชีพ พิธีกรรม และมีความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้านเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างให้กับคนทั่วไป กระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ หรือการเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวความรู้หรือเทคนิค แต่รวมถึงแนวคิด ศิลธรรม และจริยธรรมหรือเรียนรู้จากวิถีชีวิตของผู้รู้ เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมไม่แยกเป็นส่วนๆ

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้คำนิยามของคำว่า ภูมิปัญญา ไว้ว่า หมายถึง พินความรู้ความสามารถ

The New Lexicon Webster's dictionary of the English language: Encyclopedia edition (Cayne, 1992) ได้ให้นิยามคำว่า wisdom หมายถึง คุณลักษณะของความรอบรู้ ความฉลาด ที่ต้องอาศัยประสบการณ์ และความสุ่มรอบคอบ แหล่งสะสมความรู้ ความรู้ที่นำไปสู่การสั่งสอน ภูมิปัญญาตะวันออก

คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า wisdom คือความรู้ที่ได้สั่งสม สืบทอด และปฏิบัติ ต่อกันมาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสืบทอด ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านทางการถ่ายทอดแบบต่าง ๆ เชื่อกันว่าภูมิปัญญาของเผ่าต่าง ๆ นั้น อาจสืบทอดโดยกระบวนการต่าง ๆ (กรมศิลปากร, 2542) เช่น

- 1) การแสวงหาหรือการค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย (discovery)
- 2) การประดิษฐ์คิดค้นและการทดลอง (inventory)
- 3) การสร้างสมพัฒนาการ (accumulation)
- 4) การถ่ายทอด สืบทอดทางการศึกษา (education-imitation)
- 5) การแพร่สำสอน (diffusion)

มนุษย์เราทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีภูมิปัญญาของตนเองที่คิดค้นและใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยอาศัยวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่หาได้ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของเผ่าพันธุ์ ฉะนั้นภูมิปัญญาของคนจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์พัฒนาการ และสภาพปัญหาของเผ่าพันธุ์นั้น ๆ

“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (popular wisdom) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (local wisdom) หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้ง ยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายามจะยืนหยัด เพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรงกระแสดความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จากโลกภายนอก (เสน่ห์ จามริก, 2537)

กระทรวงมหาดไทย (2544) ให้ความหมายภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง ทักษะบุคคล ทักษะการความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หรือเป็นลักษณะสากล ที่หลาย ๆ ถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละถิ่น เกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญา สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจน จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เป็นภูมิปัญญาที่สะสมจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง และเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุนิยม

เสรี พงศ์พิศ (2529) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รากฐานความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาที่มีสองลักษณะ คือ ส่วนที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน กับส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี ฯลฯ

ธวัช ปุณโณทก (2531) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้จากประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือประสบด้วยตนเอง หรือเรียนรู้ จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมกันมา

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของบุคคล ในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง เศรษฐกิจ โดยมีวัฒนธรรม เป็นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ 5 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมายถึง แบบอย่างที่เป็นปฏิบัติ สืบทอดกันมาในด้านการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นความจริง ซึ่งเกิดจากสติปัญญาที่มีความเป็นเหตุเป็นผล หรือเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนาและลัทธิ โสยศาสตร์ ไทโรศาสตร์ กฎหมาย ธรรมเนียม การปกครองการปลูกฝังและการสืบทอด และประเพณี

หมวดที่ 2 ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่มีสื่อความหมายด้วยเรื่องหรืออักษรที่กำหนดไว้เป็นแบบแผนเพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ข่าวนวนวรรณกรรม ภาษาศาสตร์และหลักภาษา ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมิปัญญา ความเรียง และฉันทลักษณ์ วาทยกรรม กวีนิพนธ์ และปริศนาคำทาย

หมวดที่ 3 ศิลปกรรมและโบราณคดี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงาม ที่ให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชน แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี การวางผังเมือง และชุมชน วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

หมวดที่ 4 การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออก เพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การขับร้อง และดนตรี ระบายสีฟ้อน มหรสพ เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากย์ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และนันทนาการ การท่องเที่ยว และธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม

หมวดที่ 5 ชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคล หรือกลุ่มชน ประกอบกับการคิดค้นและพัฒนาวิทยาการเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยบุคคลในท้องถิ่น หรือการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาปรับปรุงการพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ชีวประวัติ วิทยาการ และอาชีพ

การประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควรมีขั้นตอนเริ่มจากการมีแนวคิด ที่ถูกต้องในภูมิปัญญาชาวบ้าน ตระหนักในความสำคัญและคุณค่า ขั้นที่สอง คือ ต้องศึกษาค้นคว้า ภูมิปัญญาแต่ละเรื่องให้กระจ่างชัด โดยศึกษาจากชาวบ้านให้มากที่สุด ให้รู้ว่าแต่ละชุมชนมีภูมิปัญญา อะไร แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ หาความหมายและคุณค่า โดยพิจารณาการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญา กับระบบต่างๆ ของชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมองระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมด้วย ขั้นที่สาม คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ไปยังกลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น การอบรม ศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติจริง (ประเวศ วะสี มปป. อ้างถึงใน จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2543)

การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการเรียนรู้ชุมชน ในชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีภูมิปัญญา และธรรมะ ซึ่งอาจปรากฏอยู่ในทั้งตัวผู้นำและสมาชิกของชุมชนนั้น ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคมและธรรมชาติ ภูมิปัญญา ที่ผ่านการกลั่นกรองจนตกผลึกจะสามารถนำมาปรับใช้กับการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ได้นั้น มักจะมีเนื้อหาสาระที่เป็นหลักธรรมะอยู่ในตัว เช่น การใช้หลักธรรมชาติมาบำบัดสุขภาพ การปรับเปลี่ยนภูมิปัญญามาใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ดูแลสุขภาพอนามัย แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

3.4 การพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทสังคมวัฒนธรรม

การศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดูแล และการศึกษาที่จัดให้กับเด็กแรกเกิด ถึงอายุ 8 ปี การศึกษาอนุบาลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ความคิด สติปัญญา สังคม และอารมณ์

เดิมการศึกษาอนุบาล เป็นรูปแบบของการศึกษาสำหรับเด็กเล็กที่รัฐจัดขึ้นเพื่อสนองตอบ สังคมที่ต้องการให้บุตรหลานได้เข้าโรงเรียน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียน ขั้นประถมศึกษา แต่ภาวการณ์ต่อมา การศึกษาอนุบาลได้รับการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะ ทางสังคม มีผลทำให้การศึกษาอนุบาลต้องขยายขอบเขตจาก 3-6 ปี เป็นให้การดูแลและการศึกษา แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 8 ปี เรียกว่าการศึกษาปฐมวัย (early childhood education) โดยให้หมายถึง การบริการ การดูแลและการให้การศึกษาแก่เด็กจากแรกเกิดถึงอายุ 8 ปี โดยจัดเป็นระบบเดียวกัน เรียกว่า Educare ทำให้การศึกษาเด็กเดิมขยายขอบเขตของการศึกษา ให้ครอบคลุมตั้งแต่การดูแลเด็กทารก การดูแลเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาล

การจัดการศึกษาจำเป็นต้องมีแนวคิด และหลักการเพื่อกำกับการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย ที่ต้องการ แนวคิดทางการศึกษาเป็นค่านิยมทางการศึกษาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรอง ตรวจสอบ ความถูกต้องในเชิงเหตุผลและในเชิงปฏิบัติ แนวคิดทางการศึกษาที่สามารถกำหนดความมุ่งหมาย องค์ประกอบและกระบวนการของการศึกษาในอุดมคติ อาจเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาการศึกษา การจะนำแนวคิดทางการศึกษาไปปฏิบัติต้องอาศัยหลักการเป็นตัวเชื่อมระหว่างแนวคิดกับการปฏิบัติ โดยกำกับการปฏิบัติให้เป็นไปตามแนวคิด

การศึกษาแนวคิดและหลักการในการจัดการศึกษา จะต้องศึกษาปรัชญาการศึกษา และทฤษฎีจิตวิทยาเพื่อประกอบข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมในการตอบคำถามว่า การศึกษาปฐมวัยในอุดมคติของสังคมคืออะไร เด็กปฐมวัยควรเรียนรู้เพื่ออะไร ควรเรียนอะไร และควรเรียนอย่างไร (บุษบง ต้นตึงค์, 2537)

3.4.1 แนวคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็ก

กุศล สุนทรธาดา และคณะ (2541) ศึกษาทบทวนสถานการณ์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย ได้สรุปแนวคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็ก จากงานวิจัยของภาคประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไว้ดังนี้

- 1) การสำนึกความเป็นไทย โดยยึดสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ
- 2) ความประพฤติของเด็กไทย โดยยึดแนวปฏิบัติตามลักษณะของสมบัติผู้ดี วัฒนธรรมไทย ถือเอาความสงบ ความเรียบร้อย และความสำรวมในการแสดงกิริยา วาจา เป็นหลักใหญ่ ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนาที่ว่า “เป็นผู้ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ” คือ มีกิริยา วาจาอ่อนหวาน นุ่มนวล สุภาพเรียบร้อย มีความซื่อสัตย์สุจริต
- 3) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นพื้นฐาน ค่านิยมที่เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่เด็กได้รับรู้ ได้แก่ การอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวก การช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การเคารพผู้ใหญ่ การทำบุญด้วยหวังผลให้ร่มเย็นเป็นสุข ความผูกพันต่อบรรพบุรุษ การกินอยู่ที่เรียบง่าย เป็นต้น
- 4) การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย พ่อแม่เลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ เด็กก่อนจะได้กินนมแม่ มีการสัมผัสทางกาย เช่น การโอบอุ้ม การจูบ ลูบหลัง ให้นอนหนุนตัก เทก่ล้อม อาบน้ำแต่งตัวให้ บ้วนข้าว เวลานอนก็นอนกับพ่อแม่ นอกจากนี้ ยังมีการสัมผัสทางวาจา ท่าทาง เช่น การหยอกล้อ เล่านิทาน หัวเราะ ร้องเพลงให้ฟัง ตักเตือน เมื่อโตขึ้นเด็กก็ยังอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ คอยระวังไม่ให้เกิดอันตราย ความใกล้ชิด ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัย ได้เรียนรู้ทางสังคม การปรับตัว ได้เรียนรู้จากพฤติกรรมและความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ได้รับรู้ถึงความรู้สึกรักและห่วงใย ความผูกพันระหว่างลูกกับพ่อแม่มีความลึกซึ้ง ลูกจึงมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ทดแทนพระคุณพ่อแม่โดยการดูแลยามแก่เฒ่า
- 5) วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กไทย ได้แก่ วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ศิลปะ ดนตรี-นาฏศิลป์ เครื่องเล่นและการละเล่นต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะการเล่น เป็นกิจกรรมที่เด็กชอบ และได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นเนืองนิจ การเล่นของเด็กได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าก่อให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาการ การแสดงออก
- 6) วัฒนธรรมด้านภาษา เนื่องจากคนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน มักมีการสอดแทรกภาษาไว้ในการเล่นต่างๆ เช่น บทสนทนาโต้ตอบ (เล่นงูกินหาง) คำคล้องจอง (เล่นรีรีข้าวสาร) และนิทานพื้นบ้านซึ่งสะท้อนความคิดความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีต เด็กไทยได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของภาษาไทยเพื่อจรรโลงวัฒนธรรมการละเล่นต่างๆ ไว้

7. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและจิตวิญญาณ เด็กไทยเติบโตขึ้นท่ามกลาง

สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ฝึกสังเกต เกิดความรู้ความเข้าใจจากการทดลอง สัมผัสสัมพันธ์ ทำให้เด็กสามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี เพราะวิถีวัฒนธรรมไทยผูกพันกับธรรมชาติและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพและสังคมของเด็กอยู่มาก การได้ใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางด้านจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่จัดไว้ในวิถีชีวิตไทย ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้การปรับตัวและค่านิยมต่างๆ ในการดำเนินชีวิต

8) วงศาคุณาญาติ สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากลักษณะของครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติยังมีอยู่มาก นอกจากพ่อแม่ ซึ่งมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ยังมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู โดยเฉพาะยาย เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด เมื่อแม่มีความจำเป็น ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน พี่ทั้งหญิงและชายมักจะได้รับมอบหมายให้ดูแลน้อง เด็กได้กิน นอน เล่นและออกกำลังกาย ช่วยทำงานบ้านร่วมกับผู้ใหญ่เสมอ นอกจากนี้เพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ก็อาจได้รับความไว้วางใจให้ดูแลลูกแทน ทำให้เด็กได้เรียนรู้วิถีชีวิตในสังคม

3.4.2 หลักการทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก

ทศนา เขมมณี และคณะ (2536) กล่าวถึง หลักการทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก ในหลักการและรูปแบบการศึกษาตามวิถีชีวิตไทยไว้ ดังนี้

1) การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรัก ให้การสัมผัสโอบกอด ดูแลเอาใจใส่ พุดคุยด้วยความรัก ความเอ็นดู และดูแลความปลอดภัยให้กับเด็ก เป็นวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ช่วยให้เด็กเติบโตอย่างมีความสุขทั้งกายและใจ จึงควรส่งเสริมให้พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กทั้งหลายให้เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติ

2) วงศาคุณาญาติยังมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การพัฒนาเด็กจึงต้องเห็นความสำคัญของวงศาคุณาญาติ ควรส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและวงศาคุณาญาติ รวมทั้งสร้างความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

3) การฝึกให้เด็กเป็นผู้มีจิตใจดีมีสง่า มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ ทั้งทางกาย วาจา ใจ จะช่วยให้เด็กมีความประพฤติที่เหมาะสมทั้งทางด้านคุณธรรมและสังคม

4) ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ควรส่งเสริมค่านิยมของการเป็น “เด็กดี” อันได้แก่ ความเป็นผู้มีมารยาทดี รู้จักกาลเทศะ มีความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด รู้จักช่วยเหลือและแบ่งปัน อันจะทำให้เด็กเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป

5) การแต่งกายแบบไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะการแต่งกายแบบท้องถิ่น

เด็กจึงควรได้รับการจูงใจให้เห็นความงามของการแต่งกายแบบไทย ตามโอกาสที่เหมาะสม

6) ศิลปะไทย เช่น วาดภาพ ระบายสี ปั้น แกะสลัก สถาปัตยกรรมที่ปรากฏเป็นที่อยู่อาศัย หรือศาสนสถานต่างๆ รวมทั้งการตกแต่งแบบไทย มีคุณค่าทั้งทางด้านจิตใจและประโยชน์ใช้สอย เด็กจึงควรได้รับการแนะนำให้เห็นความงามของศิลปะไทย โดยเฉพาะศิลปะไทยในห้องถิ่น

7) ดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นสิ่งจรรโลงใจให้เป็นสุข สนุกสนาน แต่ละท้องถิ่น มีเครื่องดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นของตน เด็กจึงควรได้รับการปลูกฝังให้ชื่นชมในความไพเราะของดนตรีท้องถิ่น และความงามของนาฏศิลป์ท้องถิ่น

8) เครื่องเล่นและการเล่นของเด็ก เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและช่วยขยายวงประสบการณ์ชีวิตแก่เด็กอย่างยิ่ง เป็นสื่อสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ผู้ใหญ่ควรเข้าใจ เอาใจใส่และใช้เครื่องเล่นเป็นเครื่องมือในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

9) เด็กสามารถเรียนรู้ด้วยการเล่นจากสิ่งธรรมชาติรอบตัว เช่น เล่นหมากเก็บ เล่นหม้อข้าวหม้อแกง การพัฒนาเด็กจึงสามารถใช้สิ่งธรรมชาติเป็นสื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้

10) วิธีการเล่น กฎ กติกา ตลอดจนการตัดสินผลการเล่น ส่วนใหญ่มีสาระด้านคุณธรรม และสอดแทรกค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ การเล่นจึงมีคุณค่าด้านศีลธรรมด้วย

11) การเล่นของเด็กเป็นการฝึกทักษะทางสังคม ที่ได้ฝึกได้ฝึกการปรับตัว ฝึกพฤติกรรมกลุ่ม การเล่นจึงเป็นสื่อสำหรับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในด้านการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดี และแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

12) การละเล่นของไทยสนุกสนานไม่ต้องใช้สิ่งประกอบที่มีราคาแพง สามารถส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จึงควรนำมาเป็นสื่อในการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะการละเล่นในท้องถิ่น

13) ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติที่ทำให้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงถึงความเป็นเจ้าของประเทศอย่างแท้จริง คนไทยจึงควรเห็นความสำคัญและภาคภูมิใจในภาษาของตน นอกจากนี้คนไทยยังเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน การเล่นของเด็กจึงมีภาษาเข้ามาเกี่ยวข้องมาก เช่น มีบทสนทนาโต้ตอบ มีบทร้อง มีคำคล้องจอง ปริศนาคำทาย และยังใช้นิทานในการอบรมเด็ก การพัฒนาเด็กจึงสามารถใช้นิทาน ปริศนาคำทาย รวมทั้งการเล่นและการละเล่นที่มีคุณค่าทางภาษาเป็นสื่อช่วยเสริมภาษาไทยอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่มีคุณค่ายิ่ง

14) การจูงใจให้เด็กรักชาติ ฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความมั่นคงของชาติ และปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นไทย

15) วิถีชีวิตไทยผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เช่น รุกขเทวดา แม่คงคา แม่โพสพ เด็กไทยควรได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

ที่มีต่อการดำรงชีวิต และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมตามวิถีชีวิตที่เคยเป็นมา ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม

16) เด็กเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงทำให้จิตใจอ่อนโยน การพัฒนาเด็กจึงต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ และส่งเสริมให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้มาก

17) เด็กไทยเรียนรู้ค่านิยมและบทบาทต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณที่ผู้ใหญ่จัดไว้ เช่น หิ้งพระ ภาพพระพุทธรูป พิธีกรรมต่างๆ การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ จึงเป็นวิธีการสำคัญประการหนึ่งในการปลูกฝังค่านิยมและช่วยให้เด็กเรียนรู้บทบาทต่างๆ

3.4.3 พัฒนาการและความเข้าใจตนเองของเด็กปฐมวัย

นิตยา คชภักดี (2543) กล่าวว่า พัฒนาการของมนุษย์จำแนกเป็น 5 ด้าน ได้แก่

1) ด้านร่างกาย (physical / psycho-motor development) หมายถึง ความสามารถของร่างกายในการทรงตัวในอิริยาบถต่าง ๆ และการเคลื่อนไหว เคลื่อนที่ไป โดยการใช้กล้ามเนื้อขนาดใหญ่ (gross motor) เช่น การนั่ง ยืน เดิน วิ่ง กระโดด เป็นต้น การใช้สัมผัสรับรู้ และการใช้ตาและมือประสานกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ (fine motor adaptive) เช่น การหยิบจับของ การขีดเขียน ปั่น ประดิษฐ์ เป็นต้น

2) ด้านสติปัญญา (cognitive development) หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับตนเอง การรับรู้ รู้จักสังเกต จดจำ วิเคราะห์ การรู้คิด รู้เหตุผล และความสามารถในการแก้ปัญหา ตลอดจนการสังเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถเชิงสติปัญญาในระดับสูง ซึ่งแสดงออกด้วยการใช้ภาษาสื่อความหมายและการกระทำ ดังนั้น พัฒนาการด้านภาษา (language) และ สื่อความหมาย (communication) กับการใช้ตากับมือทำงานประสานกันเพื่อแก้ปัญหา (fine motor adaptive) จึงมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา

3) ด้านจิตใจ-อารมณ์ (emotional development) หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ โกรธ เกลียด กลัว และเป็นสุข ความสามารถในการแยกแยะ ความลึกซึ้งและควบคุมการแสดงออกของอารมณ์อย่างเหมาะสมเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือตนเอง (self-esteem) หรืออัตมโนทัศน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคมด้วย บางครั้งจึงมีการรวมพัฒนาการทางด้านจิตใจ อารมณ์ กับทางด้านสังคมเป็นกลุ่มเดียวกัน คือ พัฒนาการด้านจิตสังคม (psycho-social development)

4) ด้านสังคม (social development) หมายถึง ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีทักษะการปรับตัวในสังคม คือสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตน ร่วมมือกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเอง และรู้กาลเทศะ สำหรับเด็กหมายถึงความรวมถึงความสามารถในการช่วยตัวเองในชีวิตประจำวัน (personal-social) นอกจากนั้นพัฒนาการด้านสังคมยังเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านจิตวิญญาณ (spiritual development) คุณธรรม (moral) และเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้รู้จักแยกแยะความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และความสามารถในการเลือกดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วย

5) ด้านจิตวิญญาณ (spiritual development) หมายถึง ความสามารถในการรู้จักคุณค่าของชีวิต สิ่งแวดล้อม สุนทรียภาพ วัฒนธรรม และการมีคุณธรรม การรู้จักควบคุมตนเองให้มีความอดทนอดกลั้น มีเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม หลุดพ้นความทุกข์ และการมีสันติสุขในสังคม

ความเข้าใจตนเองของเด็กปฐมวัย

สุธารา โยธาจันทร์ (2541) กล่าวว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาไปเป็นมโนภาพแห่งตนของเด็ก และความรู้จักเกี่ยวกับตนเองในระดับที่สูงขึ้น ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง เป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนเองของบุคคลในแง่มุมต่างๆ ที่เกิดจากประสบการณ์และการหล่อหลอมทางสังคมและวัฒนธรรมรอบตัวของบุคคลนั้น

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองในหลายๆ แง่มุมจะส่งผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน บุคคลที่มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง จะแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมในสังคมของตน แต่ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตนเองเป็นสิ่งซับซ้อนมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ตั้งแต่ระดับปฐมวัย เพราะคนแต่ละคนมีความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ดังนั้นการศึกษาโลกทัศน์ของเด็กที่มีต่อตนเองและวัฒนธรรมของตน จึงควรต้องศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็ก

กอลนิก และ ชินน์ (Gollnick and Chinn, 1986 อ้างถึงใน สุธารา โยธาจันทร์, 2541) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองในเรื่องต่างๆ เช่น อายุ ภาษา เพศ เชื้อสาย การดำรงชีพ ศาสนา และ ความบกพร่องพิเศษ กำหนดความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองสามารถอธิบายแต่ละองค์ประกอบได้ดังต่อไปนี้

- 1) อายุ เป็นตัวกำหนดสถานภาพและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสถานภาพนั้น ซึ่งแต่ละสถานภาพกำหนดความคาดหวังต่อพฤติกรรมที่เหมาะสมแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม
- 2) ภาษา ใช้สื่อสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภาษาทุกภาษามีคุณค่า และมีความเหมาะสมอยู่ในตัวเอง ตามเวลา สถานที่ และเหตุการณ์

3) เพศ เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับเพศของตนตั้งแต่เล็ก เพศกำหนดความแตกต่างของบทบาทและความคาดหวังของสังคมต่อชายและหญิงในเรื่องต่างๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การปฏิบัติตน อย่างไรก็ตามเด็กจะต้องรู้ว่าหญิงและชายก็มีคุณค่าและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

4) เชื้อสาย คนมีหลายเชื้อสาย เชื้อสายทำให้มนุษย์แตกต่างกันทั้งทางร่างกายและวัฒนธรรม ทุกเชื้อสายมีคุณค่าและทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

5) การดำรงชีพ เป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิต ทำให้คนมีการประพฤติ ปฏิบัติแตกต่างกัน แต่ละท้องถิ่นจะมีคนที่มีอาชีพ ดำรงสถานภาพตามอาชีพแตกต่าง ทุกสถานภาพของการดำรงชีพมีลักษณะเฉพาะ มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

6) ศาสนา ในชุมชนหนึ่งอาจมีหลายศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาฮินดู ฯลฯ แต่ละศาสนาทำให้คนมีวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป แต่ทุกศาสนาก็มีคำสอนที่สอนให้คนปฏิบัติดี ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวงเช่นกัน

7) ความบกพร่องพิเศษ ในที่นี้หมายถึงความบกพร่องในด้านต่างๆ อันเนื่องมาจากความพิการทางด้านร่างกาย เช่น แขน ขา หู ตา และสมอง เป็นต้น ผู้ที่มีความบกพร่องต่างๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ถ้าสังคมให้โอกาส ก็จะสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้

องค์ประกอบของความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน ถ้าทุกคนมีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองอย่างถ่องแท้และแสดงออกมาเป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองได้อย่างเหมาะสม มนุษย์จะมีพลังอย่างมากในการอยู่รอด มีความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเอง มีความรักหวงแหนทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆ ช่วยกันสืบทอดวัฒนธรรมอันมีค่าในท้องถิ่นของตนเองได้ และสามารถเลือกรับสิ่งต่างๆ จากวัฒนธรรมอื่นได้อย่างมีวิจารณญาณ สามารถแก้ไขปัญหทางสังคมและแสดงออกต่อสังคมได้อย่างเหมาะสม

แบงก์ส (Banks, 1994 อ้างถึงใน สุธาวา โยธาจันทร์, 2541) กล่าวว่า พัฒนาการเกี่ยวกับความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองเกี่ยวกับเชื้อสาย และวัฒนธรรมมี 6 ระดับ ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 การที่บุคคลปฏิเสธวัฒนธรรมเดิมของตน (ethnic psychological captivity)

ระดับที่ 2 การที่บุคคลยอมรับและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของตนเองแต่ปฏิเสธวัฒนธรรมอื่น (ethnic encapsulation)

ระดับที่ 3 การที่บุคคลยอมรับตนเองและมีความเข้าใจถูกต้องในวัฒนธรรมของตน (ethnic identity clarification)

ระดับที่ 4 การที่บุคคลมีทัศนคติและทักษะที่จำเป็นในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายในวัฒนธรรมเดียวกับตนและกับคนในวัฒนธรรมอื่น (biethnicity)

ระดับที่ 5 การที่บุคคลมีทัศนคติ ทักษะและมีปณิธานความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของตนและผู้อื่น (multiethnicity and reflective nationalism)

ระดับที่ 6 การที่บุคคลมีความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีวิจาร์ณญาณ และทัศนคติที่ดีต่อเชื้อสายและวัฒนธรรมในโลก (globalism and global company)

พัฒนาการของความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองเป็นพลวัต แปรเปลี่ยนและมีหลายแง่มุม ทั้งด้านกว้างในเรื่องของความคิดรวบยอดต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น และด้านลึกในเรื่องของกระบวนการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณ รอยแบ่งพัฒนาการแต่ละระดับไม่ชัดเจน การพัฒนาภายในระดับจากระดับหนึ่งไปสู่ระดับหนึ่งเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปและใช้เวลานาน จึงจำเป็นต้องมีการสอนตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่

งานวิจัยของ สุธาวรา โยธาจันทร์ (2541) เรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กอนุบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” อธิบายระดับของความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง โดยบูรณาการจากการแสวงหาความรู้ 4 ขั้นตอน ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัย ซึ่งผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูในชุมชนเขมรถิ่นไทยในงานวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ระดับที่ 1 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองขั้นการรับรู้และการจำ หมายถึง การที่เด็กรับรู้ จำและเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตนเองในเรื่องภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของตนเอง

ระดับที่ 2 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองขั้นการเปรียบเทียบ หมายถึง การที่เด็กบอกความเหมือนและความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่นในเรื่องภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ

ระดับที่ 3 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองขั้นการประเมินค่า หมายถึง การที่เด็กตัดสินคุณค่าเกี่ยวกับข้อดี ข้อจำกัดของตนเองและผู้อื่นในเรื่องภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ

ระดับที่ 4 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองขั้นการถ้อยแถลงความรู้ไปใช้ หมายถึง การที่เด็กใช้ความรู้จากการประเมินค่าในเรื่องภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ ไปแสดงการยอมรับและพึงพาทอาศัยกันในสถานการณ์ต่างๆ

3.5 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่

โนลส์ (Knowles, 1984) เป็นผู้ที่ทำให้คำนิยามทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ว่าเป็นศิลป์และศาสตร์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ แนวคิดของโนลส์ ได้รับการยอมรับและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แนวคิดดังกล่าวได้มีข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ 4 ประการ คือ

1) อัตมโนทัศน์ (self-concept) หรือการรับรู้ของตนเอง ผู้ใหญ่มักจะมองตนเองว่าไม่ใช่ผู้ที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในทุกเรื่อง ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ที่รู้จักเหตุผลและสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และนำตนเองได้ (self-directing) และแสดงให้คนอื่นเห็นว่าตนเองสามารถนำตนเองได้ ผู้ใหญ่มีความต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนเองด้วยความยกย่องนับถือ ให้ตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ต้องการให้มองว่าเป็นเด็ก ไม่ต้องการถูกทำโทษหรือทำให้อับอายขายหน้า ต้องการความเป็นตัวของตัว และเป็นผู้มีอิสระในตัวเอง

2) ประสบการณ์ (experience) ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์หลายด้านและมีหลากหลายที่สะสมมาตั้งแต่วัยเยาว์ ยิ่งนานวันก็ยิ่งสะสมประสบการณ์มากขึ้นและหลากหลาย ผู้ใหญ่จะมองตนเองจากประสบการณ์และเห็นคุณค่าของประสบการณ์ของตนเอง

3) ความพร้อมในการเรียน (readiness to learn) ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีที่สุด หากได้เรียนรู้ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และมีความจำเป็นที่จะต้องรู้ และผู้ใหญ่มีความพร้อมในการเรียนรู้มากกว่าเด็ก

4) การเห็นคุณค่าของเวลา (time perspective) ผู้ใหญ่จะมาเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ได้ทันที จึงเห็นคุณค่าของเวลาที่แตกต่างไปจากเด็ก เป็นการเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เมื่อเรียนจบ หรือเมื่อมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวแล้ว

ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นฐานแนวคิดในการศึกษาพฤติกรรม กระบวนการ วิธีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลัง ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์

โคลบ (Kolb, 1984) กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ว่า ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เป็นกระบวนการที่เกิดในตัวผู้เรียนเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้อาจจะเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งของวงจรแห่งการเรียนรู้ก็ได้ แต่ต้องดำเนินการให้ครบวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ที่คอมป์เสนอได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง รายละเอียดของวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีดังนี้

1) ประสบการณ์การเรียนรู้ (learning experience) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เป็นส่วนประกอบของชีวิต ประสบการณ์จะนำไปสู่การรวบรวมความสามารถในการจัดการที่ยิ่งใหญ่ เป็นความสัมพันธ์ที่มีค่า ซึ่งประสบการณ์อาจจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ได้ ทั้งการยอมรับและการปฏิเสธ

2) การสังเกตและการไตร่ตรอง (observe and reflect) การเรียนรู้ที่ดีที่สุดโดยการให้ผู้เรียนได้มีการสะท้อนกลับ มีการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อนำมาใช้ในการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ หรือไม่ เป็นประโยชน์

3) การพิจารณาถึงความเห็นและการสร้างแนวคิด (generalize and conceptualize) เป็นการรวบรวมความรู้เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอื่นๆ ที่ได้จากประสบการณ์ในอดีต และความรู้ที่ได้จากการกระทำ หรือได้รับมา หรือการได้รับความรู้จากข้อมูล จากครูผู้สอน การสนทนา พูดคุย แล้วนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของตนเอง

4) การตรวจสอบและการบูรณาการ (experiment and integrate) เป็นสิ่งท้าทายที่ดีที่สุด คือ การฝึกปฏิบัติจริง เป็นการทดลอง ฝึกปฏิบัติ และตรวจสอบ เพื่อการลองผิดลองถูก เป็นการตรวจสอบแนวคิด หาความจริงในสถานที่แตกต่างกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ดิวอี้ (Dewey, 1938) ได้เสนอแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำจริง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่หรือผู้เรียนปรับเปลี่ยนตนเองในการปฏิบัติ ตามบทบาทใหม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวงจรของการลงมือกระทำ โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา แล้วเริ่มหาทางแก้ปัญหา จากนั้นลงมือกระทำ จนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำและในที่สุด ผู้เรียนจะสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการยืนยันในความรู้เดิมหรือเกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิม เป็นความรู้ใหม่ ประโยชน์สูงสุดของวงจรการลงมือกระทำ คือการทำให้ผู้ใหญ่มีประสบการณ์ การคิด และกระทำ และคิดไตร่ตรองจนเกิดความหมายครั้งแล้ว ครั้งเล่า จนเกิดการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ จากประสบการณ์

4. แนวคิดทฤษฎีการสร้างพลัง

แนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในระยะที่ 2 ของการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการถ่ายทอด วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีการสร้างพลัง (Empowerment Theory) แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

การสร้างพลัง (Empowerment) มีจุดเริ่มต้นจากทฤษฎี Y ของ แมคเกรเกอร์ (Mc. Gregor's Theory) ซึ่งมาจากแนวคิดทางการศึกษาเพื่อการสร้างพลัง (Empowerment Education) ของเปาโล แฟร์ร นักการศึกษาชาวบราซิล ผู้มีบทบาททางความคิดในการศึกษานอกระบบ การศึกษาเพื่อประชาชน การศึกษาเพื่อการพัฒนาซึ่งในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนอ่านและเขียนหนังสือ เป็นรูปแบบการศึกษาที่ให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วม ใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างผู้เรียน ให้ร่วมระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง (Wallerstein & Bernstein, 1988) การสร้างพลังเป็นทั้งกระบวนการ (process) และ ผลลัพธ์ (outcome) จะสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพหรือคุณสมบัติ การสร้างพลังจึงเป็นแนวคิดเชิงนามธรรม ซึ่งจะไม่ขึ้นกับเวลาหรือสถานที่ (Reynolds, 1971 cited in Gibson, 1991)

จึงมีความยากลำบากในการให้คำจำกัดความ เนื่องจากความหมายของการสร้างพลังจะแตกต่างกันตามกลุ่มบุคคลและบริบท (context) ที่แตกต่างกัน

กิบสัน (Gibson, 1991) มีแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพลังโดยเน้นไปที่การพัฒนาความสามารถของบุคคล โดยระบุว่า การสร้างพลังเป็นแนวคิดที่อธิบายกระบวนการทางสังคม การแสดงถึงการยอมรับและชื่นชม การส่งเสริม การพัฒนาและการเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการตอบสนองความต้องการของตนเองและแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และรู้สึกว่าตนเองมีพลัง สามารถควบคุมความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้ ส่วน วอลเลอร์สไตน์และเบอร์นสไตน์ (Wallerstein & Bernstein, 1988) มีแนวคิดที่กว้างขึ้น โดยกล่าวว่า การสร้างพลังเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกสำนึกในคุณค่าของตนเอง และการสร้างประสิทธิภาพของตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล ตลอดจนปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมได้

ซิมเมอร์แมน (Zimmerman, 1997) กล่าวว่า การสร้างพลังต้องประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

- 1) มีประโยชน์ มีคุณค่าเพราะเชื่อว่าการสร้างพลังเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเข้มแข็ง และ ร่วมกันแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาไปในทางที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้
- 2) ผลลัพธ์ เกี่ยวข้องกับการประเมินที่มีการพัฒนาให้มีความเชื่อถือได้
- 3) เป็นกระบวนการที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลในการคิดและเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินชีวิตไปถึงจุดมุ่งหมายได้

จะเห็นได้ว่า การสร้างพลังเป็นการทำให้บุคคลมีความสามารถในการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย โดยการให้อำนาจ ให้การสนับสนุน ให้ทรัพยากร รวมถึงการสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาคน การสร้างพลังจึงส่งผลให้ผลิตภาพจากการทำงานเพิ่มสูงขึ้นด้วย สะท้อนให้เห็นถึงควมมีคุณภาพและเอกลักษณ์ระหว่างบุคคล รวมทั้งแนวคิดของการเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่อในความสามารถของตน

ซิมเมอร์แมน และคณะ (Zimmerman, et al., 1997) ได้แบ่งทฤษฎีการสร้างพลังเป็น 3 มิติ คือ 1) ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อในระบบที่สามารถพิสูจน์ถึงความเข้มแข็งแทนการกระทำที่เสี่ยง 2) กระบวนการ หมายถึง พลังการเรียนรู้ในสิ่งที่บุคคลเลือกสรรเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในสังคม ทรัพยากร การทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อบรรลุเป้าหมาย และมีกิจกรรมเพื่อควบคุมชีวิตของตนเอง และ 3) ผล หมายถึง การประเมินประเด็นต่างๆ เพื่อพัฒนาความน่าเชื่อถือของการวัดผล

4.1 หลักการและแนวคิดในการสร้างพลัง

นิตยา เพ็ญสิรินภา (2544) กล่าวถึงการสร้างพลังให้แก่บุคคล กลุ่ม และชุมชนว่า ยึดหลักการของการศึกษาเพื่อสร้างพลัง ดังต่อไปนี้

4.1.1 การสร้างพลังให้แก่บุคคล สนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมได้

4.1.2 การเรียนรู้ที่เริ่มจากประสบการณ์ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ โดยใช้วิจารณญาณ เพื่อโยงปัญหาต่างๆ ของบุคคล เข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุ เกิดความเข้าใจ จะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่ หรือที่จะกระทำในอนาคต ให้ถูกต้อง เหมาะสม

4.1.3 การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และมีความสำคัญต่อผู้เรียน การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลตนเอง และการประเมินผลโครงการ

4.1.4 การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม คือ การที่ทุกคนสอน ทุกคนเรียน โดยผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ มาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือผู้ประสานงานแทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ตามบทบาทเดิม การที่ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนได้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว ยังช่วยให้การทำงานเป็นกลุ่มมีการคิด และการกระทำร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนี้ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่า มีพลังสนับสนุนมากพอที่จะกระทำการแก้ไขปัญหา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ต้องการ

4.1.5 การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ ความคิด ความรู้สึก และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

4.1.6 มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง การสร้างพลังต้องมีการกระตุ้น มีการให้โอกาส มีการสนับสนุนให้ผู้เรียนวางแผนร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

4.1.7 การเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง โดยจะมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียน ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และกลุ่มรวมทั้งการเรียนรู้ เนื่องจากผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จริง และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้ตลอดเวลา

4.1.8 การเรียนการสอนที่มีความสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ

4.2 รูปแบบและกระบวนการสร้างพลัง

วอลเลอร์สไตน์ (Wallerstein, cited in Purdey et al., 1994) ได้เสนอรูปแบบการสร้างพลังที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกของการเป็นชุมชน และการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในชุมชน ทั้งระดับบุคคลและชุมชน รูปแบบนี้มีจุดเด่นที่บทบาทของการคิดวิเคราะห์ และการตระหนักรู้ มีโครงสร้างเป็นเกลียวและการสะท้อนกลับ โดยมีองค์ประกอบของการสร้างพลัง ดังนี้

4.2.1 การวิเคราะห์กลุ่ม การริเริ่มความตระหนักรู้ต่อปัญหาจากการฟัง การสนทนา จะนำไปสู่การพัฒนาความรู้สึกของการเป็นชุมชน กล่าวคือ บุคคล กลุ่ม และชุมชนจะต้องเริ่ม การเรียนรู้วิธีคิดวิเคราะห์ก่อนที่จะมีการพัฒนาความสามารถในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ

4.2.2 กิจกรรมของชุมชนและกระบวนการสะท้อนกลับ การที่คนในชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนโดยร่วมกันวางแผนการใช้ทรัพยากรร่วมกันและมีการนำไปปฏิบัติ จะนำชุมชนไปสู่การพัฒนาความรู้สึกของความสำนึก ความเป็นเจ้าของ และความสามารถในการ ควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบนี้เชื่อว่า การสะท้อนกลับ เป็นการคิดวิเคราะห์กิจกรรมที่ชุมชน เลือกรับมา เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของการสร้างพลังในชุมชน ในทางกลับกัน การสร้างพลัง จะนำไปสู่ผู้ส่งจรรยาบรรณความสำเร็จของกิจกรรมและการสะท้อนกลับในชุมชนด้วย กล่าวคือ เกลียวที่เกิดขึ้น จะเป็นความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่าง กิจกรรมและการสะท้อนกลับ จะทำให้เกิดการสร้างพลัง คือ เกิดความมั่นใจ เกิดเครือข่ายทางสังคม เพิ่มความสามารถ เพิ่มทรัพยากร มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ในสังคม และท้ายที่สุด รูปแบบการสร้างพลังนี้จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

อลิศรา ชูชาติ และคณะ (2538) และ นิตยา เพ็ญศิริรักษา (2544) ได้สรุปกระบวนการ จัดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง ดังนี้ 1) การได้รับประสบการณ์ 2) การระบุประสบการณ์ 3) การวิเคราะห์ ประสบการณ์ 4) การวางแผน และ 5) การปฏิบัติ

4.3 ผลของการสร้างพลังและการประเมินผลการสร้างพลัง

การสร้างพลังมีกระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่อง เป็นวงจร โดยไม่มีที่สิ้นสุด คือ เริ่มต้นจากประสบการณ์ หรือสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ (practice) แล้วนำมาคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง (reflection) ว่าปัญหาคืออะไร มีความเป็นมา และมีปัจจัยสาเหตุใดบ้าง โดยโยงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องของปัจจัย ต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจ ต่อปัจจัยสาเหตุที่เกี่ยวข้องทั้งหมด อันจะนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติ และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของผู้เรียน จะกลายเป็นประสบการณ์ใหม่ ที่นำไปสู่วงจรการเรียนรู้ ที่ต่อเนื่องกันไป การศึกษาเพื่อสร้างพลังเป็นรูปแบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (participatory education) ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered learning) การให้ผู้เรียนได้ร่วมในการวางแผน และ ร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการสร้างพลังแก่ผู้เรียน ซึ่งทำให้ บรรลุวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1) ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ (efficiency) เนื่องจากการศึกษาเพื่อสร้างพลัง จะเน้นการให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน การที่ผู้เรียน ได้เรียนในเรื่องที่ตรงกับความสนใจ และมีความสำคัญต่อตนเอง จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการศึกษาแบบดั้งเดิม ที่ผู้เรียนรู้สึกว่า ถูกบังคับให้เรียนในสิ่งที่ครู หรือหลักสูตร ในส่วนกลางกำหนดไว้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นจริง นอกจากจะก่อให้เกิดการเรียนรู้หลายๆ ด้าน ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว ผู้เรียนยังได้เรียนรู้ทักษะอื่นๆ ด้วย เช่น การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร

การตัดสินใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียน รวมทั้งการรวมกลุ่มกันเรียนรู้ ยังก่อให้เกิดการสนับสนุนจากกลุ่มที่ทำให้บุคคล เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ดีกว่า และมีความคาดหวังว่า

2) การพัฒนาบุคคล (personal development) ถึงแม้ว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลัง จะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ในเรื่องที่ชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพแล้ว ยังพบว่าโปรแกรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาบุคคล ในด้านความคิด บุคลิกภาพทางสังคม รวมทั้งการคิดอย่างใช้วิจารณญาณ การแก้ปัญหา ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การนับถือตนเอง ความสนใจที่จะเรียนรู้ หรือการศึกษาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และสามารถควบคุมตนเอง ให้มีการพัฒนาไปในทางที่ถูกต้อง

3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) การศึกษาเพื่อสร้างพลัง จะมีเป้าหมายกว้างไกล ถึงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย มิใช่เพียงแค่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย มิใช่เพียงแค่การก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ในการเรียนรู้ และการพัฒนาบุคคลเท่านั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการเข้าใจถึงปัญหา ได้ทราบข้อเท็จจริง ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว โดยจะต้องศึกษาประวัติ หรือความเป็นมา ของเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหานั้นๆ ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลัง ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม จะให้ผู้เรียนได้มีโอกาสวิเคราะห์ และกำหนดสิ่งที่จะต้องกระทำในการเผชิญปัญหานั้นๆ ร่วมกับการที่ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ในการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่น จะทำให้เกิดการสนับสนุน และการกระทำร่วมกันของกลุ่ม เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมต่อไปได้

ผลของการสร้างพลังซึ่งบรรลุตามวัตถุประสงค์ 3 ประการที่กล่าวมา สัมพันธ์กับการแบ่งระดับการสร้างพลังเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล องค์กรและชุมชน ตามแนวคิดของ วอลเลอ์สตีน์ และเบอร์นสตีน์ (Wallerstein & Bernstein, 1994) อิศราเอลและคณะ (Israel et al., 1994) ดังนี้

1) ระดับการสร้างพลังในบุคคล (individual or psychological empowerment) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจ มีการควบคุมบุคลิกภาพของตนเองในรูปแบบของความเชื่อ ในความสามารถของตนเองและการเห็นคุณค่าของตนเอง โดยขึ้นอยู่กับการพัฒนาแนวคิดศักยภาพของตนเอง และความเข้าใจในบริบทของสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานมาจากการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม การสร้างพลังในระดับบุคคลประกอบด้วย 1) ความเชื่อในความสามารถของตนเองและความสามารถของบุคคล 2) ความรู้สึกในการเป็นผู้ดำเนินการ ผู้จัดการ และควบคุมสิ่งต่าง ๆ 3) กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นแรงผลักดันองค์กร และนำไปสู่การตัดสินใจ

2) ระดับการสร้างพลังในองค์กร (organization empowerment) มีแนวคิดที่สำคัญมาจากทฤษฎีการบริหารแบบประชาธิปไตย ซึ่งบุคคลมีการแบ่งปันด้านข้อมูลและอำนาจ มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การออกแบบโครงการต่างๆ การปฏิบัติและสามารถควบคุมนโยบายต่าง ๆ ได้

3) ระดับการสร้างพลังในชุมชน (community empowerment) หมายถึง กระบวนการของกิจกรรมในสังคมที่บุคคลและกลุ่มแสดงเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อม กระบวนการนี้สามารถเกิดขึ้นในชุมชนที่เมืองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ สถาบันและกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกันหรือบริบทของชุมชนนั้น ๆ

เนื่องจากการสร้างพลังมีความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับบุคคล องค์กร และชุมชน แม้ว่าจะสามารถแยกจากกันได้โดยมีเป้าหมายของแต่ละระดับเป็นตัวกำหนด และพบว่ากรอบแนวคิดในการสร้างพลังที่มีความหมายชัดเจนนั้นจะเกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าของตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเอง และบริบทของชุมชนที่แต่ละบุคคลเผชิญอยู่ ดังนั้น การพัฒนาโปรแกรมหรือกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างพลังระดับบุคคลต้องตระหนักถึงบริบทและความสัมพันธ์นั้น เปาโล แฟร์มีข้อเสนอแนะว่า สามารถรวมการสร้างพลังทั้ง 3 ระดับเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกร่วมกันของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในโชคชะตาและศักยภาพของบุคคลที่มีผลต่อความเชื่อมั่น ตลอดจนการมีทักษะและทรัพยากรต่าง ๆ ในการพัฒนาวิถีของการกระทำกิจกรรม โดยผ่านกระบวนการสะท้อนกลับ และการมีกิจกรรมของบุคคล องค์กร และชุมชน เป็นองค์รวมในการพัฒนาความสามารถในการทำให้เกิดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม

เนื่องจากความหมายของการสร้างพลังมีหลายมิติ ทำให้เกิดความสับสนในการวัด วอลเลอร์สไตน์ (Wallerstein, 1994) เสนอว่า การวัดผลการสร้างพลัง ควรจัดให้สอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบของกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างพลัง (Empowerment education model) ดังนี้

1) แนวคิดแรก คือ การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกิจกรรม หรือการกระทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน จะช่วยส่งเสริมให้บุคคลรับรู้ในคุณค่าและความสามารถของตน ตลอดจนเกิดความเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาที่ประสบ ซึ่งตัวแปรที่สามารถทำการวัดได้ คือ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อในความสามารถของตนเองที่จะควบคุมหรือเข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2) แนวคิดที่สอง คือ ผลพลอยได้ เกิดจากการที่บุคคลได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรม โดยวัดจากเครือข่ายทางสังคม แรงสนับสนุนทางสังคมและความพึงพอใจของบุคคลต่อการมีปฏิสัมพันธ์หรือรวมกลุ่มกันในชุมชน

3) แนวคิดที่สาม คือ ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม วอลเลอร์สไตน์ เสนอว่าการวัดควรกระทำให้ครอบคลุมทั้งสามแนวคิดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม มีผู้เสนอแนวคิดในการวัดการสร้างพลังที่แตกต่างกันออกไป ประเด็นที่ควรคำนึงถึงในการประเมินผลโครงการควรมีลักษณะเป็นโครงการระยะยาว เพื่อให้สามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลหรือชุมชนได้ และนำวิธีการประเมินผลแบบคุณภาพมาใช้ร่วมด้วย เพื่อช่วยให้สามารถอธิบายผลของโครงการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เนื่องจากแนวคิดการสร้างพลังเป็นปรัชญาที่กว้าง ดังนั้น ผู้ที่จะประเมินผลการสร้างพลัง ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ในการนำกระบวนการสร้างพลังมาใช้ ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินได้อย่างเหมาะสม ตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินผล มีได้ 3 ลักษณะ คือ

1) การสร้างพลังเป็นกระบวนการ (means) ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การประเมินจะวัดที่ตัวแปรพฤติกรรม ที่เป็นผลจากการเรียนรู้ เช่น ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ การปฏิบัติ

2) การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย (ends) จะวัดที่พลังของบุคคล และกลุ่ม ถ้าเป็นพลังในเรื่องทั่วไปของบุคคล สามารถวัดที่ตัวแปร การเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) แต่ถ้าต้องการวัดพลังเฉพาะเรื่อง สามารถวัดที่ตัวแปรความเชื่อในความสามารถกระทำ พฤติกรรมหรือแก้ไขปัญหา (self-efficacy) หรือวัดที่พฤติกรรมการปฏิบัติโดยตรง การวัดพลังกลุ่ม สามารถวัดที่การรวมตัวกันวางแผน และจัดกิจกรรมของกลุ่ม ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม หรือ เครือข่ายความพึงพอใจ ในการรวมกลุ่ม การสนับสนุนทางสังคมของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น

3) กรณีต้องการวัดผลกระทบของการสร้างพลัง ที่มีต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว สามารถวัดที่การเปลี่ยนแปลงสภาพ การลดลงของปัญหา ซึ่งเป็นผลจากการที่บุคคล และกลุ่มสามารถแก้ปัญหาของตนเองและกลุ่มได้ สามารถประเมินผลการสร้างพลังในลักษณะที่ 2 และ 3 ร่วมกันได้

4.4 บทบาทของผู้จัดกระบวนการสร้างพลัง

ผู้จัดกระบวนการสร้างพลัง มีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน (co-ordinator) และ ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ (facilitator) แทนการเป็นผู้สอน หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ จากแนวการสอนแบบดั้งเดิม เนื่องจากกระบวนการสร้างพลัง มีความเชื่อในความสามารถของบุคคลที่จะเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่แต่ละคนมี และนำมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ตลอดจนการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้น โดยตัวผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ในสิ่งต่างๆ จนเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง ซึ่งเปรียบเสมือนการเกิดความรู้ใหม่ ในตัวของผู้เรียนเอง ดังนั้น หน้าที่ของผู้จัดกระบวนการสร้างพลัง คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการจัดบรรยากาศของการเรียนรู้ ที่ทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และความคิดเห็น และนำไปสู่การสร้างสรรคความรู้ใหม่ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาความรู้ใหม่ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาความคิด และทักษะในการปฏิบัติ เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล และสังคม

บรรยากาศพื้นฐานในการสร้างพลัง จะมีลักษณะที่ผู้จัดกระบวนการ และผู้เรียนต่างเรียนรู้ จากกันและกัน โดยถือว่า ทั้งเจ้าหน้าที่ และผู้เรียนต่างเป็นแหล่งของความรู้ ความคิด แทนการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือเป็นผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ แต่เพียงฝ่ายเดียว การตรวจสอบขั้นแรกว่ากิจกรรมการเรียนรู้ เป็นไปตามหลักการของการสร้างพลังหรือไม่ คือ ทั้งผู้จัด (ผู้วิจัย) และผู้เรียนต่างเป็นบุคคลสำคัญ ในการร่วมมือกิจกรรม หรือกระทำเพื่อการเรียนรู้นั้นๆ หรือไม่

ในการจัดกระบวนการสร้างพลัง ผู้วิจัยต้องมีแนวคิด และมีความเข้าใจในหลักการ ตลอดจนมีทักษะในการใช้เทคนิคการสร้างพลัง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น สามารถจัดกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการ บรรลุตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยในฐานะผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ควรศึกษา และได้รับการฝึกอบรมเทคนิคการสร้างพลังที่จะนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

การเตรียมเทคนิควิธี กระบวนการที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นอยู่ภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื้อหา หลักการ เทคนิคต่างๆ จึงเป็นโครงสร้างของกระบวนการที่เตรียมไว้ให้สามารถประยุกต์ ปรับใช้ได้ ตามความต้องการของผู้เข้าร่วมวิจัย และชุมชน เมื่อนำไปใช้จริง ผู้วิจัยสามารถเลือกเฉพาะเทคนิค ที่มีความเหมาะสม กับกลุ่มเป้าหมาย หรือสามารถนำไปปรับใหม่ ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

4.5 เครื่องมือที่ใช้ในการสร้างพลัง

เครื่องมือหรือเทคนิคที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง ส่วนมากเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้มีการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และการวิเคราะห์ปัญหาที่สนใจ เป็นเทคนิคที่ส่งเสริมให้กลุ่มทำความเข้าใจ และทำการวิเคราะห์ปัญหาที่ศึกษาร่วมกัน เช่น การใช้เกม การประชุมกลุ่ม การสะท้อนความคิดจากกรณีศึกษา การศึกษาดูงาน การแสดงละคร ผู้วิจัยใช้เทคนิคเหล่านี้ ผ่านการทำกิจกรรมทางด้านศิลปะ ดนตรี และการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ การแสดงกิจกรรมร่วมกัน เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การประดิษฐ์สิ่งของ การพูด การแต่งเพลง ทำให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถของตนเอง เกิดการยอมรับในความสามารถของตน และผู้อื่น มีความนับถือตนเอง และนำไปสู่ความรู้สึกเชื่อมั่นในพลังของตนและของกลุ่มเพิ่มขึ้น

เฟรร์ (Freire, 1973) ได้อธิบายวิธีการสร้างพลัง ไว้ในหนังสือ Education for Critical Consciousness ว่า สามารถเริ่มต้นจากวงวัฒนธรรม (culture circles) ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นการสร้างโอกาสในบริบทแห่งการสนทนาระหว่างสมาชิกชุมชน การสนทนาแลกเปลี่ยน (dialogue) กระตุ้นให้มีการสะท้อนความคิด แสดงให้เห็นสถานการณ์ และให้โอกาสสมาชิกได้แสดงออกด้วยการสะท้อนความคิด สร้างความเข้าใจ และ อภิปราย ซึ่งการประยุกต์ใช้การเรียนรู้จากวงวัฒนธรรมในการศึกษา ผู้ใหญ่เป็นการปฏิเสธความเชื่อในการใช้เครื่องมือทางเครื่องจักรกล แต่เชื่อในคำพูด การสนทนา แสดงความรู้สึก บทบาทของผู้ให้การศึกษาคือการปลุกเร้าจิตสำนึกของสมาชิก ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ต่างๆ ในชุมชน และจัดให้มีเครื่องมือในการเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งการอ่านและเขียน ดังนั้นเนื้อหาและกระบวนการจึงเป็นสิ่งเดียวกัน นอกจากนี้ บาร์ร์ และ คอคอราน (Barr and Cochran, 1992) แสดงความตระหนักในการใช้คำว่า “การสร้างพลัง” อย่างระมัดระวัง เมื่อต้องกล่าวกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ จะต้องไม่ใช้ในสถานะเดียวกัน เพราะอาจเป็นการสร้างความขัดแย้งได้

อลิศรา ชูชาติ และคณะ (2538) อธิบายถึงกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม หรือการฝึกอบรมเพื่อการสร้างพลัง ว่าสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม คือ 1) กิจกรรมทั่วไปไปสู่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล 2) การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผน 3) การสร้างความคุ้นเคยกับการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้

การฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วมนั้นจะไม่เน้นการถ่ายทอดทฤษฎีเนื้อหา ความรู้ในเชิงของการบรรยาย ผู้เข้าอบรมจะได้จากการตั้งส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวจากประสบการณ์ชีวิต และกิจกรรมที่มีส่วนร่วม แต่ทั้งนี้ไม่ได้จำกัดขอบเขตว่าการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วมจะไม่มี การบรรยายเลย ในส่วนนี้จะแยกประเภทของกิจกรรมออกตามวัตถุประสงค์หลักเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพบุคคล เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วม บุคคลจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ศักยภาพรับความสามารถ และความคิดของบุคคลอื่น การสร้างความสามารถในการทำงานร่วมกัน การสร้างความเชื่อใจ และการยอมรับซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ

2) กิจกรรมวิเคราะห์และวางแผนแก้ไขปัญหา สิ่งที่ควรหวังจากการฝึกอบรมอย่างมีส่วนร่วม คือผู้เข้าอบรม สามารถเลือกปัญหาที่สำคัญ วิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นปัญหา ตลอดจนสามารถวางแผนแก้ไขปัญหานั้นได้ ภายหลังจากผู้เข้าอบรมได้รับประสบการณ์จากกิจกรรมที่ได้จัดไว้ให้ และมีความมั่นใจยิ่งขึ้นในการที่จะปฏิบัติงานต่อไป

3) กิจกรรมเสริม กิจกรรมต่างๆ ในส่วนนี้มีหลายครั้งที่เข้าใจว่าเป็นการเล่นสนุก ๆ หรือนันทนาการเท่านั้น แต่กิจกรรมหลายๆ กิจกรรมในส่วนนี้ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และช่วยลดภาวะเครียดระหว่างการฝึกอบรมด้วย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกกิจกรรมต่างๆ มาใช้ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการใช้กิจกรรมดังกล่าวในกระบวนการสร้างพลังเป็นสิ่งสำคัญ

5. การบูรณาการแนวคิด ทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยตามแนวทางมานุษยวิทยา การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชนและการพัฒนาเด็กปฐมวัย และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำมาเป็นฐานในการวิจัยเพื่อการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วย แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน และ ความรู้พื้นฐานของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีรายละเอียด ดังนี้

5.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

5.1.1 แนวคิด

1) แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง

การศึกษาเพื่อสร้างพลัง สนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมได้ ผ่านการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ 1.1) การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ ใช้วิจารณญาณ 1.2) การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทุกขั้นตอน การเลือกประเด็นที่มีความสำคัญต่อผู้เรียน การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลตนเอง และการประเมินผลกระบวนการ 1.3) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม คือ การที่ทุกคนสอน ทุกคนเรียน ผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่ เป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือผู้ประสานงาน ผู้อำนวยการความสะอาด และเป็นผู้เรียนรู้ร่วมกัน 1.4) การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ ความรู้สึก และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ 1.5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่น มีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และ 1.6) การเรียนรู้ที่มีความสุข

การสร้างพลังต้องมีการกระตุ้น มีการให้โอกาส และมีการสนับสนุนให้ผู้เรียนวางแผนร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2) แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

การเรียนรู้ในวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วยตัวเอง โดยมีฐานการเรียนรู้มาจากบุคคลและธรรมชาติ มีองค์ประกอบของการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ได้แก่ คน ความรู้ และ ทักษะ ซึ่งช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ผ่านจริยธรรม สามารถสัมพันธ์กับบุคคลและธรรมชาติในลักษณะการเอื้ออาทรและการพึ่งพากัน เนื้อหาการเรียนรู้จะถูกกำหนดตามความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนและชุมชนเป็นหลัก มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และเป็นเนื้อหาเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง เนื้อหาที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่นตามความเหมาะสม กระบวนการเรียนรู้เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทุกด้าน

การเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีลักษณะพิเศษ คือการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชน รูปแบบการเรียนรู้จึงเรียงบงายเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับแนวทางการดำรงชีวิตในชุมชน ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจากผู้เรียน ตลอดจนชาวบ้านทั่วไป เพราะคนเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้รู้หรือผู้นำทางอาชีพ พิธีกรรม และความเชื่อเฉพาะด้านเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างให้กับ

คนทั่วไป กระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์หรือการเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวความรู้หรือเทคนิค แต่รวมถึงแนวคิด คีลธรรมและจริยธรรมหรือเรียนรู้จากวิถีชีวิตของผู้รู้ เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

3) แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้จากประสบการณ์ อาจจะเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งของวงจรแห่งการเรียนรู้ก็ได้ แต่ต้องดำเนินการให้ครบวงจร มีรายละเอียดของวงจรการเรียนรู้ ดังนี้ 3.1) ประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เป็นส่วนประกอบของชีวิต ซึ่งประสบการณ์อาจจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ได้ ทั้งการยอมรับและการปฏิเสธ 3.2) การสังเกตและการไตร่ตรอง เป็นการสะท้อนกลับและการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เพื่อนำมาใช้พิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ 3.3) การพิจารณาลงความเห็นและการสร้างแนวคิด เป็นการรวบรวมความรู้เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอื่นๆ แล้วนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของตนเอง 3.4) การตรวจสอบและการบูรณาการ คือ การฝึกปฏิบัติจริง ตรวจสอบ เพื่อการลองผิดลองถูก เป็นการตรวจสอบแนวคิด หาความจริงในสถานที่แตกต่างกัน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวงจรของการลงกระทำ โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา แล้วเริ่มหาทางแก้ปัญหา จากนั้นลงกระทำ จนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ และในที่สุดผู้เรียนจะสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการยืนยันในความรู้เดิมหรือเกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมเป็นความรู้ใหม่ ประโยชน์สูงสุดของวงจรการลงกระทำ คือการทำให้มีประสบการณ์ การคิดและกระทำ และคิดไตร่ตรองจนเกิดความหมายครั้งแล้วครั้งเล่า จนเกิดการเรียนรู้

4) แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยมีเป้าหมาย คือ 4.1) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง 4.2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของชุมชน 4.3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ 4.4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทักษะของตนเอง 2.5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหารวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา จากทัศนะของชุมชน

5.1.2 หลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีหลักการสำคัญ ดังนี้

1) การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลังหรือผู้สร้างพลัง และผู้ที่ได้รับการสร้างพลัง

เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอน สนับสนุนการใช้ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง และความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็น ในการดำรงชีวิต เพิ่มพูนความรู้สึกลำบากในคุณค่าของตนเอง ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองมีพลัง สามารถควบคุมความเป็นอยู่วิถีชีวิตของตนเองได้

2) การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นกระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง-ชุมชน-สังคม การแสดงความยอมรับและชื่นชม การส่งเสริม โดยเน้นการพัฒนาและการเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการตอบสนองความต้องการ ของตนเอง การแก้ปัญหาด้วยตนเอง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และรู้สึกว่าตนเองมีพลัง สามารถควบคุมความเป็นอยู่ หรือวิถีชีวิตของตนเองได้

3) การสร้างพลังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและกลุ่ม อย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยการให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ใช้วิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างคนในกลุ่ม การวิเคราะห์กลุ่ม การร่วมระดมปัญหาและความต้องการ ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง

4) การสร้างพลังเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกลำบากในคุณค่าของตนเอง และการสร้างประสิทธิภาพของตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม ในแต่ละบุคคล ตลอดจนปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมได้ กระบวนการสร้างพลังจึงต้องมีการสร้างโอกาส ให้มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง และมีความต่อเนื่อง ยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ให้เหมาะสม กับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม

5.2 ความรู้พื้นฐานของสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความรู้ที่เกี่ยวข้องและใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงาน กับชุมชนอื่น โดยสามารถปรับเปลี่ยนได้ ภายใต้กรอบใหญ่ซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่ต้องใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ภูมิปัญญาและการศึกษาทางเลือก และการพัฒนาเด็ก ในบริบทสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

1) ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมประสบการณ์จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่น แต่ละแห่ง มีความเป็นบูรณาการ และมีวัฒนธรรมพื้นฐาน มีลักษณะเป็นพลวัตสูง เป็นการเรียนรู้

ที่เอาชีวิตและปัญหาเป็นตัวตั้ง มีลักษณะการร่วมคิดร่วมมือกันปฏิบัติ มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย

2) การศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเด็กเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ตามแนวทางของแต่ละคน แต่ละชุมชน มีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้ มีความต่อเนื่อง เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และเอาปัญหา / ชุมชนเป็นตัวตั้ง ไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็นทางการ

3) การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม ในกรอบของ 1) การสำนึกความเป็นไทย ยึดสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ 2) ความประพฤติของเด็กไทย ยึดแนวปฏิบัติตามลักษณะของสมบัติผู้ดี วัฒนธรรมไทย 3) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นพื้นฐาน 4) การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม 5) นำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาส่งเสริมพัฒนาการของเด็กไทย 6) พัฒนาเด็กในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและจิตวิญญาณ ในวิถีวัฒนธรรมไทย ในครอบครัว วงศาคณาญาติและชุมชนของตน

5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

(participatory action research : PAR)

สุภาวค์ จันทวานิช (2531) กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย หรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่ การระบุปัญหา การดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่การเข้าสนามและการสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต และการวิเคราะห์ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน แต่มีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามาตลอดจน การติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2537) ได้ให้คำนิยามของการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยประชาชนมีส่วนร่วม คือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยและชาวบ้านร่วมกันศึกษา ชาวบ้านตั้งคำถาม ช่วยให้อุปกรณ์และอยู่ในที่วิจัยด้วย เน้นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารสองทาง และการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นักวิจัยและชาวบ้านศึกษาสภาพชุมชนร่วมกัน รวมทั้งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา ศึกษาชุมชนโดยเน้นการศึกษาปัญหาและศึกษาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อช่วยแก้ปัญหา

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) สรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการรวมทั้ง การวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่พยายามศึกษา ชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางแก้ปัญหา วางแผนดำเนินเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติ ตามแผน และติดตามประเมินผล โดยทุกขั้นตอนมีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมด้วย โดยมีแนวคิดพื้นฐาน และวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การวิจัยเริ่มต้น จากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นอนาคตซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวเกิดขึ้นได้ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงเองในสถานการณ์นั้น ถูกกระทบจาก เหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัยรวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงจะต้องถูกเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ และตัดสินใจ ในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาในกระบวนการวิจัยเสมอ ดังนั้น กระบวนการวิจัย จึงต้องมีลักษณะยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ กำหนดเวลาอาจคลาดเคลื่อนไม่มีความแน่นอน สภาพปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา และกิจกรรมแก้ไขปัญหาไม่สามารถกำหนดไว้ล่วงหน้าได้

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง มีความเชื่อว่า คนทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญเช่นเดียวกับภูมิปัญญาของนักวิจัย นักวิชาการ หรือนักพัฒนา และ ทุกสิ่ง ทุกอย่างในชุมชน ทั้งเรื่องของความรู้ ความชำนาญ ทรัพยากรที่มีอยู่และจะหาได้ในอนาคต จะต้องได้รับการจัดสรรอย่างเต็มเปี่ยมกัน

3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มจากความรู้สึกของคนที่มีปัญหาหรือ ความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความเข้าใจและการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญหา จิตใจ และกายภาพ

4) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และไม่สิ้นสุดในวงจร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการ กระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ตราบเท่าที่คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัยได้

สุริยา วีรวงศ์ (มปป. อ้างถึงใน ชนิษฐา กาญจนรังสี, 2544) เสนอว่าการทำวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนสำคัญในการดำเนินการ 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

- 1) ขั้นตอนการเตรียมการ ได้แก่ การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสู่ชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ กับชุมชน
- 2) ขั้นตอนการวิจัย เพื่อการวางแผน พัฒนาตามแผนและการติดตามประเมินผล ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้

ของโครงการพัฒนา การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ การปฏิบัติตามโครงการ และการติดตามประเมินผล

เครื่องมือหรือกระบวนการหลักของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควรประกอบด้วย

- 1) การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างผู้วิจัยกับแกนนำของกลุ่มผู้อยู่ในชุมชน
- 2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (participatory rural appraisal)
- 3) การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory planning for action)
- 4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory action and evaluation)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

สุนน อมรวิวัฒน์ ทิศนา ไชยมณี วารี ธีระจิตร และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2532) ทำวิจัย “การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย” ศึกษาลักษณะและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยในหมู่บ้านชนบท 4 ภาคภูมิศาสตร์ของประเทศไทย และวิเคราะห์การเรียนรู้ของเด็กทั้งในด้านพัฒนาการทางกาย สติปัญญาอารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบสำหรับการศึกษาที่มีลักษณะเหมาะสมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่สังเกตพบ งานวิจัยพบรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย 10 แบบ คือ 1) การให้อิสระเชิงควบคุม 2) การควบคุมเชิงละเลย 3) การยอมรับแบบไม่แสดงออก 4) การเป็นแบบอย่าง 5) การให้เด็กสัมผัสกับสภาพแวดล้อมและรวมสถานการณ์ แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ 6) การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมาก และแสดงเหตุผลน้อย 7) การใช้อำนาจในการเลี้ยงดู 8) การไม่คงเส้นคงวา 9) การมีผู้ดูแลเด็กหลายคน และ 10) การสนองตอบของพ่อแม่เปลี่ยนไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศของเด็ก

พวงทอง นิลยิ้ม (2537) ศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัยโดยผ่านการเล่นและของเล่น พบว่า ผู้ใหญ่ในครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ลูกหลานของตนเอง โดยผ่านการเล่นและของเล่นเป็นสื่อกลางที่ใช้ในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เด็กๆ ทำอยู่ตลอดเวลาที่มีโอกาส จึงทำให้การอบรมสั่งสอนและการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่ไปสู่เด็กปฐมวัยทำได้อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลเป็นประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับจากการปลูกฝังจนพัฒนาเป็นบุคลิกภาพของเด็ก และศึกษาพฤติกรรมที่คาดว่าเด็กจะได้รับคุณลักษณะบางประการจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่ไปสู่เด็ก โดยผ่านการเล่นและของเล่น คือ ความสนุกสนาน ร่าเริง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความมีเมตตา การแข่งขันตามกติกาของสังคมและความขยันอดทน

นิตินันท์ พันทวี (2544) ทำการศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญของชุมชน ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้าน และเพื่อสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษเอกสาร ศึกษาภาคสนาม เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก การประชุม และสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าคุณค่าทางพิธีกรรม ประกอบด้วย คุณค่าในตัวพิธีกรรม ในฐานะเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายแห่งความดีงาม คุณค่าที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมาธิ ความสบายใจ ความกตัญญูตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และมีน้ำใจงาม คุณค่าที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ในฐานะเป็นกระแงาสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาและให้ความบันเทิง ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน นอกจากนี้ การที่ชุมชนเรียนรู้คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของตน ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ ส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ เกิดความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก สามารถใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์ และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และการสร้างทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันที่นำไปสู่การสร้างพลังในชุมชน

รุ่งลาวัลย์ ละอาคำ (2545) ศึกษา เรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้บริหารภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้บริหารภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ด้วยโปรแกรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น พบว่า ครูอนุบาลแสวงหาความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านด้วยการคิดอย่างถี่ถ้วน 4 ลักษณะ คือ

- 1) การวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่ขึ้นต่อกันตามธรรมชาติ
- 2) การค้นหาคุณค่าที่แท้จริง
- 3) การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์
- 4) การพิจารณาตามหลักธรรม โดยผ่านการใช้เทคนิคสแกฟโฟลด์ิง 6 แบบ คือ

- 1) การคัดเลือก
- 2) การลดทางเลือก
- 3) การรักษาเส้นทาง
- 4) การชี้จุดสำคัญ
- 5) การป้องกันปัญหา
- 6) การสาธิตวิธีปฏิบัติ และ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำครูอนุบาลมาสู่การปรับมุมมองของครูในการปรับใช้วัฒนธรรม การจัดสภาพแวดล้อมและสื่อ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยครูอนุบาลแห่งแรกเลือกปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านเกษตรกรรม

ด้านหัตถกรรม ภาษาและวรรณกรรม ปรัชญา ศาสนาและประเพณี ครูอนุบาลแห่งที่สอง เลือกรับใช้ วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านเกษตรกรรม ผู้วิจัย พบว่าขณะที่งานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญา แต่กิจกรรมที่ส่งผลขยายเป็นวงกว้าง และน่าสนใจที่จะทำวิจัย เพื่อพัฒนาเด็กในชุมชน โดยประสานความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ ประชาชน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อที่จะให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมจากฐานรากอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วรวิมล สุภาพ (2546) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐจา : กรณีศึกษาจังหวัด ลำปาง พบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐจาในอดีตมีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิต และใช้ในพิธีกรรมของสังคม ผู้ถ่ายทอดคือพระสงฆ์และครูชาวบ้าน ถ่ายทอดให้กับชายที่มีความสนใจ องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดคือ องค์ความรู้ด้านการบรรเลงกลองปฐจา โดยถ่ายทอดในรูปแบบการศึกษา ตามอัธยาศัยต่างจากปัจจุบันที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูกลองปฐจา ผู้ถ่ายทอดคือวิทยากรถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ โดยถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง การบรรเลงเป็นหลัก คุณค่าวัฒนธรรมกลองปฐจาที่มีต่อชุมชนเป็นคุณค่าที่เกิดจากบทบาทหน้าที่ ของกลองปฐจาในชุมชน ในอดีตพบว่า ประกอบด้วยคุณค่าทางด้านจิตใจ ร่างกาย ศาสนา สังคม ประวัติศาสตร์และสุนทรียศิลป์ ในปัจจุบันพบว่าคุณค่าด้านศาสนาหายไป แต่ปรากฏคุณค่า ด้านเศรษฐกิจ สำหรับการนำวัฒนธรรมกลองปฐจามาถ่ายทอดในโรงเรียนต้องนำองค์ความรู้ ทั้งด้านกระบวนการและคุณค่า มาบูรณาการเข้ากับสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ในวิธีสอนแบบผู้เรียน เป็นสำคัญและอาศัยความร่วมมือจากชุมชน

ลูเอลเลน (Luellen, 1991) ทำวิจัย เรื่อง “A study of native American early childhood education curriculum “The circle never ends” เป็นการศึกษาการใช้หลักสูตรระดับอนุบาล ที่สร้างขึ้นโดยใช้วัฒนธรรมของชนพื้นเมืองอินเดียนแดงในอเมริกาเป็นสาระสำคัญของหลักสูตร นำไปทดลองใช้ที่ Circle of learning preschool ในศูนย์อินเดียนแดง เดนเวอร์ โคโลราโด โดยใช้ เวลาในการทดลอง 1 ปี (ค.ศ. 1989 - 1990) ในห้องเรียนที่มีเด็กอินเดียนแดงอายุ 5 ปี 17 คน ครูผู้สอน 1 คน ผู้ช่วยสอน 1 คน และ ผู้ปกครองของเด็กดังกล่าว ได้มีการติดตามผลจนเด็กเข้าเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลในเกรด 1 และ 2 ผลการทดลองหลักสูตร The circle never ends ซึ่งพัฒนาแนวคิดการสอน วิธีการ วัสดุ อุปกรณ์ จากวัฒนธรรมและตำนานของชาวอินเดียนแดง พบว่า การทดลองใช้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร คือ เด็กชาวอินเดียนแดงมีความรู้สึกที่ดี ต่อตัวเอง มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเอง และมีความรู้พื้นฐานที่จะศึกษาต่อในโรงเรียน ประถมศึกษาของรัฐ อีกทั้งยังพบอีกว่าเด็กอินเดียนแดงส่วนใหญ่ว่านที่เข้ามาเรียนในระดับชั้นอนุบาล จะประสบปัญหาทางวัฒนธรรม (cultural shock) คือ มีพฤติกรรมถดถอยทางสังคมและมีการเรียนรู้ ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน เด็กที่ได้รับการสอนจากหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เมื่อเข้าไปเรียนในระดับ เกรด 1 และ 2 พบว่าเด็กมีพัฒนาการทั้งในด้านการศึกษาและความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ของตนเอง และผู้วิจัยสรุปผลว่าพื้นฐานทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง และการประสบความสำเร็จทางการศึกษาของเด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพลัง

คอกซ์ (Cox, 2002) ทำวิจัย เรื่อง Empowering African American custodial grandparents ปัญหาจำนวนประชากรรุ่นปู่ย่าตายายที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดมุมมองในการวิเคราะห์ ความเข้มแข็งและความสามารถที่เป็นลักษณะเฉพาะของประชากรกลุ่มนี้ การฝึกอบรมเพื่อสร้างพลัง เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วยการพัฒนาการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและพัฒนาทักษะ การแก้ปัญหา การสร้างพลังให้คนรุ่นปู่ย่าตายายส่งผลต่อการสร้างพลังของชุมชน โครงการสร้างพลัง ใช้หลักสูตรซึ่งพัฒนาขึ้นโดยกลุ่มปู่ย่าตายายชาวแอฟริกันอเมริกัน ผลของโปรแกรมแสดงถึงทักษะ ที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้ปกครอง ตลอดจนการพัฒนาผู้มีส่วนร่วมให้เป็นผู้ให้การศึกษาในชุมชน

มอริสซี (Morrissey, 2000) วิจัย เรื่อง Indicators of citizen participation: Lessons from learning teams in rural EZ EC communities ศึกษาตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วม: บทเรียน จากทีมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนชนบท EZ EC เป็นการศึกษาสำรวจเพื่อประเมินการมีส่วนร่วม ของทีมแห่งการเรียนรู้จากการสร้างพลังชุมชนชนบท 10 แห่ง นำตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วมที่เป็นผลจาก โครงการนั้นมาจัดระดับและคุณภาพของการมีส่วนร่วมจากการพัฒนาตนเองและความสามารถ ของชุมชน (ตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงพัฒนาการ) ผลจากการมีส่วนร่วมในลักษณะของนโยบาย และการเปลี่ยนแปลง (ตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงเครื่องมือ) ตัวบ่งชี้การมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้น จากกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นสามารถช่วยให้ผู้นำไปใช้ตลอดจนองค์กรต่างๆ ประเมินความเข้มแข็ง และความยั่งยืนของการมีส่วนร่วมภายใต้ขั้นตอนของการวางแผนงานเพื่อการพัฒนาได้

แรพพอร์ท (Rappaport, 1995, 2000) สรุปสาระในการสร้างพลังและขยายขอบเขต ของทฤษฎีด้วยการเสนอแนะในการทำวิจัยและการนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการใช้แนวคิดการเล่าเรื่อง ไว้ในหนังสือ Empowerment meets narrative: Listening to stories and creating settings และ Community narratives: Tales of terror and joy กล่าวถึงวิสัยทัศน์ เกี่ยวกับจิตวิทยาชุมชน หมายถึง ความสามารถในการใช้เครื่องมือ ได้แก่ วิธีการวิจัยการสังเคราะห์ วิพากษ์ การสังเกต ทูตทางการศึกษา อิทธิพลของสังคม เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการเปลี่ยนเรื่องราว ที่เลวร้ายมาเป็นเรื่องที่น่าปิติยินดี สาระของการทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและปัจเจกบุคคล ที่ต้องใช้ทักษะการร่วมมือ การตระหนักในบทบาทของตน ด้วยการประยุกต์แนวคิดทฤษฎีการเล่าเรื่อง การวิเคราะห์วิพากษ์ชุมชนและการเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ การเล่าเรื่องวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ การเล่าเรื่องของบุคคล ทำให้เราเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเอง นำไปสู่การวางแผนสร้างชุมชนที่ดี

ไรส (Rose, 2000) อภิปรายถึงองค์ความรู้สำคัญที่ได้จากแนวคิดในการสร้างพลัง ใน Reflections on empowerment-based practice ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นขณะมีกระบวนการแลกเปลี่ยน และกระบวนการก่อรูปทางความคิด ซึ่งแสดงถึงปฏิบัติการที่นำไปสู่สังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง การให้คุณค่า ความภาคภูมิใจของมนุษย์ และความเป็นธรรมในสังคม และประสบการณ์ที่ผู้เขียน ได้รับจากการใช้แนวคิดการสร้างพลังเป็นฐาน

ไบซซ์ เวสลีย์ และ สกินเนอร์ (Buysse, Wesley; Skinner, 1999) ทำวิจัย เรื่อง Community development approaches for early intervention เพื่อประเมินผลกระทบของโครงการที่ใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงการดูแลสุขภาพเด็กและระบบการให้บริการช่วยเหลือ ในชุมชนสองแห่งที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แนวคิดในการพัฒนาชุมชนเน้นที่กระบวนการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการสร้างกลุ่มวางแผนงานของชุมชน (community planning team) เพื่อเป็นผู้กำหนด ระบุ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลง และใช้ทฤษฎีการสร้างพลัง เพื่อพัฒนา และตรวจสอบแนวคิดใหม่ในการให้ผู้บริโภค มีเสียงและมีส่วนในการปฏิรูปชุมชน การปฏิรูปชุมชนและการอบรมผู้ปกครองให้เป็นผู้นำทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร แสดงผลลัพธ์จากการทำงาน 4 ระยะสั้นๆ อภิปรายบทเรียนจากการดำเนินงานและประเมินผลงาน ชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและชนประเพณีที่สืบทอดกันมา ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการสร้างพลัง เพื่อพัฒนา ตรวจสอบแนวทางใหม่ในการให้สิทธิเสียงผู้รับบริการ มีส่วนร่วมในการปฏิรูปพัฒนาชุมชน ทำความเข้าใจบริบทชุมชนและตัดสินใจว่ากิจกรรมที่พัฒนาชุมชนนั้นคุ้มค่าหรือไม่ โดยใช้วิธีการ ศึกษาเอกสารชุมชน สนทนากลุ่มกับผู้ปกครองและนักวิชาการ สัมภาษณ์สมาชิกในชุมชนรายบุคคล ข้อมูลที่รวบรวมนั้นจะเป็นแนวทางในการตัดสินใจ และการวางแผนของทีมตลอดโครงการ เช่น การเสวนาเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนเพื่อสนับสนุนผู้ปกครองและการให้การศึกษาเพิ่มเติม แม้โอกาสในการพัฒนาการให้การศึกษาผู้ปกครองซึ่งมีความหลากหลายนั้นจะไม่ใช่มุ่งหมาย ที่ระบุไว้ในตอนต้นของโครงการ ความต้องการแสดงถึงอัตลักษณ์ของผู้ปกครองเพื่อขยายข้อมูล ประสบการณ์ และสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีความเป็นผู้นำ (ตัวแทน) ผู้สนับสนุน การให้การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่เห็นได้ชัดเจน และยังพบว่า แม้จะมีความตึงเครียด ขณะดำเนินกิจกรรมการสร้างพลังของสมาชิก แต่ยังมีอำนาจดำเนินการต่อไปได้ ด้วยการสร้างความรู้สึกไว้วางใจ และความเคารพซึ่งกันและกันของสมาชิกที่แม้บางคนจะละเมิด ความเคารพและไว้วางใจของผู้อื่น แสดงให้เห็นถึงวิถีของชุมชนที่ดีงาม เป็นการก่อรูปความร่วมมือ ในชุมชนที่สมบูรณ์ต่างๆ ที่มีเวลาในการพบปะ ประชุม รวมทั้งบที่มีจำกัด ผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ชุมชนต้องเผชิญกับการลดทอนอำนาจของตนโดยการรับฟังความต้องการ ตระหนักในความเป็นชุมชน ตัดสินใจร่วมกัน และยังคงไว้ซึ่งอำนาจที่สามารถดำเนินการตามเป้าหมายได้

ซาลารี (Salari, 2002) ทำวิจัย เรื่อง Intergenerational partnerships in adult day centers: Importance of age-appropriate environments and behaviors แสดงถึงศักยภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กในศูนย์ซึ่งจัดโปรแกรมที่เชื่อมผู้สูงอายุกับศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาเปรียบเทียบจากการเฝ้าสังเกต วิเคราะห์ และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ศูนย์ผู้สูงอายุสองแห่งซึ่งจัดให้มีกิจกรรมเชื่อมต่อกันสองรุ่นดังกล่าว ศักยภาพแวดล้อม พฤติกรรม และรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ พบว่า วัฒนธรรมในศูนย์ผู้สูงอายุนั้น จะมีความแตกต่างหลากหลายในด้านความเหมาะสมของช่วงอายุ การเป็นตัวของตัวเอง การกำกับตนเอง ปัญหาที่พบ คือ กิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่จัดเหมาะสำหรับเด็กมากกว่า ประสบการณ์ที่ดี ได้แก่ การให้ผู้ใหญ่มีส่วนร่วมโดยมีบทบาทในการนิเทศ และเป็นอาสาสมัครดูแลเด็ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย และเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. งานวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย

ช่วงที่ 1 การเตรียมตัวผู้วิจัยและการศึกษาเอกสาร

การเตรียมตัวผู้วิจัย

การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ช่วงที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

การคัดเลือกชุมชน และการเข้าสนามวิจัย

การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า

การศึกษาภาคสนาม

การจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน

2. งานวิจัยระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต สะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

3. ประชากรในการวิจัย ระยะที่ 1 และระยะที่ 2

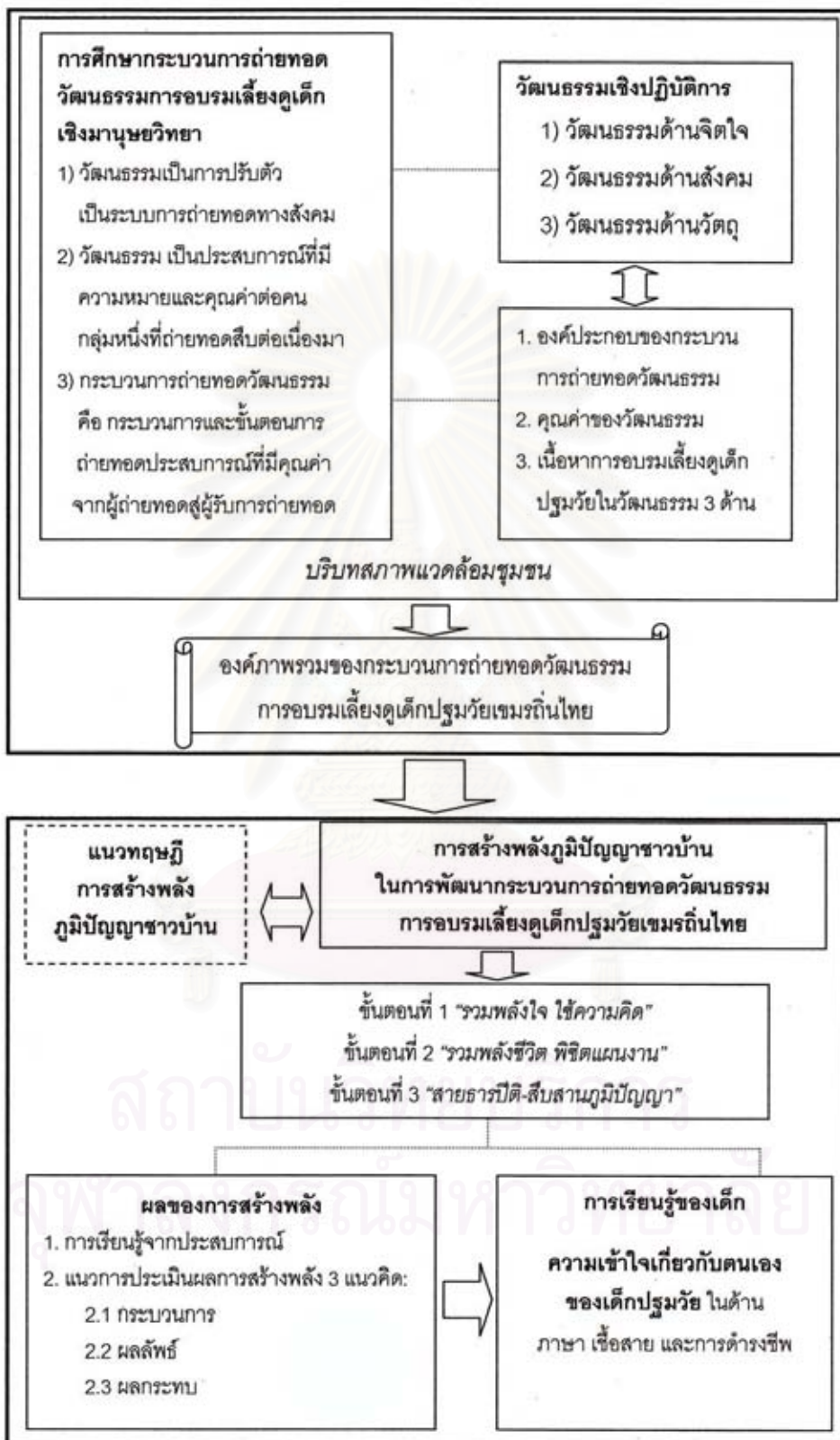
4. วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

5. การตรวจสอบข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

7. การนำเสนอผลการวิจัย

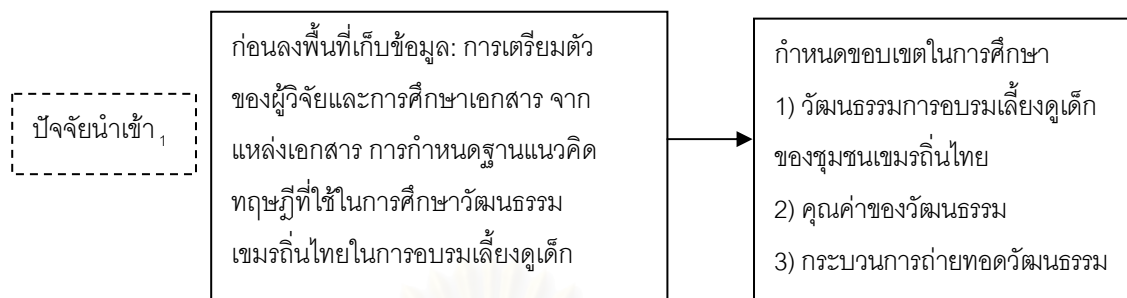
แผนภูมิที่ 3.1 ความสัมพันธ์ของฐานแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

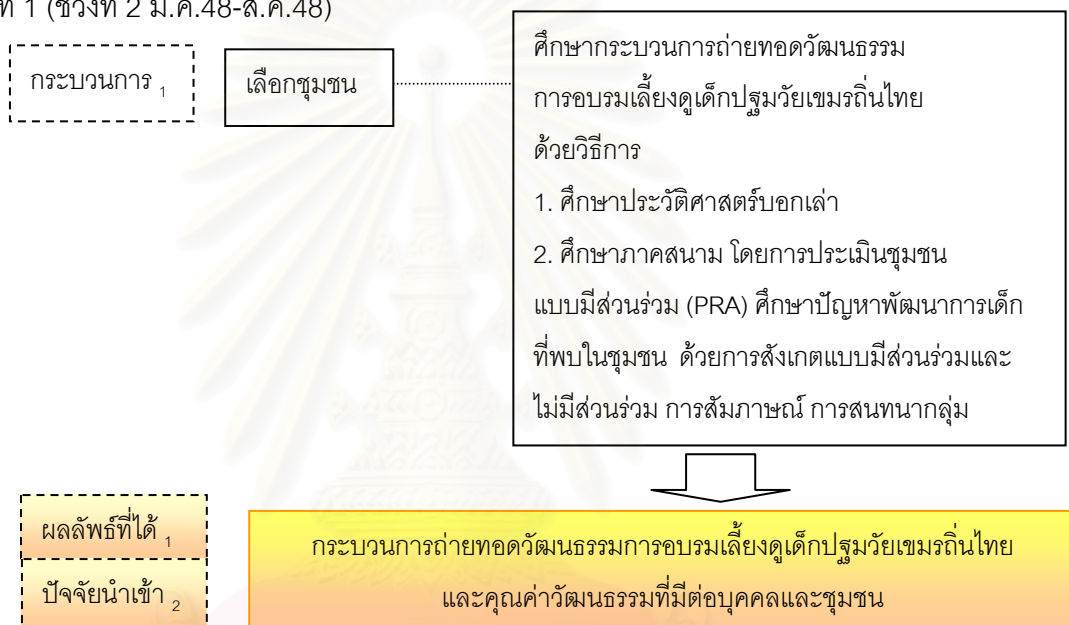

แผนภูมิที่ 3.2 ขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

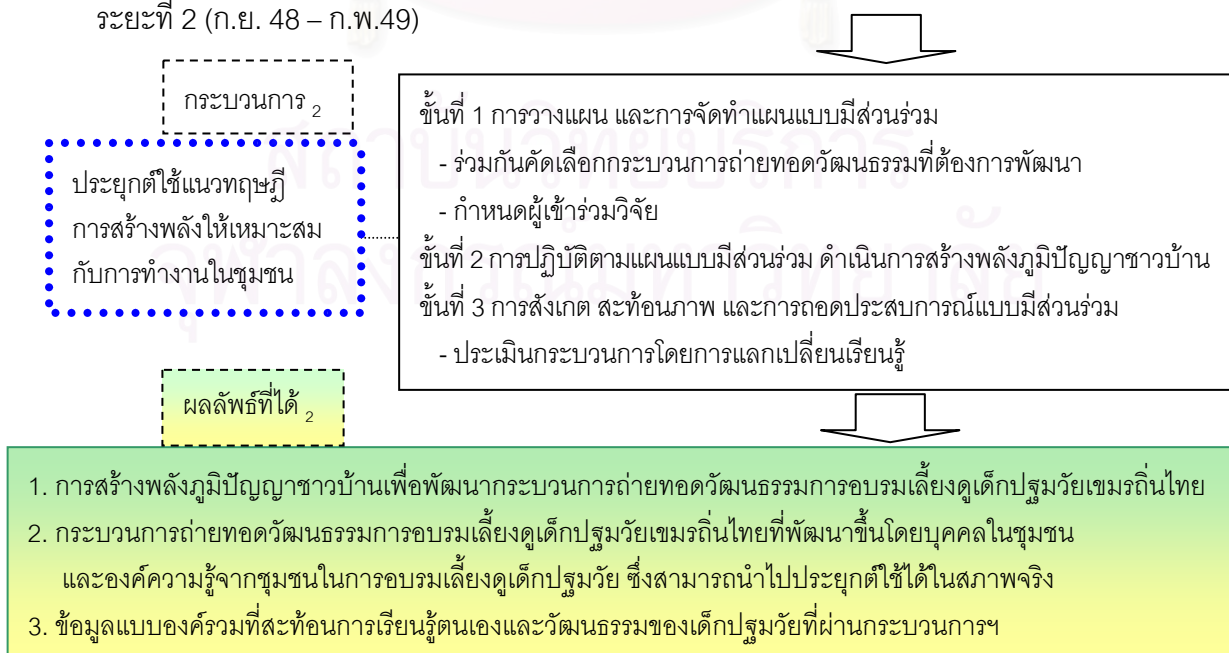
ระยะที่ 1 (ช่วงที่ 1 ก.ย.47-ธ.ค.47)

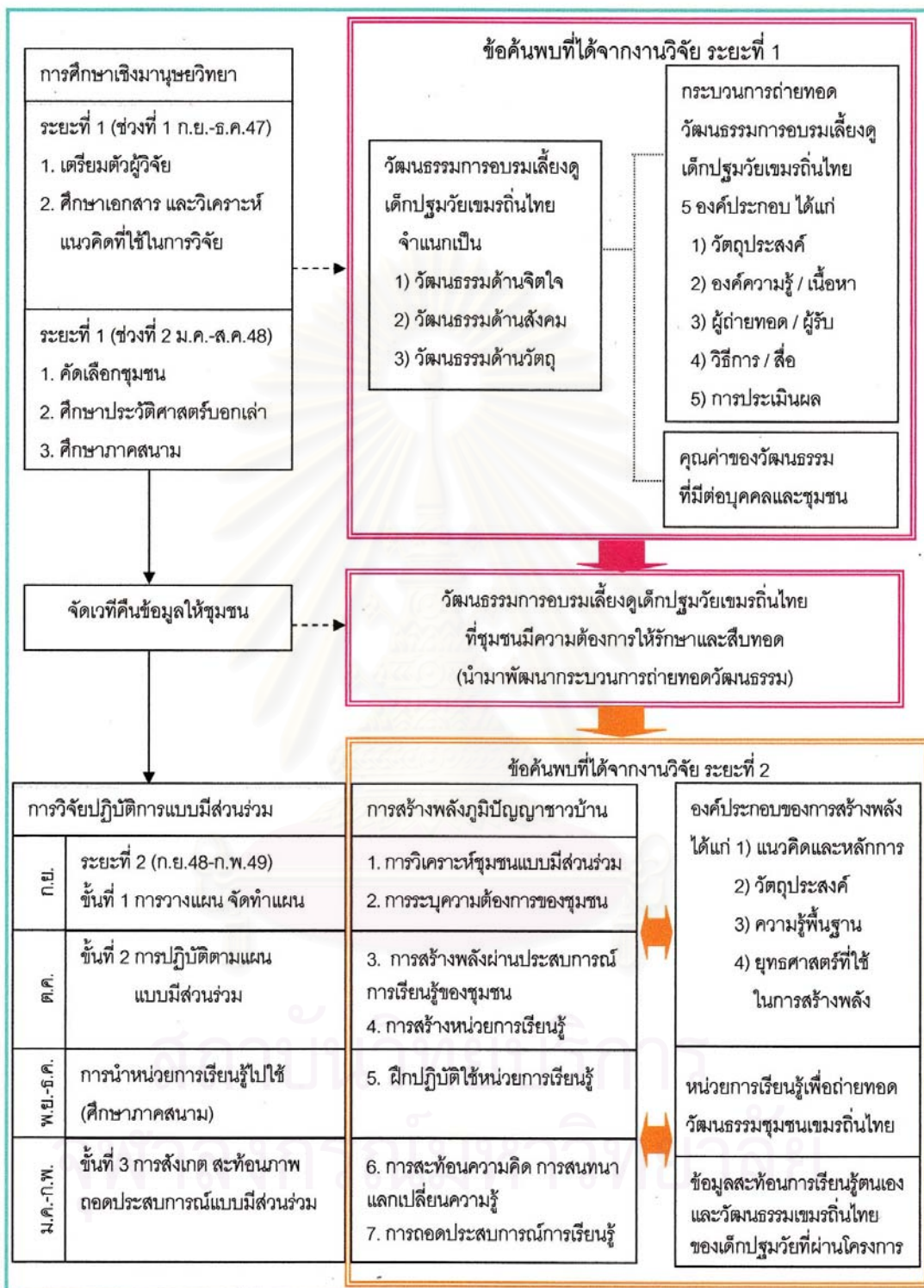
ระยะที่ 1 (ช่วงที่ 2 ม.ค.48-ส.ค.48)

ระยะที่ 2 (ก.ย. 48 – ก.พ.49)

แผนภูมิที่ 3.3 สรุปขั้นตอนการวิจัยและข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยระยะที่ 1

การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ช่วงที่ 1 การเตรียมตัวผู้วิจัยและการศึกษาเอกสาร เพื่อกำหนดฐานคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสารจากแหล่งเอกสารอ้างอิงที่เชื่อถือได้ที่สามารถระบุสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และช่วงที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 1	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
ช่วงที่ 1 การเตรียมตัวผู้วิจัย และการศึกษา เอกสาร 1. การเตรียมตัว ผู้วิจัย	เพื่อพัฒนา และตรวจสอบ ความสามารถ ของผู้วิจัย	1. ศึกษาเทคนิค วิธีการเก็บข้อมูล ทางมานุษยวิทยา และฝึกเก็บข้อมูล ภาคสนาม 2. ศึกษางานวิจัย เพื่อหาความหมาย ของวัฒนธรรมและ กระบวนการ 3. ศึกษาทฤษฎี การสร้างพลัง	ข้อมูลและ องค์ความรู้ จากผู้เชี่ยวชาญ เอกสาร ตำรา บทความ และ งานวิจัย	ศักยภาพของผู้วิจัย ในการเก็บข้อมูล เชิงคุณลักษณะ
2. การศึกษา เอกสารและ วิเคราะห์แนวคิด ที่ใช้ในการวิจัย	1. เพื่อทำความเข้าใจ ปัญหาวิจัย 2. เพื่อศึกษาข้อมูล พื้นฐานวัฒนธรรม ชุมชนชาติพันธุ์ เขมรถิ่นไทย 3. เพื่อศึกษาและ วิเคราะห์แนวคิด ที่ใช้ในการวิจัย	ศึกษา เอกสารอ้างอิง เอกสารปฐมภูมิและ เอกสารทุติยภูมิ	แหล่งเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัย	1. ศึกษาข้อมูล พื้นฐานวัฒนธรรม ชุมชนชาติพันธุ์ เขมรถิ่นไทย 2. ฐานแนวคิด ที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 1	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
ช่วงที่ 2 การศึกษา ภาคสนาม 3. การคัดเลือก ชุมชนและ การเข้าสนามวิจัย	1. เพื่อกำหนด ชุมชนที่เป็นพื้นที่ สนามในการวิจัย 2. เพื่อหาวิธีการใน การเข้าสนามวิจัย	1. นำข้อมูลจาก การศึกษาเอกสาร คำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิ และ อาจารย์ที่ปรึกษา มากำหนดลักษณะ ชุมชน 2. เริ่มสร้าง ความสัมพันธ์กับครู และเจ้าหน้าที่ ในแหล่งการเรียนรู้ ที่อยู่ในชุมชน	1. คำแนะนำและ ข้อเสนอแนะจาก นักวิชาการด้าน วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ เขมรถิ่นไทย 3 ท่าน 2. อาจารย์ที่ปรึกษา 3. ครูและเจ้าหน้าที่ ในศูนย์ศึกษาชาติปะ และธรรมชาติ เด็กรักป่า	1. ชุมชนเขมร ถิ่นไทยซึ่งเป็นพื้นที่ สนามในการวิจัย 2. ได้ผู้นำเข้า สู่สนามการวิจัย
4. การศึกษา ประวัติศาสตร์ บอกเล่า	1. เพื่อให้ได้ข้อมูล ประวัติศาสตร์ของ ชุมชน 2. เพื่อให้ได้ข้อมูล การถ่ายทอด วัฒนธรรมฯ ของชุมชน	1. สทนทอย่าง ไม่เป็นทางการ 2. ใช้เทคนิควิธี การสัมภาษณ์แบบ สายใยเชื่อมโยง	1. บุคคลทั่วไป ในชุมชน 2. ผู้นำชุมชน ทางโครงสร้าง และทางธรรมชาติ 3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก 6 คน	ข้อมูลประวัติศาสตร์ ของชุมชน และข้อมูล การถ่ายทอด วัฒนธรรมฯ ของชุมชน
5. การศึกษา ภาคสนาม	เพื่อให้ได้ข้อมูล กระบวนการ ถ่ายทอด วัฒนธรรมฯ ของชุมชน	1. ประเมินชุมชน แบบมีส่วนร่วม 2. สัมภาษณ์ ภูมิปัญญา สืบค้น หากกลุ่มผู้สร้างพลัง 3. สังเกตพฤติกรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ในสภาพจริง 4. สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5. สทนทากลุ่ม และ สนทนาแลกเปลี่ยน	1. บุคคลทั่วไป ในชุมชน 2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก 6 คน 3. สมาชิกในชุมชน 44 คน	ข้อมูลกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยของชุมชน เขมรถิ่นไทย

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 1	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
6. การจัดเวที คืนข้อมูลให้ชุมชน	เพื่อตรวจสอบและ ยืนยันความถูกต้อง ของข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูล และผู้มีส่วนร่วม ในการวิจัย	จัดเวทีคืนข้อมูลเป็น กิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ศึกษา องค์ความรู้ ของชุมชนที่ใช้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็ก	1. สมาชิกในชุมชน 44 คน 2. ครูภูมิปัญญา ชาวบ้าน 5 คน (เสียชีวิต 1 คน) 3. ครูจากศูนย์ฯ เด็ก รักษา 2 คน 4. นักวิชาการและ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านวัฒนธรรม เขมรถิ่นไทย 5. ผู้วิจัย	กระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยของชุมชน เขมรถิ่นไทยที่ได้รับ การยืนยันข้อมูลแล้ว

ช่วงที่ 1 การเตรียมตัวผู้วิจัยและการศึกษาเอกสาร

1. การเตรียมตัวผู้วิจัย เป็นการพัฒนาและตรวจสอบความสามารถในการพัฒนา

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน และความสามารถของผู้วิจัย
ในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ

1.1 ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ฝึกปฏิบัติกับผู้เชี่ยวชาญ

1.2 ลงทะเบียนเรียนรายวิชา การศึกษาภาคสนาม ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และลงทะเบียนวิชา มานุษยวิทยาภาคสนามในชุมชนเขมรถิ่นไทย
เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นเวลา 1 ภาคเรียน

1.3 ลงทะเบียนเรียนรายวิชา เอกัตศึกษา ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเรื่อง พัฒนาการและภูมิปัญญา ฝึกปฏิบัติการทำอัตชีวประวัติ
การเล่าเรื่องราว การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยน และลงทะเบียนวิชาภาคสนามในชุมชน
เขมรถิ่นไทย เป็นเวลา 1 ภาคเรียน

1.4 เข้าร่วมอบรมปฏิบัติการ เรื่อง Facilitating Empowerment เป็นเวลา 1 วัน สนทนา
แลกเปลี่ยนแนวทางการสร้างพลังและการอำนวยความสะดวกกับ ดร. คริสติน ไฮแกน นักการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยเคอร์ติง ประเทศออสเตรเลีย ที่ปรึกษาการพัฒนาองค์กรและชุมชนในออสเตรเลีย
และเอเชีย ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างพลังและการอำนวยความสะดวก

1.5 เข้าร่วมการอบรมหลักสูตร “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม” จาก สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นเวลา 5 วัน

2. การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย เลือกศึกษาจากแหล่งเอกสาร 3 ลักษณะ คือ

2.1 เอกสารอ้างอิง ศึกษาจากบทคัดย่อของงานวิจัย และงานวิทยานิพนธ์ รายงานข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ

2.2 เอกสารปฐมภูมิ ศึกษาเอกสารที่นำเสนอความคิดและประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง ได้แก่ บทความจากหนังสือ บทความในวารสารต่าง ๆ เช่น วารสารศิลปวัฒนธรรม วารสารภาษาและวัฒนธรรม วารสารวัฒนธรรมไทย วารสารเมืองโบราณ วิทยานิพนธ์ทั้งระดับมหาบัณฑิต และระดับดุษฎีบัณฑิต

2.3 เอกสารทุติยภูมิ ศึกษาจากหนังสือ หรือตำรา พจนานุกรม สารานุกรม

การศึกษาเอกสารต่าง ๆ นี้ ได้จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ

1) เครือข่ายของศูนย์วิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ สถาบันวิทยบริการ ห้องสมุดครุศาสตร์ สถาบันไทยศึกษา

2) หอสมุดแห่งชาติ

3) ห้องสมุด สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

4) ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

5) ห้องสมุด ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรม

6) สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

7) เครือข่ายข้อมูลทางวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ อักษรภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์

ข้อมูลพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยจากการศึกษานำร่อง (ภาคผนวก ง) นอกจากศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่นแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าผ่านอินเทอร์เน็ต เพื่อจะเลือกข้อมูลให้กว้างขวางขึ้น และเพิ่มพูนข้อมูลที่มีความทันสมัย

ในการคัดเลือกเอกสาร จะพิจารณาความเชื่อถือได้ ความถูกต้องของเอกสารแต่ละฉบับ ด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งแยกเป็น 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาภายนอก (external criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาของเอกสาร ผู้เขียนเอกสารนั้น ๆ และ เกณฑ์การพิจารณาภายใน (internal criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาถึงการสื่อความหมายของเอกสาร ว่าชัดเจนเพียงใด การคัดเลือกเอกสารใช้เกณฑ์การพิจารณาภายนอก 5 ประเด็น คือ

- 1) แหล่งที่มาของเอกสาร เป็นแหล่งที่เชื่อถือได้หรือไม่
- 2) ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร ใครเป็นผู้เขียน
- 3) ความน่าเชื่อถือของเอกสาร เป็นเอกสารต้นฉบับ ฉบับคัดลอก หรือฉบับปรับปรุงแก้ไข ถ้าเป็นฉบับคัดลอก หรือฉบับแก้ไข มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นหรือไม่ สามารถสืบค้นหาแหล่งอ้างอิงหรือไม่
- 4) ช่วงเวลาที่เอกสารนั้นได้เผยแพร่
- 5) วัตถุประสงค์ในการเผยแพร่เอกสาร

เกณฑ์การพิจารณาภายใน 4 ประเด็น คือ

- 1) ผู้เขียนเอกสารนั้น เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความสามารถในสิ่งที่เขียนหรือไม่
  - 2) ผู้เขียนเอกสารนั้นมีแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้หรือไม่
  - 3) ในเอกสารนั้น มีความตั้งใจที่จะบิดเบือนความจริงหรือมีความคิดส่วนตัวของผู้เขียนหรือไม่
  - 4) เอกสารฉบับนั้น สื่อความชัดเจนหรือไม่ และข้อความในเอกสารนั้นมีความหมายอย่างไร
- นอกจากนี้ยังมีเอกสารอื่น ๆ ซึ่งเป็นข้อมูลเพิ่มที่ได้จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น บันทึกของผู้นำชุมชน บันทึกจากคนเฒ่าคนแก่ ตำนาน ตลอดจนตำราที่ใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะอ้างอิงเมื่อกล่าวถึงเรื่องนั้นๆ โดยตรง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ศึกษาความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากตำรา เอกสาร และงานวิจัย เพื่อกำหนดกรอบในการวิจัย (ภาคผนวก จ)

สรุปความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการและลำดับขั้นตอนในการกระทำเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ จากผู้ถ่ายทอดไปสู่ผู้รับการถ่ายทอด กำหนดกรอบที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม 5 ขั้นตอน คือ

- 1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด
- 2) องค์ความรู้หรือเนื้อหาที่ถ่ายทอด
- 3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด
- 4) วิธีการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด
- 5) การประเมินผลการถ่ายทอด

การศึกษาคุณค่าวัฒนธรรม มีกรอบในการศึกษา คือ 1) คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคล และ 2) คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชน

ทั้งนี้ เป็นการศึกษาในขอบข่ายเนื้อหาของกรอบมรดกเลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลมาจากวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ

- 1) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรมด้านจิตใจ

- 2) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรมด้านสังคม
- 3) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรมด้านวัตถุ

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปข้อมูลแบบอุปนัย (inductive) ภายใต้องค์ประกอบสำคัญ คือ วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชนในด้านบุคคลและด้านชุมชน และกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในด้านจุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดวัฒนธรรม องค์ความรู้ เนื้อหา คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด วิธีการหรือสื่อในการถ่ายทอด และการประเมินผลการถ่ายทอด วิเคราะห์ เชื่อมโยงไปสู่การนำเสนอกระบวนการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชุมชนเขมรถิ่นไทย และนำมาจัดการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในขั้นต่อไป

ช่วงที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

3. การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสนามวิจัย ผู้วิจัยพิจารณาจากลักษณะการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทยในภาคอีสานตอนล่าง ซึ่งมีอยู่หนาแน่นในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ เลือกจังหวัดที่มีผู้ใช้ภาษาเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งยังเป็นจังหวัดที่ใช้ภาษาถิ่น ซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยท้องถิ่นอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เข้มข้นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ทางด้านภาษา ประเพณีการแต่งกาย และวัฒนธรรมต่างๆ

ผู้วิจัยขอรับคำแนะนำจากนักวิชาการด้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกนักวิชาการ คือ 1) เป็นนักวิชาการที่มีผลงานด้านการศึกษาหรืองาน วิจัยวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวิชาการหรือมีผลงานด้านการพัฒนาการส่งเสริมวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย อย่างน้อย 5 ปี (ภาคผนวก ก)

ผู้วิจัยคัดเลือกชุมชนโดยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา และนักวิชาการด้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย กำหนดลักษณะชุมชนเขมรถิ่นไทย เพื่อเป็นพื้นที่สนามในการศึกษา ดังนี้

3.1 มีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง เป็นชุมชนที่มีประชากรชาวเขมรถิ่นไทยอาศัยอยู่มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากร คนในชุมชนใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาพื้น มีวัฒนธรรมชุมชนที่มีกระบวนการสืบทอด ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แสดงให้เห็นความเป็นพลวัตและความคงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย ได้แก่ การแต่งกาย ภาษา ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต อย่างชัดเจน

3.2 เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ชุมชน หมายถึง มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่มีระยะเวลายาวนาน เพียงพอที่จะมีเรื่องบอกเล่าที่สร้างระบบคุณค่าต่อคนในชุมชน

3.3 เป็นชุมชนที่มีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย 3 ด้าน ได้แก่ 1) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทางด้านจิตใจ

2) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทางด้านสังคม และ 3) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทางด้านวัตถุ

3.4 เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชน สำนักสงฆ์ ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติदे็กรักป่า และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ

ทั้งนี้ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัฒนธรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทย ที่มีความเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ ให้สามารถเสนอภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยได้

การเข้าสนามวิจัยหรือการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น จะต้องมีผู้นำเข้าหรือเปิดประตูเข้าสู่ชุมชน ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการเข้าไปทำความรู้จักกับครูหน้อยและครูจิต ซึ่งทำงานในศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติदे็กรักป่า แหล่งการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนปรีภัยทม และได้ทำงานวิจัยภาคสนามร่วมกันตั้งแต่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 และมีผลให้ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่โดยการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

4. การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ตำนาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชน กระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยเริ่มศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีลักษณะเป็นผู้นำชุมชนทั้งทางโครงสร้างของสังคม และผู้นำทางธรรมชาติ ซึ่งมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่มีส่วนในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชุมชนให้แก่เด็กปฐมวัย ในมิติของผู้กำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสายใยเชื่อมโยง (snow ball sampling technique)

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว นำข้อมูลมาตรวจสอบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ จากนั้นจะเลือกสรรข้อเท็จจริง เพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปข้อมูลแบบอุปนัย ภายใต้องค์ประกอบสำคัญดังได้กล่าวแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาระบบการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยโดยการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านตามวิถีชีวิตของชุมชนในขั้นต่อไป

5. การศึกษาภาคสนาม ศึกษาบริบทของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพสังคม และวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา การศึกษา การปกครอง สาธารณสุขและอนามัย ความผูกพันต่อชุมชนของตน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย คุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชนในด้านบุคคลและในด้านชุมชน

การศึกษาภาคสนาม มีรายละเอียด ดังนี้

5.1 ชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกชุมชนเขมรถิ่นไทย เพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกชุมชนร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ให้ได้ชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูของชุมชนให้แก่เด็กปฐมวัย ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยและบุคคลในชุมชน ได้แก่ เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นชุมชนซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้

5.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยลงศึกษาชุมชน พบกับผู้นำชุมชน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประสานงานกับผู้นำและบุคคลสำคัญในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับวางแผนการทำงาน การจัดเตรียมการเพื่อเก็บข้อมูลตามช่วงปฏิทินวัฒนธรรมของชุมชน และปฏิทินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

การเก็บข้อมูลในชุมชน ใช้เวลาตั้งแต่เดือนมกราคม 2548 ถึงเดือนสิงหาคม 2548 ช่วงแรกผู้วิจัยเข้าไปศึกษาบริบทของชุมชน จัดทำแผนที่ชุมชน ปฏิทินทางสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้เวลา 3 เดือน จากนั้นวางแผนการเก็บข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เป็นเวลา 5 เดือน โดยจัดกิจกรรมสนทนาเล่าเรื่องของชุมชน เพื่อคัดเลือกรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ชุมชนต้องการให้ดำรงอยู่ สืบทอด และต้องการพัฒนาโดยใช้การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน พัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมดังกล่าวให้แก่เด็กปฐมวัย

การทำงานในภาคสนามของผู้วิจัย จะมีทั้งแบบไปเช้าเย็นกลับ และการไปอาศัยอยู่ในชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของประเด็นในการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูในแต่ละครั้ง ซึ่งผู้วิจัยจะบันทึกภาพวิดีโอ บันทึกภาพถ่าย และจดบันทึกเหตุการณ์ สำหรับใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ต่อไป

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล 5 ด้าน กล่าวคือ เมื่อศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยา ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ในแต่ละวิธีการ ปราบกฏพบวัฒนธรรม ดังนี้

1) การศึกษาในสภาพธรรมชาติ พบ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา) ประเพณีทำขวัญข้าว (เทอบ็อนซ็อว) คำสอน มุขปาฐะ วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ภูมิปัญญาในอาชีพภาษาเขมรถิ่นไทย ขนบพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น การทอผ้า และการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

2) การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า พบ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด ประเพณีวันสงกรานต์ (บ่อนแคแจ๊ด) ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ คำสอน มุขปาฐะ ตำนานหมู่บ้าน วิถีปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ภูมิปัญญาในอาชีพ ภาษาเขมรถิ่นไทย ขนมพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น และการทอผ้า

3) การสัมภาษณ์ พบ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีทำขวัญข้าว คำสอน มุขปาฐะ ตำนานหมู่บ้าน วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ภูมิปัญญาในอาชีพ ภาษาเขมรถิ่นไทย ขนมพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น การทอผ้า การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ และการทำของเล่นพื้นบ้าน

4) การสนทนากลุ่ม พบ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีทำขวัญข้าว คำสอน มุขปาฐะ ตำนานหมู่บ้าน วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ภูมิปัญญาในอาชีพ ภาษาเขมรถิ่นไทย ขนมพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น การทอผ้า การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ และการทำของเล่นพื้นบ้าน

5) การสาธิต เป็นกระบวนการที่ชุมชนเริ่มมีความต้องการทบทวนองค์ความรู้ของตนเอง และเลือกใช้วิธีการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความรู้มาสาธิตขั้นตอนในการประกอบพิธีเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในองค์ความรู้นั้น การสาธิตเพื่อทบทวนองค์ความรู้ของชาวบ้าน ได้แก่ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด การทำขนมพื้นบ้าน และการทำของเล่น

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ด้วยวิธีการเก็บข้อมูล 5 ด้าน เพื่อให้ได้รายละเอียดตามองค์ประกอบกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยชุมชนปริยัทม ดังสรุปไว้ในตารางที่ 3.2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.2 การเก็บข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทยชุมชนปรีythม	วิธีการเก็บข้อมูล				
	ศึกษา ในสภาพ ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์ บอกเล่า	สัมภาษณ์	สนทนา กลุ่ม	สาธิต
1. ประเพณีส่วนบุคคล: รับขวัญเด็กแรกเกิด		✓	✓	✓	✓
2. ประเพณีของชุมชน: วันสงกรานต์		✓	✓	✓	
4. ไหว้ผีบรรพบุรุษ	✓	✓	✓	✓	
ประเพณีท้องถิ่น: ทำขวัญข้าว	✓		✓	✓	
6. คำสอน มุขปาฐะ ตำนานหมู่บ้าน วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก	✓	✓	✓	✓	
7. ภูมิปัญญา / องค์ความรู้ในอาชีพ: อาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำขนมพื้นบ้าน	✓	✓	✓	✓	✓
8. ภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมลูก คำสอน	✓	✓	✓	✓	
9. ขนมพื้นบ้านในงานประเพณี ของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น	✓	✓	✓	✓	✓
10. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน: การทอผ้า การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ	✓	✓	✓	✓	
11. ของเล่นพื้นบ้าน: ว่าวด้อยด้อย กำพาลัวะ การสานทางมะพร้าวเป็นของเล่นเด็ก			✓	✓	✓

6. การจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน ผู้วิจัยจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดทำข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย จัดนิทรรศการ เพื่อให้ชุมชนได้ศึกษาภาพถ่าย วิดีทัศน์ร่วมกัน กิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน ผู้วิจัยทำบันทึกภาคสนามในการคืนเวทีข้อมูลให้ชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์ให้ได้ภาพกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

การวิจัยระยะที่ 2

การวิจัยระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
เขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วม

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ใช้ระยะเวลาในการทำงาน 6 เดือน (กันยายน 2548 – กุมภาพันธ์ 2549) กระบวนการสร้างพลัง
ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
และครูชาวบ้าน (ภาคผนวก ฉ)

การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน
ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 “รวมพลังใจ ใช้ความคิด” เป็นการวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม
ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้พบว่าตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
และขั้นที่ 2 การระบุความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 “รวมพลังชีวิต พิชิตแผนงาน” เป็นการปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งพบว่า
ตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง ขั้นที่ 3 การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน และขั้นที่ 4
การสร้างหน่วยการเรียนรู้ จากนั้นดำเนินการฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 “สายธารปีติ-สืบสานภูมิปัญญา” เป็นการสังเกต สะท้อนภาพ
และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งพบว่าตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง
ขั้นที่ 6 การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และ ขั้นที่ 7 การถอดประสบการณ์
การเรียนรู้

ขั้นตอนการวิจัยในระยะที่ 2 ดังสรุปในตารางที่ 3.3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.3 ขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 2	ขั้นตอนและ วัตถุประสงค์ของ การสร้างพลัง	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
<p>ขั้นตอนที่ 1</p> <p>“รวมพลังใจ ใช้ความคิด”</p> <p>การวางแผนและ การจัดทำแผน แบบมีส่วนร่วม</p>	<p>ขั้นตอนที่ 1</p> <p>การวิเคราะห์ชุมชน แบบมีส่วนร่วม</p> <p>วัตถุประสงค์: เพื่อสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างผู้วิจัยและ ผู้เข้าร่วมวิจัย เปิดใจ ยอมรับซึ่งกันและกัน</p>	<p>1. ประเมินชุมชน แบบมีส่วนร่วมใน การวิจัยระยะที่ 1</p> <p>2. จัดเวทีคืนข้อมูล ชุมชน เพื่อเสนอ ภาพรวมของ กระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม และสนทนากลุ่ม</p>	<p>1. สมาชิกในชุมชน</p> <p>2. นักวิชาการจาก สถาบันการศึกษา</p> <p>3. ผู้เชี่ยวชาญ วัฒนธรรม เขมรถิ่นไทย</p>	<p>ความคิด</p> <p>ความรู้สึก ของคนในชุมชน ที่มีต่อวัฒนธรรม ของตนเอง</p>
	<p>ขั้นตอนที่ 2</p> <p>การระบุนความ ต้องการของชุมชน</p> <p>วัตถุประสงค์: เพื่อเลือกวัฒนธรรม ที่ต้องการพัฒนา กระบวนการฯ</p>	<p>1. สนทนากลุ่ม</p> <p>2. ระบุนกลุ่มสร้าง พลังและกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง</p>		<p>1. วัฒนธรรม ที่ชุมชนต้องการ พัฒนา กระบวนการฯ</p> <p>2. กลุ่มสร้างพลัง และกลุ่มได้รับการ สร้างพลัง</p>

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 2	ขั้นตอนและ วัตถุประสงค์ของ การสร้างพลัง	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
<p>ขั้นตอนที่ 2</p> <p>“รวมพลังชีวิต พิชิตแผนงาน”</p> <p>การปฏิบัติตามแผน แบบมีส่วนร่วม</p>	<p>ขั้นตอนที่ 3</p> <p>การสร้างพลังผ่าน ประสบการณ์การ เรียนรู้ของชุมชน</p> <p>วัตถุประสงค์: เพื่อพัฒนา ความสามารถของ ครูทั้ง 2 กลุ่มในการ ถ่ายทอดวัฒนธรรม และเพิ่มความรู้ เกี่ยวกับการดูแล และการพัฒนาเด็ก</p>	<p>จัดให้มี พื้นที่ สร้าง โอกาสให้ครู 2 กลุ่ม ร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนกัน จัดกิจกรรมเพื่อ เสริมสร้างความ ภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า และ คุณประโยชน์ ของวัฒนธรรม</p>	<p>1. ครูกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน</p> <p>2. ครูกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง จำนวน 8 คน</p> <p>3. ผู้วิจัย</p>	<p>ครูกลุ่มให้พลัง ได้ทบทวน องค์ความรู้ ขั้นตอนของ กระบวนการ ถ่ายทอด</p> <p>ครูกลุ่มได้รับการ สร้างพลัง ได้รับ ความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการ ถ่ายทอด</p> <p>มีความมั่นใจ และ ภาคภูมิใจ</p>
	<p>ขั้นตอนที่ 4</p> <p>การสร้างหน่วย การเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอด วัฒนธรรมชุมชน เขมรถิ่นไทย</p> <p>วัตถุประสงค์: เพื่อนำกระบวนการ ถ่ายทอดที่ พัฒนาขึ้นจากการ สนทนาแลกเปลี่ยน มาประยุกต์ใช้ใน สภาพจริง</p>	<p>1. สนทนากลุ่ม กำหนดโครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรมและ ผู้รับผิดชอบ</p> <p>2. วิเคราะห์เนื้อหา วัฒนธรรม</p> <p>3. จัดทำหน่วย การเรียนรู้ (ฉบับร่าง และฉบับปรับปรุง)</p>	<p>1. ครูกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน</p> <p>2. ครูกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง จำนวน 8 คน</p> <p>3. ผู้วิจัย</p> <p>4. ผู้เชี่ยวชาญด้าน การศึกษาปฐมวัย และด้านการจัด การศึกษา</p> <p>5. ครู 3 คน และ ผู้บริหารโรงเรียน บ้านดัว 1 คน</p>	<p>1. โครงสร้าง เนื้อหาวัฒนธรรม กิจกรรมและ ผู้รับผิดชอบ</p> <p>2. หน่วยการ เรียนรู้เพื่อ ถ่ายทอด วัฒนธรรมชุมชน เขมรถิ่นไทย (ฉบับปรับปรุง)</p>

ขั้นตอนการวิจัย ระยะที่ 2	ขั้นตอนและ วัตถุประสงค์ของ การสร้างพลัง	วิธีดำเนินการ	ผู้เกี่ยวข้อง / แหล่งข้อมูล	ผลที่ได้
	<p>ขั้นตอนที่ 5</p> <p>ฝึกปฏิบัติใช้ หน่วยการเรียนรู้</p> <p>วัตถุประสงค์: เพื่อสร้างโอกาสให้ ครูได้เรียนรู้ จากประสบการณ์ การปฏิบัติกับเด็ก</p>	<ol style="list-style-type: none"> กำหนดบทบาท หน้าที่ของครูและ ผู้วิจัย วางแผนทำงาน กับครูเป็นรายบุคคล ปฏิบัติตาม แผนการจัดการ เรียนรู้ สะท้อนความคิด สนทนาแลกเปลี่ยน ก่อนและหลังการ ปฏิบัติ 	<ol style="list-style-type: none"> ครูกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง จำนวน 8 คน ผู้วิจัย ครู 3 คน และ ผู้บริหารโรงเรียน บ้านดิว 1 คน ร่วม กิจกรรมและสังเกต นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 13 คน 	<p>แนวทางใน การทำงานกับครู ชาวบ้านให้มีการ กระทำเพื่อการ เปลี่ยนแปลง และ มีความต่อเนื่อง</p>
<p>ขั้นตอนที่ 3</p> <p>“สายธารปิติ-สืบสาน ภูมิปัญญา”</p> <p>การสังเกต สะท้อน ภาพ และการถอด ประสบการณ์ แบบมีส่วนร่วม</p>	<p>ขั้นตอนที่ 6</p> <p>การสะท้อน ความคิด</p> <p>การสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้</p>	<p>สะท้อนความคิด สนทนาแลกเปลี่ยน ความรู้ที่เกิดขึ้น จากการปฏิบัติใน สถานการณ์จริง</p>	<ol style="list-style-type: none"> ครูกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง จำนวน 8 คน ผู้วิจัย 	<p>ข้อมูลสะท้อน ความคิดและ การเรียนรู้จากการ ฝึกปฏิบัติใช้หน่วย การเรียนรู้ของครู กลุ่มให้พลังและ กลุ่มได้รับการ สร้างพลัง</p>
	<p>ขั้นตอนที่ 7</p> <p>การถอด ประสบการณ์ การเรียนรู้</p> <p>วัตถุประสงค์ ขั้นตอนที่ 6 และ 7 : เพื่อสะท้อน ความคิด และ เรียนรู้ร่วมกัน</p>	<ol style="list-style-type: none"> จัดเวทีคืนข้อมูล ถอดประสบการณ์ การเรียนรู้ ตรวจสอบ ยืนยัน ข้อมูลจาก ผู้เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 	<ol style="list-style-type: none"> ครูกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูกลุ่มได้รับ การสร้างพลัง จำนวน 8 คน ผู้วิจัย นักวิชาการ ตัวแทนองค์การ บริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา 	<p>ประสบการณ์ การเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นในการ พัฒนา กระบวนการ ถ่ายทอด วัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดู เด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทย</p>

ขั้นตอนที่ 1 “รวมพลังใจ ใช้ความคิด” การวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม

1. ผู้วิจัยจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน เพื่อเสนอภาพจากงานวิจัยระยะที่ 1 คัดเลือกวัฒนธรรมที่ชุมชนต้องการพัฒนา เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการถ่ายทอดร่วมกัน สอบถามความสมัครใจและความต้องการของกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน เพื่อเข้ามาเป็นผู้ร่วมวิจัยในระยะที่ 2 จากนั้นวางแผนการทำงานเพื่อพัฒนากระบวนการร่วมกัน

ผู้วิจัยเสนอข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และการวิเคราะห์คุณค่าของวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยที่มีต่อชุมชน ข้อสรุปกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ข้อมูลภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวัฒนธรรมชุมชน ที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการถ่ายทอด โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากงานวิจัยในระยะที่ 1 เสนอต่อผู้เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ สมาชิกในชุมชน และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย

2. กำหนดผู้เข้าร่วมวิจัย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มสร้างพลังหรือกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน 2) กลุ่มได้รับการสร้างพลังหรือกลุ่มครูชาวบ้าน ซึ่งต่อไปจะเรียกว่ากลุ่มสร้างพลัง และกลุ่มได้รับการสร้างพลัง

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสร้างพลัง ได้แก่ ครูภูมิปัญญาพื้นบ้าน ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัย ผู้เข้าร่วมวิจัยในระยะที่ 1 และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมสืบค้น เสาะหา จำนวน 18 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มได้รับการสร้างพลัง ได้แก่ สมาชิกในชุมชนที่ต้องการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ จำนวน 8 คน

ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มสร้างพลัง และกลุ่มได้รับการสร้างพลัง เพื่อวางแผนการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 ร่วมกัน ได้แก่ การคัดเลือกภูมิปัญญา การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ การประสานงานเพื่อก่อตั้งกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและกลุ่มครูชาวบ้าน การรายงานความก้าวหน้า และการประเมินผล

ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยทั้ง 2 กลุ่ม ดำเนินการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยร่วมกัน ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ขั้นตอนที่ 2 “รวมพลังชีวิต พิชิตแผนงาน” การปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม

3. ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างพลัง ได้แก่

1) การสร้างพลังในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น เอื้ออาทร บรรยากาศที่เป็นกันเอง สร้างความไว้วางใจ ใช้วิธีการติดต่อสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารอย่างเปิดเผย มีประสิทธิภาพ ให้คุณค่าแก่บุคคล เพื่อให้ผู้เข้าร่วมวิจัยมีความเชื่อมั่น

2) กำหนดเป้าหมาย / จุดมุ่งหมายในการสร้างพลัง และการตัดสินใจร่วมกัน

3) สร้างข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินกระบวนการ โดยมีทางเลือกที่หลากหลาย มีการกระตุ้นให้กำลังใจในการมีส่วนร่วม

ดังนั้น ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการสร้างพลัง สร้างข้อตกลง ในการปฏิบัติกิจกรรมและดำเนินการสร้างพลัง เช่น การกำหนดระยะเวลา การรายงานความก้าวหน้า และการประเมินผลตนเอง ผู้วิจัยเตรียมประสานงาน อำนาจความสะดวกในการจัดกิจกรรมสร้างพลัง ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้จัดขึ้นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของชุมชน ในสถานที่และสภาพการณ์ ซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยมีความสะดวกสบาย สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 3 “สายธารปิติ-สืบสานภูมิปัญญา” การสังเกต สะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

4. การถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอน ดังนี้ 1) การทบทวนสะท้อนภาพ ของกระบวนการ และ 2) การประเมินกระบวนการโดยใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรม การสนทนากลุ่มและการสนทนาแลกเปลี่ยน

การประเมินกระบวนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกัน กำหนดแนวทางในการประเมินผลการสร้างพลัง โดยพิจารณาจากมิติแนวคิดทางการประเมิน 3 แนวคิด โดยใช้วิธีการสังเกต สะท้อนภาพของกระบวนการ ได้แก่

1) แนวคิดการสร้างพลังเป็นกระบวนการ ซึ่งจะประเมินจากพฤติกรรม เช่น ความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อ การปฏิบัติ

2) แนวคิดผลลัพธ์จากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม โดยวัดจากพลังของบุคคล และ กลุ่ม หรือเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความเชื่อในความสามารถ พฤติกรรมแก้ไขปัญหาหรือพฤติกรรมปฏิบัติโดยตรง การรวมตัวกันวางแผนและจัดกิจกรรม ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม เครือข่ายความพึงพอใจแรงสนับสนุนทางสังคมและความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม

3) แนวคิดผลกระทบของการสร้างพลังที่มีต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม สังเกตจากการเปลี่ยนแปลงสภาพ การลดลงของปัญหา ซึ่งเป็นผล จากการที่บุคคล และกลุ่มสามารถแก้ปัญหาของตนเองและกลุ่มได้

5. เก็บข้อมูล ขณะดำเนินการสร้างพลัง และประเมินกระบวนการสร้างพลังโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ เทปบันทึกเสียง ภาพถ่าย บันทึกเทปวิดีโอ เพื่อนำมาใช้ในการสะท้อนความคิดจากผู้ร่วมวิจัย โดยเก็บข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลที่แสดงกระบวนการทำงานของผู้วิจัยร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัย และ 2) เก็บข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้ของเด็ก และ 3) เก็บข้อมูลการประเมินกระบวนการสร้างพลัง โดยใช้แนวคำถาม การสัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม

การเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือนกันยายน 2548 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 เป็นการเก็บข้อมูลกระบวนการทำงานเพื่อสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และเก็บข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้ของเด็ก ขณะผ่านประสบการณ์การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยใช้การสังเกต จุดบันทึก สนทนาเกี่ยวกับผลงานที่เด็กสร้างขึ้น เพื่อให้ได้สภาพความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัย ในด้านภาษา เชื้อชาติ และการดำรงชีพ

6. การสรุปและประมวลผล

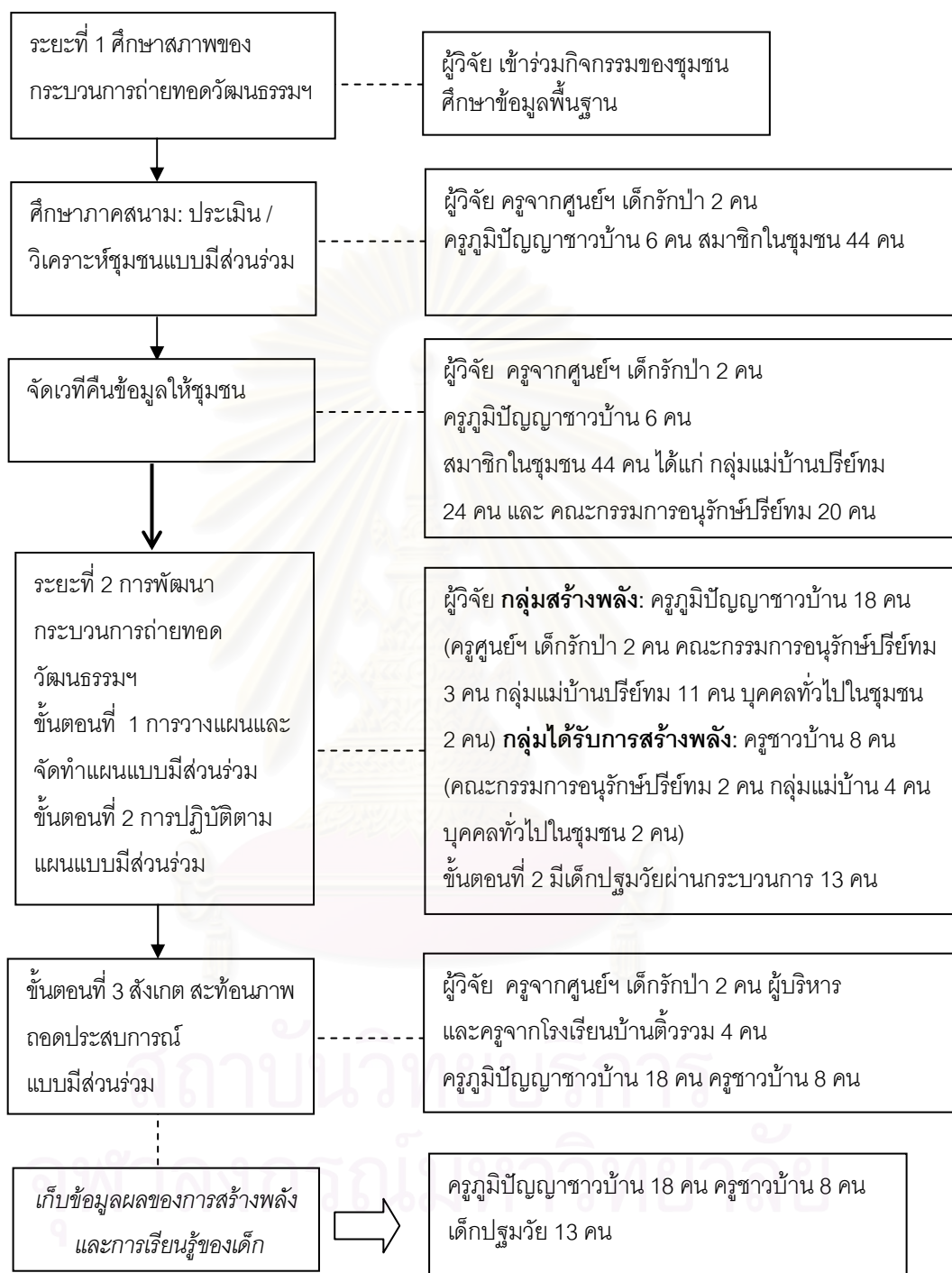
ผู้วิจัยนำข้อมูลที่บันทึกไว้ในแบบบันทึกข้อมูลการสังเกตจากภาคสนาม แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่มและการสนทนาแลกเปลี่ยน แบบบันทึกการสะท้อนผลการเรียนรู้ของครูชาวบ้าน แบบบันทึกการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดหรือพฤติกรรมการสอนของครู และแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ และขั้นตอนของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์โดยใช้กรอบการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นเกณฑ์

ประชากรในการวิจัย ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2

การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมชาติเด็กรักป่า จำนวน 2 คน ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 6 คน และ สมาชิกในชุมชน จำนวน 44 คน

การวิจัยระยะที่ 2 พัฒนาการกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูชาวบ้านกลุ่มได้รับการสร้างพลัง จำนวน 8 คน ครูจากโรงเรียนบ้านดิว จำนวน 4 คน และ เด็กซึ่งกำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านดิว จำนวน 13 คน

แผนภูมิที่ 3.4 สรุปผู้เข้าร่วมวิจัย ระยะเวลาที่ 1 และ ระยะเวลาที่ 2

วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยนำเสนอวิธีการเก็บข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ ดังนี้

1. วิธีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล 5 วิธี คือ

1) การใช้เครื่องมือการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA - Participatory rural appraisal) เพื่อศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปัญหาพัฒนาการเด็กที่พบในชุมชน และประเมินความต้องการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้บทบาทของตน สร้างความเข้าใจที่ชุมชนมีต่อการทำงานของผู้วิจัย ตลอดจนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมิน ได้แก่ การทำผังชุมชน การทำประวัติหมู่บ้าน การทำประวัติศาสตร์ชุมชน การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การทำปฏิทินทางเศรษฐกิจและปฏิทินทางวัฒนธรรม

2) การใช้แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบค้นหาผู้สร้างพลังภูมิปัญญา ประกอบการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการสนทนา ชักถามสมาชิกในชุมชน แล้วจดบันทึกข้อมูลลงในแบบสำรวจ เพื่อให้ได้รายชื่อของครุภูมิปัญญาชาวบ้าน

3) การสังเกต ผู้วิจัยใช้การสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ได้เก็บรายละเอียดข้อมูลเพิ่มขึ้น และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่พบเห็นไปพร้อมกัน โดยใช้เทคนิคการสังเกต 2 แบบ คือ

3.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เพื่อสำรวจลักษณะทางกายภาพ ทำความคุ้นเคยกับสภาพของชุมชน และเป็นการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ที่ตั้งและสภาพของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

3.2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ แบบแผนพฤติกรรม ประเพณี ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

4) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

5) การสนทนา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดกระบวนการถ่ายทอด ปัญหาหรืออุปสรรค แนวทางแก้ไข แนวคิดในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตของชุมชน การสนทนาจะใช้ทั้งการสนทนากลุ่ม (focus group) และ การสนทนาแลกเปลี่ยน (dialogue) กับผู้ให้ข้อมูล

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ระยะ

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยระยะที่ 1 ได้แก่

1) เครื่องมือศึกษาบริบทชุมชน ได้แก่ แบบสำรวจชุมชน แบบสำรวจภูมิปัญญา

แผนที่ชุมชน สำรวจที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ การคมนาคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพในชุมชน ผลผลิตทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม สาธารณูปโภค สาธารณสุข สถาบันต่างๆ ในชุมชน สถาบันการศึกษา วัด แหล่งการเรียนรู้ / ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประเพณีที่สำคัญในชุมชน ข้อมูลเบื้องต้นทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน

2) เครื่องมือประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) ได้แก่ แบบสำรวจความต้องการของชุมชนในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน การทำปฏิทินชุมชนทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

3) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ขณะเก็บข้อมูลจากการทำประวัติศาสตร์บอกเล่า การสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับพฤติกรรมและคำสอนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

4) แบบสัมภาษณ์ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก

5) แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยระยะที่ 2 ได้แก่

1) แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม และการสนทนาแลกเปลี่ยน โดยมีแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม การสนทนาแลกเปลี่ยน และการจัดเวทีคืนข้อมูล

2) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกตแบบมี / ไม่มีส่วนร่วม

3) แบบบันทึกการสะท้อนผลการเรียนรู้ของครูชาวบ้านและแบบบันทึกสรุปการสนทนาแลกเปลี่ยน

4) แบบบันทึกการสังเกตกระบวนการถ่ายทอด / พฤติกรรมการสอนของครู

5) แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

การตรวจสอบข้อมูล

1. การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ดังนี้

1.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคล ที่ต่างกัน และได้ข้อมูลตรงกัน

1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ทั้งการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสนทนากลุ่ม

1.3 การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย ด้านวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา และด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งสองเกณฑ์ ดังนี้

- 1) เป็นนักวิชาการด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยและมีประสบการณ์ด้านชุมชน ไม่น้อยกว่า 5 ปี
  - 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการวิจัยชุมชน การวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา หรือมีประสบการณ์ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย ด้านวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา และด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม จำนวน 8 คน (ภาคผนวก ก)
2. การตรวจสอบหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทย ใช้วิธีการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาปฐมวัย มีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งสองเกณฑ์ ดังนี้
- 1) เป็นนักวิชาการด้านการศึกษาปฐมวัย และมีประสบการณ์ในการวิจัย การวางแผน หรือการประเมินทักษะในการสร้างหน่วยการเรียนรู้ในระดับการศึกษาปฐมวัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี
  - 2) เป็นผู้ประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการพัฒนาทักษะการสร้างหน่วยการเรียนรู้ จากภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาปฐมวัย จำนวน 3 คน (ภาคผนวก ก)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย โดยใช้กรอบในการวิจัยครั้งนี้เป็นเกณฑ์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยการศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัยด้านวัฒนธรรม จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทักษะ / การรับรู้ของชุมชนที่มีต่อคุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การศึกษาเอกสารและงานวิจัยด้านสังคมวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ เพื่อค้นหาสภาพกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ได้ดัชนีข้อมูลองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม จุดมุ่งหมาย องค์ความรู้ / เนื้อหา คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด / ผู้รับการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด / สื่อ การประเมินผล รวมทั้งการปฏิบัติตนของผู้เลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลจากวัฒนธรรมด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ศึกษาคุณค่าวัฒนธรรมจากเอกสารปรัชญา สุนทรียศาสตร์ คุณวิทยา จริยศาสตร์ และศึกษาเอกสารด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และจิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็ก ความหมายของทัศนคติ ความเชื่อ ความเข้าใจในตนเอง การให้คุณค่า เพื่อนำมาวิเคราะห์คุณค่าวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อบุคคลและชุมชนว่าประกอบด้วยคุณค่าใดบ้าง นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามมาสรุปข้อมูลแบบอุปนัย เพื่อเตรียมคืนข้อมูลให้ชุมชน เลือกรวบรวมสำหรับพัฒนากระบวนการต่อไป

การวิเคราะห์เนื้อหา การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ขณะผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ตามแนวคิดการสร้างพลังเป็น 1) กระบวนการ
2) ผลลัพธ์ 3) ผลกระทบ

วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ คือ 1) ประสบการณ์การเรียนรู้ 2) การสังเกตและการไตร่ตรอง 3) การพิจารณาลงความเห็นและการสร้างแนวคิด และ 4) การตรวจสอบและการบูรณาการ

การเรียนรู้ตนเองและสังคมของเด็กปฐมวัยในบริบทวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ในเรื่อง ภาษา เชื้อชาติ และการดำรงชีพ

การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากบันทึกข้อมูลภาคสนาม แบบวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม แบบสำรวจชุมชน แบบสำรวจภูมิปัญญาพื้นบ้านและวัฒนธรรมชุมชน แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนา จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกและจัดระบบหมวดหมู่ข้อมูล (typology and taxonomy) การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) สร้างข้อสรุปชั่วคราวระหว่างตัวแปรสองตัวขึ้นไป โดยใช้แหล่งข้อมูลเฉพาะ จากนั้นตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลระดับต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ตลอดเวลาที่ทำการวิจัย โดยระดับข้อมูลที่สร้างข้อสรุปได้ คือ ข้อมูลจากบันทึก ข้อมูลที่ได้ทำดัชนีหรือจำแนกประเภทแล้ว และข้อมูลที่ได้เปรียบเทียบและวิเคราะห์ส่วนประกอบ การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มกระทำพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลและยังทำต่อไปหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง วิเคราะห์โดยมีมุมมองของคนใน และต้องอาศัยสมมติฐานชั่วคราวจำนวนมากที่ผู้วิจัยคิดขึ้นตลอดเวลา

สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ในระยะที่ 1 เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยจำแนกขั้นตอนการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล เป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
2. การศึกษาคูณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อชุมชน

ผู้วิจัยเสนอภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชน เพื่อเตรียมคัดเลือกกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนเขมรถิ่นไทยที่จะจัดการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แบบวิเคราะห์วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในขอบข่ายเนื้อหา 2 ด้าน ดังนี้ 1) องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ได้แก่ ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านองค์ความรู้หรือเนื้อหา ด้านคุณลักษณะ

ของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ด้านวิธีการหรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และด้านการประเมินผล 2) การรับรู้ของคนในชุมชนที่มีต่อคุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในด้านคุณค่าที่มีต่อบุคคล และคุณค่าที่มีต่อชุมชน

สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ในระยะที่ 2 เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยจำแนกขั้นตอนการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล เป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ในลักษณะขององค์ประกอบ ขั้นตอน วิธีการ กิจกรรม และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
2. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่พัฒนาขึ้นตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้หน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
3. ข้อมูลสะท้อนความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่เข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย โดยใช้กรอบการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นเกณฑ์ มีรายละเอียดของเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ขั้นตอน วิธีการ กิจกรรม การประเมินกระบวนการสร้างพลัง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำมาสร้างข้อสรุป ในเรื่อง การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ส่วนที่ 2 ผลจากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ที่พัฒนาขึ้นตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาปฐมวัยแล้ว

ส่วนที่ 3 ข้อมูลรายการนี้ที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรม
 ของตนในเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่เข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ขณะได้รับประสบการณ์
 ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อให้ได้สภาพการเรียนรู้ตนเองและสังคมของเด็ก
 โดยใช้กรอบการวิจัยในการศึกษาครั้งนี้เป็นเกณฑ์ มีรายละเอียดของเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่
 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัย ในเรื่อง ภาษา เชื้อชาติ และการดำรงชีพ นำข้อมูล
 ที่ศึกษามาสรุปประมวลผล

การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัย ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้เป็นข้อมูลเชิงพรรณนา
 ซึ่งจะนำเสนอในบทที่ 4 5 และ 6 ดังนี้

บทที่ 4 นำเสนอข้อมูลบริบทของชุมชนปรีythม

บทที่ 5 นำเสนอผลการวิจัยจากการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา แสดงให้เห็นกระบวนการ
 ถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในชุมชนปรีythม

บทที่ 6 นำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แสดงถึงการสร้างพลังภูมิปัญญา
 ชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
 ในชุมชนปรีythม

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สภาพพื้นฐานชุมชนปริยัทม

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษาสภาพกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การใช้เครื่องมือศึกษา บริบทชุมชนและเครื่องมือประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า การสัมภาษณ์เชิงลึก นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับ ตำบล ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลการประเมินพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และข้อมูลสุขภาพอนามัยของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานและประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน ในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ใช้แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบค้นหาผู้ให้พลังภูมิปัญญา ประกอบการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้ข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนปริยัทม ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลภายใต้กรอบการศึกษา ดังนี้

1. ที่ตั้งและสภาพทั่วไป
2. ประชากรและการดำเนินชีวิต
3. อาชีพและเศรษฐกิจ
4. การปกครอง ส่วนราชการและสาธารณูปโภค
5. สังคมและวัฒนธรรม
6. ระบบการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้
7. ภูมิปัญญาชาวบ้าน
8. เด็กปฐมวัย

สภาพพื้นฐานของชุมชนปริยัทม

1. ที่ตั้งและสภาพทั่วไป

ชุมชนปริยัทม อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอีสานใต้ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 103 และ 105 องศาตะวันออก หรือ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 และ 16 องศาเหนือ ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร 450 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ และ 420 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,124 ตารางกิโลเมตร

หรือประมาณ 5,077,535 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.8 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด มีประชากรทั้งสิ้น 1,393,488 คน ประชากรร้อยละ 92 อาศัยอยู่ในชนบท เป็นหนึ่งในจังหวัดซึ่งมีลักษณะการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทยในภาคอีสานตอนล่าง มีผู้ใช้ภาษาเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งยังเป็นจังหวัดที่ใช้ภาษาถิ่นซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยท้องถิ่นอื่นๆ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2544) ข้อมูลจากงานวิจัย เรื่อง ลักษณะและการกระจายของภาษาเขมรถิ่นไทย อดีต ปัจจุบัน อนาคตของพหุชนะสะกด ของ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ อรวรรณ ภูอิสระกิจ (2539) สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า ที่ประชุมคณะกรรมการระบบการเขียนภาษาเขมรถิ่นไทย พ.ศ. 2531 พ.ศ. 2532 และ พ.ศ. 2533 ยึดการเขียนภาษาเขมรถิ่น อำเภอมืองสะเร็น เป็นหลักในการจัดทำระบบการเขียนงานวิจัยดังกล่าวเลือกศึกษาภาษาเขมรถิ่นไทย ในอำเภอมือง จังหวัดสะเร็น โดยระบุเหตุผลในการเลือกไว้ว่า ภาษาเขมรถิ่นไทยของอำเภอมือง จังหวัดสะเร็นเป็นภาษาถิ่นที่มีผู้พูดเป็นจำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยท้องถิ่นอื่นๆ และอาจจัดเป็นภาษามาตรฐานของภาษาเขมรถิ่นไทย

นอกจากนี้จังหวัดสะเร็นยังแสดงถึงลักษณะที่เข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นโดยแสดงออกทางด้านภาษา ประเพณีการแต่งกาย และวัฒนธรรมต่างๆ ดังจะเห็นว่าชาวเขมรถิ่นไทยยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น ตั้งแต่บรรพชนจนถึงปัจจุบัน (ไพฑูริย์ มีสกุล, 2531; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

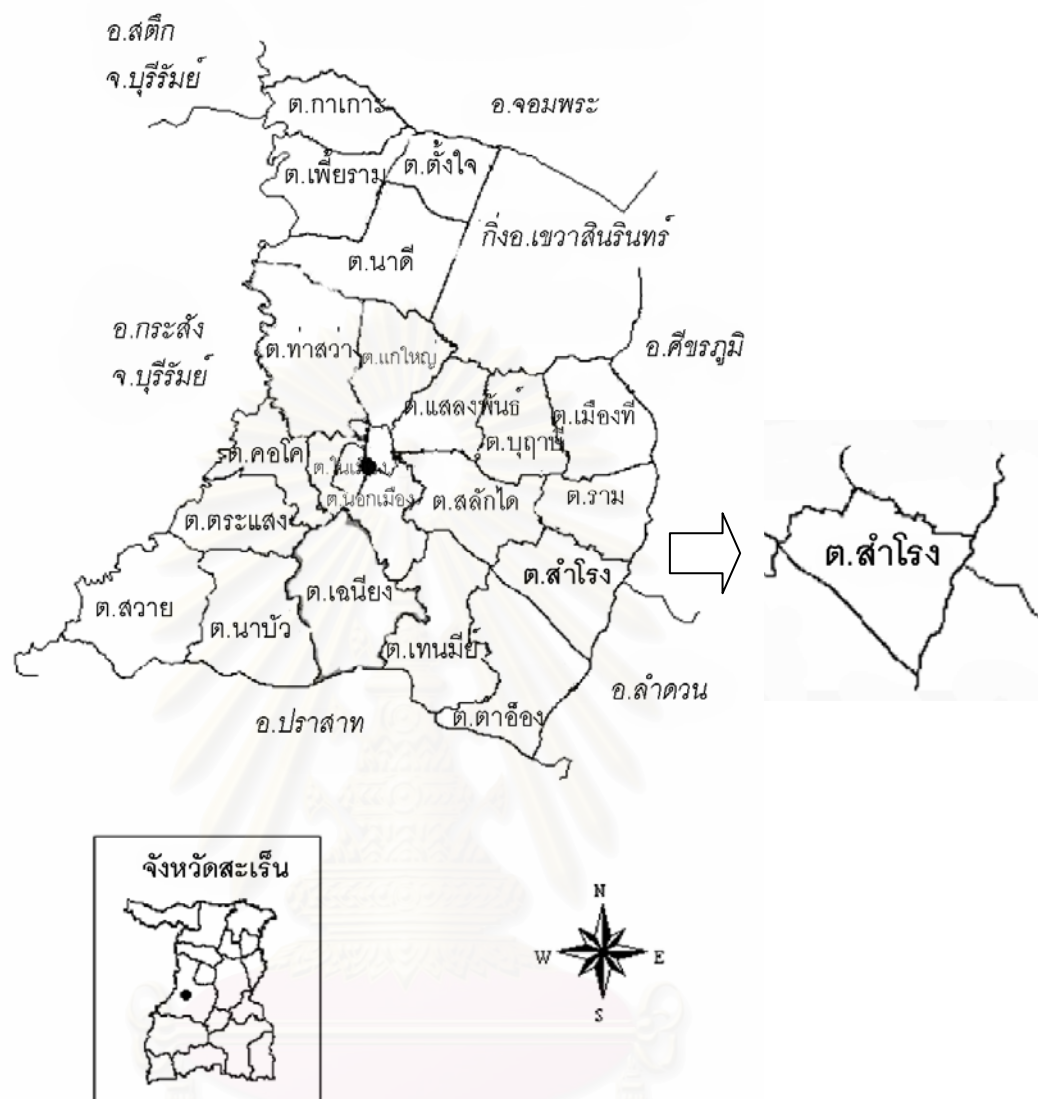
ภาพที่ 4.1 แผนที่จังหวัดสะเร็น

ชุมชนปรีythมเป็นชุมชนขนาดเล็กชุมชนหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสระเริญ ที่ยังมีการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวเขมรถิ่นไทย ชุมชนมีระบบความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงออกหรือการปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลมาจากการให้คุณค่าและความหมายตามธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมที่มีการสะสมและถ่ายทอด สืบทอดเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนปรีythม ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสระเริญ ส่วนตำบลสำโรงนั้นตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของจังหวัด ห่างจากตัวอำเภอเมืองราว 20 กิโลเมตร ไปตามถนนสายสระเริญ-สังขะ ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 30 นาที สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มลักษณะเป็นดินทราย พื้นที่ส่วนมากเป็นที่นา สภาพที่ตั้งของชุมชนส่วนมากเป็นที่โล่ง ตำบลสำโรงมีเนื้อที่ทั้งหมด 49 ตารางกิโลเมตร หรือ 30,625 ไร่ ตำบลสำโรงเป็นตำบลเก่าแก่ตำบลหนึ่งซึ่งมีความเป็นมายาวนาน สาเหตุที่ตั้งชื่อว่าตำบลสำโรงนั้น เพราะพื้นที่ในตำบลนี้ เมื่อก่อนมีต้นสำโรงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก การเรียกชื่อเพื่อเป็นทางการจึงเอาชื่อต้นสำโรงเป็นชื่อตำบล ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานหรือบริโภค มีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรอง และมีส่วนน้อยที่รับราชการ ตำบลสำโรงมีหมู่บ้านทั้งหมด 15 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,840 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 9,515 คน เป็นชาย 4,732 คน หญิง 4,783 คน หมู่บ้านทั้ง 15 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสำโรง บ้านทัพกระบือ บ้านแสงพันท์ บ้านกะทม บ้านตราด บ้านประสิทธิ์ธนู บ้านใหม่ บ้านตะเกียต บ้านตะคร้อ บ้านอังกัญ บ้านกะลันทะ บ้านใหม่ดีแท้ บ้านไพรบันลา บ้านเป็รียง และบ้านทัพกระบือใหม่ (สถานือนามัยตำบลสำโรง, 2547)

อาณาเขตของตำบลสำโรง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลราม อำเภอเมือง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลเพนมีย์ และตำบลตาอ็อง อำเภอเมือง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลลำดวน อำเภอลำดวน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลสลักไผ่ อำเภอเมือง

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงให้เห็นตำบลต่างๆ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ผู้วิจัยดำเนินการเริ่มจากการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในคุ้มบ้านถนน ซึ่งเป็นคุ้มที่มีพื้นที่ติดกับบริเวณป่าชุมชนปรีythมมากที่สุด ผู้วิจัยจึงกำหนดให้คุ้มบ้านถนนเป็นชุมชนหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และให้คุ้มบ้านข้างลง คุ้มบ้านปายาว และ คุ้มบ้านแสงพันธิเป็นข้อมูลบริบทของชุมชน การกล่าวถึงชุมชนปรีythมในงานวิจัยเรื่องนี้ จึงหมายความว่าถึง กลุ่มบุคคลและชุมชนในคุ้มบ้านถนนเป็นแกนสำคัญ

บริบทชุมชนปริยัทม

ชุมชนปริยัทมเป็นชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ได้แก่ ป่าชุมชน ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ปริยัทม” ซึ่งในภาษาเขมร แปลว่า ป่าใหญ่ ของชาวบ้านจำนวน 4 คุ้ม ได้แก่ คุ้มบ้านถนน คุ้มบ้านข้างลง คุ้มบ้านปายาว และ คุ้มบ้านแสงพันธ์ คำว่า “คุ้ม” นั้น ทางอีสาน หมายถึง หมู่บ้านเล็กๆ มีจำนวนหลังคาเรือนไม่มากนัก

ชุมชนคุ้มบ้านถนน เป็นชุมชนขนาดเล็ก ตัวชุมชนมีบ้านเรือนปลูกสร้างไว้ใกล้เคียงกัน ประมาณ 50 หลังคาเรือน ประวัติของหมู่บ้านแต่เดิมนั้น ที่ดินในแถบนี้เป็นป่าขนาดใหญ่ ส่วนที่เป็นผืนนาในปัจจุบันและเป็นที่อยู่อาศัยทำกินของคนในชุมชนนั้น เริ่มต้นราวร้อยกว่าปีมาแล้ว ด้วยการเข้ามาหักร้างถางพงของครอบครัวเล็กๆ 5 ครอบครัว ซึ่งย้ายมาจากคุ้มบ้านแสงพันธ์ เพื่อจับจองพื้นที่ในการทำมาหากิน ผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวเหล่านั้น ปัจจุบันได้ล้มหายตายจากไปแล้ว ลูกหลานที่เหลืออยู่ได้ย้ายไปทำมาหากินที่หมู่บ้านอื่น โดยขายที่นาให้กับสมาชิกของชุมชน ซึ่งย้ายตามเข้ามา และขายที่ดินส่วนที่เหลือให้กับนายทุน แต่ก็ยังคงเหลือคนแก่คนแก่รุ่นลูก อยู่บางครอบครัวที่ยังหลงหลักปักฐานและเป็นที่เคารพของคนในชุมชน เช่น ครอบครัวของนางเยย สกุลทอง ซึ่งเป็นหมอต้าแยประจำชุมชนรวมถึงหมู่บ้านอื่นในละแวกใกล้เคียง และครอบครัวของนายเต็น สารคร บิดาของนายประดับ สารคร ผู้มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกและพัฒนาชุมชน

คนในชุมชนกล่าวถึงการอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนว่า

“...คนแรกที่เข้ามาบ้านถนนใช้ใหม่ครับ เสียชีวิตไปหมดแล้ว มีตาจายกับยายเมอะ
... ลูกของตาจายยายเมอะ ก็เสียชีวิตไปหมดแล้ว
...คนที่เข้ามาตอนแรก ๆ นี้ผมว่าร้อยกว่าปีแล้ว ประมาณ 150 ปี แล้วมั้ง
...คนแรกที่เข้ามา มาจากบ้านแสงพันธ์นี่แหละครับ...เขาเข้ามาทีมนุกเบิก
ทำนาทำไร่ จนปัจจุบันก็ยังมีนาให้แก่ลูกหลาน
แต่น่าส่วนนั้นก็ไม่เหลือแล้ว ได้ไปนายทุนหมดแล้วครับ...”

(นายประดับ สารคร, 16 ตุลาคม 2548)

“...ผมเข้ามาอยู่ที่นี่ปี 98 (50 ปีมาแล้ว)
...ตอนนั้น ครับ...ก็เรียกบ้านถนน มีบ้านประมาณ 5 หลัง...ก็มีบ้านของนายถอย
แต่เสียชีวิตไปแล้ว...ไม่อยู่แล้ว อยู่แต่ลูก แล้วก็มีนายคลื่น ยายเยย ยายย้อยตาย...
ตาถอย ตาคลื่น ยายเยย ยายย้อย 4 แล้ว 5 ยายสวาย แม่ของยายเยย...”

(นายประดับ สารคร, 8 กรกฎาคม 2548)

คุ้มบ้านถนนมีบริเวณติดกับป่าชุมชน ซึ่งชาวบ้านเรียกชื่อในภาษาถิ่นว่า “ปรีรัมย์” การตั้งบ้านเรือนของคุ้มทั้ง 4 นั้น มีลักษณะโอบล้อมป่าชุมชน ซึ่งมีขนาด 114 ไร่ ไร่ ปรีรัมย์ เป็นป่าชุมชนซึ่งมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เนื่องจากชุมชนได้จัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2538 จึงทำให้มีกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนให้คนในชุมชนและนอกชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติ ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น การดูแลรักษาแหล่งน้ำใกล้เคียง ได้แก่ สระบัว และอ่างหนองใหญ่ ภายในชุมชนมีสำนักสงฆ์ปรีรัมย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างศาลากลางบ้าน สำนักสงฆ์ เพื่อเป็นที่ประชุม ทำบุญ ศึกษาธรรมและรักษาดูแลป่า ที่ดินตรงนี้ได้จากการบริจาคคืนให้แก่ชุมชน จากนายเต็น สาคร หนึ่งในผู้เข้ามาบุกเบิกหักร้าง ถางพงและลงหลักปักฐานในชุมชนแห่งนี้

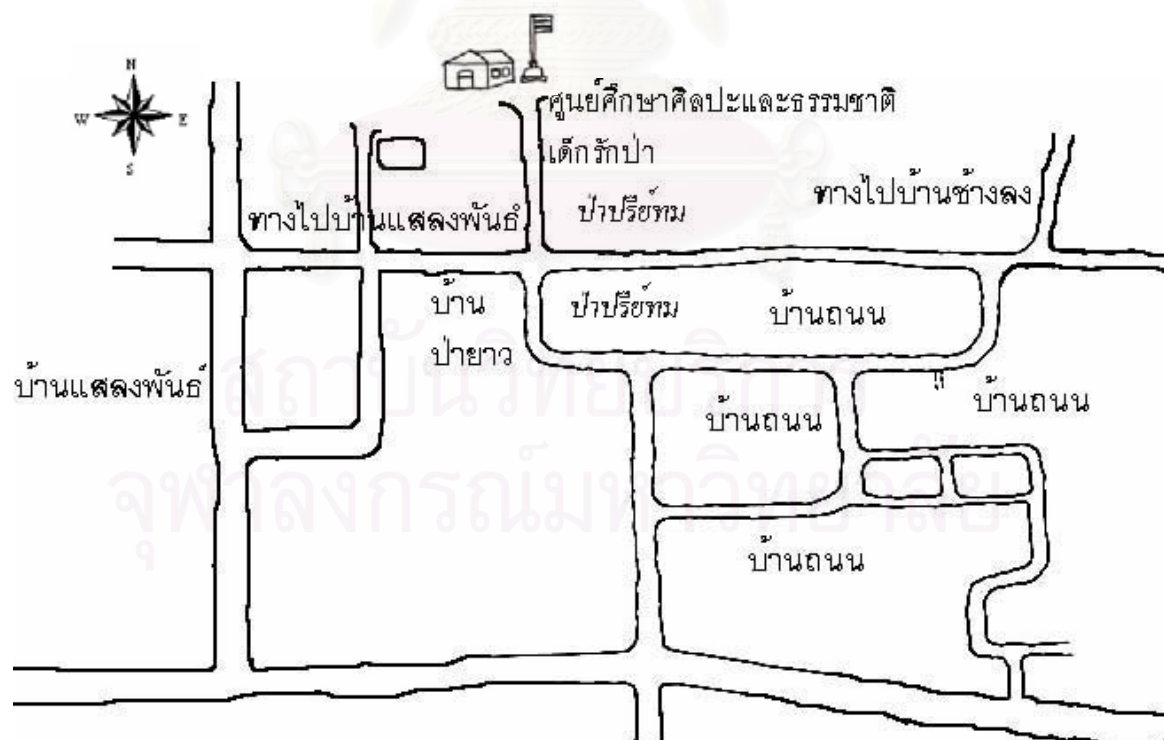
อาณาเขตของชุมชนปรีรัมย์หรือคุ้มบ้านถนน

ทิศเหนือ ติดต่อกับคุ้มบ้านข้างลง

ทิศใต้ ติดต่อกับถนนสายสระเร็น-สังขะ
ซึ่งข้ามฝั่งถนน จะเข้าสู่หมู่บ้านแจรน ตำบลตาอ้อง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับป่าสงวนแห่งชาติแสงพันธ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับคุ้มบ้านป่ายาว และ คุ้มบ้านแสงพันธ์

ภาพที่ 4.3 แสดงอาณาเขตของชุมชนซึ่งอยู่ล้อมรอบป่าปรีรัมย์

การเข้าสู่ชุมชนปริยัทมสามารถใช้ถนนหลายเส้นทาง สายแรก ได้แก่ ถนนดินปนทราย ซึ่งเชื่อมต่อกับถนนสายสระเร็น-สังชะ อันเป็นถนนสายหลัก หรือเข้าทางคุ้มบ้านแสงพันท์ ซึ่งมีถนนดินปนทรายเส้นเล็ก ๆ ตัดผ่านท้องทุ่งนาโล่งกว้างซึ่งเป็นทีนาของชาวบ้านทั้งสองคุ้ม เชื่อมต่อกัน ถนนเข้าหมู่บ้านมักเป็นที่พักนอนของบรรดาวัวที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงแบบปล่อยไว้ให้กินหญ้าในท้องทุ่ง ถนนทั้งสองเส้นทางอาจมีหลุมบ่อบ้างในฤดูฝน แต่ก็สามารถขับรถกระบะเข้าไปได้อย่างไม่ลำบากนัก ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 องค์การบริหารส่วนตำบลลำโรงได้จัดสรรงบประมาณ นำหินคลุกมาโรยถนนเพิ่มเติมทำให้การสัญจรไปมาสะดวกมากขึ้น

หากเข้าหมู่บ้านโดยใช้เส้นทางลงจากถนนสายสระเร็น-สังชะ ตรงเข้าไปจนถึงสุดทางจะพบศาลตายายที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2546 เลี้ยวขวาผ่านป่าชุมชนไปเรื่อย ๆ จะพบสำนักสงฆ์ปริยัทมที่ตั้งอยู่ใจกลางของชุมชน เป็นการเข้าสู่ชุมชนปริยัทมหรือคุ้มบ้านถนนอย่างสมบูรณ์ จากจุดที่ตั้งศาลตายาย หากเลี้ยวไปทางซ้ายจะไปสู่คุ้มบ้านปายาวและถนนซึ่งเชื่อมไปยังคุ้มบ้านแสงพันท์ตามลำดับ จากเส้นทางเดียวกันนี้ หากเดินทางตรงเข้าไปจนถึงชายป่าชุมชน จะไปถึงศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ธรรมชาติที่เข้ามาอยู่ในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537

ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนในชุมชนปริยัทม (คุ้มบ้านถนน)

การตั้งบ้านเรือน

ชาวบ้านในชุมชนปริยัทมส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวงศาคนาญาติ การสร้างบ้านจึงมีลักษณะของการปลูกสร้างติด ๆ กัน สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้โดยไม่มีรั้วกั้น ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะหันหน้าเข้าหาถนนภายในหมู่บ้าน ลักษณะของบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวปลูกติดกับพื้นดิน และใช้ไม้หรือทางมะพร้าวแล้วนำไม้ไผ่มาสานขัดเป็นฝาบ้าน มีบ้านบางหลังที่ปลูกผสมผสานโดยใช้ไม้และอิฐบล็อกก่อเป็นฝาบ้าน หลังคาบ้านมุงด้วยสังกะสี เสาบ้านส่วนใหญ่ใช้เสาไม้

ลักษณะภายในบ้านมักเป็นห้องโล่งกว้าง บางบ้านใช้ฝาไม้อัดกันเป็นห้องนอน 1 ห้อง ส่วนที่เป็นครัวมักอยู่นอกบ้านและอยู่ด้านหลังบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิยมใช้เตาถ่าน เพราะมีราคาถูกและหาเชื้อเพลิงได้ง่าย อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร และรับประทานอาหารถูกจัดวางอย่างง่าย ๆ โดยคว่ำตากแดดไว้ใกล้ที่ล้างจาน เนื่องจากมีอุปกรณ์ไม่มากนัก ชาวบ้านบางหลังคาเรือนใช้น้ำยาล้างจานที่ผสมขึ้นเอง ซึ่งเป็นผลจากการได้เข้าอบรม ทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ตลอดจนน้ำยาสระผม แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านอีกหลายครัวเรือนยังคงใช้สิ่งอุปโภคเหล่านี้โดยการซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน ซึ่งสามารถซื้อในรูปแบบของซอง หรือขวดขนาดเล็ก รวมไปถึงขนมซองซึ่งเป็นที่นิยมของเด็กในชุมชนพอสมควรตามกำลังซื้อ สำหรับเครื่องใช้ภายในบ้านจะมีความแตกต่างกันบ้างตามฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น บางบ้านมีวิทยุเทป โทรทัศน์ พัดลม ตู้เสื้อผ้า แต่โดยส่วนใหญ่มักจะปูพื้นบ้านซึ่งเทปูนซีเมนต์ไว้ด้วยเสื่อน้ำมัน เพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับนอนเล่น นั่งคุย และทำกิจกรรมอื่น ๆ ในครอบครัว บ้านทุกหลังมีส้วมแล้ว โดยมีทั้งการสร้างส้วมไว้ในบ้าน และการสร้างส้วมเป็นหลังเล็ก ๆ อยู่นอกบ้าน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ชอบอาบน้ำโดยการนุ่งผ้าถุงแล้วตักน้ำจากตุ่มน้ำซึ่งตั้งไว้ในที่โล่ง ด้วยเหตุผลว่าอาบน้ำแล้วสบายตัว

ชาวบ้านมักใช้พื้นที่ทั้งด้านหน้าบ้านและในบริเวณบ้านสำหรับการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว หรือเพาะต้นกล้าต่าง ๆ และใช้พื้นที่ด้านหลังบ้านสำหรับการทำนา ชาวบ้านมักจะสร้างคอกวัวควาย เอาไว้ด้านข้างหรือด้านหลังใกล้กับตัวบ้านพอสมควร พื้นที่บางส่วนซึ่งมีลักษณะเป็นลาน ชาวบ้านจะใช้สำหรับนำข้าวเปลือกขึ้นมามากแดดให้แห้งก่อนจะบรรจุลงกระสอบนำไปขาย หรือเก็บเข้ายุ้งฉาง

2. ประชากรและการดำเนินชีวิต

ประชากรในชุมชนปรีythมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานหรือบริโภค มีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรอง และมีส่วนน้อยที่รับราชการ

คนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ว่าจะมีอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์หรือรับจ้าง ต้องอาศัยทรัพยากรจากป่าชุมชนในการดำรงชีวิตและเป็นแหล่งรายได้เสริม เช่น การเก็บเห็ด ผักต้ว ผักหวาน สะเดา และผลไม้ป่าไปขายในตลาด บางครอบครัวยังปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้าบ้าง แต่ลดจำนวนลงมาก เนื่องจากต้องใช้ต้นทุนสูง ใช้ระยะเวลาในการทอานาน ดังนั้นนอกฤดูทอานาและเก็บเกี่ยว คนที่อยู่ในภาวะใช้แรงงานได้จึงไหลเข้าสู่กระบวนการขายแรงงาน ในเมืองใหญ่ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัวเลี้ยงดูเด็ก ดังจะเห็นได้จากหลายครอบครัวในชุมชนที่พ่อแม่ ไม่ค่อยมีโอกาสได้เลี้ยงดูลูก เด็กเล็ก ๆ หลายคนอยู่ในความดูแลของปู่ย่า ตายาย ภาพที่พบเห็นบ่อย คือ ตายาย ที่กระตือรือร้นตัวน้อยเข้าสละเวไปด้วยทุกแห่งในชุมชน เช่น ไปวัด ไปตลาด ไปเก็บฟืนในป่า เด็กที่โตขึ้นมาหน่อย อยู่ในช่วงอายุประมาณ 7-8 ปี จะมีหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ เช่น ทำงานบ้าน ดูแลสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงวัว ควาย การเฝ้านา เป็นต้น

คนในชุมชนกล่าวถึงกระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงานของคนในหมู่บ้านไว้ ดังนี้

“... ปีนี้เริ่มทำนาแล้ว แต่แรงงานหาย เข้ากรุงเทพหมดเลย”

(ละเมียด ผ่องใส, 30 ตุลาคม 2547)

ผู้วิจัย: “...คนที่หนุ่มสาว เขาเข้าไปกรุงเทพฯ หรือไปที่อื่น เยอะไหมคะ”

ประดับ: “...เกินครึ่งครับ เขาไปรับจ้าง ไปก่อสร้าง ส่วนมากก่อสร้างครับ

...สมมุติว่าในบ้านหลังหนึ่ง พ่อไป แล้วมีงานที่จะให้ลูก

ก็เลยโทรมาบอกให้ลูกไปอีก เป็นอย่างนี้ ติดต่อกันอย่างนี้ เหลือคนหนึ่งก็มี

...เหลือแต่คนแก่เฝ้าบ้าน เหลือแต่เด็กนักเรียน

...ส่วนมากเขาไปทำงานมากกว่าอยู่ในบ้านครับ เวลากลับก็กลับตอนที่มืงานเทศกาล

เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ หรือโดนตาอะไรอย่างนี้ (ประเพณีแซนโดนตา)

“...ครับ ทุกวันก็ส่วนมากก็เป็นอย่างนั้น ตายายต้องเลี้ยงหลาน

...บางคนเรียกตายายพ่อแม่ก็มี มีครับผมเห็น ผมได้ยิน ทุกวันนี้ก็ยังมี

เป็นหลานแต่หลานเรียก “แม่” มันไม่เคยเห็นหน้าแม่นะ พ่อออกไปแล้วแม่ก็หายไป

อยู่แต่กับยายก็เลยเรียกดายเป็นแม่ มีครับ”

(ประดับ สาคร, 16 ตุลาคม 2548)

บางครั้งสมาชิกครอบครัวฝ่ายหญิงก็ต้องเดินทางเข้าสู่กระบวนการขายแรงงาน ในกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน

“...พีพีนิช แม่ครัวคนเก่งของหมู่บ้าน แม่บ้านอีกคนที่มาคุยกับฉัน...
... มือของเธอลวกๆ เหมือนถูกน้ำกรดทั้งสองมือ ถามว่าไปทำอะไรมา
“งานก่อสร้างจะ ไปทำที่กรุงเทพฯ ฉันอยู่แผนกผสมปูน...”

(บันทึกของครูหน้อย, 8 มกราคม 2550)

ลักษณะครอบครัวของชาวเขมรถิ่นไทยในชุมชนปริยัทม มีทั้งเป็นครอบครัวเดี่ยว และ
ครอบครัวขยาย ในครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ส่วนครอบครัวขยาย ประกอบด้วย
พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย แม้ว่าคนในชุมชนจะเป็นเครือญาติกันโดยส่วนใหญ่ หากแต่
เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็นิยมที่จะปลูกสร้างบ้านเรือนออกไปเป็นหลังใหม่ต่างหาก โดยตั้งบ้าน
อยู่ใกล้กับพ่อแม่หรือสามารถเดินข้ามทุ่งนาไปมาหาสู่กันได้ และนิยมรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน
เป็นวงศาคณาญาติ

วิถีชีวิตของชุมชนชาวเขมรถิ่นไทยมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ในแต่ละวันผู้หญิง
จะตื่นขึ้นมาหุงหาอาหาร หากไม่ใช่ “หนานา” ซึ่งหมายถึงในฤดูฝนที่มีการทำนาแล้ว หลายครัวเรือน
ที่ผู้ชายต้องออกไปรับจ้างนอกบ้าน หรือถึงกับต้องเดินทางเพื่อไปทำงานรับจ้างที่กรุงเทพมหานคร
หากเป็นเช่นนั้น ฝ่ายหญิงย่อมต้องรับผิดชอบในหน้าที่ทุกอย่าง ตั้งแต่หุงหาเตรียมอาหาร เลี้ยงดูลูก
ต้อนวัว ควาย ออกไปกินหญ้า ซึ่งอาจจะปล่อยให้กินหญ้าอยู่ข้างทางในหมู่บ้านแล้วค่อยๆ
ต้อนไปเรื่อยๆ จนถึงกลางทุ่งนา

การดำเนินงานที่หนัก เมื่อถึงหนานา ไม่ใช่เพียงพ่อแม่เท่านั้น เด็กๆ เอง ก็ต้องออกไป
ช่วยกันดำนาเพื่อให้สามารถลงต้นกล้าได้เต็มนาข้าวทันฝนที่จะตกลงมาให้ข้าวได้ดูดซับรับอาหาร
จากน้ำและจากดิน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังคงต้องอาศัยไหว้วานกันให้มาช่วยดำนา เพื่อให้ทันเวลา
ดังนั้น ประเพณี “การลงแขก” จึงไม่ขาดหายไปจากชุมชน หากแต่อาจมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง
จากเดิมที่เป็นการลงแขกให้กับเจ้าของนาที่นี้ แล้วสลับสับเปลี่ยนไปช่วยลงแขกให้เจ้าของนาคนอื่น
เรื่อยไป ในปัจจุบันนี้ มีคนจำนวนมากที่ไม่มีที่นาเป็นของตัวเอง จึงต้องรับจ้างโดยได้ค่าแรงจากการ
ลงแขกเป็นอาหาร เสื้อผ้า หรือ เงินทองเล็กๆ น้อยๆ บ้าง

“...ยังมีลงแขกช่วยกัน...ใช้รถไถช่วย ทุกวันนี้ยาก ต้องจ้าง
ถึงจะจ้าง แต่ก็ต้องใช้คืน จ้างกันไปจ้างกันมา ปฏิเสธไม่ได้
...ถ้ารับจ้างเฉยๆ บุญคุณไม่ติด แต่ลงแขกนี้ บุญคุณติด ต้องไปใช้คืน”

(ละเมียด ผ่องใส, 30 ตุลาคม 2547)

การแต่งงานมีครอบครัว ผู้ชายและผู้หญิงในชุมชนมักแต่งงานเมื่ออายุไม่มากนัก
ประมาณ 20 – 24 ปี โดยมักจะนิยมแต่งงานกับชาวเขมรถิ่นไทยด้วยกัน โดยฝ่ายชายจะย้ายเข้ามาอยู่
ร่วมกับครอบครัวของฝ่ายหญิง เป็นการ “แต่งงานเข้า” เพื่อช่วยทำงานหาเลี้ยงครอบครัวฝ่ายหญิง

เก็บหอมรอมริบ เมื่อมีเงินทองพอที่จะปลูกสร้างบ้านเรือนแยกต่างหากก็จะปลูกบ้าน อยู่ใกล้กับครอบครัวของฝ่ายหญิง

หน้าที่ภายในครอบครัว ฝ่ายชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำหน้าที่หารายได้มาจุนเจือ เลี้ยงดูคนในครอบครัว ฝ่ายหญิงมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานต่างๆ ในบ้าน ได้แก่ การเลี้ยงดูลูก หุงข้าวทำอาหาร ทำความสะอาดบ้านเรือน และเป็นผู้เก็บเงินไว้ใช้จ่ายในครอบครัว ผู้หญิงชาวเขมรถิ่นไทยจะช่วยผู้ชายทำนา เลี้ยงวัวควายอีกด้วย ฝ่ายหญิงมักมีบทบาทสำคัญ ในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลในครอบครัว ในขณะที่ฝ่ายชายมีบทบาทสำคัญ ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายนอก

3. อาชีพและเศรษฐกิจ

ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา ปลูกข้าว ปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานหรือบริโภค อาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้าง การเกษตร การทำไร่สวนผสม การทอผ้าไหม โดยมีรายได้เฉลี่ย 10,281 บาท/คนปี (ศูนย์ข้อมูลเพื่อการ พัฒนาชนบท, 2544) ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้นำแนวนโยบายตามยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเอง และแนวนโยบายสระเร็นเมืองเกษตรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและสารพิษมาปฏิบัติ ในพื้นที่ของตำบล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลในชุมชนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น

ข้อมูลจากการทำปฏิทินทางเศรษฐกิจของชุมชนร่วมกับคนในชุมชน พบว่ากิจกรรมชุมชน ด้านเศรษฐกิจ คือ

การทำนา เริ่มจากเดือนพฤษภาคม – เดือนมิถุนายน เป็นช่วงต้นของการทำนา โดยเริ่มจาก การบ่มารุง 1 เดือนแล้วจึงลงดำต้นกล้า 1 เดือน จากนั้นช่วงเดือนกรกฎาคม และสิงหาคม จึงเป็นช่วงว่างจากการดำนา ต่อเมื่อถึงช่วงเดือนกันยายน ไปจนถึงพฤศจิกายนจึงเป็นการเกี่ยวข้าว การเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย มีลักษณะของการเลี้ยง 2 ลักษณะ คือ เลี้ยงเพื่อนำปุ๋ยไปขาย เป็นรายได้มาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งจะเลี้ยงอยู่ตลอดทั้งปี และการเลี้ยงเพื่อขายพันธุ์ ซึ่งจะทำในช่วง เดือนตุลาคมและพฤศจิกายน

การรับจ้างทั่วไป คนในชุมชนมีอาชีพรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะเข้ามาเป็นแรงงานก่อสร้าง มีเป็นจำนวนมาก โดยอาศัยช่วงว่างจาก "หนานา" ดังนั้นการรับจ้างต่าง ๆ จึงมีขึ้นในช่วงเดือน มกราคม จนถึงเดือนเมษายน รวมทั้งช่วงที่ว่างจากการดำนา ในเดือนกรกฎาคม และสิงหาคม

การปลูกต้นหม่อน ชุมชนปรีятมิในปัจจุบันยังคงมีหลายหลังคาเรือนที่ปลูกต้นหม่อนไว้ สำหรับนำไปหม่อนมาเลี้ยงตัวไหม ช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการปลูกต้นหม่อนเพิ่ม อยู่ในช่วง เดือนธันวาคม มกราคมและกุมภาพันธ์ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ "น้ำลด ดินแฉะ" เหมาะสม ในการปลูกหม่อน นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ผู้ชายในหมู่บ้านส่วนใหญ่เข้าเมืองไปรับจ้าง

ส่วนผู้หญิงจะเริ่มปลูกต้นหม่อนเพิ่ม เพื่อให้ต้นหม่อนโตทันการนำไปใช้งาน คือ การเลี้ยงตัวไหม ในช่วงปลายปี

การเลี้ยงตัวไหม การสาวไหมและการทอผ้า ผู้หญิงในชุมชนที่ยังคงประกอบอาชีพทอผ้า มักจะเลี้ยงตัวไหมไปด้วย โดยในช่วง “ปลายฝน-ต้นหนาว” คือ เดือนกันยายน และตุลาคมนั้น เป็นช่วงที่เหมาะสมในการขยายพันธุ์ เพาะพันธุ์ตัวไหม

การทอผ้าไหมและการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เป็นงานของผู้หญิง ซึ่งจะถักทอในช่วงว่างจากการทำนา คือช่วงเดือนมกราคม ไปจนถึงเดือนเมษายน ก่อนเข้าสู่ฤดูการทำนาต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นของคนในครัวเรือนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่าคนควรมีคุณภาพชีวิตในเรื่องดังกล่าวอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างน้อยผ่านเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว หมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี 2547-2549 เช่น การดูแลหญิงตั้งครรภ์ ก่อนคลอด การฉีดวัคซีนการดูแลหญิงที่คลอดลูก น้ำหนักของเด็กแรกเกิดซึ่งควรมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม การได้รับวัคซีนป้องกันโรค การรับประทานอาหารที่เหมาะสมและเพียงพอ ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวร ครอบครัวมีความอบอุ่น เด็กอายุ 3-5 ปี ได้รับการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน (ภาคผนวก ฉ)

4. การปกครอง ส่วนราชการ และสาธารณูปโภค

การปกครองของชุมชนปริยัทมนั้น ปกครองโดยกำนัน และผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ โดยจะกล่าวเริ่มจากตำแหน่งของกำนันตำบลสำโรง ซึ่งปกครองดูแลทุกหมู่บ้าน ในช่วงต้นนั้น ตำบลสำโรงมีขนาดใหญ่มาก ต่อมาในช่วงสมัยของกำนันบุญชู แทนงา ได้แบ่งพื้นที่ด้านทิศเหนือออกไปเป็นตำบลราม กำนันที่ปกครองตำบลสำโรงตามลำดับ ได้แก่

นายนะ อุดมทวี	ปกครองในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490 - 2502
นายสม นาคแก้ว	ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2502 - 2510
นายบุญชู แทนงา	ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2510 – 2520 ในสมัยนายบุญชู แทนงานั้น ตำบลสำโรงได้แบ่งพื้นที่ออกไปเป็นตำบลราม
นายเพิ่ม สายรัตน์	ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2532
นายศุภชัย สมเป็น	ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2538
นายฉลอง ต้นทอง	ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2538 – ปัจจุบัน

ตำบลสำโรงได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2539 ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 โดยที่ตั้งทำการของ องค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง อยู่ที่บ้านใหม่ดีแท้ หมู่ที่ 12 ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ส่วนชุมชนปรีythม ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านแสงพันธ์นั้น ปกครองชุมชนโดยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 ตามลำดับ ดังนี้

นายทิง นิยมดี ปกครองในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 – 2507 ในปี พ.ศ. 2505 จึงเริ่มมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรก ได้แก่ นายประดับ สาคร (ผู้บุกเบิกชุมชนปรีythม)

นายเย็น พระงาม ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2507 – 2523 โดยมีนายประดับ สาคร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายเย็น พระงามลาออกในปี พ.ศ. 2523 จึงต้องเลือกกำนันใหม่ (ตามกฎหมายการปกครองเดิมนั้น ผู้ใหญ่บ้านสามารถปกครองหมู่บ้านได้ตลอดชีวิต)

นายไพบูลย์ เกิดเหมาะ ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2507 – 2531 โดยมีนายประดับ สาคร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายไพบูลย์ เกิดเหมาะ ลาออกในปี พ.ศ. 2531 เพื่อไปรับราชการ เป็นนักการภารโรง

นายประดับ สมานสวน ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2531 – 2542 โดยมีนายประดับ สาคร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ. 2542 เปลี่ยนการเมืองการปกครองตามกฎหมายใหม่ ผู้ใหญ่บ้าน จะปกครองสมัยละ 5 ปี นอกจากนี้ ตำบลสำโรงได้แบ่งเขตหมู่บ้านเพิ่มขึ้นใหม่ ได้แก่ หมู่ที่ 13 หมู่บ้านไพรบันลา จึงต้องมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ พร้อมทั้งเลือกคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรงไปโดยพร้อมกัน

นายบวร สารเพชร ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2546 โดยมีนายประดับ สาคร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต่อมานายประดับ สาคร ลาออก เมื่อ 30 มิถุนายน 2543

นายวิถชนะ สมานสวน ปกครองในช่วงปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน โดยมีนายสุเพียร สิงคเวहन และนางสุนันทา สาคร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ส่วนราชการที่ชุมชนใช้บริการด้านสาธารณสุขปกค ได้แก่ สถานีอนามัยตำบลสำโรง ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ 2 บ้านทัพกระบือ ตำบลสำโรง ก่อสร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2523 บนที่ดินราชพัสดุ มีเนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน 32 ตารางวา และเปิดดำเนินการเมื่อเดือนธันวาคม 2524 จนถึงปัจจุบัน มีเจ้าหน้าที่พยาบาล 1 ตำแหน่ง รวมทั้งเจ้าหน้าที่อัตราจ้างอีก 1 ตำแหน่ง โดยมีพื้นที่รับผิดชอบ ทั้ง 15 หมู่บ้านของตำบลสำโรง (สถานีอนามัยตำบลสำโรง, 2547) นอกจากนี้ ในตำบลสำโรง ยังมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 15 แห่ง มีศูนย์ข้อมูลตำบล 1 แห่ง ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้าน หอกระจายข่าว 15 แห่ง โทรศัพท์สาธารณะ 9 แห่ง ศูนย์พัฒนาสตรีตำบล 1 แห่ง และ ศูนย์พัฒนาสตรีหมู่บ้าน 15 แห่ง มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ครบทุกหลังคาเรือน

สถานีอนามัยตำบลสำโรง ได้รวบรวมข้อมูลสถิติด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ ตำบลสำโรง ปี 2547 ไว้ดังนี้

สาเหตุการป่วย 10 อันดับแรก ได้แก่

1. โรคระบบทางเดินหายใจ	จำนวนผู้ป่วย 2,257 ราย อัตรา 23,720
2. โรคระบบไหลเวียนโลหิต	จำนวนผู้ป่วย 1,048 ราย อัตรา 11,014
3. โรคระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้าง	จำนวนผู้ป่วย 908 ราย อัตรา 9,542
4. โรคติดเชื้อและปรสิต	จำนวนผู้ป่วย 550 ราย อัตรา 5,780
5. โรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง	จำนวนผู้ป่วย 91 ราย อัตรา 5,160
6. สาเหตุจากภายนอกอื่นที่ทำให้ป่วยหรือตาย	จำนวนผู้ป่วย 327 ราย อัตรา 3,436
7. โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ, โภชนาการและเมตาบอลิซึม	จำนวนผู้ป่วย 149 ราย อัตรา 1,565
8. โรคตา รวมส่วนประกอบตา	จำนวนผู้ป่วย 130 ราย อัตรา 1,366
9. โรคระบบสืบพันธุ์ร่วมปัสสาวะ	จำนวนผู้ป่วย 123 ราย อัตรา 1,292
10. อุบัติเหตุจากการขนส่ง	จำนวนผู้ป่วย 42 ราย อัตรา 441

หมายเหตุ อัตราต่อประชากร 100,000 คน (สถานีอนามัยตำบลสำโรง, 2547)

เมื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาสุขภาพอนามัย โดยจัดลำดับตามขนาด ความรุนแรง ความยากง่ายและความสนใจในการแก้ปัญหาของชุมชน พบปัญหา ตามลำดับต่อไปนี้

1. โรคติดต่อ

ลำดับที่ 1 โรคไข้เลือดออก

ลำดับที่ 2 โรคอุจจาระร่วง

ลำดับที่ 3 โรคทางเดินหายใจ

2. โรคไม่ติดต่อ

ลำดับที่ 1 โรคหัวใจหลอดเลือด

ลำดับที่ 2 อุบัติเหตุ

ลำดับที่ 3 โรคมะเร็ง

ในส่วนของเด็กปฐมวัย ในช่วงอายุแรกเกิด – 8 ปี นั้น ปัญหาด้านทันตสาธารณสุข ในปี 2548 พบเด็กฟันผุ 38 คน และในปี 2549 พบเด็กฟันผุ 21 คน (ศศิษฐา ทองฝอย, 2549) ปัญหาสาธารณสุขที่พบมากในเด็ก ได้แก่ โรคไข้เลือดออก โรคอุจจาระร่วง และโรคทางเดินหายใจ ซึ่งมักเป็นมากตามฤดูกาล และมีสถิติค่อนข้างสูง (วัชรภรณ์ จุณแสนดี, 2548) ควรต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขอย่างต่อเนื่องต่อไป

5. สังคมและวัฒนธรรม

ชาวบ้านในชุมชนปรีythมใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาไทยกลางได้โดยจะติดสำเนียงเขมรอยู่ด้วย เมื่อพูดคุยกับผู้วิจัยและนักวิชาการภายนอก ชาวบ้านจะใช้ภาษาไทยกลางผสมกับภาษาเขมรถิ่นไทย ส่วนคนเฒ่าคนแก่หลายคนพูดได้เฉพาะภาษาเขมรถิ่นไทยเท่านั้น

ประเพณีของชุมชนชุมชนปรีythมจำแนกตามฤดูกาลและประเพณีสิบสองเดือน มีดังนี้
ฤดูร้อน (แคกเดา)

เดือนมีนาคม (แคปะกุน) ประเพณีทำบุญ งานมงคลต่าง ๆ (บ็อนมังกวลต่าง ๆ)

เดือนเมษายน (แคแจ็ด) ประเพณีบุญสงกรานต์ (บ็อนแคแจ็ด)

เดือนพฤษภาคม (แคปะซา) ประเพณีบุญวันวิสาขบูชา (บ็อนใจวิสาขบูชา)

เดือนมิถุนายน (แคจี้) ประเพณีบุญบูชาอรัักษ์ (บ็อนแซนกะตวมเนยะตา)

ฤดูฝน (แคพลีญ)

เดือนกรกฎาคม (แคอะชาด) ประเพณีบุญเข้าพรรษา (บ็อนใจลพันชา)

เดือนสิงหาคม (แคชราป) ประเพณีการถือศีลช่วงเข้าพรรษา (กันซง)

เดือนกันยายน (แคพอระบ็อด หรือ แคเบ็น) ประเพณีการไหว้บรรพบุรุษ (แซนโดนตา)

เดือนตุลาคม (แคอะไซดัย หรือ แคจะเน็ง) ประเพณีบุญออกพรรษา (บ็อนแจ็งพันชา)

ฤดูหนาว (แคเรงเีย)

เดือนพฤศจิกายน (แคกระเตอะ หรือ แคกะเด็ก) ประเพณีบุญกฐิน (บ็อนกันเท็น)

เดือนธันวาคม (แคเมียกตุง) ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว (รั้วพะเยีย จโรดชรีอว)

เดือนมกราคม (แคเมียก หรือ แคเบาะฮ) ประเพณีเทศน์มหาชาติ (ตีมหาเจียด)

และ ประเพณีทำบุญข้าว (เทอบ็อนชรีอว)

เดือนกุมภาพันธ์ (แคเมียกทม) ประเพณีบุญวันมาฆบูชา (บ็อนโงมาฆบูชา) พิธีมอมีวด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.5 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชุมชนปรีythมที่สัมพันธ์กับฤดูกาลต่างๆ

เมื่อจำแนกประเพณีในชุมชนปรีythมตามลักษณะของประเพณีครอบครัวหรือประเพณีบุคคล ประเพณีของชุมชน และประเพณีท้องถิ่น ข้อมูลที่พบ มีดังนี้

1. ประเพณีของครอบครัวหรือประเพณีของบุคคล ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) พิธีกรรมไหว้ครู (จวมกฐ) พิธีโกนจุก (กอร์ชาะกำป้อจ) พิธีผูกข้อมือเรียกขวัญ (เฮาปลั่งจองได) ประเพณีการบวช การแต่งงาน (แซนการ) การตาย เป็นต้น
2. ประเพณีของชุมชนและประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีวันสงกรานต์ซึ่งเป็นวันปีใหม่ของไทย (บ๊อนแคแจ็ด) ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา) ซึ่งเป็นวันสารทของชาวเขมรถิ่นไทย และประเพณีทางศาสนาเหมือนชุมชนอื่นๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีทำบุญข้าว (เทอบ๊อนซริอ) ประเพณีการเล่นรำตรุษ (เรียมตรัด) ประเพณีการแต่งกาย อาหารพื้นบ้านและขนมพื้นบ้านในวิถีชีวิต และในงานประเพณีต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีที่ชุมชนถือปฏิบัติ ซึ่งเป็นงานประเพณีของบุคคลที่จัดขึ้นตามลักษณะของประเพณีประจำช่วงวัย ได้แก่ การทำขวัญวัน การทำขวัญเดือน การโกนผมไฟ โดยจัดขึ้นตามเวลาที่เหมาะสม

ชุมชนปรีythมถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าจะเป็นประเพณีของบุคคล และประเพณีทางสังคมที่ยังคงมีกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทร ความรักและความห่วงใยต่อกันทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีที่วัดหรือสำนักสงฆ์ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนของตน ซึ่งเพิ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2543 ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจของคนในหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.6 เด็กๆ ร่วมตักบาตรเช้า ในงานประเพณีแซนโดนตา ที่สำนักสงฆ์ปรีythม

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่พบในชุมชนปรีythม

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต แบบแผนพฤติกรรมที่แสดงถึงความคิด ความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของคนในชุมชนปรีythม จำแนกวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยพบว่าวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้านจิตใจ สังคมและวัตถุ ทั้งสามด้านมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อพิจารณาเนื้อหาหรือกิจกรรมในวัฒนธรรมแต่ละเรื่อง จะพบความสอดคล้องกับรายละเอียดของวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการทุกด้านอย่างบูรณาการ เช่น ประเพณีรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) จะมีระบบคิด คติ ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านจิตใจ มีขั้นตอน ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติพิธี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านสังคม ตลอดจนมีสิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือเครื่องใช้หรือขนมพื้นบ้านที่ใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสมและสมดุลของวัฒนธรรมทั้งสามด้าน แสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องในรายละเอียดของวัฒนธรรมแต่ละด้าน ปราบกฎ ดังนี้

- วัฒนธรรมด้านจิตใจ คือ 1) ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) พิธีไหว้ครู (จวมกรู) 2) ประเพณีของชุมชน ได้แก่ ประเพณีวันสงกรานต์ (บือนแคแจ็ด) ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา) และ 3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีทำบุญข้าวหรือทำขวัญข้าว (เทอบ็อนซริอว) 4) คำสอน มุขปาฐะ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ที่มีผลมาจากค่านิยมและความเชื่อ
- วัฒนธรรมด้านสังคม คือ 1) ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด พิธีไหว้ครู 2) ประเพณีของชุมชน ได้แก่ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ และ 3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีทำขวัญข้าว 4) ภูมิปัญญาในอาชีพ 5) ภาษาเขมรถิ่นไทยในเพลงกล่อมลูกนิทานพื้นบ้าน และคำสอน
- วัฒนธรรมด้านวัตถุ คือ 1) อาหารพื้นบ้านและขนมพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น 2) ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ และ 3) การทำของเล่นพื้นบ้าน

จำแนกวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่พบในชุมชนปรีythม โดยพิจารณาจากเนื้อหาหรือกิจกรรมหลักว่ามีความสอดคล้องกับรายละเอียดของวัฒนธรรมด้านใดบ้าง ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยจำแนกตามเนื้อหา

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทยชุมชนปรีятม	ความสอดคล้องกับรายละเอียดของวัฒนธรรมแต่ละด้าน		
	ด้านจิตใจ	ด้านสังคม	ด้านวัตถุ
1. ประเพณีส่วนบุคคล: รับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) ไหว้ครู (จวมกฐ)	✓	✓	✓
2. ประเพณีของชุมชน: วันสงกรานต์ (บ็อน แคแจ็ด) ไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา)	✓	✓	✓
3. ประเพณีท้องถิ่น: ทำขวัญข้าว (เทอบ็อนซรีอว)	✓	✓	✓
4. คำสอน มุขปาฐะ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรม เลี้ยงดูเด็ก วิธีการปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก	✓	✓	
5. ภูมิปัญญา / องค์ความรู้ในอาชีพ: อาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำขนมพื้นบ้าน		✓	
6. ภูมิปัญญาภาษาถิ่น: ภาษาเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมลูก สุภาษิต คำสอน	✓	✓	
7. ศิลปะการเล่นพื้นบ้าน:รำสาก (เรียมอันเร) รำตฤษ (เรียมตวัด)		✓	✓
8. อาหารจากป่าตามฤดูกาล อาหารพื้นบ้าน และขนมพื้นบ้านในงานประเพณีของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่น			✓
9. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและเทคโนโลยี ชาวบ้าน: การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ			✓
10. ของเล่นพื้นบ้าน: ว่าวดุยดุย ปืนกำพลัวะ			✓

6. ระบบการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้

ตำบลลำไรมีโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านแสงพันธ์ โรงเรียนบ้านแจรน โรงเรียนบ้านทัพกระบือ และโรงเรียนบ้านประสิทธิ์ธนู และมีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสุรพิณพิทยาศาสตร์ มีวัด สำนักสงฆ์ 6 แห่ง บุรุษไปรษณีย์ประจำตำบล 1 นาย สถานีตำรวจชุมชนลำไรมี 1 แห่ง สถานีอนามัย 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลลำไรมี, 2547)

เด็กในชุมชนปริยัทม์ทั้งหมดจะเข้ารับการศึกษาจากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในคุ้มบ้านแสงพันธ์ และโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านแจรนใกล้กับชุมชนเพียงข้ามถนนสายสะเร็น-สังขะ ไปยังอีกฟากถนน เด็กเล็กสามารถเดินเท้า หรือซ้อนท้ายรถจักรยานของพี่ที่โตกว่าไปและกลับโรงเรียนด้วยกัน

ภาพที่ 4.7 เด็กเล็กกลับจากโรงเรียนโดยใช้ถนนซึ่งตัดผ่านกลางป่าปริยัทม์

โรงเรียนบ้านแสงพันธ์ ตำบลลำไรมี อำเภอเมือง ตั้งอยู่บริเวณทุ่งนาที่เป็นส่วนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านแสงพันธ์และหมู่บ้านไพรบันลา เป็นโรงเรียนขนาดกลาง มีนักเรียนจำนวน 200 คน ครู-อาจารย์ 12 คน ผู้บริหารโรงเรียนตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ต้องสอนประจำชั้นด้วย โรงเรียนบ้านแสงพันธ์มีครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถด้านศิลปศึกษา ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมและถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์ มีลูกศิษย์หลายรุ่นได้รับรางวัลในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

โรงเรียนบ้านแจรน (ปอเกีย-พลินอุทิศ1) ตำบลตาอ้อ อำเภอเมือง ตั้งอยู่บริเวณทุ่งนา นอกหมู่บ้านแจรน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีนักเรียนจำนวน 100 คน ครู-อาจารย์ 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ ต้องสอนประจำชั้นด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง โรงเรียนบ้านแจรนมีครูซึ่งมีความรู้ความสามารถเป็นครูเกียรติคุณระดับประเทศ ซึ่งมีทักษะด้านศิลปะและการอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำผ้าบาติกของโรงเรียน สามารถถ่ายทอด และเป็นแกนกลางการเรียนรู้ในกลุ่มโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ทุกโรงเรียนมีนักเรียนสนใจปฏิบัติงานอาชีพ และสามารถสร้างรายได้สะสมออมทรัพย์ส่วนตัว

นักเรียนที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนมากจะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน
สุรพินท์พิทยาศึกษา ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไปด้านทิศตะวันออกตามถนนสายสระเร็น-สังขะ ประมาณ
10 กิโลเมตร โดยเปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตาม มีเด็กจำนวนหนึ่งซึ่งขาดแคลน
ทุนทรัพย์ เมื่อจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัดบ้าง
หรือเลี้ยงดูน้องที่ยังเล็กบ้าง

ข้อมูลแสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 1-6 โรงเรียนบ้านแจรน ปีการศึกษา 2548 (ภาคผนวก ข) และข้อมูลสรุปผลพัฒนาการระดับชั้น
ปฐมวัย โรงเรียนบ้านแจรน ปีการศึกษา 2547-2549 ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 สรุปผลการพัฒนาระดับชั้นปฐมวัย ช่วงปีการศึกษา 2547-2549

สรุปผลการพัฒนาระดับชั้นปฐมวัย					
ปีการศึกษา / ระดับชั้น	พัฒนาการที่ควรได้รับการพัฒนา				
	จำนวนนักเรียน	ร่างกาย	อารมณ์-จิตใจ	สังคม	สติปัญญา
2547					
อนุบาลชั้นปีที่ 1	12			1	1
อนุบาลชั้นปีที่ 2	11				
รวม	23				
2548					
อนุบาลชั้นปีที่ 1	11		1	1	1
อนุบาลชั้นปีที่ 2	12				
รวม	23				
2549					
อนุบาลชั้นปีที่ 1	11				
อนุบาลชั้นปีที่ 2	12		2	1	1
รวม	23				

เด็กปฐมวัยที่ควรได้รับการพัฒนาด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมนั้น เนื่องมาจาก พฤติกรรมทางสังคม คือ เด็กขาดทักษะในการปรับตัวเพื่อเล่นร่วมกับผู้อื่น ชอบแกล้งเพื่อน และส่งผลต่อการจัดการชั้นเรียนของครู เด็กที่ควรได้รับการพัฒนาด้านสติปัญญา เนื่องจาก ขาดทักษะการรับรู้และสื่อความหมาย ส่งผลให้เด็กเรียนรู้ได้ช้าและเรียนไม่ทันเพื่อน นอกจากนี้ ครูประจำชั้นอนุบาลและชั้นประถมศึกษา มีความเห็นว่า สถานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม สัมพันธภาพในครอบครัว ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กอย่างมาก เด็กในโรงเรียนส่วนใหญ่ผู้ปกครองมีฐานะยากจนและต้องทิ้งถิ่นฐานไปทำงานรับจ้างในเมือง เด็กๆ มักอยู่ในความดูแลของปู่ย่าตายาย บางครอบครัวมีบุตรมากกว่า 4 คน โรงเรียนมีนักเรียน ทั้งสิ้น จำนวน 102 คน ฐานะครอบครัวยากจนทุกครัวเรือน เนื่องจากครอบครัวซึ่งประกอบอาชีพ ทำนาปลูกข้าวนั้น ในแต่ละปีจะขายข้าวได้ 1 ครั้ง และมีรายได้โดยเฉลี่ยประมาณ 30,000 บาท ต่อครอบครัว หรือเดือนละ 2,500 บาท ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินว่าครอบครัวใดมีฐานะยากจน กำหนดไว้ที่รายได้ต่ำกว่า 150,000 บาท ต่อปี/ครอบครัว สภาพการอบรมเลี้ยงดูภายใต้ปัญหา ของสภาวะเศรษฐกิจแบบ “สังคมปากกัดตีนถีบ” ส่งผลให้เด็กมีปัญหาพัฒนาการด้านสุขภาวะ การได้รับสารอาหารที่ไม่ครบถ้วนเพียงพอและไม่ถูกสุขลักษณะ จากการสำรวจของโรงเรียน พบเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ขาดสารอาหารจำนวน 3 คน (กาญจนา ผิวผ่อง, 2549)

โรงเรียนบ้านแจนได้รับงบประมาณโครงการอาหารกลางวันเป็นงบอุดหนุนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลตาดอ อำเภอมะนัง จังหวัดสระแก้ว ซึ่งจัดสรรเป็นรายหัวสำหรับเด็ก จำนวน 55 คน อย่างไรก็ตาม ในสภาพจริงนั้น ทางโรงเรียนดำเนินการโดยจัดเป็นโครงการอาหารกลางวัน ให้เด็กทั้งโรงเรียน โดยให้เด็กห่อข้าวสวยสุกมาจากบ้านและมารับประทานกับข้าวที่โรงเรียนจัดให้

ภาพที่ 4.8 เด็กๆ ขณะรอรับประทานอาหาร

แหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ป่าปรีythม สำนักสงฆ์ปรีythม และศูนย์ศึกษา ธรรมชาติเด็กรักป่า ซึ่งดำเนินการโดย คุณเข้มทอง และคุณอารียา โมราษฏร์ ที่เข้ามาเป็นสมาชิก ในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่แนวคิด ตลอดจนจัดกระบวนการเรียนรู้ ในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่ชุมชน

ป่าปรีythม เป็นป่าชุมชนดำเนินการโดยชาวบ้านในรูปคณะกรรมการ มีพื้นที่เชื่อมติดกับป่า แสงพันธ์ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงฯ ฉบับที่ 88 (พ.ศ. 2508) ซึ่งดูแลโดยองค์การ อุตสาหกรรมป่าไม้ (ออบ.) ลักษณะป่าโปร่งมีไม้เต็ง ไม้รัง และไม้ยางอยู่ทั่วไป (ชาญวิทย์ สิริการ, 22 กุมภาพันธ์ 2546) ป่าแสงพันธ์นั้น เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 1 ใน 6 แห่งของจังหวัดสระเริญ ข้อมูล เกี่ยวกับพื้นที่ของป่า ในเขตอำเภอเมืองสระเริญนั้น มีพื้นที่ป่าไม้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 6 แห่ง ดังนี้

1. ป่าเขาสวาย	มีเนื้อที่	10,649 ไร่
2. ป่าเทนมีย์	มีเนื้อที่	12,822 ไร่
3. ป่าหนองเยี้ยแปลงที่ 1	มีเนื้อที่	1,702 ไร่
4. ป่าหนองเยี้ยแปลงที่ 2	มีเนื้อที่	231 ไร่
5. ป่าหนองเยี้ยแปลงที่ 3	มีเนื้อที่	458 ไร่
6. ป่าแสงพันธ์	มีเนื้อที่	1,060 ไร่

เนื่องจากเป็นป่าที่มีความกว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด พืชสมุนไพรกว่า 300 ชนิด พันธุ์ไม้ไม้พันธุ์ ๗ ชนิด เช่น ลำดวน ยางเหียง ตูมกา นนทรี ประดู่ จะบก มะค่าแต้ เป็นต้น ผู้คนจึงเข้ามาอาศัยมากขึ้นและบุกรุกคนละนิดคนละหน่อย ส่งผลให้จำนวนต้นไม้ในป่าเริ่มลดลง อย่างน่าใจหาย กล่าวได้ว่าที่นี่เป็นพื้นที่ป่าชุมชนอีกแห่งของประเทศไทยที่ไม่ได้แตกต่างไปจากที่อื่น คือถูกบุกรุกจากชาวบ้านที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์มาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจชุด ชุมชนสัมพันธ์เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านและเล็งเห็นความสำคัญของป่า จึงให้ข้อเสนอแนะชาวบ้านว่า น่าจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าแห่งนี้เอาไว้ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นดีด้วย จึงเริ่มหันมาสนใจและช่วยกัน ดูแลรักษา เพราะป่าคือทรัพยากรอันมีคุณค่าสำหรับพวกเขา ความรู้สึกที่หวงแหนผูกพันกับป่านั้น เนื่องเพราะความอยู่รอดของชีวิตขึ้นกับการดำรงอยู่ของทรัพยากรจากป่านั้นเอง ชาวบ้านจึงช่วยกัน ดูแลเพื่อเป็นมรดกของลูกหลาน

พื้นที่ป่าแห่งนี้เกือบจะเป็นสวนป่ายุคาลิปตัสอยู่แล้ว หลังจากมีการสัมปทานได้จากบริษัท แห่งหนึ่งในปี พ.ศ. 2521 มีการตัดต้นไม้ใหญ่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ยาง เผาป่า ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเรียกร้อง จากทางอำเภอ จนกระทั่งทางอำเภอร้องรับการปลูกในที่สุด จากนั้นมาผืนป่าก็ค่อย ๆ งามงายขึ้นใหม่ ภายใต้การดูแลของชาวบ้านอย่างแท้จริง โดยมีศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า และผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแสงพันธ์เป็นที่ปรึกษา

ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

ถนนดินปนทรายนุ่มเท้าสายเล็ก ๆ เข้าสู่ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า จุดเริ่มต้นของถนนเส้นนั้น ตั้งอยู่ที่สามแยกกลางป่าปรีythม ซึ่งเป็นสามแยกที่เชื่อมต่อกับบ้าน ปายาว คุ่มบ้านถนน คุ่มบ้านข้างลงและคุ่มบ้านแสงพันธ์ นั่นเอง

ภาพที่ 4.9 ทางเข้าสู่ชุมชนปรีythม และทางเข้าสู่ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า ถูกโอบล้อมไปด้วยท้องทุ่ง ทางทิศตะวันออก อยู่ติดกับป่ายาวซึ่งเป็นป่าชุมชนที่แม่จะเป็นป่าโปร่ง แต่เมื่อเย็นอยู่ ณ ที่นั้นแล้วก็มองไปรอบ ๆ จะสัมผัสได้ถึงความเขียวครึ้มร่มเย็น ส่วนทิศอื่นจะมองเห็นทุ่งนากว้างไกล ทำให้มีอาณาบริเวณที่โล่งกว้างใช้สำหรับทำกิจกรรมชุมชนได้ เมื่อเข้ามาถึงบริเวณศูนย์ ด้านขวามือจะเห็นบ้านต้นไม้ อยู่หน้าบริเวณบ้านพักของครูหน้อยและครูจืด ในบริเวณศูนย์ฯ มีบ้านพักเด็กสร้างอย่างง่าย ๆ ประมาณ 7-8 หลัง สลับกับห้องน้ำชาย-หญิง จุดศูนย์รวมของการทำกิจกรรมจะอยู่ที่ลานคอนกรีต ข้างหอสร้างศิลปะ สถานที่ที่เด็ก ๆ ชอบเล่นมากที่สุด คือ ห้องสมุด ซึ่งเกิดจากการออกแบบที่ตั้งอยู่ กลางน้ำและมีเฉลียงเล็ก ๆ รอบด้าน ทำให้เด็ก ๆ มีที่สำหรับนั่ง นอน และ กระโดดน้ำได้ ด้านท้ายโรงเรียนเป็นที่ตั้งของอาคารพักรวม สำหรับจัดแสดงผลงานบันทึกธรรมชาติของเด็ก รุ่นแรก ๆ รวมทั้งผลงานผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติขนาดใหญ่ที่ตกแต่งผนังห้องบางส่วนไว้ด้วย

ภาพที่ 4.10 แผนผังแสดงสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

ครูหน้อยและครูจี้ผู้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

ครูหน้อยเรียนด้านการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ส่วนครูจี้จบศิลปะจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง แนวคิดในการจัดการเรียนรู้ของทั้งคู่ มีหลักสำคัญในการน้อมนำธรรมชาติมาเป็นครู ดังจะเห็นได้จากคำขวัญของศูนย์ฯ ที่กล่าวว่า “ธรรมชาติและใบไม้เป็นครู” และจากเพลงเด็กรักป่า ที่มีเนื้อร้องว่า

“เด็กรักป่า เพื่อนเรียนเต็มท้องฟ้า ลืมตามาพบเพื่อนใหม่
 เเรา่วมเรียนกันไป ตามร่มไม้ ชายหญ้าคา ตามร่มไม้ ชายหญ้าคา”
 เด็กรักป่า มีครูผู้ให้ไออุ่น คือ คุณครู ต้นไม้ ไพรมา
 ผีเสื้อ นก หู หมูป่า มีท้องฟ้า หลังคาโรงเรียน เด็กรักป่า”
 (ประพันธ์ โดย เข้มทอง โมราชฎี)

ครูหน้อยกล่าวซ้ำหลายครั้งว่าจากประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมา นั้น ทำให้ครูทั้งสองพบว่า “ท้ายที่สุดแล้วรากลึกของการแก้ปัญหา คือ การจัดการศึกษา ครูจึงมีความเชื่อมั่นอย่างมากว่า การปลูกฝังการศึกษาที่ดีให้กับเด็กจะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้”

ครูทั้งสองมีความเชื่อว่าการเสริมสร้างและสนับสนุนให้มีปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูของเด็กและเยาวชน จะก่อผลโดยตรงในการสร้างสรรค์วิถีชีวิตของชุมชนแบบ “คนอยู่กับป่า” และก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาท้องถิ่นในสังคม

ในระยะยาวสังคมไทยจะมีคนรุ่นใหม่ดำเนินชีวิตที่ลดการเบียดเบียนกันและกัน เป็นพลังสร้างสรรค์ความยั่งยืนของโลก ปฏิบัติการของคนรุ่นใหม่จะทำให้สังคมเรียนรู้พลังชุมชน ตลอดจนการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรแก่ประชาชน เมื่อนั้น การอนุรักษ์ฟื้นฟูจึงจะเกิดขึ้นได้จริง

แนวคิดในการทำงานด้านการศึกษาของศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กกรักป่า มีแนวคิดในการจัดการศึกษาทางเลือกให้เด็กและเยาวชนโดยมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการศึกษาเรียนรู้ที่ทำให้คนเกิดความงามจากธรรมชาติ และเปลี่ยนความงามนั้นเป็นอาวุธทางปัญญา แนวคิดของเด็กกรักป่าเห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างความประทับใจ แรงบันดาลใจ สร้างแรงจูงใจให้คนรักธรรมชาติ ต้องการสร้างนักรบสีเขียวและนักรณรงค์เพื่อให้คนรักธรรมชาติ ปลูกฝังให้เด็กกล้าพูด กล้าคิด กล้าแสดงออก

เมื่อศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กกรักป่าเข้ามาเป็นสมาชิกในชุมชน ได้ดำเนินการด้านเด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง ต่อมาได้ขยายแนวความคิดในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน เนื่องจากค้นพบว่าการทำงานจะมี “ราก” อันมั่นคง จากชุมพลั้งในชุมชนแต่ละแห่งนั่นเอง โครงการต่างๆ ที่ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กกรักป่าจัดทำขึ้น เช่น ค่ายป่าชุมชน โครงการผู้นำชาวบ้าน ศึกษางานธรรมชาติศึกษาที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เชียงใหม่ นครศรีธรรมราช โครงการศึกษางานที่ไร่ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา โครงการจัดทำเส้นทางธรรมชาติในป่ายาว โครงการก่อสร้างศาลากลางบ้าน บริเวณที่ชาวบ้านเคยรูกกล้า โครงการจัดการหลักสูตรแบบบูรณาการสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นในวิชาภาษาอังกฤษเพื่อเยาวชนเด็กกรักป่า โครงการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนและชุมชนด้วยกระบวนการศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่เกิดจากการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนด้านเทคโนโลยี โครงการเหล่านี้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในหลายระดับ ตั้งแต่การร่วมคิดวางแผน ร่วมแสดงบทบาทในฐานะต่างๆ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แสดงความคิดเห็น ร่วมประเมินผล ล้วนสร้างความตระหนักในคุณค่าของตนเอง ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเองและบุคคลในชุมชน เห็นคุณค่าของตนและผู้อื่น มุ่งสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ของชุมชน

การทำงานของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและศิลปเด็กกรักป่า มีทั้งบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น การเป็นแหล่งเรียนรู้ในการค้นคว้าวิจัย ตลอดจนเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงข้อมูล การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง โดยการทำงานในช่วงต้นยังไม่มีความสัมพันธ์กับชุมชน โดยเน้นการทำกิจกรรมค่ายเยาวชน ศูนย์ฯ จึงตั้งอยู่โดดเดี่ยว ขาดความเข้าใจจากชุมชนรอบๆ ต่างคนต่างอยู่ ทำให้ไม่มีรากฐานในการทำงาน ภายหลังจึงเริ่มเข้าไปสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียน โดยใช้วิธีการพาเด็กๆ ไปเยี่ยมโรงเรียน พบผู้อำนวยการ คุยกับผู้ใหญ่บ้าน จัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชน

แนวคิดในการทำงานกับชาวบ้านของครูจิต คือการ “เชื้อแบบที่ชาวบ้านเชื้อ” น้อมรับความคิดของคนกลุ่มใหญ่เป็นหลัก อยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอมด้วยเหตุผล ตั้งอยู่บนฐาน

ของข้อเท็จจริง ทุกคนที่เข้ามาปรึกษาหารือ ต่างก็ได้คำตอบที่ตนเองพอใจ แม้จะมีมุมมองที่แตกต่างกัน ต้องไม่ครอบงำความคิด ครูจึงทำหน้าที่ของตน ด้วยการบอกสิ่งที่ถูกต้อง มติของชาวบ้านเป็นอย่างไร ก็ให้เป็นไปตามนั้น หากชาวบ้านให้โอกาสจึงค่อยเสนอความคิด สิ่งสำคัญคือ การสร้างความไว้วางใจต่อกันเสียก่อน ช่วง 5 ปีแรกของการเข้ามาอยู่ชุมชน จึงเป็นช่วง “วัดใจ” เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน

ผลการทำงานดังกล่าว ครูจึงบอกว่าหากต้องการสร้างทัศนคติที่ดีในการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อมให้ชุมชน “ต้องให้ชุมชนได้เห็น ได้รับประสบการณ์ตรง” ดังนั้นในเบื้องต้นครูจึงใช้วิธี พากลุ่มแกนนำ กลุ่มเยาวชน ไปศึกษาดูงานเพื่อให้เข้าใจ มองเห็นภาพได้ชัดเจน เป็นการ “เปิดตา ดูให้เห็น รู้ให้กว้าง” ความมุ่งหวังให้ชุมชนร่วมสร้างพลังในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ที่จะอดทน รอคอย เนื่องจากในวิถีชีวิตของชาวบ้านยังมีปัญหาอื่นๆ ที่ต้องเรียนรู้ และแก้ไขไปด้วยกันอีกมาก ครูจึงพบว่าการทำงานกับชุมชนต้องมีความอดทน และเข้าใจลักษณะ ธรรมชาติในการทำงานกับชุมชน รอคอยการบ่มเพาะของความคิด ความเข้าใจ “รอก่อนได้ เมื่อชาวบ้านพร้อมจึงลงมือทำ” ในที่สุดครูจึงก็ได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดแต่เดิมของชาวบ้าน จากการบุกเบิกมาเป็นบุกเบิกได้สำเร็จ จากสภาพชุมชนเดิมที่มีการบุกเบิกป่าเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ ครูจึงได้เจรจากับชาวบ้าน ให้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างสำนักสงฆ์ให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ปัจจุบันนี้หลายโครงการที่เกิดจากความร่วมมือในชุมชนจึงผลิดอกออกผลงดงามอย่างเห็นได้ชัด เช่น การร่วมกันสร้างสำนักสงฆ์ ศาลากลางหมู่บ้าน ประปาหมู่บ้าน ห้องสมุด อาคารนิทรรศการ จากเดิมที่เคยหาข้อตกลงร่วมกันได้อย่างยากเย็น ชุมชนเริ่มแสดงถึงพลังความเข้มแข็ง สามารถทำงานร่วมกันได้ในวิถีประชาธิปไตยจากเดิมที่ต่างคนต่างอยู่ ก็มีสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มาทำบุญร่วมกัน และร่วมกันคิดสานต่อโครงการที่ดี สร้างโครงการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาเด็กในชุมชน

7. ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้วิจัยใช้แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อสืบค้นหาผู้ให้พลัง ภูมิปัญญา ประกอบการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในชุมชน โดยวิธีการสนทนา ชักถามแล้วจดบันทึกข้อมูลลงในแบบสำรวจ ข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจ ทำให้ได้รายชื่อของ ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำแนกตามหมวดของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนี้

1. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา ประเพณีชีวิต สังคม และท้องถิ่น ได้แก่ นายประดับ สาคร นายสม นียมเหมาะ และนางเยย สกุลทอง
2. ด้านภาษาและวรรณกรรม นิทานพื้นบ้าน ประวัติท้องถิ่น ได้แก่ นายประดับ สาคร นายสม นียมเหมาะ และนางสังเวียน บุญสอน
3. ด้านศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ นายประดับ สาคร และนางสังเวียน บุญสอน

4. ด้านการละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ได้แก่ นายประดับ สาคร และนางสังเวียน บุญสอน

5. ด้านชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ อาชีพ อาหารและยา ชีวประวัติบุคคลสำคัญ ในชุมชน งานประดิษฐ์ ได้แก่ นายประดับ สาคร นายสมบุญ ฝ่องใส นายสม นิยมเหมาะ นางสังเวียน บุญสอน และนางราตรี กองน้ำ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทยและด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เพื่อปรับและหมวดหมู่ของกลุ่มครุภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้มีความเหมาะสม ดังสรุปในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อปรับการจำแนกครุภูมิปัญญาชาวบ้าน ตามหมวดของภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

เนื้อหาวัฒนธรรม จากแบบสำรวจ	รายชื่อครุ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ		
		ท่านที่ 1	ท่านที่ 2	ท่านที่ 3
ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา	นายประดับ สาคร นายสม นิยมเหมาะ นางเยย สกุลทอง	ให้ปรับโดยใช้ เนื้อหาของ วัฒนธรรม	สัมภาษณ์ครุ ทุกคนแล้วนำ ข้อมูลที่ได้มา	ปรับโดยใช้เนื้อหา ของวัฒนธรรม เชิงปฏิบัติการ
ด้านภาษาและ วรรณกรรม	นายประดับ สาคร นายสม นิยมเหมาะ นางสังเวียน บุญสอน	เชิงปฏิบัติการ เป็นหลัก	จัดหมวดหมู่ใหม่	โดยวิเคราะห์ เนื้อหาจากความ เชี่ยวชาญหรือ
ด้านศิลปกรรม และ โบราณคดี	นายประดับ สาคร นางสังเวียน บุญสอน			องค์ความรู้ของ ครุภูมิปัญญา แต่ละท่าน
ด้านการละเล่น ดนตรีและการ พักผ่อนหย่อนใจ	นายประดับ สาคร นางสังเวียน บุญสอน			
ด้านชีวิตความ เป็นอยู่และ วิทยาการ	นายประดับ สาคร นายสมบุญ ฝ่องใส นายสม นิยมเหมาะ นางสังเวียน บุญสอน นางราตรี กองน้ำ			

ตารางที่ 4.3 ครูภูมิปัญญาหนึ่งท่านมีความเชี่ยวชาญหลากหลายด้าน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในกรอบของวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ 3 ด้าน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลรายละเอียด ความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญา มาเปรียบเทียบกับเนื้อหาวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ

ดังนั้นข้อมูลจากการปรับครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำแนกโดยพิจารณาจากองค์ความรู้ ในวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ 3 ด้าน ได้ครูภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนปริยัทม จำนวน 6 คน ดังนี้

1. วัฒนธรรมด้านจิตใจ คือ ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและคำสอนต่าง ๆ ครูภูมิปัญญาชาวบ้านของหมวดนี้ ได้แก่ นายประดับ สาคร นายสม นิยมเหมาะ และนางเยย สกุลทอง
2. วัฒนธรรมด้านสังคม คือ ขนบธรรมเนียม อาชีพ ภาษา การละเล่น ครูภูมิปัญญาชาวบ้านของหมวดนี้ ได้แก่ นายประดับ สาคร นายสมบุรณ์ ผ่องใส และนางสังเวียน บุญสอน
3. วัฒนธรรมด้านวัตถุ คือ อาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม เทคโนโลยีชาวบ้าน สมุนไพรพื้นบ้าน เครื่องเล่นของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ การแต่งกาย เสื้อผ้าเครื่องประดับ ครูภูมิปัญญาชาวบ้านของหมวดนี้ ได้แก่ นางสังเวียน บุญสอน และนางราตรี กองน้ำ

ต่อมา ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า และการสัมภาษณ์เชิงลึกครูภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนปริยัทม รายละเอียดของการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) 29 มิ.ย. 2548 นายสม นิยมเหมาะ
- 2) 29 มิ.ย. 2548 นายสมบุรณ์ ผ่องใส
- 3) 1 ก.ค. 2548 นางราตรี กองน้ำ
- 4) 2 ก.ค. 2548 นางเยย สกุลทอง
- 5) 8 ก.ค. 2548 นายประดับ สาคร
- 6) 9 ก.ค. 2548 นางสังเวียน บุญสอน

การสนทนากับครูภูมิปัญญาชาวบ้านตลอดจนคนในชุมชน พบว่าผู้คนส่วนใหญ่จะใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยสลับกับภาษาไทยกลาง ซึ่งไม่ใช่เป็นเพราะต้องพูดคุยกับผู้วิจัยเท่านั้น แต่การสนทนากันในหมู่ของชาวบ้านเองก็เป็นไปในลักษณะคล้ายกัน มีเพียงคนเฒ่าคนแก่บางคนเท่านั้นที่บอกว่าตนเองพูดภาษาไทยกลางไม่ได้ แต่ก็รับฟังเข้าใจ ดังนั้นการสนทนาและการสัมภาษณ์ บางครั้งจะใช้วิธีการสื่อสารโดยมีผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่แปลความหมาย และต่อมาครูภูมิปัญญาชาวบ้านเองมักจะเข้าร่วมวงสนทนา และทำหน้าที่แปลความหมายเพื่อให้มีการสื่อสารกัน อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างคำพูดในบทสนทนาต่าง ๆ ที่นำเสนอไว้ในงานวิจัยครั้งนี้ จึงเลือกวิธีการนำเสนอเป็นภาษาที่ชาวบ้านใช้พูดเพื่อสื่อสารจริงๆ กล่าวคือ เป็นการพูดสลับ ภาษาเขมรถิ่นไทยและไทยกลาง โดยถ้าเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย ผู้วิจัยจะแปลความหมายไว้ในวงเล็บ

ต่อจากประโยคนั้นๆ โดยเปรียบเทียบการเขียนเสียงของพยัญชนะภาษาเขมรถิ่นไทย จากพจนานุกรม ภาษาไทย-เขมรถิ่นไทย-เขมรกำพูชา-อังกฤษ ของทองเหลือง บุญพร้อม ซึ่งใช้ระบบการเขียนตามข้อตกลงของคณะกรรมการพิจารณากระบวนการเขียนภาษาเขมรถิ่นไทย ด้วยอักษรไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

ตัวอย่างข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าจากครุภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ นายประดับ สาคร มีดังนี้

นายประดับ สาคร ปัจจุบันอายุ 68 ปี เป็นบุคคลกลุ่มแรก ที่เข้ามาอยู่ในคุ้มบ้านถนน นายประดับได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมาก เป็นบุคคลที่มีความเป็นผู้นำสูง บุคลิกเป็นคนรูปร่างสันทัด ผิวเนื้อดำแดงค่อนข้างเข้มเพราะแดดเผา มีลักษณะท่าทีที่เปิดเผยและเป็นมิตร อดีตทหารยศสิบตรีและทหารกองหนุนผู้มักพุดจาด้วยเสียงดังกังวานชัดเจน บ่อยครั้งขณะพูดจะมีเสียงหัวเราะประกอบอย่างอารมณ์ดี

นายประดับ แต่งงานกับนางเตียบ และมีบุตรด้วยกัน 8 คน เป็น ชาย 6 คน หญิง 2 คน ปัจจุบันมีบุตรที่ยังพักอาศัยอยู่ในคุ้มบ้านถนน 2 คน ได้แก่ นายสมบัติ และนางสุนันทา สาคร ลูกชายรับราชการทหารคนหนึ่ง ส่วนลูกชายคนเล็กประกอบอาชีพนักดนตรีอิสระ กันตรึมประยุกต์

แม้นายประดับจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่ด้วยลักษณะตรงไปตรงมา และมีความเป็นผู้นำสูงนั่นเอง นายประดับจึงดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2507 และเพิ่งลาออกในปี พ.ศ. 2543 นับเป็นเวลาเกือบ 40 ปีเลยทีเดียว ในช่วงเวลาดังกล่าว แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ใหญ่บ้านหลายครั้ง นายประดับ ก็ยังดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตลอดมา

“นักสู้งาน ประสานใจ...ผู้บุกเบิกคนแรกในคุ้มบ้านถนน” สิ่งที่นายประดับกล่าวถึงตนเองด้วยความภาคภูมิใจ คือ การอุทิศตนให้กับการสร้างความเจริญมาสู่หมู่บ้านของตน ด้วยความเป็นผู้นำในชุมชน ทั้งในระบบการปกครองและการเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ด้วยความมีจิตใจที่คิดเพื่อประโยชน์ของชุมชน นายประดับจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญมาสู่หมู่บ้าน ดังคำพูด

“...ทางไม่มี ผมก็สละที่ดิน หุงข้าวให้ชาวบ้านเขากิน ช่วยทำเล็ก ๆ น้อย ๆ ไป พ่อผม (นายเต็น สาคร) ไม่อยากให้ ก็เสียดายที่ดิน...แต่ผมคิดว่า ผมอยู่ตรงนั้น ผมก็อยากให้สะดวก ให้เจริญตรงนั้น ไม่เสียดายครับ ตายแล้วไม่ได้เอาไปด้วย ...”

การได้รับถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

เนื่องจากนายประดับเป็นบุคคลรุ่นเก่าแก่ในหมู่บ้าน จึงเปรียบเสมือน “ตำนานเดินได้” ของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะสอบถามเรื่องราวใดๆ ผู้คนในหมู่บ้านต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ต้องไปถามพ่อประดับ” หรือตาประดับของเด็กหลาน ความรู้ที่นายประดับมีนั้น มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะความรู้ด้านประเพณี พิธีกรรม คติ ความเชื่อ ส่วนทางด้านการขับร้อง

การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ นายประดับก็ทำได้ทั้งร้องรำ และเล่นดนตรีหลายชนิด เช่น กลอง แคน แต่ก็หยุดเล่นมานานแล้ว

“...แคนผมก็เป่าได้...เคยเป่าให้นักเจี๋ยงเขมร ที่เจี๋ยงดิง ๆ ก็เคยเป่าให้เจี๋ยง เขาเรียนเจี๋ยง ผมก็เรียนเป่าแคน (นางเตีอบ: เป่าได้ วันสงกรานต์เขาก็เป่า) ...ก็ ผมหยุดมานานแล้ว ที่เป่าแคนให้เจี๋ยงนี้ ตั้งแต่ผมเป็นทหารเกณฑ์....”

ส่วนภูมิปัญญาจากอาชีพนั้น นอกจากจะได้รับสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมมาจากบรรพบุรุษแล้ว นายประดับยังสามารถอธิบายสรรพคุณของพืชสมุนไพรในป่าปรี๊ดได้ทุกชนิดรวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่มีในป่าแถบอื่นอีกด้วย

ผู้วิจัย: ... สมุนไพรบางตัวเราเอามาเป็นยาพื้นบ้าน สำหรับใช้ดูแลเด็กได้ด้วย ... อะไรที่เอามาเห็นเยอะเยอะอย่างสาบเสื่อนี้ เออ มันมีประโยชน์เอามาทำอะไรได้บ้างไหมคะ
 นายประดับ: สาบเสื่อ ก็เวลามีบาดแผลอะไร บาดบิ๊บ เออสาบเสื่อมาตำกับชะเบ็ว...หญ้าคานะครับ ...แล้วก็ใส่ปูนิดหน่อย ปูนขาว แล้วก็ตำ ...เอามาติดขัดเลือด แล้วแผลนั้นก็หาย
 (นางเตีอบ: หาย 3 วันก็หาย)

บ้านของนายประดับ มีลักษณะเป็นบ้านซึ่งปลูกสร้างอย่างง่าย ๆ โดยใช้พื้นดินต่างพื้นเรือน ลักษณะเป็นบ้านหลังเล็กห้องเดียว มีทางเดินเล็ก ๆ เข้าตัวบ้าน ซึ่งใช้ไม้ไผ่กั้นช่องทางเดินกับสระน้ำข้างบ้านเอาไว้ ใช้ฟางและใบไม้ผูกมัดเป็นฝาบ้านและหลังคา มีสระเลี้ยงปลาตามธรรมชาติขนาดใหญ่อยู่ติดกับตัวบ้าน และมีสระบัวอีก 1 สระ ในบริเวณบ้านยังมีคอกวัวค่อนข้างใหญ่ และแวดล้อมด้วยต้นไม้ขนาดชนิด

ภาพที่ 4.11 การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าที่บ้านนายประดับ และนางเตีอบ สาคร

การได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาของนายประดับ สาคู

วิธีการเรียนรู้ของนายประดับ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิต ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้จากพ่อแม่ของตน เรียนจากผู้รู้ และเรียนแบบครูพักลักจำ ความเป็นคนช่างสังเกต และใฝ่รู้ หากมีโครงการพัฒนาและฝึกอบรมไม่ว่าจะเป็นของภาครัฐและเอกชน นายประดับจะเข้าร่วมฝึกอบรมและเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อได้รับความรู้ใหม่ ๆ นายประดับก็จะนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของตน

“...ผมพูดน้อย ผมทำมาก แต่พูดน้อย คือไม่พูด ไม่อยากจะพูด ...ทำเลยแหละ ใครอยากทำตามก็ทำ ไม่ทำก็ช่างเขาเถอะ ...ผมไปอบรม ดูงานที่บ้านของนายสุทธิพันธ์ (ครูบาสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤกษ์) อำเภอสตึก ...อบรม 5 วัน เสร็จแล้วเขาให้กล้าไม้มา ผมก็เอามาปลูก มีดีมีเสียยังไงเราก็รู้ใช้ใหม่ ปลูกเอาเองตามที่ดิน เราจะปลูกเต็มพื้นที่ก็ช่าง ...ผมก็เลยตัดสินใจปลูกตามคันทนา ถ้าไปปลูกเต็มพื้นที่ เรายังอาจจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างอื่นยาก ...ถ้าปลูกบริเวณขอบสระอย่างนี้ปลาไม่ค่อยอยู่ ห่าง ๆ ไม่เป็นไร ปลามันออกหากิน ถ้ามีกลิ่นยูคาลิป ปลาไม่เข้ามา ผมก็ไม่ปลูก...”

ตัวอย่างการเรียนรู้วิธีการรักษาโรครำมะนาด ซึ่งนายประดับ ได้รับถ่ายทอดจากลุง และนำมารักษาคนอื่นอย่างได้ผลดี

ประดับ: ...โรคตะกามรำมะนาดนี้ ผมรักษาหายเอง... ผมปวดมาก ไม่ไหวแล้ว จะตายแล้ว ...หมอรักษาไม่หาย ผมเป็นมา 2 ปี มีลุงคนหนึ่งอยู่บ้านตะแบก แก่เสียชีวิตไปแล้ว ...แกมาจากบ้านตะแบกมาเห็น ...แกก็บอก โหย เหมือนลุงเลย แกถามว่า เอ็งรู้จักต้นนี้ไหม อันนั้นไหม ...แกก็ให้มาทำพิธีตั้งครุ เหล้าครึ่งขวด เงิน 20 บาท ให้ตั้งครุ แล้วแกก็เสกอะไรไม่รู้ ให้เอายาอันนั้นต้มแล้วเอามาอม ปิดไว้ 15 วันหาย ...

...ผมรักษาหายทุกคน หลายคนเหมือนกัน บางคนตั้งครุ 20 บาท ...ทีหลังผมเอาร้อยหนึ่ง หายทุกคน จะชี้ให้ดูก็ได้ อย่างผู้ใหญ่คนเก่าเป็น 20 บาท บ้านแจรงเป็น 2 คน 20 บาท คนที่บ้านสำโรงเป็นหลายปีให้เหล้าขวดหนึ่ง ไป ๆ มา ๆ เลย ไร่ นี้ เาเงินเลย หนึ่งร้อยก็เอา ไปหายาให้เขา ก็บอกให้เขารู้ด้วย

ผู้วิจัย: ตัวยาคือเป็นความลับหรือเปล่า

ประดับ: ผมจะบอกให้ กลัวตายไปแล้วไม่รู้ เข้า ผมไม่ปิดบัง....ไม่ยาก ...ใช่ใช่ใช่ใช่ ...เขาเรียกใบลำโพง รู้จักไหมใบลำโพง กำเพลียะ ก็เอากำเพลียะ (เขาเรียกว่า กำเพลียะ) ผมเอาเมล็ดมาตำกับไข่ขาว ต่ำ ๆ เอาไข่ขาวใส่ตำรวมกัน แล้วเอามาปิด กินเนื้อกินหอย อะไรที่เขาว่าไม่ให้กินนะ กินเลย ไม่เป็นไร หายเจ็บ ถ้าใช้ตัวแมลงมันอยู่นะ กินปุ๊บ เจ็บ มันเหมือนกับแมลงเจาะไม้ มันกัดจิบ ๆ ๆ ...”

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของนายประดับ สาคร

วิธีการถ่ายทอดของนายประดับ เป็นการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง คือ การสอนโดยให้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และการปฏิบัติในวิถีชีวิตนั่นเอง ดังตัวอย่างที่พูดถึงการสอนลูกหลานว่า “...บ้านนี้ คนที่ร้องรำที่รำเป็น เต็มแก่ง เนื่องจากผมคนนี้จะพาเล่น...”

การได้รับการถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดต่อของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

นอกจากนายประดับ สาคร แล้ว ยังมีครูภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนปริยัทม อีก 5 คน การได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กฯ และวิธีการถ่ายทอดต่อของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน มีดังนี้

ตารางที่ 4.4 การได้รับการถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดต่อของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

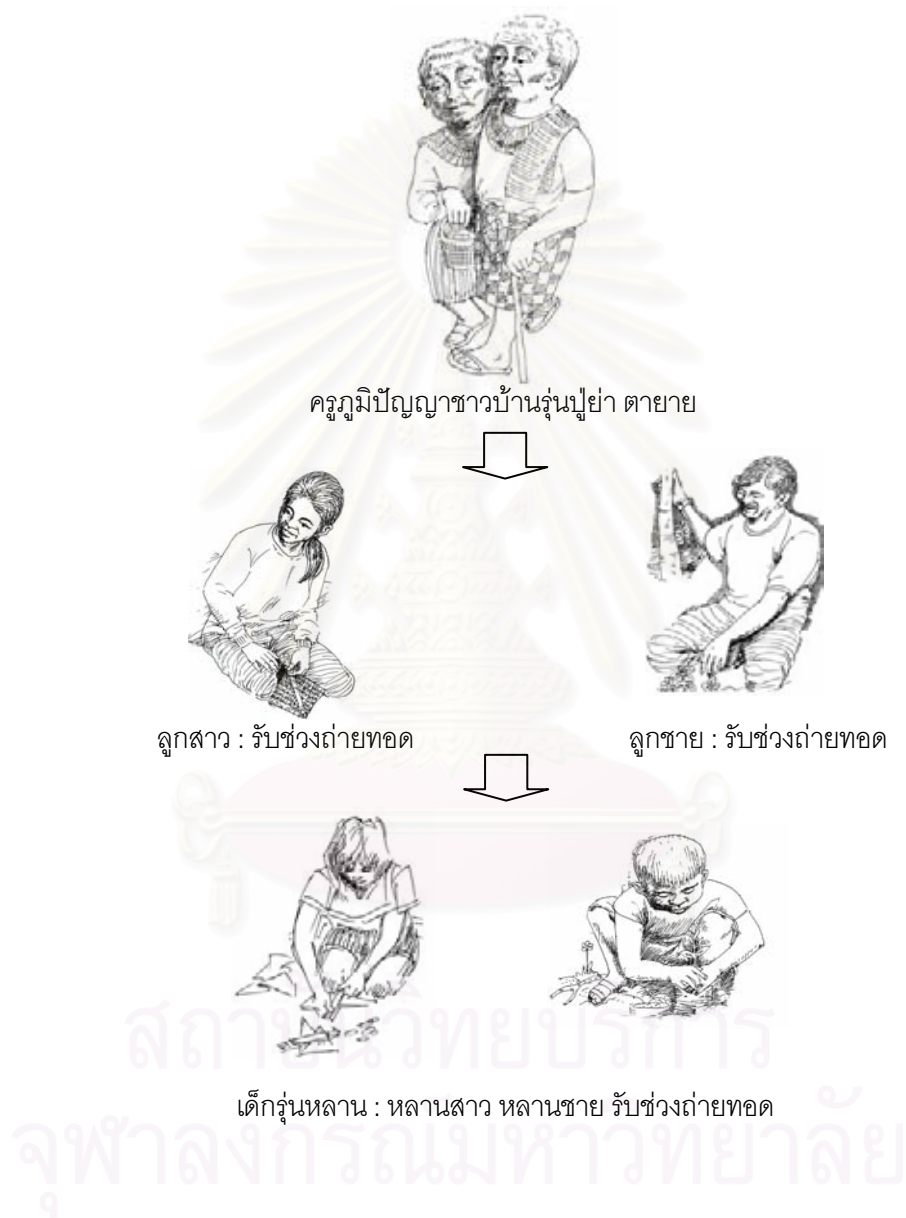
ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและเนื้อหาวัฒนธรรม	ได้รับการถ่ายทอด / วิธีการถ่ายทอด	ถ่ายทอดต่อให้ใคร / วิธีการถ่ายทอดต่อ
1. นายประดับ สาคร ครูภูมิปัญญา ด้านประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ คำสอนต่างๆ ภูมิปัญญาในอาชีพที่ใช้ ทรัพยากรจากป่า ภาษา การละเล่น	ได้รับถ่ายทอดจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ผู้ความรู้ วิธีการถ่ายทอด คือ การอธิบาย การบอกเล่า และการให้เรียนรู้ จากสถานการณ์จริง	ถ่ายทอดต่อให้กับลูก หลาน วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง การให้เรียนรู้จากการสังเกต ในสถานการณ์จริง
2. นายสม นิยมเหมาะ ครูภูมิปัญญา ด้านประเพณี พิธีกรรม ทางศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ คำสอนต่างๆ ภูมิปัญญาในอาชีพที่ใช้ ทรัพยากรจากป่า ภาษา การละเล่น	ได้รับถ่ายทอดจากครูและผู้รู้ ซึ่งนายสมได้จากการบวชเรียน เป็นเวลา 7 พรรษา วิธีการถ่ายทอด คือ การเรียนรู้จากครู ผู้เชี่ยวชาญ	ไม่ได้ถ่ายทอดต่อให้กับใครในชุมชน เนื่องจากลูกหลานก็แต่งงาน มีเหย้ามีเรือน ออกไปอยู่ที่ชุมชนอื่น

ตารางที่ 4.4 การได้รับการถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ต่อ)

ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและ เนื้อหาวัฒนธรรม	ได้รับการถ่ายทอด / วิธีการถ่ายทอด	ถ่ายทอดให้ใคร / วิธีการถ่ายทอดต่อ
3. นางเยย สกุลทอง ครูภูมิปัญญา ด้านประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับการดูแลเด็ก ค่านิยม ความเชื่อ คำสอนต่างๆ สมุนไพรพื้นบ้าน	ได้รับถ่ายทอดจากพ่อแม่ และเป็นการถ่ายทอดในครอบครัว วิธีการถ่ายทอด คือ เรียนรู้ จากการสังเกต การฝึกปฏิบัติ และมีความเชื่อ มีความมั่นใจ ว่าเป็นการถ่ายทอดที่ได้รับมาตั้งแต่เกิด	ไม่ได้ถ่ายทอดต่อให้กับใครโดยตรง เนื่องจากลูกหลานไม่มีความสนใจ ที่จะเรียนรู้มากนัก วิธีการถ่ายทอด คือ การปฏิบัติให้ดู เป็นแบบอย่างและถ้ามีผู้สอบถาม นางเยย จะอธิบาย พร้อมยกตัวอย่าง เช่น สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค โดยมีการถามซ้ำทวนเพื่อประเมิน ว่าผู้ถามนั้นมีความเข้าใจหรือไม่
4. นายสมบุญ ฝ่องใส ครูภูมิปัญญาทางอาชีพ อาชีพที่ใช่ทรัพยากร จากป่า ด้านการเกษตร และสมุนไพรพื้นบ้าน	ได้รับถ่ายทอดจากพ่อ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญ วิธีการถ่ายทอด คือ การเรียนรู้แบบครูพัก ลักจำ การเรียนรู้แบบแก้ปัญหาจาก สถานการณ์จริง และการฝึกปฏิบัติ	ไม่ได้ถ่ายทอดต่อให้กับใครโดยตรง วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า และให้คำแนะนำคนในครอบครัว
5. นางสังเวียน บุญสอน ครูภูมิปัญญาในอาชีพ การ ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การ ทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายย้อม สีธรรมชาติ เพลงกล่อมลูก ภาษา ศิลปะการเล่นพื้นบ้าน การทำขนมพื้นบ้าน	ได้รับถ่ายทอดจากแม่ และญาติผู้ใหญ่ ผู้มีความรู้ วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า การให้ฝึกปฏิบัติสถานการณ์จริง การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ	ไม่ได้ถ่ายทอดต่อให้กับใครโดยตรง วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง
6. นางราตรี กองน้ำ ครูภูมิปัญญาสมุนไพร พื้นบ้าน และการทำขนม พื้นบ้าน	ได้รับถ่ายทอดการทำขนมพื้นบ้าน จากแม่ และสมุนไพรพื้นบ้านจากพี่ชาย (นายสมบุญ ฝ่องใส) และสามี วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า และการให้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง	ถ่ายทอดให้กับลูกสาว และคนอื่น ที่มีความสนิทสนมกันเหมือนสมาชิก ในครอบครัว วิธีการถ่ายทอด คือ การบอกเล่า การให้ เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ จริง และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง

ผู้วิจัยพบว่าเส้นทางการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งนับเป็นการให้การศึกษาภายในครอบครัวของครูภูมิปัญญาชาวบ้านทั้ง 6 คน เมื่อนำมาเขียนเป็นแผนภูมิ สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 1

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 1 นับว่า เป็นแผนภูมิต่อเส้นทางการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งพบในครอบครัวของ นายประดับ สาคร ที่มีลูกสาวและลูกชายอาศัยอยู่ในชุมชน มีโอกาสได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้กระบวนการถ่ายทอดนั้นไม่ขาดช่วง ทั้งลูกสาวและลูกชายของนายประดับ มีบทบาทและหน้าที่สำคัญในชุมชน รวมถึงการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ

ดังนั้น กระบวนการถ่ายทอดที่ลงมาถึงเด็กปฐมวัยรุ่นหลาน จึงมีความสมบูรณ์ เนื่องจากการได้รับถ่ายทอดโดยตรงจากผู้มีความรู้ ได้รับฟังคำสอนและบอกเล่าจากครูซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ผนวกกับการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นต้น

แผนภูมิที่ 4.2 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 2

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 2 กล่าวได้ว่ามีลักษณะคล้ายกับ แผนภูมิที่ 4.1 เนื่องจากเป็นแผนภูมิที่ตัดตอนช่วงของการถ่ายทอดจากครูรุ่นปู่ย่า ตายาย โดยเริ่มต้นที่ครูรุ่นพ่อแม่นั่นเอง เส้นทางการถ่ายทอดลักษณะนี้พบในครอบครัวของนายสมบุญ ฝ่องใส และนางราตรี กองน้ำ ซึ่งรับการถ่ายทอดจากบิดาที่แม้ว่าจะเสียชีวิตแล้ว แต่คำสั่งสอน องค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาบ้าน ยังส่งผลให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ตลอดจนเกิดความใฝ่รู้ใฝ่เรียนเพิ่มเติม และสามารถถ่ายทอดให้คนอื่น รวมถึงลูกหลานของตนต่อไปได้

แผนภูมิที่ 4.3 การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครุภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 3

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูจากครุภูมิปัญญาชาวบ้านสู่เด็กปฐมวัย แบบที่ 3 เป็นแผนภูมิที่แสดงให้เห็นการขาดช่วงของเส้นทางการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งพบในครอบครัวของ นายสม นิยมเหมาะ และนางสังเวียน บุญสอน ที่ลูกสาวและลูกชายไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน รวมไปถึงครอบครัวของนางเยย สกุลทอง ซึ่งแม้ลูกสาวและลูกชายจะอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ แต่เนื่องด้วยลักษณะขององค์ความรู้และภูมิปัญญาของนางเยย ซึ่งเป็นหมอดำแย ที่มีองค์ความรู้ที่มีความจำเพาะ เช่น การทำคลอด การอยู่ไฟ การใช้สมุนไพรดูแลรักษาโรค การทำพิธีกรรมให้เด็กแรกเกิด รวมถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันคนนิยมการไปคลอดที่โรงพยาบาลหรือสถานอนามัยและรับยารักษาโรคจากแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้น การดูแลรักษาด้วยวิถีแบบหมอดำแยโบราณ ที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนบริรักษ์แห่งนี้ จึงเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาทางด้านจิตใจ การสร้างความรู้สึที่ดี เป็นการเตรียมสภาวะจิตของผู้เป็นพ่อแม่เพื่อให้ความพร้อมในการดูแลลูกด้วยความรักและทะนุถนอม และยังส่งผลต่อการปฏิบัติตามความคิดความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งแม้จะไม่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยตรงจากยายเยย หากแต่ยังมีบุคคลหลายคนในชุมชน ที่เคารพศรัทธาและเรียนรู้ทั้งด้วยการสอบถาม ทั้งแบบครูพักลักจำ การทบทวนและนำมาปฏิบัติซ้ำทุกครั้ง เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ องค์ความรู้ของยายเยย สกุลทอง จึงยังดำรงอยู่ในชุมชนบริรักษ์ แม้ตัวเจ้าของความรู้นั้นจะถึงแก่อนิจกรรมไปแล้วก็ตาม

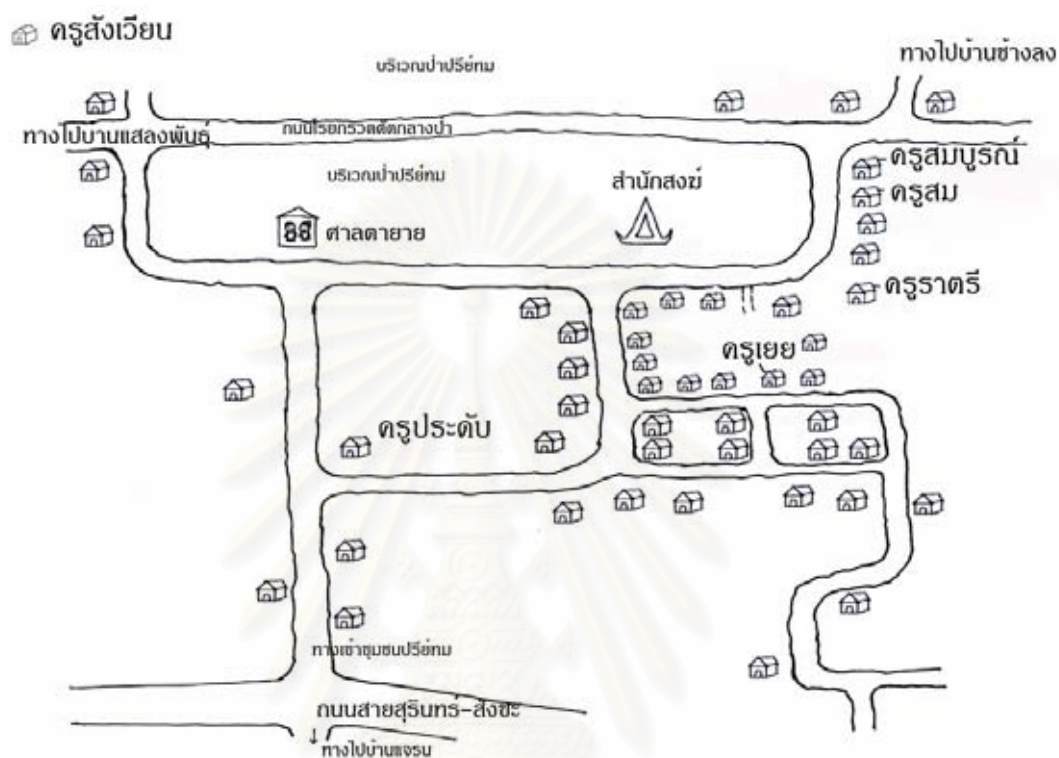
ผลจากการทำประวัติศาสตร์บอกเล่า และรายชื่อครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้จากแบบสำรวจ เป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผ่านการสัมภาษณ์แบบสายใยเชื่อมโยง โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก กล่าวถึงบุคคลอื่นที่มีความรู้ในวัฒนธรรมด้านต่างๆ เป็นการตรวจสอบและรวบรวมองค์ความรู้ ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปด้วย ดังตัวอย่างบทสนทนา ต่อไปนี้

- ผู้วิจัย: ในหมู่บ้านยังมีการทำพิธีกรรมอะไรเกี่ยวกับการดูแลเด็กไหมคะ
 ลุงสม: มี...แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยทำหรอก...มันน้อยลง แต่เดิมทำทุกปี ทำทุกหมู่บ้าน...ไว้จุก เขาเรียกว่า ตัดจุก
 ผู้วิจัย: เวลาทำพิธีกรรมคุณลุงได้ทำอะไรเรื่องทางนี้ไหมคะ
 สม: ผมไม่ค่อยได้ทำ...ส่วนมากเป็นผู้หญิง แม่หมอบรับ...ในหมู่บ้านก็มี
 สมบูรณ์: มี ยายเยย ครบอายุเกือบ 80 แล้วมั้ง อยู่ในหมู่บ้าน...แกเป็นแม่หมอบ
 คลอดลูกคลอดอะไร แกทุกอย่าง (ตรวจสอบและยืนยันข้อมูล)
 ผู้วิจัย: คลอดลูกมาแล้วจะต้องดูแลทำอะไรบ้างคะ
 สม: เขามีการตัดสะดือตัดอะไร แล้วก็เขาก็แบบว่าเล่นท้องเล่นอะไร อย่าให้มันค้าง
 อย่าให้มันขาด ให้ออกมาหมด เขาก็ล้างเด็ก ล้างอะไร เรียบร้อย ทีนี้ก็สั่งให้พ่อแม่
 ให้เขาดูแลตัวเอง กินยากินอะไร...แต่สมัยนี้ไม่ค่อยมี
 สมบูรณ์: คางคากา ป่องกัน เอาไฟลให้กิน ให้เป่าทุกเย็นๆ ป่องกันเอาไว้
 ผู้วิจัย: มีการดูแลตามธาตุลม ธาตุดิน ธาตุน้ำ ต้องดูแลต่างกันมีไหมคะ
 สมบูรณ์: เขาไม่ค่อยใช้ แต่ผมมีตำรา ถ้าพี่น้องผม ผมก็บอก แต่คนอื่นเขาไม่ถาม ผมก็ไม่บอก
 เช่น ถ้าเขาคอดวันไหน เขาไปซูดินฝังที่ไหน ๆ ผมมีตำรา
(วิธีถ่ายทอดในครอบครัว)
 ผู้วิจัย: ทำแล้วมันมีผลยังไงคะ มีผลทางจิตใจหรือมีผลกับเด็กด้วย เด็กเลี้ยงง่าย...
 สมบูรณ์: ก็ใช่ครับ ทั้งสองฝ่าย
 ผู้วิจัย: นึกว่ายายเยยเลิกทำแล้ว
 สมบูรณ์: ...ยัง ยัง แกแข็งแรงนะ มือแกแข็งปั๊กเลยแหละ เวลาบีบนิ้ว
 ...มีเส้นเคล็ด เส้นอะไรแกก็จับ ผมยังโดนจับเลย ผมไม่สบาย ผมก็ให้แกจับให้
 ...ผมยังเรียนกับแกเลย เรียนหลาย ๆ ด้าน ...แฟนผมอยู่ไฟใหม่ ๆ ...ผมถาม
 แกก็บอก เออ ใต้ต้นนั้นๆ คือ การบอกเล่ากันไป...
(วิธีการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ)
 ...แฟนคลอดลูก ผมยังช่วยบีบนิ้วตลอด แฟนผม ผมจัดการให้หมด
 ..เขาไปคลอดที่โรงพยาบาล แต่ก็ยังอยู่ไฟอะไรอย่างนี้อยู่ครับ ยังกินยาสมุนไพรอยู่
 สม: อย่างคุณยายนี้ แกก็ไปทำพิธีกรรมประมาณ 3 วันต่อครั้ง คือว่า ไปทำ
 อย่าให้เลือดมันค้าง ...ตามไปดูแล ต้องไปดูหลังท้องอย่าให้เลือดมันค้าง
 สมบูรณ์: ของเสีย แกจะขยับเอาออก ๆ ไปเรื่อย ๆ คุณแน่ใจว่าไม่มีอีกแล้ว
 ก็ให้ทั้งกินยา ทั้งอะไรครบไปหมดเลย

(นายสม นิยมเหมาะ และนายสมบูรณ์ ผ่องใส: ประวัติศาสตร์บอกเล่า)

ครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่พบในชุมชนปรีythม ทั้ง 6 ท่าน เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกลุ่ม เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย กล่าวได้ว่าเป็นชุมพลังในการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง

ภาพที่ 4.12 แสดงแผนผังตำแหน่งของกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน 6 คน ในช่วงแรก

ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน 6 คน ในช่วงแรก ได้แก่ ครูสังเวียน ครูประดับ ครูเยย ครูราตรี ครูสม และครูสมบุญรัตน์ ต่อมาเมื่อผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยได้ทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการวิจัยทั้ง 2 ระยะ กลุ่มของครูภูมิปัญญาชาวบ้านได้เพิ่มขึ้นเป็น 18 คน มาจากทั้ง 4 คุ้มรอบป่าปรีythม (ภาคผนวก ก) ได้แก่ ครูสังเวียน ครูประดับ ครูเยย ครูราตรี ครูสม ครูสมบุญรัตน์ ครูบัววัย ครูคำยั้ง ครูละมวด ครูย่น ครูพิณช ครูระเบียบ ครูตุ้ ครูสังัด ครูคั่น ครูสายยวน โดยมีครูเข็มทองและครูอาริยา จากศูนย์ศึกษา ศิลปะและธรรมชาติได้กรักป่า เข้าร่วมกลุ่มด้วย ส่วนกลุ่มครูชาวบ้านจำนวน 8 คน ได้แก่ ครูอำไพ ครูรัตน์ ครูอิทธิเดช ครูสุนันทา ครูประชา ครูสุภาพ ครูร่วมและครูสำรวจ ดังภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 แสดงให้เห็นการขยายตัวของกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน

การขยายตัวของกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านจากภาพที่ 4.13 เป็นลักษณะของกลุ่มที่เกิดขึ้นตามเนื้อหาทางวัฒนธรรมและเป็นไปตามลักษณะธรรมชาติของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน ซึ่งถือเป็นเครือข่ายตรงทางสังคม (เบญญา ยอดดำเนิน-แอตติกจ์, 2533) ข้อมูลเครือข่ายที่เกิดขึ้น เสนอไว้ในบทที่ 6

8. เด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยในชุมชนปริยัทม เมื่อผู้วิจัยดำเนินการสำรวจทั้ง 4 คุ่ม พบบ้านซึ่งมีเด็กปฐมวัย 48 หลังคาเรือน เป็นเด็กซึ่งอยู่ในช่วงอายุแรกเกิด-8 ปี จำนวน 59 คน เพศหญิงจำนวน 29 คน เพศชาย จำนวน 30 คน จำแนกเป็นช่วงอายุ ดังนี้

เด็กช่วงอายุแรกเกิด-1 ปี จำนวน 18 คน เพศหญิง 13 คน เพศชาย 5 คน

เด็กช่วงอายุ 1-3 ปี จำนวน 29 คน เพศหญิง 12 คน เพศชาย 17 คน

เด็กช่วงอายุ 3-5 ปี จำนวน 4 คน เพศหญิง 2 คน เพศชาย 2 คน

เด็กช่วงอายุ 5-8 ปี จำนวน 8 คน เพศหญิง 2 คน เพศชาย 6 คน

ข้อมูลของสถานีนอนามัยตำบลสำโรง ได้ระบุว่าเด็กปฐมวัยช่วงอายุแรกเกิด-8 ปี นั้น ปัญหาด้านทันตสาธารณสุข ในปี 2548 พบเด็กฟันผุ 38 คน และในปี 2549 พบเด็กฟันผุ 21 คน (ศศิษฐา ทองฝอย, 2549) ปัญหาด้านสุขภาพอนามัยที่พบมาก ได้แก่ โรคไข้เลือดออก โรคอุจจาระร่วง และโรคทางเดินหายใจ ซึ่งเป็นมากตามฤดูกาล และมีสถิติค่อนข้างสูง (วัชรภรณ์ อุนแสนดี, 2548) ต้องมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยได้สำรวจภาวะสุขภาพของเด็กปฐมวัยในชุมชนปริยัทม โดยการจำแนกตามหลังคาเรือน พบว่า โรคที่พบบ่อยในเด็ก ได้แก่ การป่วยเป็นไข้หวัด อุจจาระร่วง ลำไส้อักเสบ หอบและปอดชื้น ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่าเด็กบางคนมีโรคประจำตัว คือ โรคภูมิแพ้ หลอดลมอักเสบ ชัก ลึนหัวใจรั่ว และโรคหัวใจอีกด้วย

ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลพฤติกรรมการรับประทานนมซองหรือนมกรูบกรอบของเด็กปฐมวัย 1 คน : 1 วัน พบว่า เด็กปฐมวัยในชุมชนปริยัทมรับประทานนมซอง โดยเฉลี่ยวันละ 4 ซอง และผู้ปกครองจาก 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 58.3) มีความคิดเห็นว่า ตนเองไม่สามารถห้ามความต้องการรับประทานนมซองของเด็กได้ ส่วนผู้ปกครองอีก 20 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41.7) ใช้วิธีการสนับสนุนให้ดื่มนม ทั้งนมแม่ นมกล่อง และนมผง ด้วยความเชื่อว่าการดื่มนม จะช่วยให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ช่วยให้เกิดอิมและไม่รับประทานนมซอง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจความต้องการของผู้ปกครองที่มีต่อคุณลักษณะของครูปฐมวัย โดยการสัมภาษณ์ผู้ปกครองซึ่งดูแลเด็กปฐมวัยที่บ้าน จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็กมีความเกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย โดยจำแนกเป็น พ่อ 8 คน แม่ 16 คน ป้า 2 คน น้า 2 คน และยาย 20 คน

ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเลี้ยงดูเด็ก มีความต้องการครูปฐมวัยที่มีลักษณะ ดังนี้ เป็นครูเพศหญิงหรือเพศชายก็ได้ ใจดี พุดจาไพเราะ รักเด็ก เข้าใจเด็ก มีความรู้ เอาใจใส่และดูแลเด็ก ไม่ตี ไม่ดุเด็ก สงสารเด็ก มีความเป็นกันเอง พุดเก่ง ทำงานเก่ง ขยัน และนิสัยดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

บริบทของชุมชนปริยัทมเป็นการอธิบายถึงสภาพทั่วไปของชุมชน ที่ตั้ง อาณาเขต การเดินทางเข้าสู่ชุมชน การตั้งบ้านเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง และมีฐานะค่อนข้างยากจน ลักษณะครอบครัวมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย คนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การประกอบอาชีพมีการปรับเปลี่ยนบ้างตามฤดูกาล กล่าวคือ เมื่อไม่ใช่ฤดูการทำนา คนจำนวนมากจะต้องเข้ามาขายแรงงานในเมืองใหญ่ ชุมชนมีการปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน มีส่วนราชการและระบบสาธารณสุขไปเอดตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน วิถีชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม ยังยึดถือขนบประเพณีเขมรถิ่นไทย ซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเปรียบเทียบได้จากขนบประเพณีสิบสองเดือน และเมื่อลงเก็บข้อมูลในชุมชน ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากที่อื่น เมื่อจำแนกตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยผ่านประเพณีในวิถีชีวิตของชุมชนที่พบจากการศึกษา มีดังนี้

1. วัฒนธรรมด้านจิตใจ คือ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด พิธีไหว้ครู ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีทำบุญข้าวหรือทำขวัญข้าว
  2. วัฒนธรรมด้านสังคม คือ ภูมิปัญญาในอาชีพ ภาษาเขมรถิ่นไทยในเพลงกล่อมลูก นิทานพื้นบ้าน และคำสอน
  3. วัฒนธรรมด้านวัตถุ คือ อาหารพื้นบ้านและขนมพื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ และ การทำของเล่นพื้นบ้าน
- เด็กในชุมชนปริยัทมทั้งหมดจะเข้ารับการศึกษาจากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในละแวกใกล้เคียง และเรียนรู้อื่นๆในชุมชนโดยมีแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่สำคัญ คือ ป่าปริยัทม ศูนย์ศึกษาศิลปะและ ธรรมชาติเด็กรักป่า สำนักสงฆ์ปริยัทม และครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่พบจากการศึกษาในระยะแรก มีจำนวน 6 คน ซึ่งต่อมาได้ขยายเป็น 18 คน และครูชาวบ้าน 8 คน

เด็กปฐมวัยในชุมชนปริยัทม จากการสำรวจ มีจำนวน 59 คน จำแนกเป็นเพศหญิง จำนวน 29 คน และเพศชาย จำนวน 30 คน เมื่อสำรวจภาวะสุขภาพ พบว่า โรคที่พบบ่อยในเด็ก ได้แก่ การป่วยเป็นไข้หวัด อุจจาระร่วง ลำไส้อักเสบ หอบและปอดชื้น มีพฤติกรรมมารับประทานขนมซองหรือขนมกรุบกรอบ โดยเฉลี่ยวันละ 4 ซอง และผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่สามารถห้าม ความต้องการรับประทานขนมซองของเด็กได้ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย เป็นยายและแม่ ผู้ปกครองมีความต้องการ ครูปฐมวัยที่มีลักษณะ เป็นครูเพศหญิงหรือเพศชายก็ได้ ใจดี พุดจาไพเราะ รักเด็ก เข้าใจเด็ก มีความรู้ เอาใจใส่และดูแลเด็ก ไม่ตี ไม่ดุเด็ก สงสารเด็ก มีความเป็นกันเอง พุดเก่ง ทำงานเก่ง ขยัน และนิสัยดี

บทที่ 5

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัย ข้อ 1 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย มีองค์ประกอบของกระบวนการในด้านจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรม องค์ความรู้ เนื้อหา คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการ หรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการประเมินผลกระบวนการนั้นๆ อย่างไร และวัฒนธรรมมีคุณค่าต่อชุมชนในด้านคุณค่าต่อตนเอง และคุณค่าต่อชุมชนอย่างไร

ผู้วิจัยศึกษาสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและนำข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักมาเปรียบเทียบ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการลงพื้นที่สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับมารดาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และการสนทนากลุ่มกับบุคคลในชุมชน จำนวน 44 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีyth และความต้องการของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยต่อไป ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลภายใต้กรอบการศึกษา ดังนี้

1. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
  - 1.1 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านจิตใจ
  - 1.2 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านสังคม
  - 1.3 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านวัตถุ
2. คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อบุคคลและชุมชน

1. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ผู้วิจัยนำเสนอตัวอย่างข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามขอบเขตเนื้อหาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และตามองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ดังนี้

1.1 วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนปรีythม ได้แก่ ประเพณีการรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเนิด) และประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา)

1.2 วัฒนธรรมด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนปรีythม ได้แก่ ภูมิปัญญาในอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน และเพลงกล่อมลูก

1.3 วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนปรีythม ได้แก่ การทำขนมพื้นบ้าน คือ ขนมต้มต่าง (อันซอมกะบ็อง) และ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน คือ การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ ของเล่นพื้นบ้านจากวัสดุธรรมชาติ คือ ปืนไม้อัดลม (กำพาลวะ) สานทางมะพร้าว

ตัวอย่างบทสนทนาในการสืบค้นพบว่าชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดประเพณีจวมกันเนิด

ผู้วิจัย: อย่างเรื่องพิธีกรรมสำหรับเด็ก มีอะไรคะ

สมบุรณ์: “จวมกรู” ครับ ทำทุกคน ที่นี้ต้องทำทุกคน

ผู้วิจัย: คนที่ทำพิธีนี้ล่ะคะ

สมบุรณ์: ยายเยยครับ

สม: มันมี 2 อย่าง ครูกำเนิด ครูกำเนิดเกิดมา มันก็ต้องมีกันทุกคนมาแต่กำเนิด

แม่ครูอีกต่างหากอย่างนี้ มัน 2 อย่าง แต่ต้องปฏิบัติ

สมบุรณ์: เจ็ดตระกูล ๆ ขนาดเคาะกรู ซ็อกบาลฮับเงือบมันรอด

(ผมผิดครู ปวดหัวเกือบตาย เกือบไม่รอด)

สม: ต้องปฏิบัติ

สมบุรณ์: จวมกรู อีกอย่างหนึ่ง มีลักษณะเหมือนเราหาน้ำมา ยาว ๆ แบบนี้

จวมกรูมี 3-4-5 อย่าง เนาะพอนาะ

สม: หลายอย่าง ครูกำเนิดนั้น ถ้าเป็นเขมรเขาเรียกว่า กรูกัมปูลแพะ เขาใช้กะลามะพร้าว

แล้วก็มีพลู มีอะไรใส่ มีหมากใส่ แล้วก็มัดห้อยไว้ เขาว่า ครูกำเนิด

สมบุรณ์: ครับ ต้องไปคุยกับยายเยย แกจะรู้เรื่องตรงนี้ ต้องพาพ่อประดับไปด้วย จะเข้าใจง่าย

เพราะแกเก่ง ในละแวกนี้...เราทำแล้วสบายใจ แล้วก็ให้ความเชื่อถือมาตลอด

ถึงแม้ว่าทุกวันนี้เขาไม่ค่อยใช้เท่าไร แต่ถ้ามีอันเป็นไป เช่น ปวดหัว ปวดอะไร

เขาก็จะไปโบล ...ก็ยายเยยอีกเหมือนกัน แกแม่นนะ

สม: เป็นแม่หมอ แม่หมอไสยศาสตร์ชาวบ้านนะ

(นายสม นิยมเหมาะ และนายสมบุรณ์ ผ่องใส: ประวัติศาสตร์บอกเล่า)

1.1 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้านจิตใจ

1.1.1 ประเพณีการรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเนิด)

ประเพณีจวมกันเนิด ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจที่มีความสำคัญในชุมชน ที่แสดงให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรม องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด มีขั้นตอน และกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

ประเพณีจวมกันเนิด มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดการดูแลเด็กให้แก่พ่อแม่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความตระหนักในการอบรมกล่อมเกลาจิตใจด้วยความรักและทะนุถนอม การสร้างความตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กแรกเกิด เป็นการปรับเปลี่ยนสถานะของพ่อแม่ ให้พร้อมกับบทบาทหน้าที่ใหม่ เป็นการต้อนรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัวและสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นการสื่อสารในเชิงจิตวิญญาณระหว่างคนในครอบครัวกับผีบรรพบุรุษ

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีจวมกันเนิด พบว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี ประกอบด้วย องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี

องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี

ขั้นตอนในการประกอบประเพณีจวมกันเนิดนั้น จะจัดขึ้นขณะที่เด็กมีอายุ 7 วัน หรืออายุไม่เกิน 2 เดือน ผู้ใหญ่ในบ้านจะเป็นผู้รับขวัญเด็ก ทำพิธีโดยการอุ้มเด็กไว้ด้านหลัง แล้วกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็กว่า

“เออ ลูกเอ๋ย อย่าร้องนะ แม่จะเป่ายาให้นะ ให้ชนะเขา อย่าร้องนะลูกเด้อ
แม่จะไหว้กุงำเนิด พ่อแม่สอนมา”

จากนั้นแล้วก็เอายามาเช็ดกับมิดดัดหมากรก แล้วนั่งอุ้มลูก เป่าจากชอกคอ หู ไบหน้า คอ รักแร้ ทำพิธีไล่ (ปะจี) ครั้งแรก โดยกล่าวว่า

...ปะจีมาเหวย มุย ปีร แบย บูน ปรั้ม ปรั้มมุย ปรั้มปิด ปะจีโตว

อาปองเอ๋ย กะมัยุม กะมัยแฮกรก ก็ไม่มีเอ..

กะมัยกะเดากบาล กะมัยกรุน

ออยชะเนียะกี. ..อาปอง กะมัยกรุน กะมัยชะแรก

(ไล่ให้ไปนะ ครั้งหนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก เจ็ด ไล่ให้ไปชะ

เด็กน้อยเอ๋ย อย่าร้องให้ อย่าตะโกน เขามาดูแค่นั้น - “เขา” ในที่นี้หมายถึงแม่ชื่อ - ผู้วิจัย)

อย่าร้อนหัว อย่าเป็นไข้ อย่าหนาวเลย ให้ชนะเขา ...เด็กน้อยเอ๋ย อย่าเป็นไข้ อย่าหนาวเลย)
(นางสังเวียน บุญสอน, สนทนากลุ่ม)

ภาพที่ 5.1 การสาธิตขั้นตอนการทำอุปกรณประกอบพิธีจวมกันเน็ด
และตัวจวมกันเน็ด ซึ่ง “มีลักษณะเหมือนหาบน้ำ”

อุปกรณที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด ได้แก่ กะลามะพร้าว ชี้เถ้า เทียน 2 เล่ม
ใบกล้วยทำกรวย 5 กรวย ใบขนุน เชือก เหรียญเงิน 1 บาท หมาก (ไพล) ความหมายของอุปกรณ
แต่ละชนิด มีรายละเอียด ดังนี้

กะลามะพร้าว	หมายถึง	รูปร่างของเรา
ใบขนุน	หมายถึง	การมีอายุยืนยาว
ชี้เถ้า	หมายถึง	อาหารที่ย่อยสลาย และทำให้ร่างกายเจริญเติบโต
เทียน 2 เล่ม	หมายถึง	ดวงตาที่จุดให้แสงสว่าง
กรวยใบตอง 5 กรวย	หมายถึง	พระเจ้า 5 พระองค์ ได้แก่ พระกุกะสันโท พระโคนาคะมโน พระกัสสะโป พระสมุนโคตม และพระศรีอารยเมตไตร ตามลำดับ
เชือก	หมายถึง	เส้นเอ็น เส้นเลือดทุกเส้นในร่างกาย
เหรียญ 1 บาท	หมายถึง	หัวใจ
หมาก	หมายถึง	เลือดเนื้อ

ประเพณีจวมกันเน็ดนี้ มีส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างจากพิธีการไหว้ครูกำเน็ด (จวมกฐ) อยู่พอสมควร ในที่นี้ผู้วิจัยจึงขออธิบายประกอบไว้ ดังนี้

ประเพณีจวมกันเน็ดนั้น เป็นประเพณีที่ผู้ใหญ่จัดขึ้น เพื่อรับขวัญเด็กแรกเกิด ซึ่งควรจัดให้ก่อนทารกแรกเกิดจะมีอายุครบเดือน ในขณะที่พิธีการไหว้ครูกำเนิดเป็นพิธีที่ผู้ใหญ่ถือปฏิบัติเป็นการทำพิธีรับครูกำเนิด ตามความเชื่อของชาวเขมรถิ่นไทยว่ามนุษย์มีครูกำเนิดติดตัวมา จึงต้องจัดทำจวมกรู อันเป็นสัญลักษณ์แทนครูกำเนิดของตนไว้ประจำบ้าน เมื่อถึงวันพระวันสำคัญทางศาสนาก็จะกราบไหว้บูชา เมื่อเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย มักสันนิษฐานว่าครูกำเนิดเป็นต้นเหตุ เนื่องจากอาจทำสิ่งไม่ดี ประพฤติผิดศีลธรรมหรืออื่น ๆ ที่ทำให้ครูกำเนิดโกรธและมีอันเป็นไป โดยผู้ที่จะแก้เหตุร้ายให้กลายเป็นดีหรือรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วย คือ การไหว้ผีแม่มด (มอมมีวต) ซึ่งมอมมีวตจะเป็นสื่อกลางระหว่างเทพ ผี หรือสิ่งชั่วร้ายอื่น ๆ เป็นการรักษาทางจิตวิญญาณ (วิลาสิณี ศรีนุเคราะห์, 2543) ชาวเขมรถิ่นไทยบางครอบครัว บางสายตระกูล จะมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมามีครูกำเนิดติดตัว จึงต้องทำพิธีรับครู-ไหว้ครูกำเนิด จึงต้องจัดทำจวมกรูแทนครูกำเนิดไว้ประจำบ้าน และจะไหว้ครูกำเนิดในวันพระ ซึ่ง จวม นั้น ถือว่าเป็นครูประจำตัวของแต่ละคน โดยเชื่อว่าเมื่อคนอยู่ในครรภ์ รกจะพันหัวพันคอและพันท้อง ผู้เป็นแม่ต้องจัดแต่งให้ดีเพื่อบูชา ถ้าหากจัดผิด ทำผิดก็จะทำให้ไม่สบาย เจ็บป่วย เสียสติ หรือบ้าไปเลยก็ได้ ถ้าไม่ทำจวมกรูเมื่อเกิดเจ็บป่วยก็ต้องทำให้ เมื่อกราบไหว้ก็จะดีขึ้น

อุปกรณ์ในการทำเครื่องไหว้ครูกำเนิด (จวมกรู) มีดังนี้

เทียนแขนง 1 คู่ (เสนง, เสน่ง, เซนง)	(เป็นรูปแฉกคล้ายเขาโค กระบือ เพราะเซนงมาจากภาษาเขมร แปลว่า เขาสัตว์)
เทียนกำพลึง 1 คู่	(มีลักษณะคล้ายดอกพลับพลึง ภาษาเขมรเรียก กำพลึง)
เทียนนมมูล 1 คู่	(เป็นเทียนนำมาพันกัน ภาษาเขมรเรียก รมูล)
เทียนลมมาด 1 คู่	
ใบตาลฉลุลายสวยงาม 4 ใบ	ประดับรอบจวม
นกทำจากใบตาล 4 ตัว	ห้อยไว้รอบๆ ใบตาลฉลุ เปรียบเสมือนตัวเรา
กรวยดอกไม้ หรือกรวยใบไม้	จำนวนเท่าใดแล้วแต่ว่าครูของแต่ละคนจะชอบ แต่ข้างในจะเรียงกันเป็น 3 ชั้น
ไหมพรมที่ใช้มัดรอบจวม	จะใช้สีอะไรขึ้นอยู่กับความชอบของครูแต่ละคน
ฉัตรรูตหรือลวม	ไว้ปักส่วนยอดเป็นสีแดง

เมื่อครอบครัวเกิดความทุกข์ หรือเกิดมีใครเจ็บป่วย ก็จะมีการเล่นมอมมีวต เพื่อให้ครูกำเนิดได้สนุกสนาน จะได้ไม่มารบกวนคนในครอบครัว

ภาพที่ 5.2 ยายเยยกำลังทำจวมกรู เพื่อใช้ประกอบพิธีไหว้ครูกำเนิด และตัวจวมสองแบบ

จวม หมายถึง ครูประจำแต่ละคน หรือเปรียบเสมือนเครื่องบูชาครูกำเนิดของแต่ละคน ยอดจวมปักด้วยผ้าแดงคล้ายหมวก เรียก ลวม คล้ายฉัตร เรียก ฉัตรรูต

ลวม สำหรับเจ้าของที่เป็นผู้ชาย ฉัตรรูต สำหรับเจ้าของที่เป็นผู้หญิง

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีจวมกันเน็ด มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ ในเนื้อหาของพิธีกรรม เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ความเข้าใจความหมาย ขั้นตอนและอุปกรณ์ในการประกอบพิธี ส่วนผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ตัวเด็กเอง เด็กคนอื่น ที่อยู่ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความสนใจ

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด

วิธีการถ่ายทอดประเพณีจวมกันเน็ด มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ คือ การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เป็นการเรียนรู้คุณค่าของพิธีจวมกันเน็ด ความหมายของอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และขั้นตอนการประกอบพิธี

สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ทำพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด ซึ่งมีคุณสมบัติ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนนับถือ ในชุมชนปริยัทม ได้แก่ ยายเยย สกุลทอง หมอตำแยที่ชาวบ้านรักและเคารพ เป็นผู้ทำพิธีให้ “เด็กทุกคนในหมู่บ้าน” นอกจากหมอตำแยแล้ว พ่อแม่และผู้ใหญ่ ในบ้านของเด็กเองหากมีความเข้าใจก็สามารถประกอบพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิดได้ 2) สื่อพื้นบ้าน คือ

ตัวประเพณีจวมกันเน็ดนั้นเองเป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดสารจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการขั้นตอนของประเพณีก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา ทั้งในรูปแบบสื่อที่เป็นวัจนภาษา ได้แก่ คำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ วิธีการและขั้นตอนในการประกอบพิธี ซึ่งจะมีขึ้นในบ้านของเด็กแรกเกิด ตามสภาพธรรมชาติ โดยขึ้นอยู่กับช่วงอายุของเด็ก ขณะที่เด็ก มีอายุ 7 วัน หรืออายุไม่เกิน 2 เดือน รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และรูปแบบที่เป็นอวัจนภาษา ได้แก่ การแสดงอากัปกิริยา ในพิธีจวมกันเน็ด

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผลของการถ่ายทอดประเพณีจวมกันเน็ด ใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ มีทั้งการประเมินผลจากผู้ถ่ายทอดและการประเมินผลด้วยตนเองของผู้รับการถ่ายทอด ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้วิธีด้วยการลองผิดลองถูก การสังเกตผลการปฏิบัติในสภาพจริง และ โดยการทบทวนคำสอนของผู้รู้

การประเมินผลทำในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธีว่าครบถ้วนหรือไม่ และวิธีการประกอบพิธี ซึ่งมีขั้นตอนในการกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็กว่าจะไหว้ครูกำเน็ดให้ และขั้นตอนในการทำพิธีไล่ โดยการเป่าเริ่มจากกระหม่อม ซอกหูด้านหลังทั้งสองข้าง ซอกคอ ทั้งสองข้าง รักแร้ทั้งสองข้าง แล้วไล่ไปทางต้นขา จากนั้นไล่ออกไปทางปลายเท้า และการกล่าวคำรับขวัญ

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ทั้ง 5 ด้านแล้ว ตัวเด็กปฐมวัยเอง ขณะรับการถ่ายทอด ซึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในช่วงอายุแรกเกิด-2 เดือน จะได้รับการสัมผัสสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดความรักจากผู้ใหญ่สู่ตัวเด็ก ขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริม พัฒนาการความเข้าใจในตนเองให้แก่เด็ก ในด้านภาษาและเชื้อสาย ในขั้นการรับรู้และจำ

1.1.2 ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโดนตา)

ประเพณีแซนโดนตาถือว่าเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน คำว่า แซน หมายถึง บูชาหรือเซ่น โดน หรือ โจน หมายถึง ยายหรือย่า ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาหรือปู่ ในภาษาไทยกลาง องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดประเพณีแซนโดนตามีขั้นตอน และกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

ประเพณีแซนโดนตา มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดคุณลักษณะของความรัก ความกตัญญู ต่อบุพการี บรรพบุรุษ เพื่อส่งเสริมให้มีความสามัคคีในครอบครัวและในชุมชน ความเมตตา เอื้อเฟื้อให้แก่ผู้ที่ด้อยกว่า เป็นการสร้างความรักความผูกพันระหว่างกันของบุคคลในครอบครัว และปลูกฝังความรักที่มีต่อชุมชน เป็นพิธีกรรมซึ่งจัดให้ลูกหลานได้แสดงความสำนึกในบุญคุณ ของบรรพบุรุษ

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโดนตา พบว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณีแซนโดนตาประกอบด้วย องค์ความรู้ 2 ส่วน คือ 1) องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบพิธีในงานประเพณีแซนโดนตา และ 2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อเกี่ยวกับ ประเพณีแซนโดนตา

องค์ความรู้ด้านขั้นตอน และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีในงานประเพณีแซนโดนตา
ขั้นตอนการประกอบพิธีในงานประเพณี

การประกอบพิธีสารทแซนโดนตา มี 2 ลักษณะ ได้แก่ สารทเล็ก ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนสิบ และสารทใหญ่ ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีแซนโดนตาส่วนมากจะกำหนดทำพิธีให้ตรงกับ วันสารทใหญ่ ภาษาท้องถิ่น เรียกว่า “โงเบณท์ทม” มีการบวงสรวงสังเวยบรรพบุรุษ ทำพิธีเชิญ วิญญาณบรรพบุรุษกลับภูมิลำเนาที่อยู่ของตนพิธีเทกระเจาด หรือเทกระเซอโดนตา ชาวเขมรถิ่นไทย มีความเชื่อว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะเดินทางมาเยี่ยมเยียนลูกหลานหรือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิต อยู่เพื่อร่วมรับประทานอาหาร (โสบปะซา) ของหวาน ของคาว เครื่องดื่มต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ ที่บรรพบุรุษเหล่านั้นเคยชอบเมื่อยังมีชีวิตอยู่

ขั้นตอนในการประกอบพิธี เมื่อเครื่องเซ่นทุกอย่างพร้อมแล้ว ผู้อาวุโสในพิธีจะถามถึง ลูกหลานคนนั้นคนนี้ว่ามาหรือยัง มีเสียงถามเสียงตอบกันอึ้งคะนึ่ง เมื่อพร้อมหน้าเป็นที่พอใจแล้ว จะเริ่มเซ่นโดยจุดธูป เทียน ยกขันท์ 5 ไหว้และเรียกดวงวิญญาณบรรพชนให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ แล้วรินน้ำให้ล้างมือ รินเครื่องดื่มทั้งหนักและเบา ชี้บอกให้วิญญาณรู้ว่า มีเครื่องเซ่นอะไรบ้าง เสียงเรียกชื่อของวิญญาณบรรพชนจะดังแซ่ซ้องไม่รู้จักเรื่อง การเรียกวิญญาณต้องพยายาม ออกชื่อให้ได้มากที่สุด และรินเครื่องดื่มให้ครบสามครั้ง

พิธีเซ่นไหว้ใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที จากนั้นก็จะรินน้ำเพื่อให้บรรพชนได้ล้างมือ ล้างปากและเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ และบอกให้วิญญาณไปวัดเพื่อฟังพระเจริญพระพุทธมนต์

รับบุญกุศลต่อไป ผู้อาวุโสในพิธีกล่าวให้พรลูกหลานที่มาร่วมงานโดยสมมติเป็นตัวแทน
ของบรรพบุรุษ จากนั้นลูกหลานก็รับประทานเครื่องเช่นไหว้เป็นที่สนุกสนานร่วมกัน

ประเพณีแซนโดนตาที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในรอบปี
เป็นการแสดงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ เป็นวันรวมญาติทุกครอบครัว บางครั้ง
เรียกว่า ทำบุญ “แคเบ็นท์” หมายถึง เดือนที่ทำบุญด้วยก้อนข้าวบิณฑ (กระยาสารท) ชาวบ้านทั่วไป
เรียกเดือนกันยายนว่า แคพอระบือด (ภัทรมาศ) หรือ แคเบ็นท์ ในเดือนนี้จะมีดอกหญ้าชนิดหนึ่ง
สีขาวบานอยู่ตามทุ่งหรือที่โล่งๆ มีกลิ่นหอมคล้ายดอกมะลิ ชาวบ้านจะเก็บมาประดับก้อนข้าวบิณฑ
แล้วนำไปถวายพระ จึงได้ชื่อว่า “ปะกายเบ็นท์” หรือผกาบายเบ็นท์

การทำบุญแคเบ็นท์จะเริ่มตั้งแต่วันที่ขึ้น 14 ค่ำ เดือนสิบ เรียกว่า “เบ็นท์ตุจ” (สารทเล็ก)
มีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในตอนเย็น วันรุ่งขึ้นก็ไปวัดนำอาหารไปทำบุญตักบาตรฟังเทศน์
โดยทำติดต่อกันทุกวันเรียกว่า “กันซง” หมายถึง การปฏิบัติต่อพระสงฆ์จนถึงวันแรมขึ้น 14 ค่ำ
แต่ละบ้านทำข้าวต้มที่มีลักษณะพิเศษห่อด้วยใบมะพร้าวยาวประมาณ 4-6 นิ้ว (คล้ายข้าวต้ม
ลูกโยนของภาคกลาง) เรียกว่า “อันซอมชะเลอะโดง” มีการจัดกระเชอโดนตาบรรจุอาหารคาวหวาน
ขนม ข้าวต้ม หมากพลูไว้ทำบุญที่วัด

ขั้นตอนและอุปกรณ์ในการทำพิธีแซนโดนตาในชุมชนปรีรัมย์ ดังตัวอย่างคำพูด ต่อไปนี้

สม: ...พิธีการนี้สำคัญมากครับ กลางคืน ต้องมีการเจริญพระพุทธรูปมนต์ ...เวลาพระสวดเสร็จ
เราก็จุดธูป พระจะได้สวดพระอภิธรรม อุทิศส่วนกุศล ให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว แล้วแต่
ญาติจะเรียกชื่อคนๆ นั้นมาให้ได้รับ แล้วก็รินน้ำมะพร้าวให้ ...ตอนเช้า ก็นับตั้งแต่
รุ่งอรุณขึ้น ก็มีการมาชุมนุมกัน ไม่ว่าจะเด็ก ว่าผู้ใหญ่ ...เตรียมกระเชอมา ขอให้พระมาสวด
ยะธา ส่งอุทิศส่วนกุศลให้ ตอนเช้า ไม่ต้องเข้ามิดก็ได้ รวดเจ็ดโมงก็เริ่มกันแล้วครับ
แต่กว่าจะทำพิธี พระฉันเสร็จก็ประมาณแปดโมงกว่าครับ พอเทกระเชอก็เป็นอันจบพิธี...
ถ้ามีกระเชอ ตอนเย็นก็ไปสวดมนต์ครับ ...แต่ถ้าไม่มี ตอนเช้าก็มีกระทง
เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แต่ละบุคคล ให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป
...ต้องมีสลากใส่ชื่อผู้ล่วงลับครับ ...เหมือนไปรษณีย์ส่งธนาถิติมาละครับ...

ผู้วิจัย: เราใช้กระเชอโดนตา หรือเปล่าคะ

สม: เป็นประเพณีของแต่ละที่ครับ ที่นี่ เรามีกระจาด มีถาด มีกระทง มีข้าว กับข้าว หมาก พลู
บุหรี่ มีสดางค์ก็ใส่ไป...เคยมีทำเป็นกระเชอก็มีครับ ต่างคน ต่างทำมา มีกล้วย ขนม ข้าวต้ม
หมาก พลู อ้อย เผือก มัน กลอย มะพร้าว เงินทอง ดอกไม้ ธูปเทียน ใส่นั้น
เวลาพระสวดเราก็จุดธูป จุดเทียน แล้วก็เรียก
...โมไหวย โดนตา...แมเอวี แยียตา โมมโฮบ โมปชา... แล้วก็รินน้ำมะพร้าว...
(เชิญบรรพบุรุษมาทานข้าว ทานกับ ขนมที่จัดให้ไว้)

(นายสม นิยมเหมาะ: 2 ต.ค.48, สัมภาษณ์)

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีแซนโดนตา ได้แก่ กระเชอหรือกระจาด กระทง ผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย เผือก มัน กลอย มะพร้าว ขนมพื้นบ้าน เช่น ขนมอันซอมชะเลอะโดง หรือขนมชนิดอื่น เช่น ขนมกระยาสารท ก็ใช้ได้ หากมี พลุ บุหรี่ เงินเหรียญหรือธนบัตร ดอกไม้ ธูปเทียน โดยต้องไม่ลืม สลากที่เขียนรายชื่อของบรรพบุรุษที่ล่วงลับตลอดจนเจ้ากรรมนายเวรเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้

ภาพที่ 5.3 กระเชอโดนตา

ประเพณีแซนโดนตาของชุมชนที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสภาพธรรมชาติในชุมชน พบว่า คนในชุมชนยังคงยึดถือประเพณีดั้งเดิมนี้อยู่ แต่ด้วยสภาพการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน บางประการ ขั้นตอนในการประกอบพิธีบางขั้นตอนหายไป ได้แก่ การสวดมนต์ตอนเย็น ทั้งนี้ เนื่องจากช่วงเวลานั้น คนในชุมชนต้องช่วยกันประกอบพิธีศพของนางเยย สกุลทอง และยาย ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านฝั่งตรงข้าม ซึ่ง “เป็นญาติๆ กัน” จึงมีผลให้กรรมการหมู่บ้านต้องวิ่งรอกทำงาน หลายอย่าง และในที่สุดก็ปล่อยเวลาผ่านไปจนกระทั่งไม่ได้ประกอบพิธีในช่วงเย็น อีกทั้ง ตามความเชื่อของทุกคนในชุมชนเขมรถิ่นไทย การไหว้ผีบรรพบุรุษต้องกระทำตามช่วงวันและเวลาที่กำหนดไว้ในปฏิทิน ไม่สามารถเลื่อนไปทำพิธีในวันถัดไปได้ แต่ในตอนเช้าชาวบ้านทุกคน ยังคงมาที่สำนักสงฆ์และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษอย่างที่เคยปฏิบัติกันมา ครูภูมิปัญญาชาวบ้านเอง รู้สึกเป็นห่วงว่าคติ ความเชื่อในประเพณีแซนโดนตานี้ จะเสื่อมสลาย จางลงไป ดังตัวอย่างคำพูด ต่อไปนี้

- สม: ...นี่แหละ เขาว่าสมัยนี้มันจางไปแล้ว มันจางเพราะอะไร มันจางเพราะคนไม่ปฏิบัติตามรอย ...ประวัติของพระพุทธเจ้าไม่จิตจางครับ แต่คนเรานี้แหละจิตจาง ไม่ปฏิบัติตามรอย พระพุทธบาท อยู่ที่คนครับ คำสอนดีอยู่แล้ว แต่เราทำไม่ได้
...ผมก็ห่วงครับ ผมก็ไปไหนไม่ได้...ถ้าคนรุ่นก่อนมีอันเป็นไปหมด
...คนรุ่นหลังก็ทำอะไรไม่ถูกหรอกครับ”
- สมบูรณ: มันต้องมาจากจิตใจครับ...รุ่นผม (นายสมบูรณอายุ 48 ปี) เขาก็ไม่ค่อยสนใจดูแลครับ เอาแต่สนุกสนาน...

(นายสม นียมเหมาะ และ นายสมบูรณ ฝั่งใส: 2 ต.ค.48, สัมภาษณ์)

องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแซนโดนตา

คนในชุมชนยึดมั่นในการจัดประเพณีแซนโดนตา ทั้งนี้ โดยความเชื่อว่าเป็นการแสดงถึงความกตัญญูผู้คุณต่อบรรพบุรุษ ด้วยการระลึกนึกถึงและทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ และความเชื่อในเรื่องเวรกรรม ซาติภพหลังการตาย และการสื่อสารกับผีบรรพบุรุษ

ประเพณีแซนโดนตาส่งผลให้ลูกหลานได้กลับบ้านเกิดของตนปีละครั้ง เพื่อมาพบพ่อแม่ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง ทำให้ลูกหลานได้รู้จักกัน สร้างความสัมพันธ์ ทำให้เกิดความรักสามัคคีระหว่างเครือญาติ เกิดความเสียสละด้วยความสมัครใจ เพราะเครื่องเซ่นทุกอย่างนั้น ทุกคนมีส่วนหามา ทำให้ทุกคนมีโอกาสได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การไหว้บรรพบุรุษและการได้รับพรจากผู้ใหญ่ ถือเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตอย่างยิ่ง ผู้เข้าร่วมพิธีจะมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน แต่หากลูกหลานคนใดไม่จัดทำ หรือไม่ไปร่วมโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร โดนตาจะไม่พอใจ และทำให้ทำมาหากินไม่ราบรื่น จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุข ด้วยความเชื่อเช่นนี้ แม้ว่าจะมีภารกิจมากมายอย่างไร สมาชิกในชุมชนเขมรถิ่นไทยจะพยายามกลับบ้านเพื่อไปร่วมงานให้ได้

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีแซนโดนตา มีลักษณะเป็นบุคคลในชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม ส่วนคุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีแซนโดนตา ได้แก่ เด็ก เยาวชน และคนในชุมชนที่เข้าร่วมงานประเพณี

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด มีลักษณะเป็นการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา แสดงวิธีปฏิบัติให้ผู้เรียนจดจำ ทดลองทำด้วยตนเอง เลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด และเรียนรู้แบบครูพักลักจำ

วิธีการถ่ายทอดประเพณีแซนโดนตา มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ คือ การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เพื่อเป็นการเรียนรู้คุณค่าของประเพณี อุปกรณ์ที่ใช้และขั้นตอนการประกอบพิธี

สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ใหญ่ในครอบครัวซึ่งเป็นผู้ทำพิธีไหว้บรรพบุรุษ และผู้นำประกอบพิธีทางศาสนาที่วัด ซึ่งผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนปรีythมนับถือ คือ นายสม นิยมเหมาะ ซึ่งมีฐานะเป็นไวยวัจกรซึ่งสำนักสงฆ์ปรีythม 2) สื่อพื้นบ้าน คือ ตัวประเพณีแซนโดนตานั่นเองเป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดสารจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการขั้นตอนของประเพณีก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาและยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันต่อไป ซึ่งวิธีการ

สื่อสารผ่านรูปแบบสื่อที่เป็นวัจนภาษา ได้แก่ คำกล่าวคำพูดในพิธีแซนโดนตา รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ วิธีการและขั้นตอนในการประกอบพิธีซึ่งจะมีขึ้นในบ้านของแต่ละครอบครัว เริ่มจากการทำพิธีไหว้ในบ้านของตนเอง และเดินทางไปไหว้ตามบ้านญาติและผู้รักใคร่ชอบพอ และสนิทสนมกัน รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และรูปแบบที่เป็นอวัจนภาษา ได้แก่ การแสดงอากัปกิริยาในพิธีแซนโดนตา ดังตัวอย่างคำพูด ต่อไปนี้

สม: ...ของเซ่นไหว้ ทุกอย่างไม่จำกัดครับ...กล้วย ข้าวตอก ข้าวกระยาสาธ
...รูปเทียน ชั้น 5 เสื้อผ้า หวี แป้ง เงินทองที่จะใช้ แล้วก็มาบวงสรวง
บวงสรวงเสร็จก็บอกว่าให้ปู่ย่าตายาย ญาติทั้งหลายมารับประทาน แล้วก็ให้เข้าวัดเข้าวา
ได้ไปให้สอยข้าววัดเข้าวา เป็นอย่างนี้ครับ...เวลาบวงสรวง ต้องเรียกมา
เพื่อจะรับประทานทุกอย่างครับ ไม่ว่าจะเป็ข้าวกระยาสาธ ขนม ผลไม้ ทุกอย่างครับ

สมบุรุษ: ...นม เนก เจก ซอม ... นม คือ ขนม เนก คือ ข้าวตอกครับ เจก คือ กล้วย
ซอม ก็คือ ข้าวต้ม ครับ เป็นบทกลอนที่ถ่ายทอดกันมา

คำยั้ง: คำแรกเขาเรียก "...โมเวยแญยตา โมโฮบโมประสา นม เนก เจก ซอม" อย่างนี้

ผู้วิจัย: ...ทุกคนเรียกได้หมด

คำยั้ง: จำ ก็ คำนี้แหละ "นม เนก เจก ซอม" เรียกปู่ย่าตายายบรรพบุรุษ

ผู้วิจัย: เด็กเล็กๆ เขาเป็นคนเรียกได้ไหมคะ

หลายคนยืนยัน: ได้ เรียกได้ทุกคนแหละ...

คำยั้ง: เวลาเราไหว้ เราก็เรียกลูกหลานมานั่งเป็นวง

สมบัติ: เด็กๆ ก็มานั่งรอกิน รอ ฟังอยู่ตรงนั้นแหละครับ

ประดับ: อย่างนี้ครับ เวลาเรามีการเซ่นไหว้แบบนี้ คนในหมู่บ้าน ในกลุ่มใกล้ๆ
มาร่วมกันหลาย ๆ คนอย่างนี้ ไม่ว่าจะเด็กหรือวัยรุ่น คนแก่นั้นมีอยู่แล้วครับ
ล้อมวงมาดูมาฟัง มาเรียกปู่ย่า ตายายที่ล่วงลับไปแล้ว มาทานอย่างนี้
(ผู้ใหญ่วัดขณะเสริมว่า: ช่วยกันเรียกชื่อปู่ย่าตายาย)

...บางคนจำชื่อไม่ได้ก็เรียกเอาแต่ตายาย ไม่รู้ชื่ออะไรต่ออะไร

เพราะตายไปนานแล้ว อย่างนี้ก็มี ...ผมคิดว่าลูกหลานในอนาคตจะไม่ลืมครับ

เพราะมาร่วมเซ่นไหว้ทุกครั้งเป็นส่วนมากครับ

(16 ก.ค.48 : สนทนากลุ่ม)

ภาพที่ 5.4 การประกอบพิธีแซนโดนตา

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผลการถ่ายทอดประเพณีแซนโดนตา ใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการสังเกตการปฏิบัติ การให้คำแนะนำ การลองผิดลองถูก เป็นการประเมินผลโดยวิธีการสังเกตผลการปฏิบัติในสภาพจริง และ โดยการทบทวนคำสอนของผู้รู้

การประเมินผลทำในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธี ว่าครบถ้วนหรือไม่ และวิธีการประกอบพิธี ซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่การเรียกขานชื่อสมาชิกในครอบครัว การทำพิธีเรียกและเช่นไหว้ดวงวิญญาณบรรพชน

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัยขณะรับการถ่ายทอด ประเพณีแซนโดนตา ซึ่งเด็กปฐมวัยที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีจะได้เรียนรู้ผ่านการสังเกตและสัมผัส กระบวนการ ขั้นตอน ความคิดและความเชื่อของชุมชน เป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเอง ด้านภาษาและเชื้อสาย ในขั้นการรับรู้และจำให้แก่เด็ก

1.2 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้านสังคม

1.2.1 ภูมิปัญญาในอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน

ภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน เป็นภูมิปัญญาหรือบทเรียนจากป่าจัดเป็นวัฒนธรรมในวิถีชีวิตซึ่งมีความสำคัญต่อคนในชุมชน องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดบทเรียนจากป่า มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

วัฒนธรรมบทเรียนจากป่า และภูมิปัญญาจากอาชีพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดแนวคิดในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของชุมชน การใช้ประโยชน์ของป่าเพื่อการดำรงชีวิตและสืบมาอาชีพ

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมบทเรียนจากป่า และภูมิปัญญาจากอาชีพ พบว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมบทเรียนจากป่า และภูมิปัญญาจากอาชีพ ประกอบด้วยองค์ความรู้ 2 ส่วน คือ 1) องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ได้จากป่า และ 2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อเกี่ยวกับป่าและภูมิปัญญาจากอาชีพ

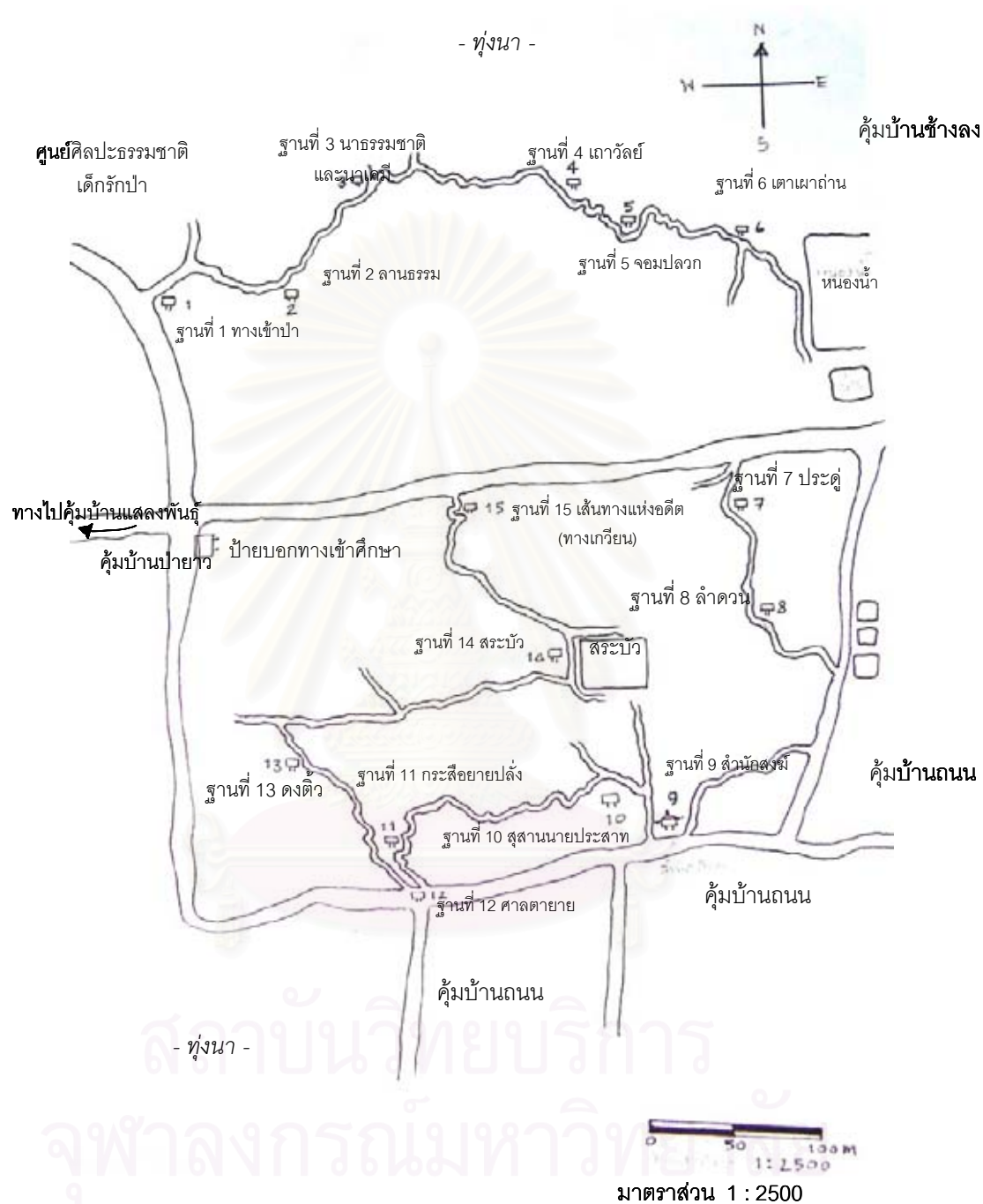
องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ได้จากป่า

ปรีythมเป็นชื่อภาษาเขมรของป่าใหญ่หรือป่ายาว เป็นป่าเบญจพรรณที่มีการผลัดใบ ในช่วงฤดูแล้ง ยกเว้นต้นลำดวนที่ไม่ผลัดใบ ปรีythมอยู่ในระดับความสูงประมาณ 146 เมตรจากระดับน้ำทะเล ในพื้นที่มีช่วงแล้งยาวนานเกินกว่า 4 เดือน ปริมาณน้ำฝนต่ำกว่า 1,600 มม. (มิลลิเมตร) ต่อปี ดินจะอุ้มน้ำไม่ค่อยดีนัก ปรีythม เป็นป่าเล็กๆ มีเนื้อที่เพียง 114 ไร่ แบ่งพื้นที่จากป่าสงวนแห่งชาติแสดงพันธุ์ซึ่งมีพื้นที่มากกว่า 2,000 ไร่ มาเป็นป่าหัวไร่ปลายนา หรือป่าชุมชนให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ดูแลจนเกิดความผูกพันอย่างไม่อาจแยกได้ ในอดีตปรีythมและป่าบริเวณใกล้เคียงถูกรบกวนจากนโยบายปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐ และพื้นที่โดยรอบก็ถูกรบกวนโดยชาวบ้านที่บุกรุกพื้นที่ป่า ผู้นำชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงร่วมกัน ขอรักษาดูแลปรีythมให้ปลอดภัยจากการถูกรบกวนจากนโยบายการจัดการของรัฐและการยึดครองของชาวบ้าน ปี 2540 คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม โดยการนำของผู้นำชุมชน ได้ประสานงานกับสภาตำบลลำโรง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ ศูนย์ศึกษา ศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า และชาวบ้านหมู่ 3 จึงขอให้พื้นที่ปรีythมเป็นพื้นที่อนุรักษ์ เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาธรรมชาติ และแหล่งหาอาหารเลี้ยงชีวิตของชุมชน

ปัจจุบันปรีythมเป็นป่าที่กำลังฟื้นฟู และมีความสมบูรณ์มาก นับเป็นป่าเกิดใหม่ที่แวดล้อมด้วยไม้รุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ ดินเริ่มมีคุณภาพขึ้นเป็นลำดับ มีต้นไม้ สมุนไพรหลายชนิดขึ้นปะปนกัน เช่น ประดู่ ลำดวน ยางนา ยางเหียง ตะโกนา ติว (ระจิง) จะบก ตูมกา (ปลูเวีย) ชันทองพญาบาท (ตระมูงเสก) เค็งหรือลูกหยี (กลัน) มะหวด มะกอกป่า มะค่าแต้ มะเหลื่อม เหมือด พอก ห้าตำลึง สะแกแสง แดง ส้าน (พลูใหญ่) สะเดา นนทรี มะรุมป่า องุ่นป่า มะกอกป่า มังคุดป่า ช่อย หวาย เถาวัลย์ ในฤดูฝนที่มีความชื้นมากจะพบ มอส เห็ดประเภทต่าง ๆ ข่าป่า จากการสำรวจพบสมุนไพรมากกว่า 160 ชนิด นอกจากนี้ ยังพบนกประจำถิ่นและนกอพยพ อีกราว 93 ชนิด สัตว์นานาชนิดที่อาศัยอยู่ในปรีythม ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ขนาดเล็กและสัตว์เลื้อยคลาน เช่น กระต่าย กระรอก กระแต งู พังพอน ชะมด ซึ่งชาวบ้านบอกว่าพบซากครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2548 นั้นเป็นสัญญาณธรรมชาติที่บอกให้รู้ว่า ป่าแห่งนี้มีความอบอุ่นและปลอดภัยต่อการเป็นบ้านของสัตว์ และปรีythมคงมีโอกาสได้ต้อนรับสมาชิกใหม่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในป่าปรีythม มีฐานการเรียนรู้อยู่ 15 ฐาน เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในป่า เช่น ปลวก เห็ด ติว บัว ประดู่ ลำดวน ประโยชน์และโทษของการเผาถ่าน การทำนาธรรมชาติและนาเคมี ศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของชุมชนจากทางเกวียน ศาลตายาย สำนักสงฆ์ กระจ้อยายปลั่ง สุสานตาประสาท

แผนที่ป่ายาว การเดินป่าตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 15 สถานี

ภาพที่ 5.5 แผนที่ป่ายาวหรือปริทัศน์แสดงให้เห็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้ง 15 สถานี

องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อเกี่ยวกับป่าและภูมิปัญญาจากอาชีพ
การดำรงอยู่ระหว่างป่าปริทัศน์และชุมชนรอบป่าปริทัศน์ มีองค์ความรู้ด้านคติ
และความเชื่อเกี่ยวกับป่าและภูมิปัญญาจากอาชีพที่เกิดขึ้นแนบเนื่องสืบต่อกันมา ทั้งนี้ที่พบ

ภายใต้การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การเคาะพื้เจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่า ผีต้นไม้ ผีตาผียายหรือ ผีบรรพบุรุษ ซึ่ง ได้มีการตั้ง “ศาลตายาย” ขึ้นมาเพื่อให้เป็นผู้ปกป้องรักษาป่าและสมาชิกในชุมชน มีการจัดทำฐานการเรียนรู้ “สุสานนายประสาธ” เพื่อเป็นคติเตือนใจเรื่องของเวรกรรมของผู้เข้ามา บุกรุกถางป่า ในที่สุดจึงถูกสังหาร ตามที่ชาวบ้านหลายคนบอกว่าได้ยินเสียงปีนดังก้องกลางดึก สดุด์คืนหนึ่ง ถือเป็นการพิพากษาผู้ทำร้ายทำลายป่า

ในส่วนอาชีพของคนในชุมชนรอบป่าปรีภัยม พบว่า มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องพืชสมุนไพร ซึ่งสามารถเข้าไปเก็บมาใช้ในการรักษาบรรเทาโรคและอาการป่วยด้วยความรู้แบบหมอพื้นบ้าน นอกจากนี้ ยังเกิดอาชีพจากป่า เช่น การเก็บเห็ดไปจำหน่าย เป็นรายได้เสริม การเก็บผลไม้ เพื่อการบริโภค การเก็บฝืน และเผาถ่าน ต่อมาในระยะหลังไม่มีการเผาถ่านแล้ว เนื่องจากชาวบ้าน มีความรู้และเข้าใจว่าการเผาถ่านเป็นการทำลายป่า แต่ยังคงมีหลักฐานการขุดโพงดินเพื่อเผาถ่าน ไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้วิธีการ ประโยชน์และโทษของการเผาถ่านเป็นฐานการเรียนรู้ในป่าปรีภัยม

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมบทเรียนจากป่า มีลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจและมีจิตสำนึกจากการเรียนรู้อยู่กับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน เป็นผู้ที่ใช้ป่า รักษาป่า อยู่กับป่า และเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในการอยู่ร่วมกับป่า ส่วนคุณลักษณะ ของผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ เด็กและเยาวชน ที่อยู่รายรอบป่า ซึ่งมีโอกาสได้สัมผัสกับป่าโดยตรง

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด ใช้การสาธิตหรือแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การสังเกต เรียนรู้ การลงมือปฏิบัติทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้แบบ ครูพักลักจำ วิธีการสอน ในการสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าปรีภัยม เพื่อจัดทำคู่มือ ศึกษารวมชาติสำหรับเด็กปฐมวัย นายสมบุญ ฝ่องใส ให้ข้อคิดที่ได้จากการปฏิบัติว่า “การจัดกิจกรรมกับเด็กเล็กต้องระวังเรื่อง อารมณ์ ความรู้สึกของเด็ก เช่น เด็กแต่ละคนจะกลัว สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน วิทยากรพาเด็กเดินป่า ต้องบอกข้อควรระวังก่อนจะทำกิจกรรมเดิน สืบหาของ เด็กชอบทดลอง สัมผัสด้วยตนเอง เช่น การ ชิมผลไม้ ให้ระวังมีพิษ เพราะเด็กชอบจับ ชอบชิม” สมาชิกคนอื่นกล่าวเพิ่มเติมว่า “ต้องระวัง เด็กยิ่งเล็กมาก จำนวนครูที่ดูแลเด็กจะต้องเพิ่มขึ้นด้วย” นอกจากนี้อัตราของครูผู้ดูแลเด็ก จะมีสัดส่วนที่มากขึ้น ต้องคำนึงถึงสื่อหรืออุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่สามารถหาได้จากวัสดุที่มีในชุมชน และจัดหาเพิ่มเติมตามลักษณะของกิจกรรม

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผล มีทั้งการประเมินอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยการใช่แบบสอบถาม การสัมภาษณ์การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้ามาเรียนรู้ (เพิ่มผลงาน) การสะท้อนความคิดทั้งจากรูปภาพ และการเขียนบันทึก

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัย ขณะรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เป็นภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน ซึ่งเด็กปฐมวัยที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณี จะได้เรียนรู้ผ่านการทดลอง การลงมือปฏิบัติ การสังเกต และซึมซับกระบวนการ ขั้นตอน ความคิดและความเชื่อของชุมชน ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการ ความเข้าใจในตนเอง ด้านภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ ตั้งแต่ขั้นการรับรู้และจำ ขั้นการเปรียบเทียบ ขั้นประเมินค่า และขั้นการถ่ายโยงความรู้ไปใช้ให้แก่เด็ก

1.2.2 ภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย: เพลงกล่อมลูก

ภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย ที่พบในเพลงกล่อมลูกซึ่งในปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่บ้าง แต่น้อยกว่าเมื่อก่อนมาก ต้องใช้เวลาค่อนข้างนานในการสืบค้น เพลงกล่อมลูกเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ที่แสดงให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรม และด้านสังคมที่แสดงให้เห็น การดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ภาษา ความเป็นอยู่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชน องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย มีขั้นตอน และกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

วัฒนธรรมภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด อบรม กล่อมเกลา โดยปฏิบัติไปตามวิถีในการเลี้ยงดูเด็ก เป็นการถ่ายทอดคำสอนผ่านภาษาพื้นถิ่น การสอดแทรกคติ และคำสอนนั้น ผ่านเพลงกล่อมลูกและเรื่องเล่าต่างๆ เรื่องของธรรมชาติรอบตัว วิธีปฏิบัติตน ตามจารีต ประเพณีของชุมชน

ภาพที่ 5.6 ยายกำลังร้องเพลงกล่อมหลาน

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย พบว่า องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย

เนื้อหา องค์ความรู้ ศึกษาจากตัวอย่าง เพลงกล่อมลูก พบว่า จะแทรกคำสอน การอบรมสั่งสอนเด็กๆ ไว้ในเนื้อเพลง มักมีเนื้อหาในเชิงอบรมให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี อยู่ในกรอบศีลธรรม ประเพณีวัฒนธรรม เชื่อฟังพ่อแม่ผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่ดื้อไม่ชน เพื่อจะได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นคนเก่งดีมีสุขภาพแข็งแรง หรือเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธรรมชาติ ตัวอย่างคำร้องจากเพลงกล่อมลูก ดังนี้

“อาปองเอยเด็กโตว แมนองโตวตะนำบายออยโฮป
เด็กโตวเอย แมโตวตัดดพลึงดำบาย โคนเอย เด็กโตวเอย .....”

(ลูกชายเอย นอนเสียเถิด แม่จะไปหุงหาข้าวให้กิน
นอนเสียเถิด แม่จะไปติดไฟหุงข้าวให้นะ ลูกเอย นอนเสียเถิด)

(นางสังเวียน บุญสอน: 9 ก.ค.48, สัมภาษณ์)

“อา เอย อาปอง เอย เด็กโตว เอย อาปอง เอย เด็กโตว
แม นื่อง โตว ตนำบาย อา เอย แม นื่อง โตว ตนำบาย
อา เอย แม นื่อง โตว ตนำ บาย อา ปอง เอย คอมพะเยียะ เออ
เออ เอย อา ปอง เอย เด็ก โตว เอย”

(อา เอย ลูกชาย เอยหลับเถิด ลูก เอย หลับเสียเถิด
แม่จะไปหุงข้าว เอย แม่จะไปหุงข้าว
เอย แม่จะไปหุงข้าว ลูก เอย จงอย่าได้สะดุ้งตื่นเลย)

(นางสังเวียน บุญสอน: 9 ก.ค.48, สัมภาษณ์)

“อาเอะ.....ออยเดกโตวเอะ ออยลัวะ ออยสระเมาะ ออยคั้ง

ออยเมียนกันลั้ง ออยซู้กเอะโตวลั้ง

อาปองโตวลั้งเอะ ออยคอมโตวเอะลั้งงาย

เอะเอะ... ออยสตั๊ป ปนายฮาว .....เอะเอะ...”

(นอนเสียเกิด นอนให้หลับ ให้มีเรี่ยวแรงมีกำลัง

ทานข้าวเสร็จแล้วก็ไปวิ่งเล่น อย่าไปวิ่งเล่นไกลๆ

ให้ฟังเสียงคนเขาเรียกหา เอะเอะ)

(นางกั๊ว ดีนิยม: 12 ก.ค.48, สันทนาแลกเปลี่ยน)

“กั๊วเลือน เอะ กตั้ง กตั้ง	เนียงเอะ คะได หนอ ลือ ตรุง
ตรุงเนียง เอะ หนอ กำเปริย	เนียง เอ๋ย มือ ก็ เมียน คเนีย คเนีย
กั๊วเลือน เอะ หนอ กคุง กคุง	แซรีย เอ๋ย คะได เอะ ลือตรุงกำเปริย
เนียงมือโตวกี่ ก็เมียน คเนีย คเนีย	ตรุง เอ๋ย กำเปริย เนื่อวแต มะเนียก แอง
ลักรวา ปกา ปูลยุม	ลัตว์ เอ๋ย หนอ ยุม เอะ รำปวง
โกน เอะ คอม เตือน ยุม	แม เอ๋ย ใจ ดบ นองยุม พอง”
(ฟ้าร้อง เอะ คริม คริม	ลูกสาวเอะ มือทาบบนอก
อกลูก หนอ กำพำร่า	ลูก เอ๋ย ดูคนอื่นซี เขามีพีมีน่อง
ฟ้า หนอ ร้อง คริม คริม	ลูก เอ๋ย มือทาบอกกำพำร่า
ลูกมองคนอื่น เขามีพีมีน่อง	อกเอ๋ย กำพำร่า อยู่เพียงเดียวดาย)
ลักรวา เอ๋ย เจ้าดอกปูลยุม	ลัตว์ เอ๋ย ช่างร้องระงม
ลูกเอ๋ย อย่าได้ร้องให้เลย	แม่ต้องไปป่า แม่อยากร้องให้ตาม)

(นางสังเวียน บุญสอน: 15 ส.ค.48, สัมภาษณ์)

♩ = 54
Ritabato

เพลงกล่อมลูกของนางสังเวียน

กั๊ว เลือน เอะ... กะ ตั้ง กะ ตั้ง

เนียง เอะ... คะ ได เอะ... หนอ ลือ

ตรุง... ตรุง... เนียง... เอะ เอะ เอะ

... หนอ กำ เปริย... เนียง... เอะ มือ ก็...

... ก็ เมียน... คะ เนีย คะ เนีย

เพลงกล่อมลูกที่ขับร้องโดยนางกั้ว ดีนิยม และนางสังเวียน บุญสอนนั้น ไม่สามารถระบุชื่อเพลงได้ เนื่องจากขับร้องสืบทอดต่อกันมา โดยฟังมาจากที่แม่ขับกล่อม เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจทำนองของเพลงกล่อมลูกได้ง่ายขึ้น ผู้วิจัยขอให้นักวิชาการวิเคราะห์ทำนองเพลงกล่อมลูก เพื่อบันทึกโน้ตเพลงกล่อมลูกเขมรถิ่นไทยไว้ (ภาคผนวก ซ)

นอกจากนี้ นายประดับ สาคร ได้เล่าเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในอดีต สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรากฏในเพลงกล่อมลูกของนางสังเวียน บุญสอน ซึ่งเนื้อร้องแสดงให้เห็นว่าแม่ไกวเปลร้องเพลงเท่กล่อมลูก ครั้นพอลูกหลับ แม่จะฉวยโอกาสนั้นไปทำงาน เช่น หุงหาอาหารเข้าไปหาของในป่าหรือเกี่ยวข้าว ดังตัวอย่างคำพูด

ประดับ: เพลงกล่อมลูก...ร้องเป็นทำนองเจี๊ยงเขมร ทำนองนั้นแหละ
แม่ผมเคยร้องเพลงกล่อม ผมนอนฟังเหมือน ผมยังจำได้ ฟัง ๆ ไปก็หลับ ....
...ร้องซ้ำๆ ครื้นๆ เจี๊ยงไป เราก็อ้าง ฟัง ฟัง ฟัง...เพลิน...เราก็อหลับ
แม่แกก็ไปทำงาน พอเราลุกขึ้นมา อ้าวแม่หาย หนีไปแล้ว แม่ไปทำงานแล้ว
...แม่บอกว่า พอเจี๊ยงให้ฟังจนผมนอนหลับแล้ว แกก็ผูกเปลในทุ่งนา ไซ้ใหม่
แล้วก็ไปเกี่ยวข้าว ที่นี้พอผมตื่นขึ้นมา หาแม่ไม่เจอ ผมก็เดินลุยไปลุยมา
ไม่รู้ไปทางไหน จะหาแม่ ที่นี้แม่ก็มาหาไม่เจอ คูในเปล อ้าวลูกไปไหน
แกเดินไปตามคันนาสูงๆ มองหา เห็นผมขึ้นบนคันนา ... หาแม่ไม่เจอ แม่ไปเกี่ยวข้าว

นอกจากนี้ นางสังเวียน กล่าวว่า ตนเองจดจำเพลงกล่อมลูกได้ โดยได้รับการถ่ายทอดจากมารดาที่ร้องเพลงกล่อมตนเอง และเรื่องราวที่นำมาขับร้อง คือ วิถีชีวิตของคนในชุมชนนั่นเอง

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาภาษาเขมรถิ่นไทย มีลักษณะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการดูแลเด็ก เป็นผู้มีภูมิรู้ทางภาษา คำสอน เรื่องเล่าต่างๆ มีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านร้อนผ่านหนาว ได้พบเห็นสิ่งต่างๆ มากจนตกผลึกและสามารถกลั่นกรองประสบการณ์ออกมาเป็นคำร้องหรือคำสอนได้ และพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก ซึ่งต้องการเรียนรู้วิธีการใช้บทเพลงกล่อมลูกขับกล่อมให้ลูกรู้สึกสบายทั้งร่างกายและจิตใจ

ผู้รับการถ่ายทอด คือ ตัวเด็กเอง เป็นเด็กแรกเกิดจนถึงวัยเตาะแตะ เนื่องจากผู้ดูแลเด็กจะร้องเพลงกล่อมลูก เพื่อขับกล่อมขณะเด็กนอนเปลหรือร้องโยเย ง่วงนอน เมื่อได้รับการเท่กล่อมจากผู้ใหญ่พร้อมกับการลูบเนื้อตัวเบาๆ เด็กจะบรรเทาอาการร้องโยเยนั้น แล้วซึมซับ รับรู้ทางประสาทสัมผัสและภาษาจากคำร้องที่ได้ฟัง

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การสังเกต และการให้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ โดยใช้สื่อตัวบุคคล ถ่ายทอดคำร้องที่ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทย เป็นคำสอน และเรื่องเล่า ผ่านประสาทสัมผัสและการรับรู้ของเด็ก โดยการปฏิบัติซ้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เด็กเกิดการซึมซับคำสั่งสอนต่างๆ อย่างไม่รู้ตัว

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผล เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการปฏิบัติ ให้คำแนะนำ และการลองผิดลองถูก ตลอดจนการสังเกตพฤติกรรมและการกระทำของเด็ก ว่าได้นำคำสอนที่สอดแทรกอยู่ในเพลงกล่อมเด็กและเรื่องเล่าต่างๆ นั้น ไปประพฤติปฏิบัติหรือไม่

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัย ขณะรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กจากเพลงกล่อมลูกเขมรถิ่นไทย คือ เด็กช่วงแรกเกิดจนถึงเด็กในช่วงที่ยังนอนอยู่ในเปลให้แม่หรือผู้ดูแลนั้น ไกวเปลและร้องเพลง เหน่กล่อม การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับจากเพลงกล่อมลูกจึงเป็นการซึมซับสัมผัสความรัก ความอบอุ่นที่ผู้ใหญ่มอบให้ และเมื่อเด็กอยู่ช่วงวัยที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาได้แล้ว บทเพลง กล่อมลูกจึงมีบทบาทในการสอดแทรกคำสอน ถ่ายทอดคติ ความคิด ความเชื่อจากผู้ใหญ่ไปสู่เด็ก เป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเองทางด้านภาษา และเชื้อสาย ตั้งแต่ขั้นการรับรู้ และจำ ขั้นการเปรียบเทียบ ขั้นประเมินค่า และขั้นการถ่ายโยงความรู้ไปใช้ให้แก่เด็ก

เด็กวัยเตาะแตะ ตั้งแต่อายุ 1 ขวบกว่า ที่เริ่มตั้งไข่และสามารถสื่อสารด้วยภาษาพูดได้แล้ว ผู้ดูแลเด็ก ซึ่งหมายความรวมถึง พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และพี่ที่มีอายุมากกว่า มีหน้าที่ และมีบทบาทมากในการเล่นร่วมกับเด็ก ในการเล่นต่างๆ ของเด็กในชุมชนปรีythม มีการเล่น บทบาทสมมติที่ใช้บทร้องเล่นประกอบอยู่ด้วย

บทร้องเล่นของเด็กชายสองคน เด็กโตอายุ 6 ปี เด็กเล็กอายุ 3 ปี ที่ร้องเล่น และแสดงบทบาทสมมติร่วมกัน ดังตัวอย่าง

“...จ้าจี้จ้าบวด พาถูกไปบวช อยู่วัดอยู่ว่า พอสึกออกมา ตึกตาห้องปอง
จับใส่กล่อง หนึ่ง หนึ่ง หนึ่ง หนึ่ง...”

“...ยา หย่า ยา คุณแม่ซึกผ้า คุณยายสระผม ลูกอมโบตัน ยาสิฟันคอกเกต
สบูวิเศษ วิเศษ จริง จริง คุณยายเป็นลม คุณตาสวดมนต์ จระเข้รูปหล่อ
ข้าวเหนียว 2 ก้อน ซี้หมา 3 ก้อน เรา 2 คน มาเป่ายังจวบ จวบ จวบ จวบ...”

ภาพที่ 5.7 การร้องเล่นและแสดงบทบาทสมมติของเด็กๆ

1.3 กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยด้านวัตถุ

1.3.1 ขนมหิ้งบ้าน

ขนมหิ้งบ้าน เป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุที่แสดงให้เห็นสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากความประณีต
ของคนในชุมชน องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำขนมหิ้งบ้าน มีขั้นตอน
และกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

วัฒนธรรมการทำขนมหิ้งบ้าน มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในครอบครัว
สอดแทรกคำสอนในการประพฤติ ปฏิบัติให้เหมาะสม โดยชาวบ้านมีแนวคิดที่ว่า ขนมหิ้งบ้าน
ที่ใช้ประกอบในงานประเพณี พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดีควรเรียนรู้ เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน
และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ภาพที่ 5.8 ขนมพื้นบ้านในงานบุญ

จากซ้าย ขนมเนียงเล็ด ขนมอันซอมกะบ็อง ขนมกันเตรี๋อิมและขนมไซค

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้าน พบว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้าน ประกอบด้วย เนื้อหา องค์ความรู้ ขั้นตอน วิธีการหรือเคล็ดลับ ในการทำขนมแต่ละชนิด ผ่านการสนทนาและสาธิต มีความยาก-ง่าย แตกต่างกัน การถ่ายทอดให้แก่เด็กควรเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ เรียนรู้ขั้นตอน เช่น การตำแป้งจากข้าว การนวด การใช้สี/การทำต่างจากธรรมชาติ เป็นต้น สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของอาหารและขนมพื้นบ้าน โภชนาการของอาหาร การระมัดระวังตนในการทำขนม การระมัดระวังในการเลือกวัตถุดิบที่ใช้ทำขนม โภชนาการ เช่น การทำให้สุก และมีความสะอาด เป็นต้น

ขนมพื้นบ้านทุกชนิดได้สอดแทรกคติความเชื่อของชุมชนเขมรถิ่นไทยไว้ ตัวอย่างเช่น ขนมไซค ซึ่งมักจะทำในเทศกาลงานบุญ และการทอดขนมที่ขึ้นและฟู ยังบ่งบอกถึงความมีโชค ลาก เป็นต้น

รายละเอียดของเนื้อหาในการทำขนมพื้นบ้าน 2 ชนิด ได้แก่ 1. ขนมต้มต่าง และ 2. ขนมข้าวต้มมัดหรือข้าวต้มใบมะพร้าว

ขนมต้มต่าง (อันซอมกะบ็อง)

อุปกรณ์

1) ข้าวเหนียว 2) ผงกรอบ 3) ต่าง (ทำจากธรรมชาติ เช่น ต้นขี้เหล็ก) 4) เชือก 5) ใบตอง ใบไผ่ (ใช้ห่อขนมต้มต่าง)

ขั้นตอนการทำขนมต้มต่าง

- 1) แช่ข้าวเหนียวไว้ประมาณ 3 ชั่วโมง เพื่อให้ต้มได้ง่าย
- 2) นำข้าวเหนียวมาเทใส่ภาชนะ ผสมคลุกกับผงกรอบและต่าง
- 3) ใช้ช้อนตักข้าวเหนียวใส่ใบตองหรือใบไผ่
- 4) ห่อพับเป็นรูปสามเหลี่ยม มัดให้แน่นเพื่อไม่ให้น้ำเข้า
- 5) นำข้าวต้มต่าง (ซอมกะบ็อง) ที่มัดเรียบร้อยแล้วไปต้มประมาณ 1 ชั่วโมง
- 6) ยกข้าวต้มต่างขึ้นมา แกะห่อรับประทานร้อนๆ

ภาพที่ 5.9 ขั้นตอนในการทำขนมต้มต่าง

ขนมข้าวต้มมัด (ข้าวต้มใบมะพร้าว อันซอมชะเลอะโดง)

อุปกรณ์

- 1) ข้าวสารเหนียว 3 กก. 2) กล้วยประมาณ 2 หวี 3) มะพร้าว 2 ลูก
- 4) น้ำตาลทราย ½ - 1 กก. 5) เกลือ 6) เชือกฟาง 7) ใบทางมะพร้าว

ขั้นตอนการทำขนมข้าวต้มใบมะพร้าว (อันซอมชะเลอะโดง)

- 1) เตรียมอุปกรณ์ด้วยการแช่ข้าวสารเหนียวก่อนประมาณ 2 – 3 ชั่วโมง ทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำ
- 2) นำมาใส่กะละมัง คลุกมะพร้าวขูด และน้ำตาลทราย
- 3) ผานกล้วยเป็นทางยาว ตักข้าวที่ผสมแล้วนั้น ใส่ใบทางมะพร้าว (ใบทางมะพร้าว ต้องตากแดด ก่อนราว 5 นาที) ใส่กล้วยเป็นได้
- 4) ใช้เชือกฟางพันรอบแล้วมัดแน่น มัดรวมกันเป็นพวง
- 5) นำไปต้มราว ½ - 1 ชั่วโมง จึงตักขึ้นรับประทานได้

ภาพที่ 5.10 ขั้นตอนและอุปกรณ์ในการทำขนมข้าวต้มมัดหรือข้าวต้มใบมะพร้าว

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับ ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้าน เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาวัฒนธรรม เป็นพ่อ แม่ ผู้ใหญ่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็ได้รับการถ่ายทอดเรื่องนี้ต่อๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการให้การศึกษาภายในครอบครัว

ผู้รับการถ่ายทอด ส่วนมากเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว ได้แก่ ลูกหลาน และสมาชิกในครอบครัว

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการ สื่อที่ใช้ วิธีการบอกเล่าต่อๆ กันมา การแสดงวิธีให้ผู้เรียนจดจำ การสังเกต และการให้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ สื่อส่วนใหญ่ได้จากวัสดุที่มีในชุมชน และจัดหาบางอย่างเพิ่มเติม เช่น น้ำตาล เกลือ

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผล เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้

ของเด็กในการทำขนมพื้นบ้าน ความสนใจของเด็กที่มีต่อขั้นตอนและอุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิควิธีการในการทำขนมต่างๆ ดังตัวอย่างคำพูดต่อไปนี้

ราตรี: “ก็มองดูว่าลูกสาวเขาชอบทำขนม ทำอะไรหรือเปล่า ....เวลาที่เรากำลังทำขนม เขาก็มาช่วยจับ ช่วยหยิบ .....ตอนนี้ ก็คล่อง พอเป็นลูกมือได้”

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัยขณะรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบขนมเลี้ยงดูเด็กผ่านขนมพื้นบ้าน ซึ่งเด็กสามารถมีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติทำกิจกรรม ได้เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้สังเกต ซึมซับกระบวนการขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องความคิดและความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับขนมพื้นบ้าน เป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเอง ด้านภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ ตั้งแต่ขั้นการรับรู้และจำขั้นการเปรียบเทียบ ขั้นประเมินค่า และขั้นการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ให้แก่เด็ก

1.3.2 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน: การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติเป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุที่แสดงให้เห็นถึงประติษฐ์ที่เกิดจากความประณีตของคนในชุมชน องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

วัฒนธรรมการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด เพื่อให้คนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างรู้คุณค่า นอกจากนี้ครูหน่วยจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติได้กรักป่า ยังได้นำกิจกรรมการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ มาจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เด็กในชุมชนตระหนักถึงคุณประโยชน์ของธรรมชาติ โดยจัดเป็นกิจกรรมหลักทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ทำให้เด็กสามารถมีส่วนร่วมในการผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นทักษะในการทำงานอาชีพ รู้คุณค่าของวัสดุธรรมชาติและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

องค์ความรู้ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และอาชีพ อาทิ การสร้างรายได้ด้วยอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนสูงสามารถผลิตได้ภายในชุมชน มีการใช้วัสดุจากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่น เกิดเป็นองค์ความรู้ผ่านงานฝีมือที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

อุปกรณ์

- 1) ผ้าด้ายดิบ 2) หนังกายหรือเชือก 3) ไม้ไผ่เหลาแบนสำหรับหนีบ
- 4) สีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีเขียวจากลื่นฟ้า (เพกา) สีน้ำตาลจากต้นประดู่
- 5) อุปกรณ์ทำให้สีเข้มหรืออ่อน ได้แก่ น้ำปูนขาว น้ำปูนแดง น้ำสนิมหรือโคลน

วิธีทำ

- 1) ถากเปลือกไม้ที่ต้องการ นำดินบริเวณใต้ต้นไม้มาโปะเพื่อรักษาเนื้อเยื่อ
- 2) นำใบไม้ หรือเปลือกไม้มาล้างน้ำให้สะอาด ล้างหรือหั่นให้ละเอียด
- 3) ใส่น้ำให้พอดีกับเปลือกไม้ แช่ไว้ 1 คืนให้ได้สีที่ต้องการ
- 4) นำเปลือกไม้ใส่ลงในหม้อต้มน้ำ ตั้งไฟพออุ่น
- 5) มัดผ้าด้ายดิบด้วยหนังกายหรือใช้ไม้ไผ่หนีบเพื่อให้ได้ลายทางยาว
- 6) จากนั้นใช้ยางหรือเชือกมัดให้แน่นเพื่อไม่ให้สีที่ย้อมติดในส่วนดังกล่าว
- 7) ต้มผ้าไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง ลายผ้าจึงจะขึ้นสวยงาม
- 8) ยกผ้าจากหม้อต้มมาแช่ในน้ำปูนเพื่อให้สีติด จากนั้นนำผ้าไปผึ่งลมให้แห้ง

ภาพที่ 5.11 ขั้นตอนในการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

กิจกรรมที่ศูนย์ศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมชาติได้กรักป่าจัดให้เด็กเล็กในชุมชนมาทำเป็นประจำทุกวันเสาร์-อาทิตย์ วันละประมาณ 10-12 คน นั้น ผู้วิจัยขอแนะนำบันทึกอาสาสมัครชาวสิงคโปร์ ซึ่งเข้ามาเรียนรู้และได้จัดทำเอกสารบันทึกธรรมชาติของอาสาสมัครเด็กกรักป่า ไว้ในปี 2544 กล่าวถึงกิจกรรมการทำของเด็กกรักป่า ไว้ดังนี้

"...ในวันสุดสัปดาห์... เมื่อเด็ก ๆ มาถึงจะถูกแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มแรกจะรับผิดชอบในการเก็บวัสดุจากธรรมชาติสำหรับทำสีย้อมผ้า เช่น เปลือกไม้ ใบไม้ อีกกลุ่มหนึ่งรับผิดชอบในการประกอบอาหารกลางวัน และกลุ่มสุดท้ายรับผิดชอบจัดเก็บ ทำความสะอาดห้องประชุมจากการจัดกิจกรรมโดยรวม ช่วงเวลาระหว่างต้มผ้าย้อมสี เด็กจะมีเวลาในการเล่นเกมและวาดภาพ ในตอนเย็นจะมีการประชุมเพื่อวิจารณ์ผลงานของแต่ละคน (ผ้าย้อมสี) และในช่วงนี้ครูจัดจะเข้าร่วมให้คำแนะนำเพิ่มเติมสิ่งที่ขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์"

(จากบันทึก เสียงจากสิงคโปร์ของ Esther Ng)

การแบ่งหน้าที่ในกิจกรรมทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ เด็กที่โตกว่าหรือคนที่รู้และเข้าใจขั้นตอนการทำมัดย้อมจากสีธรรมชาติ จะเข้ามาช่วยดูแลเด็กเล็ก โดยมีครูหน้อยคอยดูแล ผ้าที่นำมาย้อมใช้ผ้าด้ายดิบ ครูหน้อยบอกว่าที่เลือกทำกิจกรรมนี้ เพราะเป็นส่วนที่ใช้ศิลปะและธรรมชาติเข้าด้วยกัน เด็กจะต้องเรียนรู้ก่อนว่าจะใช้วัสดุอย่างไร วิธีการมัดในลักษณะต่างๆ ซึ่งจะทำให้ลายผ้าออกมาลวดลายตามที่เรากำหนดได้ เด็กๆ ออกแบบลายผ้าฝืนเล็กๆ ตามเศษผ้าที่มี จากนั้นครูหน้อยก็จะรับซื้อไปแปรรูปอีกที การแปรรูปที่แท้ก็คือ การนำผ้ามัดย้อมเหล่านี้ไปให้แม่บ้านประดิษฐ์ประดอยด้วยการเย็บปักถักร้อย ตามแต่ใครจะพอมีความสามารถในการออกแบบ นับเป็นหนทางในการสร้างรายได้ให้เด็กและคนในชุมชนได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับ ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาวัฒนธรรม เป็นพ่อ แม่ ผู้ใหญ่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก

ผู้รับการถ่ายทอด ส่วนมากเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว แต่เดิมนั้น ลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดเป็นการให้การศึกษาในครอบครัว โดยถ่ายทอดวิธีการมัดย้อมเส้นไหม ซึ่งเป็นวัสดุที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานในกระบวนการเลี้ยงไหม ถักทอเส้นด้าย ซึ่งส่งผลให้เด็กเล็กๆ มักไม่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้วิธีการมัดย้อม ในปัจจุบัน เมื่อศูนย์ศึกษา ศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่าเข้ามาเป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ทำให้เกิดกลไกในการจัดการเรียนรู้ เกิดพื้นที่ในการทำกิจกรรมของเด็กและบุคคลในชุมชน ส่งผลให้ผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ เป็นเด็กเล็กที่มีความสนใจทำกิจกรรมผ้ามัดย้อม โดยมีรางวัลกระตุ้น คือ รายได้ซึ่งครูหน้อยจะให้เป็นค่าแรง 3-5 บาท ตามผลงานและความตั้งใจของเด็กๆ ตัวเลขที่สะสมเพิ่มพูนขึ้นทีละนิดในสมุดออมเงินเล่มน้อยๆ ทำให้เด็กเข้าใจวิถีของการใช้ทรัพยากรอย่างหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการ สื่อที่ใช้ เป็นการแสดงวิธีการและขั้นตอนให้ผู้เรียนจดจำ สังเกต และเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่ได้จากวัสดุท้องถิ่นตามธรรมชาติในชุมชน และจัดหาบางอย่างเพิ่มเติม ได้แก่ ฝ้ายด้ายดิบ

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผล ใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กในการทำผ้ามัดย้อม ความสนใจของเด็กที่มีต่อวิธีการ ขั้นตอน อุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิควิธีการในการมัดย้อม และกระบวนการใช้และดูแลรักษาทรัพยากร ดังตัวอย่างคำพูดของเด็กที่อธิบายขั้นตอนในการทำกิจกรรมผ้ามัดย้อม

“...เริ่มตั้งแต่ไปหาเปลือกไม้หรือใบไม้ มาต้มเอาสีจากต้นไม้ หลังจากเขาเอาเปลือกไม้ เราต้องดูแลรักษาด้วยการนำดินมาพอกไว้ เพื่อต้นไม้จะได้ชุ่มชื้น และสามารถใส่ประโยชน์จากต้นไม้ได้อีก ....หลังจากหาเปลือกไม้ได้แล้ว ก็นำไปต้มในกะละมังที่เตรียมไว้ หลังจากนั้น ก็มัดผ้าทำเป็นลายต่างๆ ด้วยยางยืดหรือเชือกก็ได้....
...เชือกต้องเป็นสีขาว เพื่อไม่ให้สีเชือกติดผ้าขาว
เมื่อมัดลายผ้าขาวเสร็จแล้วก็นำไปต้ม เพื่อให้การย้อมได้ผ้าสีสวย สีสดขึ้น
เราก็ใช้ปูนขาวหรือปูนแดงก็ได้ ระยะเวลาในการต้มผ้าไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง
หลังจากนั้น แยกออกมา ก็จะได้ลายผ้าสีสวยๆ ...”

(สนทนากับเด็ก : 20 ก.ย. 2546)

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัยขณะรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กผ่านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ ซึ่งเด็กได้เรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติ การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้สังเกต ชิม ชับ กระบวนการ ขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในการดูแลรักษาทรัพยากรจากป่าที่คนในชุมชนต้องตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของทุกคน จึงเป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเองด้านเชื้อสาย และการดำรงชีพ ตั้งแต่ขั้นการรับรู้และจำ ขั้นการเปรียบเทียบ ขั้นประเมินค่า และขั้นการถ่ายโยงความรู้ไปใช้ให้แก่เด็ก

1.3.3 ของเล่นพื้นบ้านจากวัสดุธรรมชาติ: ปืนไม้ไผ่ (กำพลัวะหรือกำพลีฮ)

การทำของเล่นพื้นบ้านจากวัสดุธรรมชาติเป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุที่แสดงให้เห็นสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากความประณีตของคนในชุมชน องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำของเล่นพื้นบ้านจากวัสดุธรรมชาติ มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด

จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำของเล่นพื้นบ้านจากวัสดุธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด

เนื้อหา องค์ความรู้ ขั้นตอนในการทำของเล่นจากวัสดุจากธรรมชาติ ได้แก่ ปืนไม้ไผ่ และเนื้อหาเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพ่อกับลูก หรือแม่กับลูก หรือปู่ย่าตายายกับหลาน ผ่านขั้นตอนการจัดทำของเล่น ผู้ใหญ่สามารถสอดแทรก การอบรมบ่มเพาะนิสัยหรือพฤติกรรมอันพึงประสงค์แก่ลูกหลานผ่านช่วงเวลาในการทำของเล่น และการเล่นร่วมกัน เช่น ไม่ควรใช้ปืนในการยิงเล่น หรือนำไปใช้เพื่อรังแกสัตว์และผู้อื่น

ขั้นตอนในการทำปืนไม้ไผ่

วัสดุ ไม้ไผ่ โดยเลือกส่วนปลายของลำไม้ไผ่ที่ยังมีรูกลวงขนาดเล็กอยู่ ขนาดของรูไม่ควรกว้างกว่า 1 ซม. ถ้าได้ขนาดประมาณ 3 ใน 4 ซม. จะดีที่สุด ปล้องไม้ไผ่จะมีลักษณะเป็นรูปโคน โดยที่ด้านปลายจะแคบกว่าด้านโคนเล็กน้อย ส่วนที่ค่อยๆ แคบลงจะใช้ทำลำกล้อง และส่วนปลายที่แคบจะเป็นปลายกระบอกปืน ส่วนโคนที่กว้างกว่าจะใช้ทำด้ามจับยิง

ลำกล้อง นำปล้องไม้ไผ่มาตัดหัว ตัดปลาย ขนาด 1 ปล้อง ยาวประมาณ 25-30 ซม. สำหรับทำลำกล้อง

ด้ามจับ ตัดปล้องด้านใหญ่โดยไว้ข้อด้านปลาย ให้ยาวประมาณ 10 ซม. หรือพอเหมาะกับมือผู้จับ ด้านมีรูเปิดไว้สำหรับเสียบไม้กระทุ้งลำกล้อง

ไม้กระทุ้ง เหล่าไม้ไผ่ให้กลม พอเหมาะกับรูไม้ไผ่นำไปเสียบกับด้ามจับ ตอกให้แน่น โดยที่ไม้กระทุ้ง ส่วนที่โผล่จากด้ามจับต้องมีขนาดสั้นกว่าลำกล้องประมาณ 1 ซม. และต้องเคลือบผิวในลำกล้องได้ดี ไม่คับหรือหลวมจนเกินไป

กระสุน วัสดุที่ใช้ทำกระสุน อาจเป็นใบตองหรือกระดาษเคียวปั้นเป็นก้อน หรือกระดาษชุบน้ำปั้นเป็นก้อน หรือไม้ผลขนาดเล็ก (ประเปรียชาน) เช่น ลูกพลับพลา หรือ มะเขือพวง หรือ จะใช้ลูกนุ่นที่ยังอ่อนอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูกาล

การประดิษฐ์ ตัดแบ่งปล้องไม้ไผ่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนสั้นเป็นด้ามจับเป็นด้านติดข้อที่ใหญ่กว่าสำหรับจับยิง (เนื่องจากปล้องไม้ไผ่มีลักษณะรูปโคน ส่วนปลายจะแคบกว่าส่วนโคนเล็กน้อย และส่วนปลายจะเป็นปลายลากล่อง) ส่วนยาวจะเป็นลากล่องปืน ตัดแยกออกจากกัน (หรือจะใช้ไม้คนละปล้องก็ได้) ด้านด้ามจับเกลาไม้เสียใบไว้ด้านด้ามจับตอกให้แน่นตัดส่วนที่ยื่นออกมาให้สั้นกว่าตัวกระบอกปืนประมาณ 1 ซม. เกลาไม้ให้เสียบในลากล่องปืนให้เคลื่อนที่ได้สะดวกไม่ติดขัด แต่ต้องไม่หลวมจนเกินไป

วิธีเล่น ผู้เล่นจะต้องอัดกระสุนลูกแรกเข้าไปในกระบอก ดันไปจนสุดความยาวของไม้กระทุ้ง ซึ่งกระสุนลูกแรกจะค้างอยู่ที่ปลายกระบอก และจะเป็นกระสุนที่เคลื่อนที่ออกไปในการยิงทุกครั้ง ขั้นตอนต่อไปให้นำกระสุนอีกลูกหนึ่งยัดที่ท้ายกระบอกและใช้ไม้ด้ามจับดันกระสุนลูกที่สองเข้าไปในลากล่องลึกประมาณหนึ่งในสี่ของลากล่อง หรือเมื่อรู้สึกตึงมือจากแรงอัดดันที่อยู่ภายในลากล่อง เมื่อพร้อมจะยิงให้กระทุ้งด้ามจับดันกระสุนไปข้างหน้าจนสุดด้วยความแรง กระสุนลูกที่สองจะดันให้กระสุนลูกแรกที่ปลายลากล่องให้พุ่งออกไปซึ่งเกิดจากแรงอัดอากาศของกระสุนลูกที่สองนั่นเอง และกระสุนลูกที่สองจะไปค้างรออยู่ที่ปลายกระบอกเพื่อรอการยิงในครั้งต่อไป

ข้อแนะนำ สำหรับลูกกระสุน วัสดุที่เหมาะสมที่สุดสำหรับผู้เล่นในเมือง หาได้ง่าย และใช้ได้ทุกโอกาส คือ กระดาษหนังสือพิมพ์ที่เข้แล้ว นำไปชุบน้ำบีบให้หมาดพอประมาณ ฉีกและปั้นเป็นก้อนกลมให้พอเหมาะกับขนาดลากล่องหรือให้มีขนาดใหญ่กว่าลากล่องเล็กน้อยเพื่อเพิ่มแรงอัด (ยิ่งแน่นจะยิ่งสร้างแรงอัดได้มาก ทำให้ยิงได้ไกลและมีเสียงดังมากขึ้น) ไม่เป็นอันตราย แต่ควรระวังอย่าให้ยิงโดนลูกตา

(บันทึกผู้วิจัย สรุปลจากการสาธิตทำปืนไม้ไผ่)

ภาพที่ 5.12 เด็กเล่นปืนไม้ไผ่ (กำแพงชะ)

ภาพที่ 5.13 การทบทวนงานสานใบตาล ทางมะพร้าว และการถ่ายทอดสู่เด็ก

3. คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับ ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำของเล่นพื้นบ้าน จากวัสดุธรรมชาติ คือ มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาวัฒนธรรม เป็นพ่อ แม่ ผู้ใหญ่ ผู้เลี้ยงดูเด็ก ผู้รับการถ่ายทอด ส่วนมากเป็นการถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานและสมาชิกภายในครอบครัว

4. วิธีการและสื่อที่ใช้ถ่ายทอด

วิธีการ สื่อที่ใช้ วิธีการบอกเล่าต่อๆ กันมา การแสดงวิธีให้ผู้เรียนจดจำ การสังเกต เรียนรู้ ลงมือปฏิบัติทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ สื่อทั้งหมดได้จากวัสดุที่มีในชุมชน รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ ของเล่น ส่วนรูปแบบสื่อ ที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ ขั้นตอนในการเล่น และกุศโลบายเพื่อดึงดูดเด็กให้มาอยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง สามารถใช้ช่วงเวลาดังกล่าวอบรมสั่งสอนลูกหลานได้

5 การประเมินผลของการถ่ายทอด

การประเมินผล ใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กในการทำของเล่นที่บ้าน ความสนใจของเด็กที่มีต่อวิธีการ ขั้นตอน และอุปกรณ์การทำของเล่นที่บ้าน

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านแล้ว เด็กปฐมวัยขณะรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กผ่านการทำของเล่นที่บ้าน เด็กได้เรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติ การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้สังเกต ซึมซับกระบวนการ ขั้นตอน สอดแทรกคำสอนของผู้ใหญ่ ผู้ดูแลเด็กในการเล่นอย่างเหมาะสม การเล่นร่วมกับผู้อื่น เป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเองด้านภาษา และเชื้อสาย ในขั้นการเรียนรู้และจำ ขั้นการเปรียบเทียบขั้นประเมินค่า และขั้นการถ่ายโยงความรู้ไปใช้ให้แก่เด็ก

2. คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อบุคคลและชุมชน คุณค่าของวัฒนธรรมด้านจิตใจ

วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งศึกษาจากพิธีกรรมรับขวัญเด็กแรกเกิด และ ประเพณีแซนโดนตา คนในชุมชนกล่าวว่าวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มีคุณค่าต่อบุคคลทางจิตใจ โดยการสร้างความรู้สึกให้เด็กและผู้เข้าร่วมพิธีว่าได้รับการคุ้มครองป้องกัน ดูแลรักษา มีคุณค่าทางด้านร่างกาย โดยให้การดูแลสุขภาพทั้งกายและจิตใจ ช่วยบำบัดเป่าความทุกข์ โรคภัยต่างๆ ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต และยังมีคุณค่าต่อบุคคลทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ ภาษาเขมรถิ่นไทยที่ใช้ในบทกล่าวเพื่อกล่อมเกล่าจิตใจให้แก่เด็ก รวมทั้งความหมายและความงดงามของสื่อธรรมชาติที่ใช้ในการจัดทำอุปกรณ์ประกอบพิธี

นอกจากนี้ วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ยังมีคุณค่าต่อสังคมและชุมชน ด้วยการทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหนียวแน่น คนรุ่นใหม่เคารพนับถือคนรุ่นเก่า บุคคลในชุมชนมีความเชื่อมั่นในคำสอนของผู้สูงอายุ และการสืบทอดวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของตนเอง

คุณค่าของวัฒนธรรมด้านสังคม

วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งศึกษาจากภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่า ภาษาและวรรณกรรม จากเพลงกล่อมลูก พบว่าคนในชุมชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ว่ามีคุณค่าต่อบุคคลทางด้านจิตใจ ด้านสุขภาวะทางร่างกายและสุขภาวะทางจิตใจ การที่ตัวเราได้หายใจเอาอากาศบริสุทธิ์เข้าไป การได้อาศัย

อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด สดชื่น บริสุทธิ์ ตลอดจนเป็นยารักษาโรค ทำให้คนในชุมชนแข็งแรง มีความสุข สามารถดูแลตนเองและผู้อื่นได้ และยังมีคุณค่าต่อบุคคลทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ การได้สัมผัสความงดงามของธรรมชาติ การได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ทำให้สามารถ สร้างสื่อ ศิลปะ วรรณกรรม ดนตรี บทเพลงกล่อมลูก บทร้องภาษาเขมรถิ่นไทยที่ใช้ในการละเล่น ต่างๆ ที่มีเรื่องราวสัมพันธ์กับธรรมชาติและวิถีชีวิตในชุมชน

นอกจากนี้ วัฒนธรรมด้านสังคมที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย มีคุณค่าต่อสังคมและชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีความผูกพันเหนียวแน่น คนรุ่นใหม่ เคารพนับถือคนรุ่นเก่า เกิดความเชื่อมั่นในคำสอนของผู้สูงอายุ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ของชุมชน ด้วยการมีเรื่องราว เรื่องเล่าที่แสดงถึงความเป็นมาที่ยาวนานของชุมชน ตลอดจน คุณค่าทางเศรษฐกิจ ป่าทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนได้พึ่งพิงอาศัยทรัพยากร จากป่าในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต

“ป่าที่นี่ ให้ประโยชน์กับเรา และเกิดประโยชน์ อย่างกว้างขวาง”

คุณค่าของวัฒนธรรมด้านวัตถุ

วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งศึกษา จากวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้าน พบว่า คนในชุมชนเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ว่ามีคุณค่าต่อบุคคลทางด้านจิตใจ และคุณค่าที่มีต่อสุขภาพร่างกาย เพราะชาวบ้านจะทำขนมเอง ถูกสุขอนามัย สะอาด ปลอดภัย และขนมพื้นบ้านจะสอดแทรก คติ ความเชื่อ คำสอน ให้ความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และยังมีคุณค่าต่อบุคคลทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ การได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการสัมผัสรับประสบการณ์ทางศิลปะ ความสวยงาม ของวัสดุธรรมชาติ

นอกจากนี้ วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย มีคุณค่าต่อสังคมและชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีความผูกพันเหนียวแน่น ส่งผลให้ คนรุ่นใหม่มีความเคารพนับถือ และเชื่อในคำสอนของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอด ความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว เช่น การที่ลูกหลานซึ่งแยกครอบครัวไปแล้วกลับมาไหว้พ่อแม่ โดยที่ลูกหลานเหล่านั้นนำขนม เงินทอง ของใช้มาไหว้บุพการี หลังจากนั้นพ่อแม่จะนำไปเช่นไหว้ผี ตายาย บรรพบุรุษต่อไป น้องกลับมาไหว้พี่คนโตซึ่งนับเป็นพ่อแม่คนที่สอง ถ้าหากครอบครัวใด ที่พ่อแม่ไม่อยู่แล้ว พี่จะไหว้บรรพบุรุษต่อ ทำให้ครอบครัวและคนในชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความผูกพันต่อทั้งภายในครอบครัว และสร้างความผูกพันที่มีต่อกันกำเนิดของตน

สรุปสภาพกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ จากการศึกษาในระยะที่ 1

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่พบในชุมชนปรีythม ได้แก่

จุดมุ่งหมายของการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีythม เพื่อถ่ายทอดการดูแลเด็กให้แก่ผู้เป็นพ่อแม่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความตระหนักในการอบรมกล่อมเกลาจิตใจ ด้วยความรักและทะนุถนอม

องค์ความรู้ เนื้อหาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีythม ประกอบด้วย องค์ความรู้ 2 ส่วน คือ องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ และ 2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรม

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีythม นั้น ผู้ถ่ายทอดมีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ ในองค์ความรู้และเนื้อหาวัฒนธรรมด้านนั้นๆ เป็นผู้สูงอายุ เป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ เป็นผู้นำทางธรรมชาติของชุมชนส่วนคุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด มีทั้งการถ่ายทอดภายในครอบครัวจากครุรุ่นผู้ใหญ่ ถ่ายทอดสู่ลูกหลาน ญาติ พี่น้อง และถ่ายทอดให้คนอื่นในชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้ ตลอดจนการจัดตั้งกลุ่มที่มีความสนใจในเนื้อหาวัฒนธรรมเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มครุวิทยากรปรีythม ซึ่งทำงานร่วมกับแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

วิธีการหรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีythม มีลักษณะเป็นมุขปาฐะที่มีการบอกเล่าต่อๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนรู้จดจำทดลองทำด้วยตนเองโดยเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครุพักลักจำจากครุหลายท่าน

การประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีythม เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการปฏิบัติ ให้คำแนะนำ ลองผิดลองถูก ซึ่งมีผลให้องค์ความรู้ทางเนื้อหาของวัฒนธรรมหลายอย่างเริ่มคลาดเคลื่อนจากเดิม ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายคน ไม่แน่ใจว่าข้อมูลที่ตนเองนำมาถ่ายทอดต่ออื่น มีความถูกต้องตรงจากข้อมูลเดิมหรือไม่ เนื่องจากการเรียนรู้ที่เป็นพลวัต มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมบ้าง และมีความต้องการให้ผู้วิจัยช่วยตรวจสอบกับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อบุคคล เป็นคุณค่าทางจิตใจ และคุณค่าทางร่างกาย ความรู้สึกที่ได้รับการคุ้มครองป้องกัน ได้รับการดูแลรักษา บุคคลทุกคนในชุมชนรู้สึกว่ามีครุ มีพระประจำองค์คอยดูแลอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถปิดเป่าความทุกข์ โรคภัยต่างๆ ได้ สิ่งที่ตนเองพึงปฏิบัติ นั้น ได้แก่ การกราบไหว้ การทำพิธีในวันพระ การทำพิธีเมื่อตนเองเจ็บไข้ได้ป่วย หรือรู้สึกไม่สบาย และการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีความรักและความเคารพต่อบรรพบุรุษ และคุณค่าทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ ศิลปะ ภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ ที่เกิดขึ้นด้วยแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยของชุมชนปรีภัยที่มีต่อชุมชน เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหนียวแน่น ชุมชนยังมีประเพณี ความเชื่อที่ทำให้คนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่ามีความสัมพันธ์กัน การกราบไหว้ แสดงความเคารพที่มีต่อพ่อแม่ แม่เฒ่า การให้ความสำคัญต่อบทบาทของผู้ประกอบพิธีตามความเชื่อต่างๆ ของชุมชน เช่น การจัดทำพิธีไหว้ครูกำเนิดให้บุตรที่เกิดใหม่ การดูแลเด็กแรกเกิด การอยู่ไฟ ฯลฯ การทำพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีตายาย เป็นการให้โอกาสคนรุ่นใหม่ขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ และทำให้ผู้ใหญ่เข้าไปดูแลลูกหลานได้ก่อให้เกิดความเคารพนับถือ ความเชื่อมั่นในคำสอนของผู้สูงอายุ

ชุมชนให้คุณค่าต่อประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านจิตใจมาก ผู้เลี้ยงดูเด็กยึดถือตามความเชื่อ คำสอนที่บอกต่อกันมา ผู้เลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่ปฏิบัติต่อกันคล้ายๆ กัน โดยสอนให้เคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ กราบไหว้บรรพบุรุษ สอนให้ดูแลรักษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชุมชนอาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนกล่าวว่า วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยหลายประการเริ่มแสดงให้เห็นความเสื่อมสลายจากชุมชน เนื่องจากกระบวนการถ่ายทอดแบบบอกเล่าต่อกันมา ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของเนื้อหาวัฒนธรรมนั้น ๆ ตลอดจนการที่พ่อแม่ของเด็กจำนวนมากต้องทิ้งบ้านไปทำมาหาเลี้ยงชีพต่างถิ่น จึงขาดโอกาสในการอบรมเลี้ยงดูลูก รวมทั้งขาดโอกาสในการรับและปรับใช้วัฒนธรรมชุมชนของตน ขาดการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ลูก

การปฏิบัติของผู้ดูแลเด็ก ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลในชุมชนพบว่า ผู้ดูแลเด็ก ไม่ว่าจะเป็นแม่ที่มีอายุน้อย ยายที่มีอายุมาก ต่างยังคงยึดถือตามความเชื่อ และคำสอนที่บอกต่อกันมา ให้ดูแลเด็กด้วยความรักและทะนุถนอม จัดพิธีกรรมซึ่งแสดงถึงวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับรู้ช่วยกันดูแลเด็ก อบรมสั่งสอนให้เด็กมีความเคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ กราบไหว้บรรพบุรุษ ดูแลรักษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชุมชนอาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพ

สภาพการเลี้ยงดูทั่วไปในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก พ่อ แม่ ผู้เลี้ยงดูเด็กชุมชนยังยึดถือตามความเชื่อ คำสอนที่บอกต่อกันมา ซึ่งสอนให้เคารพ เชื่อฟังผู้ใหญ่ กราบไหว้บรรพบุรุษ สอนให้ดูแลรักษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชุมชนอาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพ หลังจากคลอดแล้วถึงแม่ในปัจจุบันจะนิยมคลอดบุตรที่โรงพยาบาล แต่ผู้เป็นแม่ก็จะอยู่ไฟในห้องซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ และดื่มยาสมุนไพรต้ม ซึ่งไปขอซื้อจากผู้เฒ่าที่เชี่ยวชาญทางด้านสมุนไพรมาทำเป็นยารักษาโรค และปฏิบัติตามข้อกำหนดของการอยู่ไฟ นอกจากนี้ยังมีการอบรมสั่งสอนตามความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่น การรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) การทำโบล หรือเสียงทาย เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย การไว้จุก โคนจุก

อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนกล่าวว่า วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กหลายประการ เริ่มแสดงให้เห็นความเสื่อมคลายในการปฏิบัติและความเชื่อจากสมาชิกชุมชน เช่น คำพูดของนายสม นิยมเหมาะที่กล่าวถึงด้วยความเป็นห่วงว่า ขั้นตอนในการประกอบพิธีตามประเพณีแซนโดนตา เริ่มคลายวิธีการปฏิบัติไปจากเดิม ผู้คนเริ่มปฏิบัติบ้างไม่ปฏิบัติบ้าง ไม่เคร่งครัดให้ครบทุกขั้นตอนดังแต่ก่อน นายสม มีความเห็นว่า อาจจะเป็นเพราะกระบวนการถ่ายทอดแบบบอกเล่าต่อๆ กันมา ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของเนื้อหา องค์ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนประกอบพิธี รวมถึงการที่คนในชุมชนจำนวนมาก ต้องทิ้งบ้านไปทำมาหาเลี้ยงชีพต่างถิ่น ขาดโอกาสในการอบรมเลี้ยงดูลูก และโอกาสในการปรับใช้วัฒนธรรมชุมชนของตน อบรมสั่งสอนถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ลูก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม:
การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย**

ในบทนี้ ผู้วิจัยวางแนวทางในการนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัย ข้อ 2 การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบ ขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง และคำถามวิจัย ข้อ 3 เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งพัฒนาขึ้นตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างไร โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน การนำเสนอข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย นำเสนอองค์ประกอบของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ขั้นตอน วิธีการ กิจกรรม การประเมินกระบวนการสร้างพลัง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ยุทธศาสตร์ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนการทำงานของผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัย จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 18 คน และกลุ่มครูชาวบ้าน จำนวน 8 คน

ส่วนที่ 2 ผลที่ได้จากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ หน่วยการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย ในด้านภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้ระยะเวลาในการทำงาน 6 เดือน (กันยายน 2548 – กุมภาพันธ์ 2549) การพัฒนากระบวนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากการใช้กิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนและการสาธิต ในกลุ่มผู้สร้างพลังและกลุ่มผู้ได้รับการสร้างพลัง พบว่ามีการทำงานเพื่อสร้างพลังในบริบทชุมชนปรีythม

(ภาคผนวก ฉ) ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้วงจรของกิจกรรมการสร้างพลังที่เกิดขึ้นในงานวิจัยระยะที่ 2
 ดังแผนภูมิที่ 6.1

แผนภูมิที่ 6.1 วงจรของกิจกรรมการสร้างพลังที่เกิดขึ้นในงานวิจัยระยะที่ 2

ผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบจากการศึกษา ได้องค์ความรู้เป็นการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย

1. องค์ประกอบในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ ได้แก่
  - 1.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ
  - 1.2 วัตถุประสงค์ของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ
  - 1.3 ความรู้พื้นฐานของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ
  - 1.4 ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ
2. ขั้นตอนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ ได้แก่
  - 2.1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
  - 2.2 การระบุความต้องการของชุมชน
  - 2.3 การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน
  - 2.4 การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย
  - 2.5 ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้
  - 2.6 การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้
  - 2.7 การถอดประสบการณ์การเรียนรู้
3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

1. องค์ประกอบของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

องค์ประกอบของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย แต่ละองค์ประกอบ มีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.1.1 แนวคิด

1) แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง

การศึกษาเพื่อสร้างพลัง สนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมได้ ผ่านการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียน การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทุกชั้นตอน การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิด

การเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่น และ การเรียนรู้อย่างมีความสุข

การสร้างพลังต้องมีการกระตุ้น มีการให้โอกาส และมีการสนับสนุนให้ผู้เรียนวางแผนร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2) แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

การเรียนรู้ในวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วยตัวเอง โดยมีฐานการเรียนรู้มาจากบุคคลและธรรมชาติ มีองค์ประกอบของการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ได้แก่ คน ความรู้ และ ทรัพยากร เป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชน

3) แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้จากประสบการณ์ อาจจะเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งของวงจรแห่งการเรียนรู้ก็ได้ แต่ต้องดำเนินการให้ครบวงจร มีรายละเอียดของวงจรการเรียนรู้ ดังนี้ 3.1) ประสบการณ์การเรียนรู้ 3.2) การสังเกตและการไตร่ตรอง 3.3) การพิจารณาถึงความเห็นและการสร้างแนวคิด 3.4) การตรวจสอบและการบูรณาการ

4) แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยมีเป้าหมาย คือ 4.1) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง 4.2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของชุมชน 4.3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ 4.4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน 2.5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

1.1.2 หลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีหลักการสำคัญ ดังนี้

1) การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลังหรือผู้สร้างพลัง และผู้ที่ได้รับการสร้างพลัง เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม

2) การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นกระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง-ชุมชน-สังคม

3) การสร้างพลังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและกลุ่มอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

4) การสร้างพลังเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกลำบากในคุณค่าของตนเอง และการสร้างประสิทธิภาพของตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล ตลอดจนปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระดับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำแนวทางในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในการทำงานกับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตนเองและมั่นใจ ตระหนักถึงความสามารถในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดคุณค่า คติ ความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนให้ลูกหลานเข้าใจบทบาทและหน้าที่ เกิดความรักและผูกพันพื้นที่ถิ่นของตน

1.3 ความรู้พื้นฐานของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความรู้ที่เกี่ยวข้องและใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานกับชุมชนอื่น โดยสามารถปรับเปลี่ยนได้ ภายใต้กรอบใหญ่ซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่ต้องใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ภูมิปัญญาและการศึกษาทางเลือก และการพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมประสบการณ์จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นแต่ละแห่ง มีความเป็นบูรณาการ และมีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีลักษณะเป็นพลวัตสูง เป็นการเรียนรู้ที่เอาชีวิตและปัญหาเป็นตัวตั้ง มีลักษณะการร่วมคิดร่วมมือกันปฏิบัติ มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย

2. การศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ตามแนวทางของแต่ละคน แต่ละชุมชน มีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้ มีความต่อเนื่อง เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และเอาปัญหา / ชุมชนเป็นตัวตั้ง ไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็นทางการ

3. การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม ในกรอบของ 1) การสำนึกความเป็นไทย ยึดสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติ 2) ความประพฤติของเด็กไทย ยึดแนวปฏิบัติตามลักษณะของสมบัติผู้ดี วัฒนธรรมไทย 3) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นพื้นฐาน 4) การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม 5) นำวัฒนธรรมท้องถิ่น มาส่งเสริมพัฒนาการของเด็กไทย 6) พัฒนาเด็กในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและจิตวิญญาณ ในวิถีวัฒนธรรมไทย ในครอบครัว วงศาคณาญาติและชุมชนของตน

1.4 ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น วิเคราะห์โดยเริ่มตั้งแต่ผู้วิจัยเข้าสู่สนามวิจัย ข้อค้นพบ ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ในการสร้างพลังตลอดทุกขั้นตอน 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน: การทำความเข้าใจวิถีชีวิตและวิถีคิดของชาวบ้าน เป็นยุทธศาสตร์การวางแผนการทำงานกับชุมชน หมายถึง การดำเนินงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป คำนึงถึงการโดยการเข้าไปผูกสัมพันธ์ เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจชาวบ้านว่ามีวิถีคิดและมีการดำเนินชีวิตอย่างไร

2) ยุทธศาสตร์การประชุมแบบรวมพลัง เป็นยุทธศาสตร์ระดับกลุ่ม หมายถึง การดำเนินการประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนความเข้าใจธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยการค้นหาจังหวะและเวลาที่เหมาะสม การน้อมรับและการให้ความเคารพนับถือความคิดของทุกคน การรับฟังเสียงของชาวบ้านอย่างแท้จริง การสร้างความไว้วางใจ การคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ และจัดให้มีการประชุมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ผ่านกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้าน เน้นการทำงานด้วยความโปร่งใส ใช้รูปแบบที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย ใช้การสนทนากลุ่ม การสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยน โดยจัดขึ้นในสถานที่ ๆ ชาวบ้านรู้สึกสบายใจ มีบรรยากาศที่ดี

3) ยุทธศาสตร์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ทั้งในระดับกลุ่มและเป็นรายบุคคล หมายถึง การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้ครูชาวบ้านมองเห็นคุณค่าในตนเอง สร้างความมั่นใจ รวมทั้งสร้างทักษะในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยคำนึงถึงคุณลักษณะ

ของชาวบ้านซึ่งมีความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีความเคยชินในการเป็นผู้รับคำสั่งมากกว่า เป็นผู้วางแผนงาน ดังนั้น การใช้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นยุทธศาสตร์หลัก ใช้การสื่อสารที่มีลักษณะเชิงตอบโต้ มีลักษณะเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนอย่างไม่กำหนดวาระ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการสื่อสาร ประเภทของสื่อหรือช่องทางในการสื่อสาร และระดับการมีส่วนร่วม

4) ยุทธศาสตร์การสร้างพลังกลุ่ม การสร้างเครือข่ายสายใยครอบครัว และการสร้างพลังเป็นรายบุคคล เป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ทั้งในระดับกลุ่มและเป็นรายบุคคล หมายถึง การดำเนินการของผู้วิจัยซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกเพื่อกระตุ้นให้เกิดการต่อยอดในกลุ่ม คุรุภูมิปัญญาและครูชาวบ้านตามเนื้อหาวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นการเพิ่มความเข้มแข็งของกลุ่ม การเรียนรู้ในวัฒนธรรมแต่ละด้าน โดยพัฒนาและประยุกต์การจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

5) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ในระดับกลุ่ม หมายถึง การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติเพื่อนำไปใช้อย่างมีความสัมพันธ์ กับวิถีชีวิตของครู เด็ก และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน เป็นการปฏิบัติของครูที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง ขณะเรียนรู้ร่วมกัน และขณะจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในห้องเรียนธรรมชาติที่ศูนย์ศึกษา ศิลปะและธรรมชาติได้กรักป่าและห้องเรียนวิถีชีวิตในชุมชนปรีythม

ตารางที่ 6.1 การสร้างพลังและยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ขั้นตอนการสร้างพลัง	ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
<p>งานวิจัย ระยะเวลาที่ 1</p> <p>ขั้นตอนการศึกษาชุมชน</p> <p>ในระยะที่ 1</p>	<p>ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ คือ ยุทธศาสตร์การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน: การทำความเข้าใจวิถีชีวิตและวิถีคิดของชาวบ้าน</p>
<p>ขั้นตอนที่ 1</p> <p>การวิเคราะห์ชุมชน</p> <p>แบบมีส่วนร่วม และ</p> <p>ขั้นตอนที่ 2</p> <p>การระบุความต้องการ</p> <p>ของชุมชน</p>	<p>ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ คือ ยุทธศาสตร์การประชุมแบบรวมพลัง และยุทธศาสตร์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีแนวทาง ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การประชุม จัดให้มีการประชุมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ โดยการประชุมร่วมกับคณะกรรมการ หรือผ่านกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้าน เน้นการทำงานด้วยความโปร่งใส 2) จัดรูปแบบประชุมที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อย ใช้การสนทนากลุ่ม การสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยน โดยจัดขึ้นในสถานที่ ๆ ชาวบ้านรู้สึกสบายใจ มีบรรยากาศที่ดี 3) การน้อมรับและการให้ความเคารพนับถือความคิดของทุกคน การรับฟังเสียงของชาวบ้านอย่างแท้จริง 4) การค้นหาจังหวะและเวลาที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงจังหวะเวลาในธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก 5) การสร้างความไว้วางใจ การคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ 6) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลงร่วมกัน ต้องทำโดยคำนึงถึงคุณลักษณะของชาวบ้านซึ่งมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีความเคยชินในการเป็นผู้รับคำสั่งมากกว่าเป็นผู้วางแผนงาน ดังนั้น การใช้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ มีลักษณะเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนอย่างไม่กำหนดวาระ เป็นการสนทนาเพื่อค้นหาองค์ความรู้ในตนของบุคคลที่ผู้วิจัยสนทนาด้วย <p>ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสะท้อนกลับ เช่น การพูดทวนซ้ำ การถาม เพื่อให้อธิบายข้อความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติม การถามเพื่อให้วิเคราะห์ คาดการณ์และระบุปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในการนำความรู้ที่มีไปใช้ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการฯ จากความต้องการของคนในชุมชน</p>

ตารางที่ 6.1 การสร้างพลังและยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (ต่อ)

ขั้นตอนการสร้างพลัง	ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
<p>ขั้นตอนที่ 3</p> <p>การสร้างพลังผ่านประสบการณ์</p> <p>การเรียนรู้ของชุมชน และ</p> <p>ขั้นตอนที่ 4</p> <p>การสร้างหน่วยการเรียนรู้</p> <p>เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน</p> <p>เขมรถิ่นไทย</p>	<p>ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ คือ ยุทธศาสตร์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างพลังกลุ่ม ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายสายใย</p> <p>ครอบครัว ยุทธศาสตร์การสร้างพลังเป็นรายบุคคล และ</p> <p>ยุทธศาสตร์การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง</p> <p>ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปเป็นกลไก</p> <p>เพื่อกระตุ้นให้เกิดการต่อยอดในวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มความเข้มแข็ง</p> <p>ในด้านวัฒนธรรมขึ้นมา โดยพัฒนาและประยุกต์การศึกษาบนฐานคิด</p> <p>การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างพลังกลุ่ม มีแนวทางและเทคนิคที่ใช้ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การสะท้อนความคิด การรับฟังเสียงของชาวบ้าน <p>ผ่านกิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) การสร้างโอกาสให้กลุ่มของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์ <p>เดิมเหนียวแน่นอยู่แล้ว เข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนกัน โดยมี</p> <p>แนวทางในการทำงาน คือ 2.1) ไม่ผลักดัน ไม่เร่งรัด 2.2) มีกิจกรรม</p> <p>เสริมสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า และคุณประโยชน์ ใน</p> <p>วัฒนธรรมของตน 2.3) ส่งเสริมกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการ</p> <p>ของชุมชน ในการ “อยากบอกต่อ อยากขยายงานและอยากสานต่อ</p> <p>ความคิด” ในเรื่องต่าง ๆ</p> <ol style="list-style-type: none"> 3) การสร้างทัศนคติคิดเชิงบวกต่อการทำงานร่วมกัน <p>โดยการทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่า การเห็นคุณประโยชน์ รวมถึงการ</p> <p>ได้รับประโยชน์จากการทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายสายใยครอบครัว</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายสายใยครอบครัว เกิดจาก</p> <p>ข้อค้นพบว่า ครัวในชุมชนผูกโยงกันด้วยความเป็นเครือญาติ ความรัก</p> <p>และผูกพันกันฉันพี่น้อง ความเป็นคนคุ้นเคยกันในชุมชนอยู่แล้ว</p> <p>นั่น คือ “พลัง” ที่แท้จริง ซึ่งชักชวนอยู่อย่างแน่นเหนียว</p> <p>มีแนวทางในการทำงาน ดังนี้</p>

ตารางที่ 6.1 การสร้างพลังและยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (ต่อ)

ขั้นตอนการสร้างพลัง	ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
<p>ขั้นตอนที่ 3</p> <p>การสร้างพลังผ่านประสบการณ์</p> <p>การเรียนรู้ของชุมชน และ</p> <p>ขั้นตอนที่ 4</p> <p>การสร้างหน่วยการเรียนรู้</p> <p>เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน</p> <p>เขมรถิ่นไทย (ต่อ)</p>	<p>1) การสนับสนุนให้ครูภูมิปัญญาจาก 6 คนแรก เป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายโยงโยเล็ก ๆ ในชุมชนของเขาเองตามศักยภาพ เป็นรายบุคคล เนื่องจาก จังหวะเวลาในชีวิตของครูแต่ละคนนั้น เป็นไปตามเวลาในชุมชนและช่วงอายุของครู เช่น ครูที่มีอายุน้อยจะมีภาระหน้าที่ค่อนข้างมากทั้งภาระงานส่วนตัว ภาระงานในครอบครัว และภาระหน้าที่ในชุมชน ครูที่มีอายุมากจะมีเวลาให้มากกว่า</p> <p>2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เฉพาะกลุ่ม โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงาน และผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้น</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายสายใยครอบครัว เป็นการสร้างพลังให้บุคคลที่เป็นแกนนำ สามารถเชื่อมโยง ขยายผลต่อ เพื่อสร้างกลุ่มของตนเองขึ้นมา เป็นการสนับสนุนให้เกิดกลุ่มทำงานเล็กๆ ของครูชาวบ้านที่มีทักษะพื้นฐานใกล้เคียงกัน เช่น กลุ่มการละเล่น กลุ่มนิทานพื้นบ้าน ตัวอย่างกลุ่ม ได้แก่</p> <p>กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มที่ 1 (ครูราตรี ครูสุภาพ)</p> <p>กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มที่ 2 (ครูสังเวียน ครูระเบียบ ครูคำอึ้ง)</p> <p>กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มที่ 3 (ครูสายยวน ครูสงัด ครูคัน)</p> <p>กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มที่ 4 (ครูย่น ครูรัตน์)</p> <p>กลุ่มทำบายศรี (ครูสม ครูย่น ครูรัตน์)</p> <p>กลุ่มการละเล่นพื้นบ้าน (ครูประดับ ครูสังเวียน ครูสม)</p> <p>ยุทธศาสตร์การสร้างพลังเป็นรายบุคคล มีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้</p> <p>1) การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่น เกิดความมั่นใจ เข้าใจและตระหนักว่า “ทุกคนเป็นครู” และทุกคนมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของตน</p> <p>2) การฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ และการทบทวนขั้นตอนในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม</p> <p>3) การสร้างพลังเป็นรายบุคคล จัดขึ้นโดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้ได้รับการเสริมพลัง ในบรรยากาศที่ผู้ได้รับการสร้างพลัง มีความรู้สึกสบายใจ</p>

ตารางที่ 6.1 การสร้างพลังและยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (ต่อ)

ขั้นตอนการสร้างพลัง	ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
<p>ขั้นตอนที่ 3</p> <p>การสร้างพลังผ่านประสบการณ์</p> <p>การเรียนรู้ของชุมชน และ</p> <p>ขั้นตอนที่ 4</p> <p>การสร้างหน่วยการเรียนรู้</p> <p>เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน</p> <p>เขมรถิ่นไทย (ต่อ)</p>	<p>ยุทธศาสตร์การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง</p> <p>การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นการ</p> <p>ทำงานร่วมกันของผู้วิจัย และผู้เข้าร่วมวิจัย ทั้งกลุ่มครูภูมิปัญญา</p> <p>ชาวบ้านและกลุ่มครูชาวบ้าน เป็นการปฏิบัติตามแผนงานในการ</p> <p>ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ให้แก่เด็กปฐมวัย มีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การเตรียมงานและวางแผนทำงานร่วมกันกับครูชาวบ้าน เป็นรายบุคคลที่บ้าน 2) การทำงานโดยคำนึงถึงบริบทของชุมชน เช่น ในช่วง คำนาน ช่วงเก็บเกี่ยว 3) ใช้การสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยนก่อน และหลังการปฏิบัติ เพื่อประเมินผลการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง
<p>ขั้นตอนที่ 5</p> <p>ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้</p>	<p>ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ คือ ยุทธศาสตร์การเรียนรู้จากการปฏิบัติใน</p> <p>สถานการณ์จริง</p>
<p>ขั้นตอนที่ 6</p> <p>การสะท้อนความคิด</p> <p>การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้</p> <p>และ</p> <p>ขั้นตอนที่ 7</p> <p>การถอดประสบการณ์</p> <p>การเรียนรู้</p>	<p>การสังเกต การสะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม</p> <p>เป็นขั้นตอนการสร้างพลัง ที่เกิดขึ้นหลังจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านและ</p> <p>ครูชาวบ้านได้ผ่านการฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้ทั้ง 5 หน่วยแล้ว</p> <p>ยุทธศาสตร์หลักที่ใช้ คือ ยุทธศาสตร์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม</p> <p>โดยมีแนวทางในการทำงาน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) การใช้ภาพสื่อความหมาย การใช้สื่อพื้นบ้าน <p>ประกอบการสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) ใช้ทักษะในการตั้งคำถามแบบปลายเปิด และคำถาม เพื่อสะท้อนความรู้สึกและความคิด ทักษะในการฟัง การสังเกต การ ทบทวนหรือสะท้อนผลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ด้วยท่าทีที่นุ่มนวล และให้ความนับถือความคิดของทุกคนในวงสนทนา 3) การถอดบทเรียนต้องคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล การใช้เวทีคืนข้อมูลให้เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ กระบวนการการประชุม ต้องมีความโปร่งใส และได้รับการยอมรับจากเสียงส่วนใหญ่

2. ขั้นตอนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (วิธีการและกิจกรรม)

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก มีรายละเอียดของขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการโดยผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยทำความเข้าใจบริบทของชุมชนและวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน กิจกรรมขณะดำเนินการวิเคราะห์ชุมชน มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน กล่าวคือ เป็นการเปิดใจ ยอมรับซึ่งกันและกันไปพร้อมกับการวิเคราะห์ชุมชนนั่นเอง

กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยใช้กิจกรรมการสนทนากลุ่มเพื่อสำรวจความต้องการของชุมชนในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการใช้แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน การทำแผนที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทำผังและประวัติหมู่บ้าน รวมทั้งการทำปฏิทินชุมชนทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัจจุบันการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กที่พบในชุมชน

ภาพที่ 6.1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นที่ 2 การระบุความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนนี้ เป็นการระบุความต้องการของชุมชนในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย โดยการศึกษาองค์ภาพรวมของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ซึ่งผู้วิจัยสรุปจากการศึกษาในระยะเวลาที่ 1 แล้วนำเสนอต่อชุมชน เพื่อสะท้อนภาพองค์ความรู้และภูมิปัญญา ประเพณี การดำเนินชีวิต กิจกรรมและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชุมชน ตามกรอบของวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ นอกจากนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพปัจจุบันของการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กที่พบในชุมชน

กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน ผู้วิจัยจัดกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยการนำเสนอของคความรู้ / ภูมิปัญญาของชุมชนที่พบในการถ่ายทอด วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย การจัดนิทรรศการ เพื่อให้ชุมชนได้ศึกษา ภาพถ่าย ชมวีดิทัศน์ร่วมกัน และการดำเนินกิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ ผู้เข้าร่วมวิจัยระบุความต้องการของตน เป็นการคัดเลือกวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทยที่ชุมชนต้องการให้มีการสืบทอดต่อ และนำมาเป็นเนื้อหาวัฒนธรรมที่จะพัฒนา องค์ประกอบต่าง ๆ ของกระบวนการถ่ายทอดต่อไป

ผลที่ได้จากการระบุความต้องการ ชาวบ้านมีความต้องการให้เด็กเรียนรู้ วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทั้งด้านจิตใจ คือ การเชื่อในคำสอนของผู้ใหญ่ ด้านสังคม คือ ภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรหมุนเวียนในชุมชนเพื่อการดำรงชีวิต และด้านวัตถุ คือ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ของเล่นพื้นบ้าน

นางสังัด: อยากให้เด็กรู้บุญคุณของพ่อแม่ .... เชื่อที่ผู้ใหญ่สั่งสอน

นางสำเนียง: .... อยากให้เด็กสมัยนี้มีมารยาท รู้จักการไหว้
...เดี๋ยวนี้ เดินผ่านผู้ใหญ่ จะเหยียบหัวผู้ใหญ่แล้ว...ไปวัดก็ใส่กางเกงยีน

นายประดับ: ... รู้จักการดูแลรักษาต้นไม้ รู้ว่าต้นไม้มีประโยชน์มาก
...ต้นไม้ให้ชีวิตแก่เรา และดูแลเรา....

นางสังัด: อยากให้ลูกหลานทอผ้าได้ ย้อมผ้าได้

นายแดง: อยากให้รื้อฟื้นการเล่นเก๋าๆ เดี่ยวนี้การเล่นสมัยโบราณ เด็กไม่เล่นกันแล้ว

นางสำเนียง: อยากให้รื้อฟื้นพวกอุปกรณ์หาลา ....

นางคำยี่ง: อยากให้เด็กเรียนทำขนมพื้นบ้าน เพราะสะอาดถูกสุขอนามัย ไม่มีสารพิษ

นางสังเวียน: อยากให้มีครูในหมู่บ้านมาสอนเด็ก อยากให้ที่นี้รับเด็กก่อนเข้าอนุบาล

(กิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยน)

ภาพที่ 6.2 การจัดเวทีคืนข้อมูล ระบุความต้องการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน

ขั้นตอนนี้ เป็นการจัดให้มี พื้นที่ และ สร้างโอกาสให้ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้าน เข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนกัน จัดให้มีกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า และคุณประโยชน์ของวัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการ ของชุมชน ในการประชาสัมพันธ์ ขยายเครือข่ายกลุ่มการเรียนรู้ ฯลฯ

กิจกรรมขั้นตอนนี้ มีลักษณะที่หลากหลาย และเป็นไปตามความต้องการของ ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านที่วางแผนร่วมกับผู้วิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา ความสามารถของครูทั้งสองกลุ่มในการถ่ายทอดวัฒนธรรม การทบทวนองค์ความรู้ของชุมชน ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือการให้การศึกษาในครอบครัวและชุมชน การเพิ่มความรู้เกี่ยวกับการดูแลและการพัฒนาเด็ก การจัดค่ายเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม ผ่านกิจกรรมการสาธิต การสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงาน และ เป็นกระบวนกร ผู้อำนวยการความสะดวกให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้น ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่

1) กิจกรรมการสาธิตและฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้านและของเล่นจากวัสดุ ธรรมชาติ มีลักษณะเป็นการสาธิตขั้นต้นในการทำกิจกรรม ทบทวนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และกิจกรรม การสนทนาแลกเปลี่ยน ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน ร่วมกันกำหนดผู้รับผิดชอบ ในการสาธิตกิจกรรม เป้าหมายในการจัดกิจกรรมทำขนมพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิด ทบทวนขั้นตอนการจัดกิจกรรม คัดเลือกลักษณะกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก

ภาพที่ 6.3 การสาธิตและฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้าน

ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ในการจัดกิจกรรมทำขนมพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิด ทบทวนขั้นตอนการจัดกิจกรรม คัดเลือกกิจกรรมที่มีลำดับความง่าย-ยาก เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก ดังตัวอย่างบทสนทนา ต่อไปนี้

ผู้วิจัย: ยังหาครุมาสาธิตขนมกันเดี๋ยวมไม่ได้เลย ยายเป็ลก็ไปขายของที่ตลาด
 สังเวียน: ...ทำขนมตะเลี้ยะตักก่อน...ขนมจมน้ำ ใช้แป้งข้าวเจ้าเหมือนกัน ...ทำได้เลย
 เด็กๆ ก็ช่วยทำได้ ...ง่าย ...พอน้ำเดือดก็ปั้นแป้ง โยนเลย เด็กๆ ชอบ
 ระเบียบ: เทอเดวี บานแต่จเดวี (สาธิตให้ดู สักนิดหน่อยก่อน)
 สังเวียน: ขนมลวดอีก...ไม่ยากเลย เด็กๆ ก็ทำได้ ...ใช้หม้อใหญ่ๆ จะได้ไม่หก ...
 ...กวนแป้งให้มันพอดี แล้วใส่ลงไป ...หยุด เหมือนหยุดขนมจีน

(สนทนาแลกเปลี่ยนกลุ่มขนมพื้นบ้าน : 23 ส.ค. 2548)

กิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ครูภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปองค์ความรู้ ที่ได้รับจากประสบการณ์ว่า การถ่ายทอดให้แก่เด็กควรเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ ให้เด็กได้สัมผัส ทดลองด้วยตนเองให้มากที่สุด ในขั้นตอนที่เขาสามารถทำได้ เช่น การตำแป้งจากข้าว การนวด การฝึกใช้วัสดุต่างๆ เช่น ไม้และสีจากธรรมชาติ ซึ่งหาได้ในชุมชน ดังตัวอย่างบทสนทนา ต่อไปนี้

ย่น: ...เขาห่อกันอย่างนี้ มีหลายแบบ (สาธิตวิธีห่อขนม) ...ใช้ใบไม้ห่อได้หลายชนิด
 ...ใบกล้วย ...ทางมะพร้าว...ใช้ใบต้นจวนก็หอมอร่อย
 ราตรี: พ่อแม่เมื่อก่อนก็ห่อแบบนี้แหละ
 ครูน้อย: ใบไม้แต่ละชนิด มันมีเส้นหั้นะ ห่อแล้วสวยไม่เหมือนกัน ...ผงกรอบที่ใส่ขนม
 อันซอมกะบือ่ง (ใส่ให้ขนมเหนียว เกาะกัน) ...ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นผงกรอบได้ไหม
 ราตรี: ยิ่งดีเลยคะ ใส่แล้วหอมมาก....เราตากไม้ให้แห้ง ใช้กิ่งขี้เหล็กหรือเปลือกนุ่นก็ได้
 ...เอาไปเผา จะได้ผงไม้ที่เป็นต่าง
 ครูน้อย: เวลาสอนเด็ก...เราไม่ได้สอนให้ทำขนมเพื่อกินให้อิ่มอย่างเดียว แต่เราสอนให้เขา
 ที่มาที่ไป มันมีความหมาย...
 ราตรี: เหมือนกับย้อมผ้าเนาะ เด็กเขาไม่รู้ว่าใช้อะไรมาเป็นสีย้อมผ้าได้บ้าง
 ผู้วิจัย: ครูต้องพาเด็กทำ อย่างเมื่อก่อนเขาได้ย้อมผ้า เขาก็ได้รู้จักประโยชน์ของต้นไม้
 ว่าทำอะไรได้บ้าง มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง ครูก็ต้องอธิบาย สาธิต ให้เขาทำ
 แล้วก็มาทบทวนว่าทำอะไรไปบ้าง

(สนทนาแลกเปลี่ยนกลุ่มขนมพื้นบ้าน : 24 ส.ค. 2548)

ภาพที่ 6.4 การสนทนาแลกเปลี่ยนหลังการฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้าน

2) การจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นเวลา 3 วัน โดยให้เด็กมาเข้าค่าย ซึ่งได้รับทุนดำเนินการจากผู้บริจาคทำบุญวันเกิดให้ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า ทำให้ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านได้นำทบทวน วัสดุอุปกรณ์ วิธีการและขั้นตอนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดู ดังตัวอย่างคำพูด

ราตรี: ...ขนมอันหอมกะบ็องนี่ ...ถ้ามัวให้เด็กทำ ก็ไม่เสร็จ แล้วเด็กก็ยังทำไม่เป็นด้วย...
...ข้าวสองกิโล แบ่งทำให้เสร็จเป็นพวงเอาไว้สัก 1 กิโล...แล้วสอนให้เด็กเขาทำ
...ถ้าเขาทำไม่ได้จริงๆ เราก็จะมัดเอง แต่เด็กทุกคนได้กินขนม

ผู้วิจัย: ดีค่ะ ครูคิดได้ เพราะเคยสอนมาแล้วเนาะ

ราตรี: ...หนูก็คิดอยู่...ถ้าให้หนูไปสอนว่า เออ ลูก มันต้องมีส่วนผสมอย่างนี้ๆ นะ
ไปทำทุกขั้นตอน มันจะไม่เสร็จ จะช้า เพราะฉะนั้น เราเตรียมไว้บ้างก็ดี...

(สนทนาแลกเปลี่ยนหลังสอน: 24 ส.ค. 2548)

3) การสนทนากลุ่มร่วมกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านกลุ่ม ภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าและครูชาวบ้าน ร่วมกันจัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติ โดยวางแผนจัดทำเนื้อหากิจกรรมการศึกษาธรรมชาติในส่วนของเด็กปฐมวัยเพิ่มเติมจากของเดิม ที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ขึ้น

ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้รับ จากประสบการณ์ว่า การจัดกิจกรรมให้เด็กเล็กนั้นต้องระวังเรื่อง อารมณ์ ความรู้สึกรของเด็ก เช่น เด็กแต่ละคนจะกลัวสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ครูจะต้องบอกข้อควรระวังก่อนจะทำกิจกรรม เดินสำรวจป่า เนื่องจากเด็กชอบทดลอง สัมผัสด้วยตนเอง เช่น การ ชิมผลไม้ ให้ระวังมีพิษ ดังนั้น จึงต้องระวัง เด็กยิ่งเล็กมาก จำนวนครูที่ดูแลเด็กจะต้องมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 6.5 การสนทนากลุ่ม จัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติป่าปรีythมสำหรับเด็กปฐมวัย

นอกจากนี้ยังร่วมกันวางแผนดำเนินการสร้างบทเรียนจากป่า ซึ่งเกิดจากความต้องการจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูที่เกิดจากภูมิปัญญาด้านอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนให้แก่เด็กปฐมวัย

ระดับ: ควรสนับสนุนให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับต้นไม้ ยาสมุนไพร ...น่าจะให้รู้บ้าง

ผู้วิจัย: ประเด็นสำคัญของเรา คือ ของเก่าๆ เราก็อยากจะเลือกถ่ายทอดให้เด็กๆ ...ต้องมาช่วยกันนะคะ ดูว่าจะอะไรบ้าง ...เนื้อหาบางอย่าง ยากเกินไปไหม เราก็ต้องปรับให้มันง่ายๆ สำหรับเด็ก เริ่มจากทำให้เขารักก่อน

ระดับ: ...ให้รัก ก็ให้รักต้นไม้ นั่นแหละ ต้นไม้อะไรก็ช่าง ...ให้เขาอธิบายได้ ...

อย่างส่วนมากถ้าเด็กมาจากที่อื่น จากในตัวเมือง เขาก็มาถามเรื่องต้นไม้มีประโยชน์อะไร ต้นนี้เป็นยาหรือเป็นอะไร ผมก็เลยบอกว่า ต้นไม้ทุกต้นมีประโยชน์ทั้งนั้นแหละครับ ...บางต้นเป็นยา บางต้นก็ไม่เป็นอะไรเลย แต่ก็มีประโยชน์ หนึ่งให้ร่มเงา สองก็อาจจะมีใบ มีอะไรตกลงมาก็คือเป็นปุ๋ยอีก หรือเอาไปทำฟืนทำไฟได้ ต้นไม้ส่วนมากเป็นยา....

การถ่ายทอดต้องการสื่อหรืออุปกรณ์ที่กระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจ และเหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก แต่เนื่องจากคณะกรรมการมีภาระงานมาก จึงเสนอให้จัดโครงการผลิตสื่อเพื่อน้อง ซึ่งเป็นการผลิตสื่อสำหรับเด็กเล็ก โดยให้เด็กระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจำนวน 8 คน เขียนภาพ เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตในชุมชน กิจกรรมที่เด็ก ๆ ชอบทำ สิ่งมีชีวิตในป่า เช่น ต้นไม้ เห็ด จัดทำเป็นสมุดภาพ สื่อที่นำมาใช้อธิบายเรื่องราวของป่าปรีythมได้ ดังตัวอย่างคำพูด คือ

“...เราต้องการให้มีการร่วมกันทำงานมากขึ้น ร่วมเรียนรู้กับเด็กมากขึ้น
 อยากให้เด็กของพวกเขาได้ความรู้เหมือนที่เราเรียนมา โดยเราเป็นที่ปรึกษา
 ใช้ประสบการณ์เราถ่ายทอดให้กับเด็ก ให้เด็กเป็นคนสร้างสื่อขึ้นมาเอง
 เราเป็นคนดูแล เป็นคนจัดการ...”

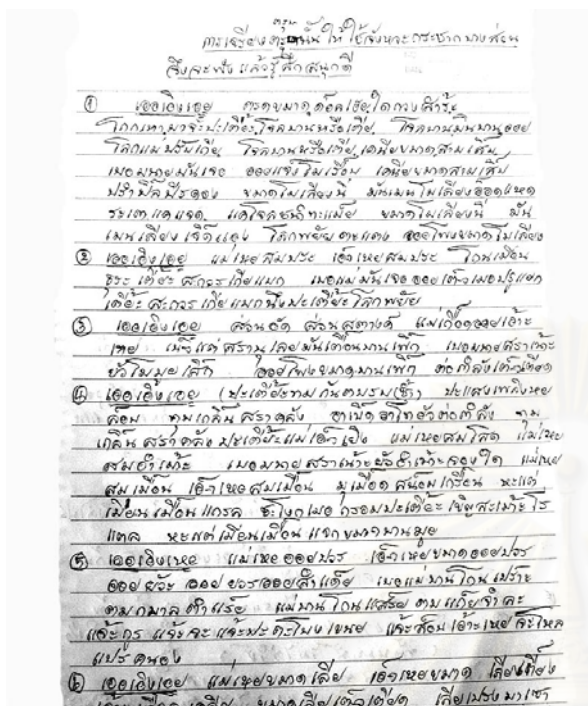
(คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์: กิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยน)

ภาพที่ 6.6 การวางแผนผลิตสื่อเกี่ยวกับป่าปริทัศน์และผลงานที่เด็ก ๆ มีส่วนในการผลิต

4) การรื้อฟื้นกลุ่มศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน เป็นการดำเนินการซึ่งเกิดขึ้นจาก
 ความต้องการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ ดนตรี และการละเล่นพื้นบ้านของครูภูมิปัญญา
 ชาวบ้านและครูชาวบ้านเอง โดยครูเลือกกิจกรรมการละเล่นรำตรุษ (เรือมตรัด) ซึ่งตรัดหรือตรุษนั้น
 เป็นการละเล่นในวันหยุดสงกรานต์ มีลักษณะเป็นการละเล่นเพื่อหารายได้สร้างสิ่งสาธารณประโยชน์
 เช่น สร้างวัด ศาลาการเปรียญ อุโบสถ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นทางศาสนา ชาวบ้านจะใช้เครื่องดนตรี
 กันตรึม และมีพ่อเพลงหัวหน้าตรุษเป็นตัวแทนเดินบอกรบฏ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร
 และจดหมายเหตุ, 2544)

ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับครูชาวบ้าน โดยมีครูระดับ สาคร
 เป็นพ่อเพลงหัวหน้าตรุษและเป็นผู้ดำเนินการติดต่อกลุ่มรำตรัด เตรียมหาเครื่องแต่งกาย และ
 เครื่องดนตรีมาประกอบ ได้แก่ กลอง แคน ซอด้วง ดำเนินการชักซ้อมขั้นตอน ทบทวนขั้นตอน
 และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ประกอบการละเล่น รวมถึงสาก เพื่อใช้ในการรำสาก ครูระดับ
 เขียนบทร้องที่ใช้ประกอบการเจี๊ยงตรุษขึ้นใหม่ การวางแผนงานทั้งหมดนี้ เป็นการเตรียมการ
 จัดสถานการณ์จำลอง ซึ่งผู้วิจัยและครูชาวบ้านวางแผนร่วมกัน เพื่อจัดกระบวนการถ่ายทอด
 วัฒนธรรมด้านสังคมให้แก่เด็กปฐมวัย โครงการที่ 5 คือ หน่วยการเรียนรู้ประเพณีในชุมชน

ภาพที่ 6.7 บทร้องที่แต่งขึ้นประกอบการละเล่นรำตรุษ

โดยนายประดับ สาคร

บทร้องเจี๋ยงตรุษ

“...การเจี๋ยงตรุษนั้นให้ใช้จังหวะ
กระซกบางส่วน จึงจะฟังแล้วรู้สึกสนุกดี”

1 เออเอ็งเอย ตรดขมาดคือลเฮยโดกงสำระ
โกกเหมาจาปะเตี้ยะ โฉลบานหรือเตีย
โฉลบานมินบานออย
โลกแม่ปรับเกีย โฉลบานหรือเตีย
เคเนียขมาดสามเสีบ
เบอมนายมันเจอ ออยแจงโมเรียม
เคเนียขมาดสามเสีบ
คือบปำปี่รดอง ขมาดโมเลียงนี้
มันเมนโมเลียงอ้อดแหด
ระเดาแคแจด แคโฉลชนำทะเมีย
ขมาดโมเลียงนี้
มันเมียนเลียงเจ็ดแอง โฉลพะแยยตะแตง
ออยโพงขมาดโมเลียง

2 เออเอ็งเอย	แม่เหยสมประ	เอวีเหยสมประ
โกนเมียนรฐะ	เตี้ยะสะกวงเกียแบก	เบอแม่มันเจอ
ออยเต้วเมอปรุแยก	เตี้ยะสะกวงเกียแบก	นึ่งปะเตี้ยะโลกพยัย
3 เออเอ็งเอย	ส่วนอัดส่วนสต่างค์	แม่เกี้อดออยเอ้าะเหย
เนวีแต่สวานุ	เลยมันเตี้อันบานเพ็กี	เบอมนายสราเน้าะ
ยัวโมมุยเล็กี	ออยโพงขมาดบานเพ็กี	ต่อกำลังเต้วเตียด
4 เออเอ็งเอย	ปะเตี้ยะกันตบรบ (ซ้า)	ปะแสงเพลิงหยลือบ
ทูปเกลินี่สราคั่ง	อาเบ็ดอาโทยัวต่อกำลัง	ทุมเกลินี่สราคั่ง
ปะเตี้ยะแม่เอ้วเอียง	แม่เหยสมสไต	แม่เหยสมอ้าะเม้าะ
เบอมนายสราเน้าะ	ยัวอ้าะเน้าะจงได	แม่เหยสมเมี้อัน
เอวีเหยสมเมี้อัน	มุกเมี้อัดสน้อมเกรี้อัน	หะแต่เมียนเมี้อันแกรล
ชะงอกเมอกรอมปะเตี้ยะ	เทียสละเม้าะไรแตล	หะแต่เมียนเมี้อันแกรล แจกขมาดบานมุย
5 เออเอ็งเอย	แม่เหยออยปวร	เอวีเหยขมาดออยปวร
ออยยัวะออยยวร	ออยสำเดี้ย	เบอแม่บานโกนเปี๊ยะ
ตมกบาลตำแร็ย	แม่บานโกนแสร์ย	ตมแก็ยจ่าละ
แจ้ะกูร แจ้ะจะ แจ้ะปะระ	ตะโปงเขนย	แจ้ะสือบเอ้าะเหย จะโฮลแปรคนอง

6 เออเอ็งเออย	แมเหยขมาดเลีย	เอวีเหยขมาดเลียเตี้ยง
เอวีเหยเคลีย	ขมาดเลียเอวีเตียด	เลียเปรงมาซา
เลียเตี้ยงโรเมียส	ขมาดเลียเอวีเตียด	ปะเตี้ยะเกียเอวีเจริญ
ตั้งเคาซัป	อัยยะตั้งเคาซัปเลิง	สราม้อส คำเจิงอั้ง
เกลียมต้อลจะเอ็ง	ทะเม็งเวียบั้นแดก	เพนกวเวียบั้นเด็ง
อั้งเกลียมต้อลจะเอ็ง	ดัจคย้อลโกนเหย	

(เลียเหย เลียเตียด เลียเหย เลียเตียด เลียเปรงโรเมียส ขมาดเลีย เจริญดอง
 ซลาดแม่ เอวีส้อบ เลิกมะเรียมไดต้อบ ขมาดสมซบปันแนะแอง (สัวส์ดีศรีบ)
 (นายประดับ สาคร)

การถอดความบทร้องประกอบการเจริญตฺรุษซึ่งนายประดับ สาคร แต่งขึ้น
 ด้วยภาษาเขมรถิ่นไทย เป็นการให้ความหมายเทียบเคียงจากภาษาเดิมมาเป็นภาษาไทยกลาง
 โดยอาจารย์ธนากร สุภิมาธ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาเขมรถิ่นไทย

คำแปลบทเจริญตฺรุษ (ให้ความหมายจากภาษาเดิม)

1 เออเอ็งเออย คณะร่ำตฺรุษมาถึงแล้ว มาถึงริมรั้วบ้าน
 กูตะโกนร้องเรียกขาน ว่าเข้าไปได้หรือไม่
 เข้าได้หรือไม่ได้ ขอให้รีบออกไป เข้าไปได้หรือไม่
 คณะร่ำตฺรุษสามสิบคน ที่มาร่ำตฺรุษนี้
 ไม่ใช่ความซุกซน แต่ด้วยเหตุผลเป็นเหตุสงกรานต์
 เนื่องด้วยวันเดือนเดือนสุปีใหม่ ทางท่านผู้ใหญ่ให้คณะผมมากราบกราน
 2 เออเอ็งเออย คุณแม่ครับขอทรัพย์ คุณพ่อครับขอเงินด้วย
 หรือแม่จะช่วย ก็ขอข้าวซั๊กทะน่าน
 เนื่องจากลูกบกพร่อง ไปตีกลองเขาแตก
 จึงมีภาระต้องแบก ซดใช้เขาไปอีกนาน
 3 เออเอ็งเออย ทั้งเงินทั้งทรัพย์ เราได้รับกันหมดแล้ว
 ก่อนจะขอลาแจว คุณพ่อคุณแม่ไปนั้น
 ขอคุณแม่โปรดหยิบ สีสับซั๊กขวด
 ไว้พวกเราได้อวด ให้คล่องคอขึ้นบาน

4 เอ๋อเอ็งเอย (ศาลาโรงเล้า)

มองเห็นกลุ่มควั่นโขมง พลันนึกโยงถึงโรงเล้า
 เคยได้เริ่มค้าเช้า กลิ่นกรุ่นไปยังอุ้งนุ่น
 ขอแม่ได้โปรดเมตตา ยื่นให้มาชักจอก
 พร้อมด้วยยันต์กันผีหลอก ผูกข้อมือให้อุ่น
 อีกทั้งเนื้อไก่ได้ถนุบ้าน ซึ่งมีอยู่บานเบอะ
 ลูกจะไม่เลอะเทอะ ขอแม่ได้โปรดการุณ

ภาพที่ 6.8 รื้อฟื้นคณะรำตึก

5 เอ๋อเอ็งเอย คุณแม่ขอรับ คุณพ่อครับโปรดรับพร

คณะของผมขอลาจร จะกล่าวสุนทรภ่ก่อนจากไป
 ขอลูกชายสุดสวาท อย่าได้ขาดยศศักดิ์
 ไปไหนไหนใครก็รัก นั่งสูงศักดิ์บนหลังช้างใหญ่
 ขอให้ลูกสาวคนดี สวยใสมีดังพญาหงส์
 ขอให้แม่นิมมอนด์ เรียนรู้กิจการงานทั้งหลาย
 ทั้งเย็บปักถักร้อย ของอิมอร้อยในครัว
 ขอให้แม่เก่งไปทั่ว จะได้เลี้ยงลือระบือไกล

6 เอ๋อเอ็งเอย คุณแม่ขอรับ คุณพ่อครับขอลาก่อน

คณะตรุษขอลาจร ด้วยอาวรณ์และอาลัย
 ต้องลาก่อนน้องพี่ ขอลาที่ทั้งน้ำหอมน้ำอบ
 ที่ส่งกลิ่นตรลบ อบอวลในหัวใจ
 ขอลาก่อนขมิ้นชัน อย่าให้ความฝันพี่กระเจิง
 ต้องหนีเตลิดเปิดเปิง อย่างคนที่ไร้ความหมาย
 ขอพ่อแม่ได้อยู่สุข ครอบครัวยั่งยืนสบาย
 คณะตรุษทั้งหลาย ขอกราบลา สวัสดิ์ครับ (ธนากร สุภิมาธ)

ภาพที่ 6.9 คณะรำตึกวันออกแสดงเพื่อถ่ายทอดให้แก่เด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 4 การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย
 ขั้นตอนนี้ เป็นการสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรม
 เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เป็นการดำเนินงานร่วมกันของผู้วิจัยและครูทั้ง 2 กลุ่ม
 กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดโครงสร้างเนื้อหาวัฒนธรรม
 การวางแผนจัดเตรียมครูผู้สอน สื่อ และอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม การกำหนดฐานกิจกรรมการ
 เรียนรู้ และผู้รับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ จากนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 ปฐมวัยและจัดทำหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย (ฉบับร่าง) นำไปปรึกษา
 ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัยและด้านการจัดการศึกษา เพื่อรับข้อเสนอแนะมาจัดทำหน่วยการ
 เรียนรู้ (ฉบับปรับปรุง)

ขั้นที่ 5 ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้
 ขั้นตอนนี้ ดำเนินการโดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก
 ผู้ประสานงาน ผู้จัดการเรียนรู้ และเป็นครูร่วมสอน โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ของครูทั้ง 2 กลุ่ม
 และบทบาทของผู้วิจัยตามเนื้อหาของวัฒนธรรมและกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
 การจัดการกระบวนการเรียนรู้มีลักษณะเป็นฐานกิจกรรมที่กำหนดโครงสร้างของเนื้อหา กิจกรรม
 และผู้รับผิดชอบ ซึ่งมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของช่วงเวลา
 และจังหวะชีวิตในชุมชน
 กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การเตรียมงานและวางแผนทำงานร่วมกันกับครู
 เป็นรายบุคคลที่บ้าน การปฏิบัติตามแผนงานในการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ให้แก่เด็กปฐมวัย
 และการสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนก่อนและหลังการปฏิบัติ เพื่อประเมินผล
 การนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

ภาพที่ 6.10 การเตรียมงานกับครูในโรงเรียนและวางแผนทำงานร่วมกันกับครูเป็นรายบุคคลที่บ้าน

ขั้นที่ 6 การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้

ขั้นตอนนี้ ดำเนินการโดยผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นขั้นตอนการสร้างพลังที่เกิดขึ้นหลังจากครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านได้ผ่านการฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้ทั้ง 5 หน่วยแล้ว เพื่อสะท้อนความคิด และสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การใช้ภาพสื่อความหมาย การใช้สื่อพื้นบ้าน ประกอบการสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ การใช้ทักษะในการตั้งคำถามแบบปลายเปิด และคำถามเพื่อสะท้อนความรู้สึกและความคิด ทักษะในการฟัง การสังเกต การทบทวนหรือสะท้อนผลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ด้วยท่าทีที่นุ่มนวล และให้ความนับถือความคิดของทุกคนในวงสนทนา

ขั้นที่ 7 การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ การประเมินกระบวนการ

ขั้นตอนนี้ ดำเนินการโดยผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นการถอดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทย

กิจกรรมขั้นตอนนี้ คือ การจัดเวทีคืนข้อมูล เพื่อถอดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อตรวจสอบ ยืนยันข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้อง และสรุปข้อมูลจากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ โดยคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล ความโปร่งใส และได้รับการยอมรับจากเสียงส่วนใหญ่

ภาพที่ 6.11 การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

การประเมินกระบวนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การประเมินผลการสร้างพลังระหว่างผู้วิจัย คุรุภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน โดยประเมินจาก 3 มิติ คือ 1) กระบวนการสร้างพลัง 2) ผลลัพธ์ของการสร้างพลัง และ 3) ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างพลัง มีผลดังนี้

การส่งเสริมให้ครูชาวบ้านมีความสามารถในการปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมายของชุมชน โดยให้การสนับสนุนครูชาวบ้านได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เปิดโอกาสให้ครูชาวบ้านพัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน ให้ครูชาวบ้านมีส่วนร่วมตัดสินใจวางแผนการดำเนินงานของชุมชน สร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับครูชาวบ้าน ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม และสร้างภาวะความเป็นผู้นำให้กับครูชาวบ้าน ส่งผลให้ครูชาวบ้านมีความพึงพอใจในงาน รู้สึกผูกพันต่อความเป็นครูชาวบ้าน ความเป็นอิสระ ได้รับการยอมรับในสถานภาพของครูชาวบ้าน รวมถึงทำให้ครูชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และรู้สึกว่าตนมีคุณค่าต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้ครูมีความตั้งใจ มุ่งมั่น และร่วมมือกันปฏิบัติงานเต็มศักยภาพเพื่อความสำเร็จของชุมชน

กระบวนการสร้างพลังที่พบ คือ

1. การให้การสนับสนุน การจัดระบบต่างๆ ที่เอื้อต่อการให้ครูชาวบ้านสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่ โดยให้ความช่วยเหลือ รวมถึงให้ข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

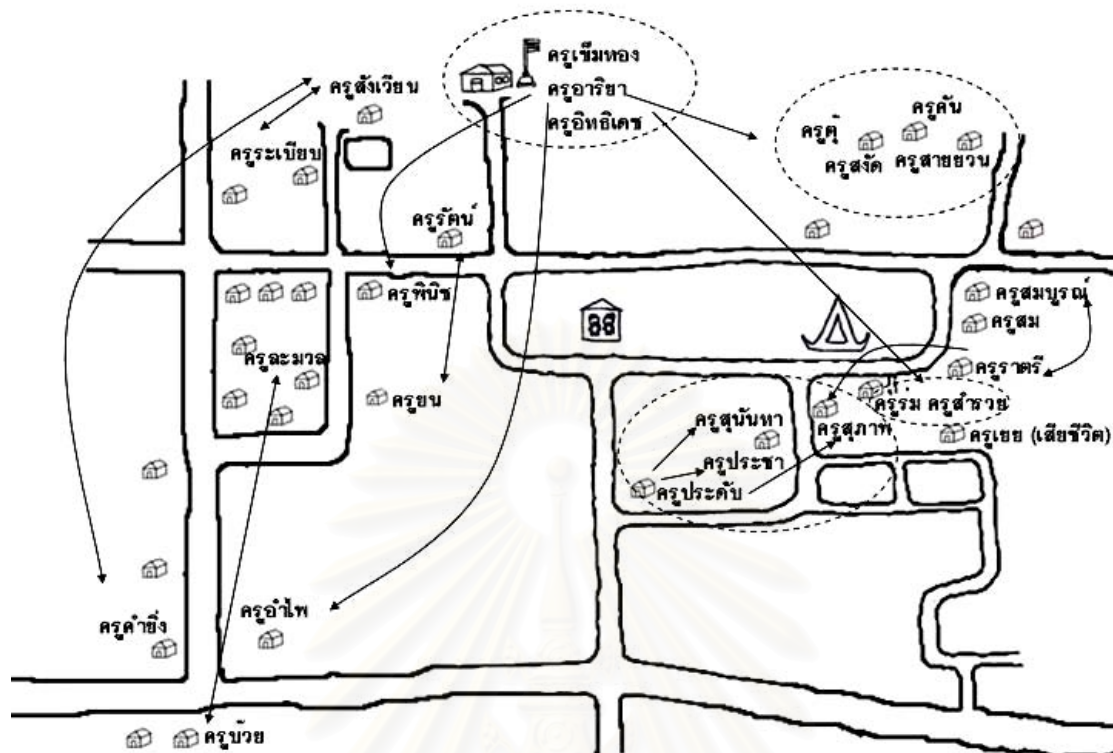
3. การให้โอกาส และการส่งเสริมให้ครูชาวบ้านพัฒนาความสามารถของตน การเพิ่มพูนความสามารถและทักษะ ความชำนาญ การให้คำยกย่องชมเชยและการยอมรับในความสามารถ

4. การให้ครูชาวบ้านมีส่วนร่วมตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย และวางแผนการปฏิบัติงานของชุมชน การจัดกิจกรรมหรือโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ และร่วมวางแผนเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานด้านการเรียนรู้ในชุมชน

5. การสร้างภาวะผู้นำ การส่งเสริมให้คุรุภูมิปัญญาชาวบ้านละครูชาวบ้านเป็นผู้นำในการดำเนินงาน และช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานเพื่อความสำเร็จของงาน เป็นการส่งเสริมให้ครูชาวบ้านพัฒนาความสามารถ กระตุ้นให้ครูชาวบ้านมีเจตคติที่ดีในการทำงาน วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ

6. การสร้างกลุ่มงาน การส่งเสริมให้มีการจัดระบบการทำงานเป็นกลุ่มหรือเครือข่ายระหว่างครูชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ครูชาวบ้านพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามบทบาทหน้าที่ และร่วมกันแสวงหาวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของงาน โดยกลุ่มที่เกิดขึ้นมีลักษณะของความสัมพันธ์แบบเครือข่ายตรง ได้แก่ ครอบครัวยุติพันธุ์ ตลอดจนเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน

ภาพที่ 6.12 แสดงการเกิดกลุ่มเครือข่ายครูชาวบ้านชุมชนปรีดิ์ทม

7. การสร้างแรงจูงใจ การส่งเสริม กระตุ้น ผลักดันให้ครูชาวบ้านมีความขยันมุ่งมั่นในการทำงาน และแสดงความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งจะทำให้ครูชาวบ้านทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสุขกับงาน ส่งผลให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายของชุมชน

ผลลัพธ์ของการสร้างพลัง ที่พบ คือ

1. ความพึงพอใจ ความรู้สึกประสบความสำเร็จในการทำงาน ความรู้สึกยินดีของครูชาวบ้านที่มีต่องานที่ปฏิบัติ รวมถึงการแสดงถึงความรับผิดชอบในงานที่ทำ
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกของครูชาวบ้านที่มีต่อตนเอง ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย มีความเป็นตัวของตัวเอง การลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจไม่ลังเล ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้เป็นอย่างดี การรับรู้ว่าคุณเองมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความรู้สึกมีคุณค่าในตน ทศนคติของครูชาวบ้านที่มีต่อตนเองในด้านบวกซึ่งเกิดจากการประเมินตนเองว่าตนเองมีความสำคัญ สามารถทำงานให้ประสบผลสำเร็จ พึงพอใจในตนเอง มีความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในตนเอง ยอมรับนับถือตนเอง และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างพลังที่พบ คือ

การเปลี่ยนแปลงและที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เห็นได้ชัดทางกายภาพ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากทัศนคติที่มีต่อตนเองของครูชาวบ้าน

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชน เกิดจากการจัดเวทีคืนข้อมูล การถอดประสบการณ์ร่วมกันเป็นการเรียนรู้ภายในชุมชนและขยายสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนมีความมั่นใจและตระหนักในภูมิปัญญาของตน ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การจัดการศึกษาในวิถีชีวิตของชุมชน โดยคำนึงถึงการใช้ฐานความรู้จาก คน ความรู้ และ ทรัพยากร ชุมชนปริยัทมและศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่าจึงเสนอของบประมาณเพื่อทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปริยัทม โดยสมาชิกในชุมชนได้บริจาคที่ดินจำนวน 3 ไร่ เป็นที่ดินมุมโค้งถนนซึ่งอยู่ติดกับป่าปริยัทม ห่างจากที่ตั้งศาลายาประมาณ 100 เมตร

ภาพที่ 6.13 แสดงที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปริยัทม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากทัศนคติที่มีต่อตนเองของคุณ เป็นการแสดงถึงความรู้สึก
ภาคภูมิใจ ความรู้สึกปีติยินดี เชื่อมมั่นในตนเองและเห็นคุณค่าในตนเอง ดังคำพูดว่า

“เด็ก ๆ ได้เรียนรู้จากคนแก่ ...หมู่บ้านอื่น เขาไม่มีอย่างนี้หรือครับ ...” (นายประดับ สาคร)

“...ครู (ในระบบโรงเรียน) เขาบอกให้สิ่ง (ลูกสาว) มาถามว่า แม่ซึ่งทำอะไรได้บ้าง
ช่วยไปสอนเด็กที่โรงเรียนหน่อย...” (นางราตรี กองน้ำ)

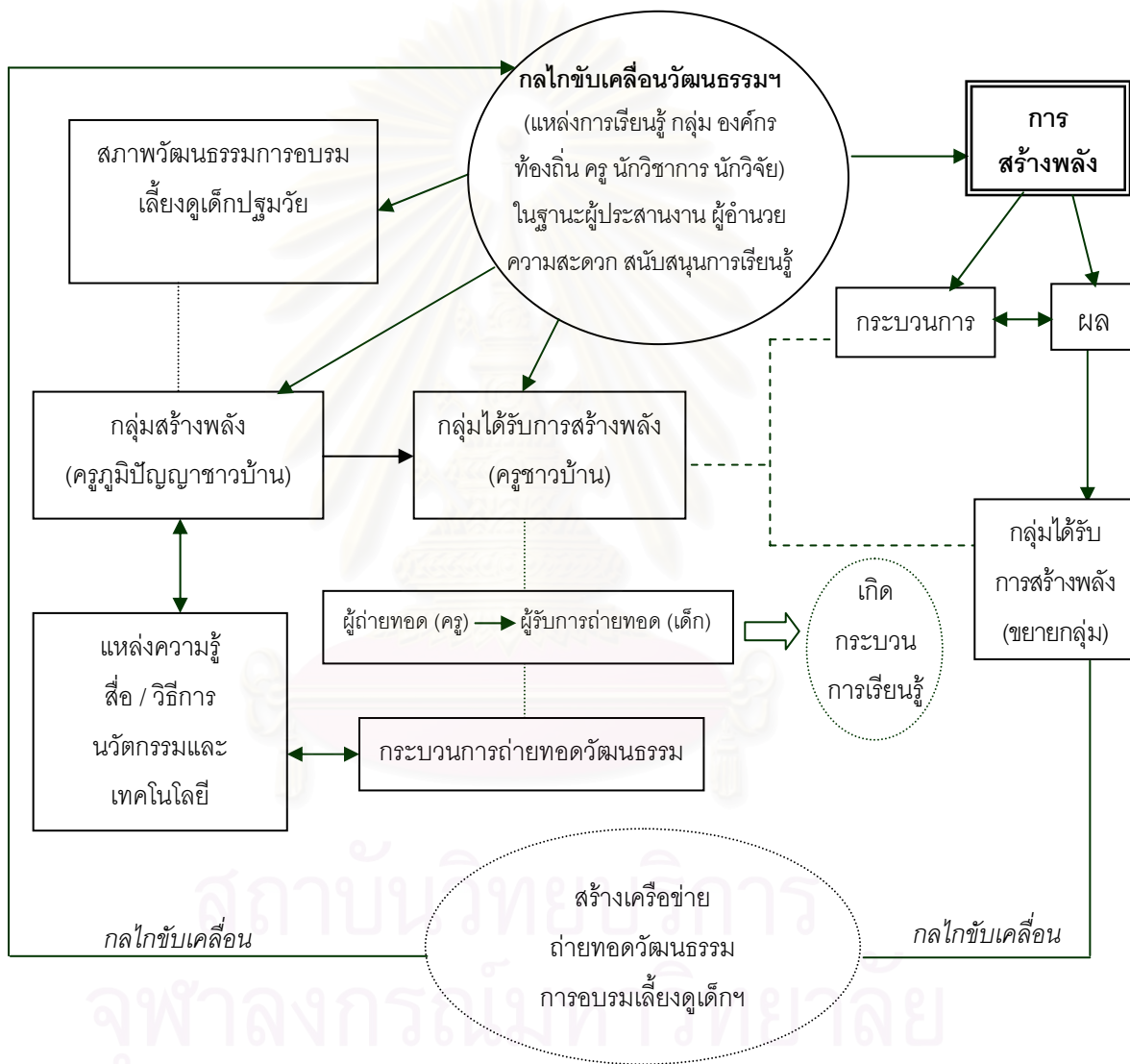
ในระยะที่ 1 ของงานวิจัย พบว่ามีครูภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างครุฑราตรี กองน้ำ พยายาม
สร้างกลุ่มแม่บ้านจำนวน 4-5 คน ซึ่งมีอายุประมาณ 30 – 40 ปี ใช้พื้นที่และวัสดุอุปกรณ์ของศูนย์ฯ
เด็กรักป่า เรียนรู้วิธีการทำขนมต่างๆ เช่น ขนมเค้ก ขนมโดนัท และขนมครองแครง โดยเชิญครู
จากโรงเรียนมาสอน เพื่อจำหน่ายตามโรงเรียนและในชุมชน แต่กลุ่มประสบปัญหาขาดทุนสำรอง
ตลอดจนสูตรขนมที่ยังไม่ลงตัว ความไม่แม่นยำในขั้นตอนและวิธีการ

ขณะดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 มีกลุ่มทำขนมพื้นบ้านกลุ่มเล็กๆ เกิดขึ้นในลักษณะ
ของการสร้างกลุ่มตามธรรมชาติจากความสนิทสนมกันเป็นทุนเดิม สามารถจำแนกได้ตาม
ลักษณะที่ตั้งของบ้านเรือน คือ กลุ่มคุ้มบ้านข้างล่าง ซึ่งมีความสามารถในการทำขนมโชค ขนม
ผักบัว ขนมข้าวต้มมัดใบมะพร้าว ข้าวเม่า กลุ่มคุ้มบ้านแสงจันทร์ มีความสามารถในการทำขนม
ตักน้ำ ขนมเทียน ขนมลอดช่อง กลุ่มคุ้มบ้านปายาว มีความสามารถในการทำขนมเนยล ส่วนกลุ่ม
คุ้มบ้านถนน มีความสามารถในการทำขนมเนยงัด ขนมต้มต่างและขนมกันเดี้อิม

การเปลี่ยนแปลงที่สังเกตเห็นได้ชัดทางกายภาพ คือ การเกิดกลุ่มทำขนมพื้นบ้าน
ที่มีครูหลายช่วงวัยตั้งแต่ผู้สูงอายุ วัยกลางคนและวัยหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้านสูงอายุได้เข้ามา
มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำขนมพื้นบ้าน เมื่องานวิจัย
สิ้นสุดลงกลุ่มขนมพื้นบ้านยังคงดำเนินกิจกรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง กลไกสำคัญ คือ ศูนย์ฯ เด็กรักป่า
ที่มองเห็นคุณค่าของการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้าน จึงนำการทำขนมพื้นบ้านมาเป็น
กิจกรรมหลักของการจัดค่ายและกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้กลุ่มทำขนมพื้นบ้านยังคงเกาะกลุ่มกัน
อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ ครูในระบบโรงเรียนก็มองเห็นว่าครูทั้ง 2 กลุ่มนั้นมีความสามารถ
ครูในระบบโรงเรียนได้มาขอรับถ่ายทอดความรู้ เชิญครูเข้าไปสอนในโรงเรียน และจัดทำโครงการ
ซึ่งเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมากขึ้น

บทบาทของผู้วิจัยและบทบาทของผู้เข้าร่วมวิจัย

การทำงานของผู้วิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ร่วมกับชุมชน ซึ่งได้แก่ ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูชาวบ้านในชุมชน ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติ เด็กรักป่า ซึ่งมีสถานภาพอื่นๆ ในการเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม และกลุ่มแม่บ้านปรีythม เสนอแผนภูมิการทำงานที่แสดงถึงบทบาทของผู้วิจัย ดังแผนภูมิที่ 6.2

แผนภูมิที่ 6.2 บทบาทของผู้วิจัยและองค์กรต่างๆ ในการเป็นกลไกขับเคลื่อนวัฒนธรรมฯ

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างพลัง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนปริยัทม มีดังนี้

ตารางที่ 6.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ปัจจัยสนับสนุนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน	ปัจจัยอุปสรรคในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน
<p>ปัจจัยภายในชุมชน</p> <p>1. มีครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้</p>	<p>ปัจจัยภายในชุมชน</p> <p>1. การหมดไปของครูภูมิปัญญารุ่นปัจจุบัน และไม่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อสืบสานองค์ความรู้ชุมชน</p>
<p>2. การมีหรือการสร้างกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม โดยการเปิดเวทีจัดหาพื้นที่ และเริ่มต้นด้วยการรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีชีวิต และจัดให้มีการทบทวน นำภูมิปัญญากลับมาใช้ สร้างความตระหนัก ทำให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญา</p>	<p>2. กลไกที่ขัดขวางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม</p>
<p>3. สภาพทางกายภาพของชุมชนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างพลัง ได้แก่ การมีพื้นที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน พื้นที่ดังกล่าว คือ ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า</p>	<p>3. สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งมีรายได้น้อย ส่งผลให้เยาวชน จนถึงผู้ใหญ่ที่สามารถรับจ้างได้ ต้องเดินทางไกลเข้าสู่ตลาดแรงงานอุตสาหกรรม</p>
<p>ปัจจัยภายนอกชุมชน</p> <p>4. การสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา ตลอดจนสถาบันทางสังคมและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ครูในระบบโรงเรียน พ่อแม่ ตลอดจนผู้ดูแลเด็ก ที่เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน เป็นการขยายกลุ่มของผู้รับการถ่ายทอดไปสู่ ครูในระบบ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งตัวผู้ถ่ายทอด คือ ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความพร้อมที่จะถ่ายทอด แต่เด็กและครูต้องมีความพร้อมที่จะรับ</p>	<p>ปัจจัยภายนอกชุมชน</p> <p>4. การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาจากสถาบันต่างๆ การไม่เห็นความสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงการขยายกลุ่มของผู้รับการถ่ายทอดไปสู่ครูในระบบ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งไม่มีความพร้อมที่จะการถ่ายทอด</p>
<p>5. นักวิชาการในท้องถิ่นที่มีกระบวนการที่ถูกต้องในการพัฒนาชุมชน โดยการเข้ามาเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนของวัฒนธรรม เป็นผู้บันทึกและรวบรวมองค์ความรู้</p>	<p>6. นักวิชาการภายนอกที่ไม่เข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพัฒนาร่วมกับชุมชน และเข้ามาในชุมชนเพื่อหวังผลประโยชน์ของตนเอง</p>

เมื่อพิจารณาจากบริบทของชุมชนปริยัทมในสภาพปัจจุบันจากที่ศึกษา มีแนวโน้มว่า วัฒนธรรมเริ่มจะเสื่อมสลายและหมดไป ซึ่งหากจะรักษาไว้ ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิด การสร้างพลังเพื่อให้เกิดการสืบทอด สานต่อทางวัฒนธรรม จำแนกเป็น ปัจจัยสนับสนุนจาก ภายในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ดังนี้

ปัจจัยสนับสนุนจากภายในชุมชน คือ

1. การที่ชุมชนยังคงมีครุภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้
  2. การมีหรือการสร้างกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม
  3. สภาวะทางกายภาพของชุมชนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างพลัง
- ส่วนปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกชุมชน คือ
4. การสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ
  5. นักวิชาการในท้องถิ่นที่มีกระบวนการทัศน์ถูกต้องในการพัฒนาชุมชน

ทั้งนี้ นักวิชาการ นักวิจัย ครู และนักพัฒนาจากกลุ่มองค์กรต่างๆ ควรต้องสร้างกลุ่ม ทำงานของตนในลักษณะที่มีความหลากหลาย เพื่อทำความเข้าใจและศึกษาความต้องการของ ชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้สามารถทำงานต่อยอดได้อย่างต่อเนื่องร่วมกับชุมชนซึ่งมีลักษณะ เป็นสหวิทยาการ หากชุมชนมีความต้องการจำเป็นเร่งด่วน นักวิชาการ นักวิจัย ครู และนักพัฒนา จะสามารถให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในระยะเริ่มต้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างพลังฯ มีดังนี้

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคภายในชุมชน คือ

1. การหมดไปของครุภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. กลไกที่ขัดขวางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม
3. สภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชน

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคภายนอกชุมชน คือ

4. การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาจากสถาบันต่างๆ
5. นักวิชาการภายนอกที่ไม่เข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพัฒนาร่วมกับชุมชน

ในขณะที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูล พบว่าชุมชนปริยัทมเกิดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างพลัง ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม การสูญเสียครุภูมิปัญญา คือ นางเยย สกุลทอง ซึ่งส่งผลที่ชัดเจนทำให้ชุมชนขาดผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีผลให้คนในชุมชนเข้าใจถึงสภาวะที่ไม่สามารถขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม จนกระทั่งการเสื่อมสลายหากไม่มีการสืบทอด ดังนั้นเพื่อให้มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม จึงต้อง

พิจารณาปัจจัยสนับสนุนด้านต่าง ๆ ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีบทบาทในการเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนของวัฒนธรรม โดยการเข้าไปสร้างความตระหนักให้ชุมชน จากนั้นจึงทำหน้าที่เป็นผู้บันทึกและรวบรวมองค์ความรู้ เป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวก เพื่อให้การพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยคำนึงถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากการทำงานของผู้วิจัยนั้น จะไม่สามารถก่อให้เกิดพลังในระยะยาวได้เลย หากขาดปัจจัยสนับสนุน

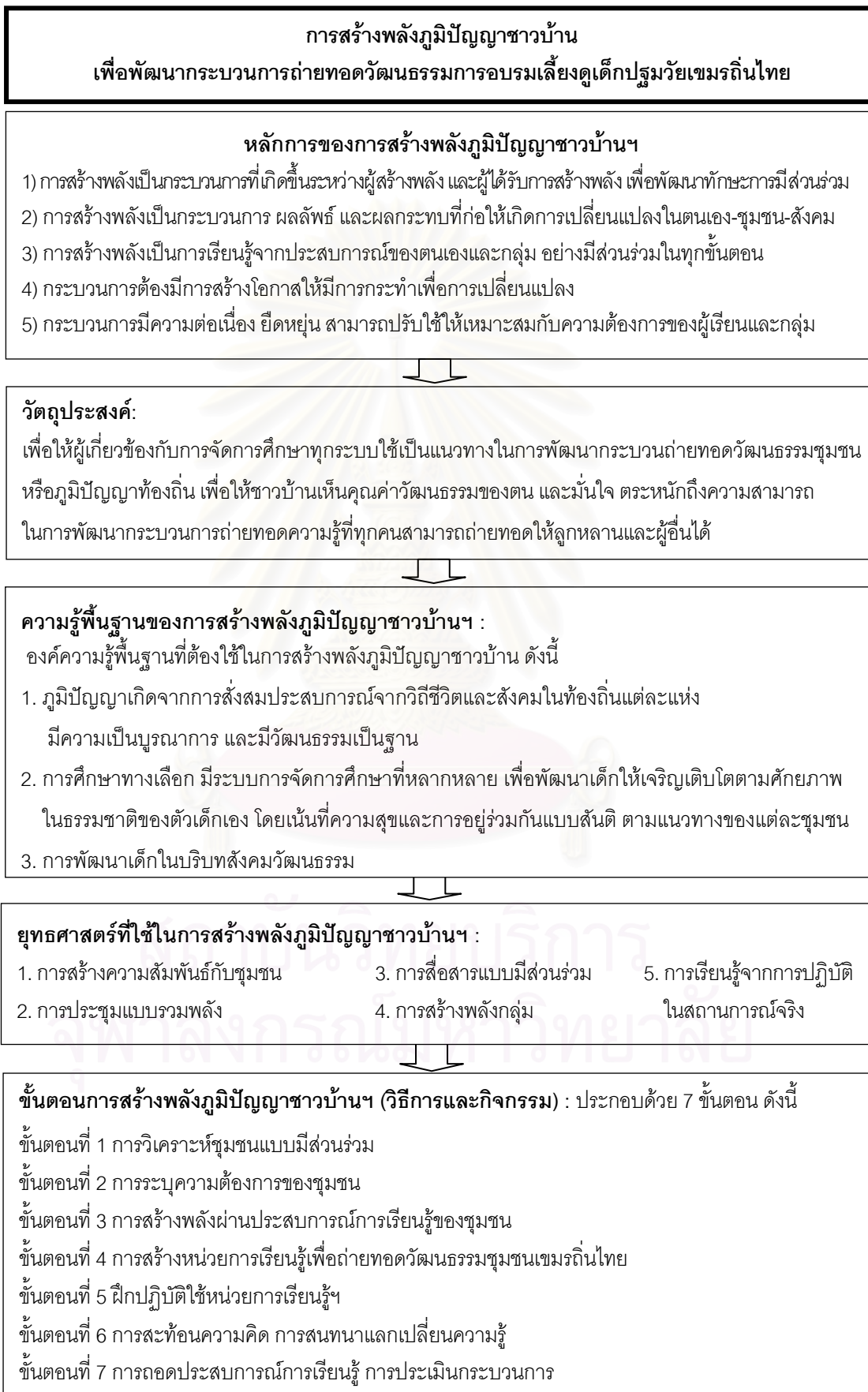
ผู้วิจัยพบว่า การมีปัจจัยสนับสนุนเพียงหนึ่งประการสามารถทำให้เกิดการสร้างพลังขึ้นในชุมชนได้ เช่น บุคคลในชุมชนสามารถสร้างกลุ่มของตนเอง เพื่อให้มีพื้นที่ในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน และจากคนในชุมชน ความรู้ในชุมชนมีลักษณะที่ "...ชาวบ้านรู้คนละนิด คนละหน่อย...แต่ต้องมาทบทวนกัน ช่วยกันนึก ช่วยกันจำ.." ต้องจัดให้มีการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า เป็นแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่มีเป้าหมายในการทำงาน คือ การให้การศึกษแก่เด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไป เรียนรู้ความสัมพันธของตนเองและธรรมชาติ ตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สำหรับชุมชนแห่งนี้ คือ ป่าปรีythม ซึ่งเป็นที่ก่อกำเนิดชีวิตและสรรพสิ่ง แนวคิดของงานวิจัยครั้งนี้เป็นทำงานโดยคำนึงถึงสิ่งที่ชุมชนมีอยู่แล้ว การพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ จึงเป็นการศึกษาสภาพเดิมที่บุคคลในชุมชนยึดถือและปฏิบัติอยู่แล้ว โดยมุ่งเน้นการสร้างความตระหนัก การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและการเห็นคุณค่าในตนเอง นับเป็นผลจากการสร้างพลัง ซึ่งมีแนวทางในการประเมินผลการสร้างพลังได้จาก 3 มิติ คือ 1) กระบวนการสร้างพลัง 2) ผลลัพธ์ของการสร้างพลัง และ 3) ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างพลัง

การทำงานของผู้วิจัยเพื่อพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ อย่างต่อเนื่องร่วมกับชุมชนมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ เพื่อทำความเข้าใจชุมชนแบบองค์รวม ผู้วิจัยดำเนินการให้ชุมชนปรีythมเป็นแหล่งการเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้โดยให้นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏโปรแกรมวิชาการศึกษาศิลปะปฐมวัย ลงฝึกปฏิบัติเพื่อเรียนรู้ชุมชน และนำองค์ความรู้ที่ได้เข้าไปสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน การมีสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เด็กอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อเด็กซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อเด็กรับการถ่ายทอดและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของทุกอย่าง ทำಯสุดแล้วผลการกระทำเหล่านี้ย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมคงอยู่ และชุมชนมีความเข้มแข็ง

สรุปการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ดังแผนภูมิที่ 6.3

แผนภูมิที่ 6.3 การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ส่วนที่ 2 ผลที่ได้จากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม

ผลที่ได้จากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ หน่วยการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอด วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ให้แก่เด็กปฐมวัย ในด้านภาษา เชื้อสาย และ การดำรงชีพ

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้ จัดทำขึ้นบนฐานแนวคิดการเรียนรู้ในวิถี ชีวิตและหลักการของการศึกษาทางเลือก โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต และหลักการของการศึกษาทางเลือก ศีรษะระดับ พัฒนาการของเด็กที่จะผ่านกระบวนการ ซึ่งมีอายุ 7-8 ปี

2. สาระการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ได้จากเนื้อหาของวัฒนธรรมซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งกลุ่ม ภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านเป็นผู้คัดเลือกวัฒนธรรมที่ต้องการให้ดำรงไว้และมีการสืบทอด ต่อไป วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยมีความประสงค์ที่จะนำมาพัฒนา กระบวนการถ่ายทอด ได้แก่

2.1 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านจิตใจ คือ พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด และประเพณีวันสงกรานต์

2.2 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านสังคม คือ ภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ ทรัพยากรจากป่าชุมชน ภูมิปัญญาภาษาถิ่น และการละเล่นพื้นบ้าน

2.3 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านจิตใจ คือ ขนบพื้นบ้าน การทำผ้ามัดย้อม จากสีธรรมชาติ และของเล่นพื้นบ้าน

3. นำมาพัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ โดยใช้กระบวนการ สนทนากลุ่ม กิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน การสาธิตวิธีการ ขั้นตอน สื่อหรืออุปกรณ์ที่ใช้ ในการถ่ายทอด และ การสะท้อนความคิด การทบทวนวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอด และวิธีการ ที่ใช้ในการประเมินผล

ตัวอย่างการพัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ หน่วยการเรียนรู้ ตัวฉันและธรรมชาติในชุมชน เรื่อง จวมกันเน็ด

ตารางที่ 6.4 พัฒนาการประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เรื่อง จวมกันเน็ด

องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เดิม	องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ที่พัฒนาแล้ว
<p>ประเพณีรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด)</p> <p>1. เพื่อถ่ายทอดการดูแลเด็กให้แก่พ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความตระหนักในการอบรมกล่อมเกลาจิตใจด้วยความรักและทะนุถนอมตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ที่มีต่อเด็กแรกเกิด</p>	<p>1.1 เพื่อให้เด็กหรือผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายอุปกรณที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด</p> <p>1.2 เพื่อให้เด็กหรือผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจัดจวมกันเน็ดรับขวัญเด็กแรกเกิด</p>
<p>2. ความรู้ที่ถ่ายทอด คือ องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี</p> <p>ขั้นตอนในการประกอบประเพณีจวมกันเน็ดนั้น จะจัดขึ้นขณะที่เด็กมีอายุ 7 วัน - 2 เดือน ทำพิธีโดยการอุ้มเด็กไว้ด้านหลัง แล้วกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก</p> <p>อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด ได้แก่ กะลามะพร้าว ชี้เถ่า เทียน 2 เล่ม ไบกล้วยทำกรวย 5 กรวย ไบขนุน เชือก เหรียญเงิน 1 บาท หมาก</p>	<p>2. ความรู้ที่ถ่ายทอด คือ องค์ความรู้ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และความหมายของอุปกรณ์แต่ละชนิด</p>
<p>3. ผู้ถ่ายทอดมีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในเนื้อหาของพิธีกรรม เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ความเข้าใจความหมาย ขั้นตอนและอุปกรณ์ประกอบพิธี</p> <p>ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ตัวเด็กเอง เด็กคนอื่นที่อยู่ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความสนใจ</p>	<p>3. ผู้ถ่ายทอด คือ ครูภูมิปัญญาที่มีความรู้ความชำนาญในเนื้อหาของพิธีกรรม และครูผู้ช่วยผู้รับถ่ายทอด คือ เด็กปฐมวัยที่เข้าโครงการพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ</p>

ตารางที่ 6.4 พัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เรื่อง จวมกันเน็ด (ต่อ)

องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เดิม	องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ที่พัฒนาแล้ว
<p>4.1 วิธีการถ่ายทอดมีลักษณะการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ</p> <p>4.2 สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ทำพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด 2) สื่อพื้นบ้าน คือ ตัวประเพณีจวมกันเน็ด ซึ่งมีรูปแบบของสื่อเป็นวัจนภาษา ได้แก่ คำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ วิธีการและขั้นตอนในการประกอบพิธี รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และรูปแบบที่เป็นอวัจนภาษา ได้แก่ การแสดงอากัปกริยา ในพิธีจวมกันเน็ด 	<p>4.1 วิธีการถ่ายทอดใช้วิธีการอธิบายประกอบการสาธิต และให้ลงมือปฏิบัติจัดจวมกันเน็ดรับขวัญเด็กแรกเกิด</p> <p>4.2 สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ครูภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และครูชาวบ้านเป็นผู้ช่วยจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ประกอบการทำกิจกรรม 2) สื่อกิจกรรม ได้แก่ การลงมือฝึกปฏิบัติจัดจวมกันเน็ด 3) สื่อวัสดุ ได้แก่ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีและป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพิธีจวมกันเน็ดและอุปกรณ์ประกอบพิธี
<p>5. การประเมินผลใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการจากผู้ถ่ายทอดและการประเมินผลด้วยตนเองของผู้รับการถ่ายทอด จากการลงมือปฏิบัติการลองผิดลองถูก การสังเกตผลการปฏิบัติในสภาพจริงและการทบทวนคำสอนของผู้รู้ การประเมินผลทำในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธี ขั้นตอน และวิธีการประกอบพิธี</p>	<p>4. การประเมินผลใช้วิธีการประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กที่ผ่านกระบวนการว่ามีความสนใจหรือไม่ สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับความหมายของวัสดุอุปกรณ์ได้ถูกต้อง สามารถจัดจวมกันเน็ดของตนเองได้ และมีความสุขในการเรียนรู้</p>

ภาพที่ 6.14 ครูตาสมสอนให้จัดจวมกันเน็ด และผลงานของเด็ก

4. กำหนดรูปแบบการจัดประสบการณ์เป็นหน่วยการเรียนรู้เชิงบูรณาการวัฒนธรรม ด้านจิตใจ สังคม และวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย กำหนดโครงสร้างเนื้อหา กิจกรรม สื่อ ที่ใช้จัดกระบวนการในฐานกิจกรรม ซึ่งสามารถยืดหยุ่นตามความเหมาะสม

หน่วยการเรียนรู้เชิงบูรณาการวัฒนธรรมด้านจิตใจ สังคม และวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เป็นการกำหนดหัวข้อเรื่องโดยครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน วางแผนกำหนดหน่วยและเนื้อหาการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยไว้ล่วงหน้า โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพและการดำเนินชีวิตในชุมชน การบูรณาการเนื้อหาของวัฒนธรรม ทั้งสามด้านมาสร้างเป็นหน่วยการเรียนรู้ โดยมีแนวคิดในการถ่ายทอดคุณค่า และความเชื่อของชุมชน ทั้งนี้การสอดแทรกคติ ความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ของชุมชนจะเกิดขึ้นในกระบวนการถ่ายทอดตามความต้องการและการพิจารณาความเหมาะสมจากครูผู้ถ่ายทอด โดยผู้วิจัยจะเพิ่มเติมให้ครูผู้เข้าร่วมวิจัยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก การถ่ายทอดวัฒนธรรมสามารถปรับและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมและความสนใจของเด็ก

5. กำหนดฐานและกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่

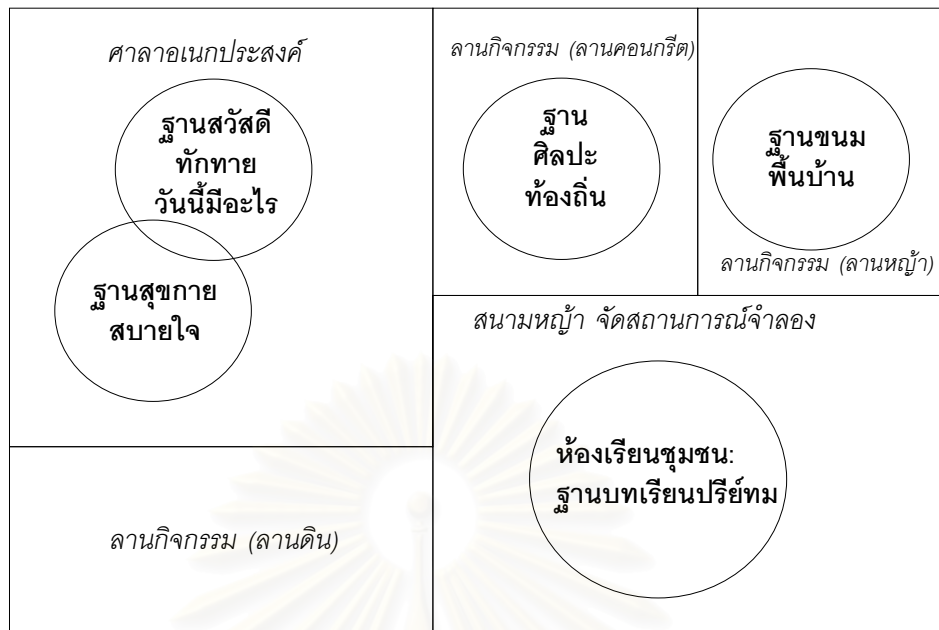
5.1 ฐานสวัสดิ์ ทักทาย (จำเรียบซุร) วันนี้มีอะไร เป็นฐานในการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมเล่าเรื่อง การพูดคุย การสนทนาเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องต่างๆ และความสนใจของเด็ก การทบทวนเนื้อหาที่ได้จัดกิจกรรมไปแล้ว และเป็นฐานเรียนรู้มารยาทการทักทายสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครู การเตรียมเด็กให้พร้อมในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เรียนรู้การทำงานร่วมกัน และร่วมกันกำหนดข้อตกลงในการปฏิบัติ

5.2 **ฐานสุขภาพกายสบายใจ (ซูลูเจ็ดซูลูทเลิม)** เป็นการจัดกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพให้เด็ก เช่น การตรวจสุขภาพ การเคลื่อนไหวและจังหวะ การทำกิจกรรมการเคลื่อนไหวพื้นฐาน และเคลื่อนไหวสร้างสรรค์ตามความคิดและจินตนาการ เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อให้แข็งแรง ผ่อนคลายความเครียด และเกิดความสนุกสนาน

5.3 **ฐานศิลปะท้องถิ่น (ซิลปะชเราะชแ)** เป็นการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยเน้นการใช้วัสดุพื้นบ้านที่หาได้ในชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อ 1) ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย กล้ามเนื้อเล็กและการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา 2) ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความรักศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม 3) ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เรียนรู้การปฏิบัติตามข้อตกลง ฝึกการเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ฝึกความรับผิดชอบ เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตน 4) ส่งเสริมพัฒนาการด้านปัญญา ส่งเสริมจินตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระบวนการทางปัญญา ทักษะการคิด และ 5) ส่งเสริมพัฒนาการด้านคุณธรรม ส่งเสริมให้รู้จักการแบ่งปัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรู้จักอดทนในการรอคอย

5.4 **ฐานบทเรียนปริยัทม** เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาทางวัฒนธรรมด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์การถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย เป็นการจัดกิจกรรมที่พาเด็กออกไปเรียนรู้ในห้องเรียน ชุมชน หรือเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาชาวบ้านตามเนื้อหาวัฒนธรรมนั้น ๆ

5.5 **ฐานขนมพื้นบ้าน (นมชเราะชแ)** เป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมประสาทสัมผัสทั้งห้าผ่านกิจกรรมการทำขนม การจัดฐานแยกออกไป เกิดจากลักษณะของกิจกรรมที่ต้องมีการจัดเตรียมพื้นที่และอุปกรณ์ ตลอดจนเพื่อความสะดวกในการจัดกลุ่มเด็กให้สามารถเข้าไปเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม ด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็กและมัดใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างมือ-ตา ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหว ด้านอารมณ์ จิตใจ มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผ่อนคลายความเครียด สร้างความรักและผูกพันต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และชุมชนของตน ด้านสังคม เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตน การเล่นร่วมกับผู้อื่น การปรับตัว ความรับผิดชอบ การดูแลสุขอนามัยส่วนตนและส่วนรวม ด้านปัญญา สร้างเสริมทักษะกระบวนการในการเรียนรู้ การสังเกต ทักษะทางภาษา ทักษะการคิด และด้านคุณธรรม ส่งเสริมให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน และรู้จักการรอคอย

แผนภูมิที่ 6.4 แสดงฐานกิจกรรมการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

หน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชุมชนเขมรถิ่นไทย
จำนวน 5 หน่วย ได้แก่

1. ตัวฉันและธรรมชาติในชุมชน (คณูม / คมادت นื่องท่ามะเจียด)
2. ตลาดป่า (ตลาดปรีย์)
3. ไปเที่ยวทุ่งนา (เดวีทิวเวียดชแ)
4. ตำนานหมู่บ้าน (ตำนานชเราะชแ)
5. ประเพณีในชุมชน (ประเพณีกะนื่องชเราะชแ)

ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เด็ก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 13 คน นักเรียนชาย 7 คน และนักเรียนหญิง 6 คน เป็นเวลา 5 สัปดาห์
แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลา 3 วัน ในวันอังคาร – พฤหัสบดี เนื่องจากโรงเรียนบ้านตัวเป็นโรงเรียน
ขนาดเล็ก มีครู 7 คน และนักเรียนประมาณ 100 คน ผู้บริหารเองต้องทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้น
ด้วย ทางโรงเรียนจึงมีแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบพึ่งพาอาศัยกัน หลายครั้ง
ที่ครูมีภาระอื่นที่ไม่ใช่การสอน ทำให้ต้องฝากห้องเรียนไว้กับครูท่านอื่น และเมื่อศูนย์ศึกษาศิลปะ
และธรรมชาติ ริเริ่มให้มีโครงการสอนคอมพิวเตอร์ ซึ่งในเบื้องต้นได้รับบริจาคมา 6 เครื่อง
โรงเรียนบ้านตัวก็เป็นโรงเรียนแห่งแรกที่มีความประสงค์ขอส่งนักเรียนเข้าโครงการ
โดยให้ครูประจำชั้นนำนักเรียนมาส่งที่ศูนย์ วันจันทร์ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2

วันอังคาร เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 วันพุธ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ วันพฤหัสบดี เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้น ขณะผ่านกระบวนการวิจัย นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จึงมาเรียนที่ศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเป็นเวลา 4 วัน ต่อสัปดาห์ ในเบื้องต้น ผู้วิจัยออกแบบการจัดกิจกรรมประสบการณ์แบบครึ่งวัน มีรายละเอียดของตารางกิจกรรม ดังนี้

ตารางกิจกรรมประจำโครงการ

- 08.30 - 09.00 น. ผู้วิจัยรับเด็กจากโรงเรียนบ้านตัวมาที่ศูนย์ฯ เด็กรักป่า
- 09.00 - 09.20 น. กิจกรรมฐานสวัสดิ์ทักทายวันนี้ มีอะไร
- 09.20 - 09.30 น. สสำรวจตัวเรา ให้เด็กสังเกตตนเอง เพื่อนและครู ครูสังเกตเด็ก
- 09.30 - 09.45 น. กิจกรรมฐานสุขภาพ สบายใจ
- 09.45 - 10.30 น. กิจกรรมฐานศิลปะในห้องถื่น เป็นการสร้างงานศิลปะจากธรรมชาติ
- 10.30 - 10.45 น. พักรับประทานขนมพื้นบ้าน
- 10.30 - 11.30 น. กิจกรรมฐานบทเรียนปริยัทม
- 11.30 - 12.00 น. กิจกรรมฐานขนมพื้นบ้าน
- 12.00 - 13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

ช่วงเวลา 10.30 เป็นต้นไป ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หรือครูประจำชั้นอื่นๆ จะเดินทางมาถึงศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติ เพื่อสังเกตการจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ และร่วมทำกิจกรรม

ลำดับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ ขึ้นอยู่กับผู้เรียนและบริบทโดยรวมของการจัดกระบวนการ ทั้งนี้ เมื่อดำเนินโครงการแล้ว พบว่า กิจกรรมบางอย่างค่อนข้างใช้เวลานาน ทำให้ต้องปรับตารางกิจกรรมแบบครึ่งวันเป็นแบบเต็มวัน โดยจัดเป็นเวลา 2 วัน ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตลาดป่า ไปเที่ยวทุ่งนาและประเพณีในชุมชน กิจกรรมแต่ละโครงการ มีดังนี้

โครงการที่ 1 หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตัวฉันกับธรรมชาติในชุมชน

1. ฐานสวัสดิ์ ทักทาย วันนี้มีอะไร กิจกรรมทักทาย ทำความรู้จักกัน
2. ฐานสุขภาพสบายใจ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ เพลงฝนตก เพลงต้นไม้ เพลงร่างกายของฉัน (รูปเรียงคลุณยั้ง)

3. **ฐานศิลปะท้องถิ่น** การเขียนภาพตนเอง การตีความของตนเองร่วมกันเป็นภาพใหญ่ การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

4. **ฐานบทเรียนปริทัศน์** การเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีจวมกันเน็ด และการทำจวมกันเน็ดที่ใช้ประกอบพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิดของชาวเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมเด็กเขมร

5. **ฐานขนมพื้นบ้าน** การทำขนมเนียด การทำขนมทะเล็ยะตัก และการทำขนมอันซอมกะบ็อง

โครงการที่ 2 หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตลาดป่า

1. **ฐานสวัสดิ์** ทักทาย วันนี้มีอะไร กิจกรรมเล่าเรื่อง การพูดคุย การสนทนาและการทบทวนเนื้อหาที่ได้จัดกิจกรรมไปแล้ว การสนทนาความเข้าใจของเด็กที่มีต่อ “บุคคลชั้นในชุมชน” ว่ามีลักษณะอย่างไร

2. **ฐานสุขภาพสบายใจ** กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ เพลงช้าง (ตำเรียม) เพลงเด็กรักป่า

3. **ฐานศิลปะท้องถิ่น** การเขียนภาพเป็นกลุ่มหลังจากสำรวจป่า การทำกระทงเพื่อขายของที่เก็บมาจากป่า

4. **ฐานบทเรียนปริทัศน์** การสำรวจป่า ศึกษาวิถีชีวิตของปลวกจอมขยั้นน้กย้อยสลาย และเห็ดมหัศจรรย์ กิจกรรมตลาดป่า การเล่นเกมทายสมมติขายของป่า การเล่นเกมฝึกการใช้ประสาทสัมผัส ในการการฟัง การดมกลิ่น การชิมรส การใช้ผิวสัมผัสผลไม้ชนิดต่างๆ และทำบันทึกการเรียนรู้เกี่ยวกับผลไม้ (บันทึกเป็นภาษาเขมรถิ่นไทยและภาษาไทยกลาง)

5. **ฐานขนมพื้นบ้าน** การตำข้าวและคลุกข้าวเม่า การทำขนมกันจ๊อบ

โครงการที่ 3 หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ไปเที่ยวทุ่งนา

1. **ฐานสวัสดิ์** ทักทาย วันนี้มีอะไร กิจกรรมเล่าเรื่อง การพูดคุย การสนทนาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ความงามเล็กๆ ในธรรมชาติ สรรพสิ่งที่มีอยู่ในทุ่งนา นกในนา-ปู ปลาในน้ำ

2. **ฐานสุขภาพสบายใจ** กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ เพลงดังดอกไม้บาน

3. **ฐานศิลปะท้องถิ่น** การสร้างงานศิลปะจากดินและผงถ่าน การเขียนภาพโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ การพิมพ์จากวัสดุธรรมชาติ การทำบันทึกธรรมชาติในชุมชน การบันทึกสิ่งมีชีวิตเล็กๆ

4. **ฐานบทเรียนปริทัศน์** การทำโครงการทดลองเผาถ่าน การเรียนรู้ประโยชน์และโทษจากการเผาถ่าน ไปเที่ยวทุ่งนา (บ้านนาของคุณตาประดับ) การสำรวจนาธรรมชาติและนาเคมี

5. **ฐานขนมพื้นบ้าน** การทำขนมอันซอมชะเลอะโดง การตำแป้งเตรียมทำขนมเนียด และการทำขนมเนียด

โครงการที่ 4 หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตำนานหมู่บ้าน

1. ฐานสวัสดิ์ ทักทาย วันนี้มีอะไร กิจกรรมเล่าเรื่อง การพูดคุย การสนทนาเกี่ยวกับความงามในธรรมชาติ และเรื่องราวต่างๆ ในชุมชนที่ได้กๆ สนใจ
2. ฐานสุขภาพสบายใจ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ การทบทวนเพลงตำเรียม เพลงรูปเรียงคลุณยั้ง เพลงต้นไม้ เพลงดั่งดอกไม้บาน และเพลงเด็กรักป่า
3. ฐานศิลปะท้องถิ่น การทำของเล่นจากทางมะพร้าว ทำนาฬิกา ซานนก พัด ตะกร้อเสื่อ การวาดภาพ และการทำบันทึกเกี่ยวกับตำนานหมู่บ้าน
4. ฐานบทเรียนปริยัทม การเรียนรู้เกี่ยวกับ ตำนานหมู่บ้าน ด้วยการไปทัศนศึกษาในชุมชน การเยี่ยมบ้านคุณตาสม ไปชม “ลานธรรม ลานใจ” ในป่า และทำกิจกรรมที่สำนักสงฆ์ปริยัทม การสนทนาธรรมกับหลวงพี่คาจุมติ ดิขขปญญู การฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุสานนายประสาธ ผู้บุกรุกป่า การไปไหว้เคารพ “ศาลแะยตา” (ผีบรรพบุรุษในปริยัทม)
5. ฐานขนมพื้นบ้าน การทำขนมพื้นฐานที่เก็บไว้กินได้นานยามเดินทาง ได้แก่ การทำขนมกันเตรีอัม การทำขนมเนียงเล็ด วันที่ 1 (ตากข้าวให้แห้ง) และ วันที่ 2 นำข้าวไปทอดและโรยน้ำตาล การทำขนมกันเตรีอัม

โครงการที่ 5 ประเพณีในชุมชน

1. ฐานสวัสดิ์ ทักทาย วันนี้มีอะไร กิจกรรมการฟังคำคล้องจองประเพณีของเรา การศึกษาปฏิทินประเพณีชุมชน และกิจกรรมสำคัญในชุมชน การสนทนาเพื่อทบทวนความคิดและความเข้าใจที่ได้ก็มีต่องานประเพณีในชุมชน ความหมาย คุณค่าที่มีต่อตัวเด็ก และคนอื่นในชุมชน
2. ฐานสุขภาพสบายใจ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ การทบทวนเพลงตำเรียม เพลงรูปเรียงคลุณยั้ง เพลงต้นไม้ เพลงดั่งดอกไม้บาน และเพลงเด็กรักป่า ชมการสาธิตการแสดงและมีส่วนร่วมในการรำตรุษ (เรือมตรัด) การรำสาก (เรือมอันเร)
3. ฐานศิลปะท้องถิ่น การจัดฐานเตรียมสื่อสำหรับงานประเพณีบ็อนแคแจ็ด ได้แก่ การทำธง การสานทางมะพร้าวทำซุ้มทางเข้างาน การทำกรวยและอุปกรณ์การจัดบายศรี การทำว่าวและการเล่นว่าว การทำปี่จากซังข้าว การทำกิจกรรมวาดภาพเป็นกลุ่ม เรื่อง “ประเพณีชุมชน”
4. ฐานบทเรียนปริยัทม การสนทนากับครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่มาเล่าถึงกิจกรรมการละเล่นในงานประเพณีบ็อนแคแจ็ด และการช่วยกันจัดเตรียมสถานที่สำหรับจัดงานในวันรุ่งขึ้น การจัดสถานการณ์จำลอง กิจกรรมในงานประเพณีบ็อนแคแจ็ด การร่วมกันก่อเจดีย์ทราย การร่วมงานพิธีบายศรีและผูกข้อมือเรียกขวัญ (เฮาปลิ่ง-มังกวลจองได)

5. สุขานขนมพื้นบ้าน การทำขนมเนียงเล็ด การทำกันเตรียม การทำขนมอันซอมฮ็อบ การทำขนมโชคเพื่อเสีงทายในวันขึ้นปีใหม่

เมื่อดำเนินโครงการพบว่าต้องปรับองค์ประกอบของการจัดกระบวนการหลายประการ ทั้งนี้ เป็นไปตามการสนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อวางแผนการทำงานของผู้วิจัยและครูทั้งสองกลุ่ม

ส่วนที่ 3 ข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้ที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตน

ข้อมูลสะท้อนการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตน ในเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ที่เข้าร่วมโครงการ การนำเสนอข้อมูลขอปกป้องสิทธิของผู้ให้ข้อมูลโดยใช้นามสมมติ เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 13 คน นักเรียนชาย 7 คน และนักเรียนหญิง 6 คน

นักเรียนชาย ได้แก่ เตย เมศ วิน แก๊บ โทน แคน อ้น

นักเรียนหญิง ได้แก่ ป้อม นิม แจน อ้อม นาง นิด

นักเรียนทั้ง 13 คน มีนักเรียน 2 คน คือ ป้อม และแก๊บ มีบ้านเกิดอยู่ในบ้านถนน เด็กทั้งสองคนจึงต้องเดินทางข้ามไปอีกฟากของถนน ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านตัว ส่วนเด็กอีก 11 คน เป็นเด็กในหมู่บ้านตัว ซึ่งเป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยเช่นกัน

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในด้านภาษา

เมื่อครูถามว่าคนในชุมชนของเราพูดภาษาอะไร เด็กตอบได้ว่า “ภาษาเขมร”

ในฐานะกิจกรรมสุขกายสบายใจ ผู้วิจัยจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลง โดยมีครูชาวบ้านเป็นครูผู้ช่วย คือ ครูสำรวย ครูประชา และครูอิทธิเดช โดยเริ่มจากเพลงที่เด็กมีความคุ้นเคยอยู่แล้ว คือ เพลงช้าง นำมาดัดแปลงเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย คือ เพลงตำแเรย เพลงร่างกายของฉัน ดัดแปลงเป็นเพลงรูปเรียงคุณหญิง ซึ่งเด็ก ๆ ร้องกันได้อย่างเพลิดเพลิน ในสัปดาห์แรกเด็กๆ ยังไม่กล้าแสดงความคิดและจินตนาการในการเคลื่อนไหวสร้างสรรค์ แต่เมื่อมีความคุ้นเคยกับครูแล้ว เด็กๆ แสดงท่าทางตามจินตนาการของตนเองได้อย่างอิสระ เปรียบเทียบเนื้อเพลงเดิมและเนื้อเพลงดัดแปลง ดังนี้

เพลง ช้าง

ช้าง ช้าง ช้าง
ช้างมันตัวโตไม่เบา
มีเขี้ยวไต้วงเรียกว่า งา

น้องเคยเห็นช้างหรือเปล่า
จมูกยาวๆ เรียกว่างวง
มีหูมีตาหางยาว

เพลง ตำแเรย

ตำแเรย ตำแเรย ตำแเรย
ตำแเรยคุณทมจันบ
เมียนทเม็ญกรอมได ก็เฮา พลุ

เนียงกึญเคิญตำแเรย วี อย
จระมีอะฮ เวงญๆ ก็เฮา ได
เมียนตระจ็ญญ เมียนพเนจ กันตุยเวงญ

เพลง ร่างกายของฉัน

ร่างกายของฉัน	จมูก ปาก ฟัน ผม หู แก้ม ตา
หัวไหล่ แขน มือ ขา	กระโดดแล้วพยับน้ำ
ก้มตัวลงมา	แต่นิ้วเท้าเรา

เพลง รูปเรียงคณูณึ่ง

รูปเรียงคณูณึ่ง	จระมื่อะฮ เมือ็ด ทุม็ญง
สะมา ไต่ จึ่ง	เซาะ ตระจี้กญ ตระเปือ็ด พเนจ
ออนคณูณึ่งเ้าะโม	ลุดเฮยพะเงาะกบาล
	ยัวได้จับมะเรียมจึ่งคณูณึ่งเอง

หน่วยการเรียนรู้ ตลาดป่า

การจัดกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ตลาดป่า มีกิจกรรม “กล่องมหัศจรรย์” ซึ่งเป็นการใช้ประสาทสัมผัส ในการคลำรูปทรง ฟันผิวและดมกลิ่นผลไม้ชนิดต่าง ๆ พุทรา (ก้นเตรีย) มะขาม (อัมปี้ด) มะม่วง (สวาย) กล้วย (เจียก) ส้ม (โกรจ) ฝรั่ง (ละเป็ด) และมะพร้าว (โดง) จากนั้นให้ช่วยกันค้นหาคำศัพท์ภาษาไทย โดยสอบถามจากครูภูมิปัญญาชาวบ้าน แล้วจัดทำบันทึก โดยเด็กวาดภาพประกอบ พร้อมกับอธิบาย รูปทรง สี และกลิ่น พร้อมทั้งเขียนชื่อกำกับเป็นภาษาไทยกลาง และภาษาเขมรถิ่นไทย

ภาพที่ 6.15 ผลงานของเด็กที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนด้านภาษา

หน่วยการเรียนรู้ ไปเที่ยวทุ่งนา

การจัดกิจกรรมทำขนมพื้นบ้าน ได้แก่ ขนมเนยล และขนมกันเตรีอัม ซึ่งเด็ก ๆ สังเกตเห็นชื่อของขนมภาษาเขมรถิ่นไทยจากป้ายนิเทศที่ครูจัดเตรียมทำเป็นสื่อประกอบการสาธิต เด็ก ๆ นำภาษาที่ใช้เรียกขนมนั้นมาเขียนในสมุดบันทึกภาพของตน และเขียนซ้ำอีกครั้ง เมื่อทำขนมดังกล่าว ในหน่วยการเรียนรู้ ตำนานหมู่บ้าน และประเพณีในชุมชน แม้จะเป็น การไปเรียนที่บ้านของครูชาวบ้าน ซึ่งไม่มีป้ายนิเทศประกอบ แสดงให้เห็นว่าเด็กจำภาษาที่ใช้ เรียกได้และเขียนได้อย่างถูกต้อง

การจัดกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ไปเที่ยวทุ่งนา มีกิจกรรมไปทัศนศึกษาทุ่งนา ที่บ้านของครูตาประดับ เด็ก ๆ ได้สังเกตและวาดภาพธรรมชาติรอบตัว โดยมีครูสุนันทา สนทนาให้คำแนะนำเด็กขณะกำลังวาดรูป ตัวอย่างของการสนทนาใช้ภาษาเขมรถิ่นไทย ดังนี้

- ครูสุนันทา : นาตีกชระฮู (ไหนสระน้ำ)
 เด็กชายอ้น : ตีกชระฮูมันเมียน นื่องวาดชแร (สระน้ำไม่มี จะวาดทุ่งนา)
 ครูสุนันทา : วาดเดอมโดงพองเด้อ เมียนแพลโดงพอง
 (วาดต้นมะพร้าวด้วยนะ มีลูกมะพร้าวด้วย)
 เด็กชายไทน : เดอมเจก (ต้นกล้วย)
 เด็กชายเตย : วาดได้หนึ่งรูป
 เด็กชายแก้ว : เดอมสลานฮู (ต้นหมาก)
 เด็กหญิงป้อม : แม เนียงวาดเตรีย (แม่ หนูวาดปลา)
 เด็กชายอ้น : ชแร ปีร ชแร (นาสองแห่ง)

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในด้านเชื้อสาย

เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะของเชื้อสายในชุมชน ซึ่งได้แก่ความเป็นชาติพันธุ์ เขมรถิ่นไทย ในด้านการแต่งกาย อาหารและขนมพื้นบ้าน ดนตรีและการละเล่น

การแต่งกายในวิถีชีวิตของชาวเขมรถิ่นไทย ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง (ซำบิวัด) ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นเมือง ซึ่งมีลักษณะวิธีการทอที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน เช่น ลายโฮล ลายอำปอุม ส่วนผู้ชาย จะนุ่งผ้าใสร่งใหม่ สำหรับเสื้อนั้น ไม่มีแบบเสื้อสำหรับชาวเขมรถิ่นไทยโดยเฉพาะ จึงมีลักษณะของการประยุกต์นำเสื้อที่มีความเหมาะสม มาแต่งในโอกาสต่างๆ

ตัวอย่างจากหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีในชุมชน เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งเด็กได้เรียนรู้ผ่านการจัดสถานการณ์จำลอง งานประเพณีสงกรานต์ เด็กได้รับประสบการณ์ตรง จากการเข้าร่วมกิจกรรมการละเล่นรำตรุษ ผู้เข้าร่วมงานแต่งกายตามลักษณะของชาวเขมรถิ่นไทย

มีดนตรีพื้นบ้านประกอบการละเล่น คือ กลอง (สก็๊ว) ขลุ่ย และแคน มีการละเล่นรำสาก (เรือมอันเร) และเจี๋ยงตรุษ พิธีตักทรายสีทิสเพื่อก่อเจดีย์ทราย (อันจุนกะซัจ) ในงาน มีการทำขนมพื้นบ้าน ซึ่งเด็กๆ ได้มีส่วนร่วมในการทำขนมกันเตรียม ขนมโชค และขนมเนียงเล็ด

ภาพที่ 6.16 พ่อครู แม่ครูละเล่นรำสาก (ชาย) เด็กๆ เรียนรู้วิถีและลองเล่นรำสาก (ขวา)

ภาพที่ 6.17 บันทึกการเรียนรู้ของเด็ก การเข้าแถวหยอดขนมกันเตรียม

ภาพที่ 6.18 การจัดสถานการณ์จำลองพิธีตักทรายสีทิสและการบันทึกการเรียนรู้ของเด็ก

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในด้านการดำรงชีพ และคนในอาชีพต่างๆ

เด็กได้เรียนรู้การทำหน้าที่ตามวิถีทางทำมาหากินของครอบครัวในชุมชนปรีythm ซึ่งอาศัยทรัพยากรจากป่าชุมชนปรีythm หาเลี้ยงชีพ ตัวอย่างในหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตลาดป่า มีกิจกรรมให้เด็กสำรวจชีวิตเล็กๆ ในป่า เช่น ปลวก นก หนอน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ ต่อการดำรงอยู่ของป่า อาชีพที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากป่า การเก็บพืชผักในป่า เช่น เห็ด ด้วง ผักหวาน สะเดา ไปบริโภค และขายตามฤดูกาล นอกจากนั้นยังมีการเก็บสมุนไพรเพื่อทำยา รักษาโรค และขายเป็นบางส่วน การเก็บพินจากกิ่งไม้ โดยเลือกเก็บเฉพาะต้นไม้ที่ตายแล้ว เพราะเป็นข้อห้ามสำคัญของคนในชุมชนที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

กิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตลาดป่า มีการสำรวจสิ่งมีชีวิตในป่า จัดให้เด็กแสดง บทบาทสมมติขายของที่เด็กหาและเก็บมาได้จากป่า ทำให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างคนกับธรรมชาติ อาชีพและรายได้ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนในชุมชน

ภาพที่ 6.19 ครูสมบุญ สอนให้เด็ก ๆ สำรวจสิ่งมีชีวิตในป่า เห็ดพิษและปลวกจอมขยัน

ภาพที่ 6.20 การจัดบทบาทสมมติขายของ “ตลาดป่า”

ผู้วิจัย ครูสม ครูประดับ ครูสมบุญรัตน์ ครูสุนันทา ครูประชา พาเด็ก ๆ ไปสำรวจป่า
ที่ฐานดงต้นต๊าว ตัวอย่างการอธิบายประโยชน์ของต้นต๊าว ซึ่งครูประดับใช้ทั้งภาษาไทยกลาง
และภาษาเขมรถิ่นไทย ดังนี้

ครูประดับ : ต้นต๊าวเขาทำอะไร มันมีประโยชน์อย่างไร ต้นต๊าว
บ้านเราเขาเรียก “ระจิง” มันมี 2 อย่าง แบบเปรียบกับแบบไม่เปรี้ยว
ต๊าวนี้เมียน (มี) ประโยชน์ เดียวตามานะ อะไร คือ ประโยชน์

เสียงเด็กทั้งหญิงและชายต่างพากันถามตาเซ็งเซ้ง :

ตานีอะไร ตา นิชเตีย ตา ตา นือย

ครูประดับ : แอ็ง ตเนิมคะเนีย สดับ แต่จตะเน็งมันแดงพามา
(เอ้า อย่าแย่งกัน ฟัง เดียวถามแล้วจะไม่เข้าใจ)
ต๊าว...เวียเสียก็ยั่วตρυยเตวีลวะ แอ็งก็ยเคิญอนอะ เตวีลวะตามมิ่ง
(ต๊าว เขาเอาไปขาย เคยเห็นไซ้ไหม เขาเอาไปขายในเมือง)
...ตρυยต๊าว นี้ คือ ยอดต๊าว เอาไปขายในตลาดได้เงิน กินได้
แล้วก็ใส่ต้มเห็ด ตะชันลอะปะเชือด เมียนบรีย เมียนปะเชือด
(ใส่แกงเห็ด มีป่า เราก็มืด)

เด็กชายอื่น : อนิสู ก็ ชงอนร อนิสู ซเตีย (นี่เขาเอาไปแกง นีอะไร)

การสอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากร พบในหน่วยการเรียนรู้
เรื่อง ตำนานหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัย ครูสมและครูประดับ จัดกิจกรรมทัศนศึกษาพาเด็ก ๆ
ไปไหว้ศาลยายตา ลุงสมนำเด็ก ๆ ไหว้ตายาย โดยบอกให้เด็ก ๆ กล่าวตาม ดังนี้

“คยอม-กะบาด ชมชมาเสี่ยต๊วย กุนตากุนแยะย แต่ลบานเตือรปฏิบัติการโม

ทางศึกษารวมชาติ โจนแจ ไรมด้วยครูบาอาจารย์ บานโมสมัดสมาเสี่ยต๊วย ชอมออยแยะยตา
อโหสิกรรม แกพงคยอมบาดพอง สาธุ สาธุ สาธุ”

(หนูๆ ทั้งหญิงและชาย กราบขอขมาลาโทษ คุณตาคุณยาย ที่ได้เดินทางมาปฏิบัติงาน
เข้ามาศึกษารวมชาติ ลูกหลานรวมทั้งครูบาอาจารย์ ได้มากกราบขอขมาลาโทษ
ขอให้ยายตาอโหสิกรรม ให้แก่พวกเราทั้งหญิงชาย สาธุ สาธุ สาธุ)

ตาประดับเล่าเรื่องราวของศาลยายตาให้เด็กๆ ที่นั่งล้อมวงฟังอยู่ข้างศาลยายตานั่นเอง

ลุงประดับ: ..ตา ยาย นี้ สร้างทำไม...

เด็กหญิงและชาย : ...กะมัยออย ชมัยโม (สร้างไว้กันผีครับ) .... ให้คุ้มครองเราครับ..

ลุงประดับ: ...เมื่อก่อน เราไม่มีศาลตายาย ตายายก็ไม่วิ่งอยู่ตรงไหน
เราสร้างเพื่อให้ตายายมีบ้านอยู่ ...คอยช่วยดูแลรักษาป่า
ใครมาตัดไม้ทำลายป่า ก็ทำโทษ...
เราต้องช่วยกันดูแลรักษาป่า ป่าที่ไหนก็ได้ ไม่ใช่เฉพาะป่านี้
ป่าที่ไหนเราก็ต้องช่วยกันดูแล

ครูสม : ศาลที่อื่นก็มี ไม่ใช่มีเฉพาะศาลตาศาลยายที่นี้แห่งเดียว
ทุกหมู่บ้านต้องมีศาลตาศาลยาย ...เขานับถือผีบรรพบุรุษ ให้มาคุ้มครอง
...เราต้องเคารพยกมือไหว้ ขอพรจากตา ขอให้ได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข
ยามมีไข้มีอะไร ใครมีอันเป็นไป อย่างนี้ต้องขอพร ขอให้เด็กๆ ด้วย

เด็กชาย/เด็กหญิง: ขอให้หนูเรียนเก่ง / ขอให้ผมเรียนเก่ง

เด็กชาย : ตา ขอให้ผมเรียนเก่ง ขอให้ผมตั้งใจเรียนให้ดีๆ

เด็กชาย : ขอให้ผมเรียนเก่งทุกวันเถิด

ภาพที่ 6.21 ล้อมวงฟังครูประดับและครูสมเล่าเรื่องราวความเป็นมาของศาลยายตา

สรุปผลการวิจัย:

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย องค์ประกอบ ขั้นตอนของการสร้างพลัง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. องค์ประกอบในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่

1.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักการของการสร้างพลัง คือ 1) การสร้างพลังเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สร้างพลัง และผู้ได้รับการสร้างพลัง เพื่อพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม 2) การสร้างพลังเป็นกระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง-ชุมชน-สังคม 3) การสร้างพลังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและกลุ่ม อย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน 4) กระบวนการต้องมีการสร้างโอกาสให้มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง 5) กระบวนการมีความต่อเนื่อง ยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม

1.2. วัตถุประสงค์ของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระบบใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน และมั่นใจ ตระหนักถึงความสามารถในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานและผู้อื่นได้

1.3 ความรู้พื้นฐานของสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ องค์ความรู้เป็นพื้นฐานที่ต้องใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมประสบการณ์จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นแต่ละแห่ง มีความเป็นบูรณาการ และมีวัฒนธรรมพื้นฐาน 2) การศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเด็กเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ตามแนวทางของแต่ละชุมชน 3) การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม

1.4 ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ มี 5 ยุทธศาสตร์หลัก คือ

- 1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) การประชุมแบบรวมพลัง 3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4) การสร้างพลังกลุ่ม และ 5) การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

2. ขั้นตอนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านฯ (วิธีการและกิจกรรม) ที่พบในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสนทนากลุ่ม การทำแผนที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทำปฏิทินชุมชน การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กที่พบในชุมชน 2) การระบุความต้องการของชุมชน ด้วยการจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน และ

กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน 4) การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย 5) ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้ 6) การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ 7) การถอดประสบการณ์การเรียนรู้

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) ชุมชนยังคงมีครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ 2) การมีหรือการสร้างกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาวะทางกายภาพของชุมชนที่เอื้ออำนวย 4) การสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการในท้องถิ่นที่มีกระบวนการค้นคว้าต้องการพัฒนาชุมชน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) การหมดไปของครูภูมิปัญญารุ่นปัจจุบัน 2) กลไกที่ขัดขวางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาวะทางเศรษฐกิจของชุมชน 4) การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการภายนอกที่ไม่เข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพัฒนาร่วมกับชุมชน

ข้อมูลที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย ในเด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการวิจัย มีลักษณะการเก็บข้อมูลแบบองค์รวม ดังนี้

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านภาษา เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ถึงความ เป็น “ชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย” และรับรู้ลักษณะของภาษาที่ใช้สื่อความเข้าใจระหว่างกัน เฉพาะในชุมชนของตน หรือระหว่างชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีภาษาไทยกลางเป็นภาษาราชการและเป็นภาษาที่สื่อมวลชนใช้ เด็กสามารถใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยแสดงบทบาทสมมติในสถานการณ์ต่างๆ การละเล่น และการร้องเพลงประกอบการเคลื่อนไหว จากการสังเกตพบว่า เด็กจะใช้ภาษาไทยกลางเพื่อสื่อสารกับครูในโรงเรียนและสื่อสารกับคนภายนอกชุมชน แต่ในขณะที่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครูชาวบ้าน เด็กจะสื่อสารกับครูชาวบ้านและสื่อสารระหว่างกัน ด้วยภาษาเขมรถิ่นไทย

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านเชื้อสาย เด็กสะท้อนให้เห็น การรับรู้ลักษณะเชื้อสายของตน โดยสังเกตได้จากการแต่งกาย อาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ประเพณีในชุมชนของตน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านการดำรงชีพ เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน โดยสังเกตได้จากกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่และเวลาในการประกอบอาชีพ เด็กสามารถปฏิบัติตน และแสดงบทบาทสมมติสะท้อนให้เห็นการรับรู้ว่าคุณค่าที่ดำรงชีวิตด้วยอาชีพต่าง ๆ กันในชุมชน ต้องช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้ คนในชุมชนต้องดูแลรักษาทรัพยากรที่ใช้หมุนเวียนในการดำรงชีวิต ทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องปกป้อง ดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน และควรปฏิบัติเช่นเดียวกันในสังคมโลก เพื่อการดำรงชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นที่มีคุณค่าเช่นเดียวกับชีวิตของเรา

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
เขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน งานวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาโดยใช้วิธี
วิจัยทางมานุษยวิทยา และระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีสาระดังต่อไปนี้
คำถามวิจัย การศึกษาครั้งนี้ มีคำถามวิจัย 3 ข้อ ได้แก่

1. การถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย
มีองค์ประกอบของกระบวนการ ในด้านจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรม องค์ความรู้ เนื้อหา
คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการ หรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
และการประเมินผลกระบวนการนั้นๆ อย่างไร และวัฒนธรรมมีคุณค่าต่อชุมชนในด้านคุณค่า
ต่อตนเอง และคุณค่าต่อชุมชนอย่างไร

2. การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบ ขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร
และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง

3. เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งพัฒนาขึ้นตามแนวทฤษฎีการสร้างพลัง
ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย มีดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนชาติพันธุ์
เขมรถิ่นไทย

2. เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่สนามในการวิจัยครั้งนี้ เป็นชุมชนที่มีประชากรชาวเขมรถิ่นไทย
อาศัยอยู่มากกว่าร้อยละ 80 คนในชุมชนใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นภาษาพื้น มีกระบวนการสืบทอด
ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ชุมชนเพียงพอที่จะมีเรื่องบอกเล่าที่สร้างระบบคุณค่าต่อคน
ในชุมชน มีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับ
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เช่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม คำสอน นิทานพื้นบ้าน
เพลงกล่อมเด็ก อาหารและสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น และเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ในการทำกิจกรรม
ร่วมกันของชุมชน เป็นแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เช่น วัด ศูนย์การเรียนรู้ ฯลฯ

ผู้เข้าร่วมวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การวิจัยระยะที่ 1 ได้แก่ ผู้วิจัย ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า จำนวน 2 คน ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน จำนวน 6 คน สมาชิกในชุมชน จำนวน 44 คน ระยะที่ 2 ได้แก่ ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มสร้างพลัง จำนวน 18 คน ครูชาวบ้านกลุ่มได้รับการสร้างพลัง จำนวน 8 คน ครูจากโรงเรียนบ้านตัว จำนวน 4 คน และ เด็ก ซึ่งกำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านตัว จำนวน 13 คน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการสร้างพลังภูมิปัญญาเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

วิธีดำเนินการวิจัย การดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เป็นการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย โดยศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม และคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชน ประกอบด้วย การเตรียมตัวผู้วิจัย การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสนามวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาภาคสนาม และการจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม และ ขั้นตอนที่ 3 การสังเกต สะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

ระยะที่ 1 การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ประกอบด้วย

1. การเตรียมตัวผู้วิจัย พัฒนาและตรวจสอบความสามารถของผู้วิจัยในการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ
2. การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนเขมรถิ่นไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพัฒนาฐานแนวคิด ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
3. การคัดเลือกชุมชนและการเข้าสนามวิจัย ผู้วิจัยพิจารณาจากลักษณะการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทยในภาคอีสานตอนล่าง และเลือกจังหวัดที่มีผู้ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นจำนวนมาก เป็นจังหวัดที่ใช้ภาษาถิ่นซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยท้องถิ่นอื่น ๆ นอกจากนี้ยังแสดงถึงองค์ประกอบที่เข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยการเข้าไปร่วมงานกับครูในแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่ตั้งอยู่ภายใน

ชุมชน ทำงานวิจัยภาคสนามร่วมกัน และเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

4. การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชนในมิติวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน สภาพภูมิประเทศ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ตำนาน ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชน กระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยเริ่มศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีลักษณะเป็นผู้นำชุมชนทั้งทางโครงสร้างของสังคม และผู้นำทางธรรมชาติ

5. การศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไปของชุมชน โดยศึกษาสภาพทาง เศรษฐกิจ สภาพสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา การศึกษา การปกครอง สาธารณสุขและอนามัย ความผูกพันต่อชุมชนของตน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชุมชนให้แก่เด็กปฐมวัย และคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชนในด้านบุคคลและชุมชน ใช้เวลาศึกษาภาคสนาม 8 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2548 ถึงเดือนสิงหาคม 2548

6. การจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน ผู้วิจัยจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน จัดทำข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย จัดนิทรรศการ เพื่อให้ชุมชนได้ศึกษาภาพถ่าย วิดีทัศน์ร่วมกัน จัดกิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน ผู้วิจัยทำบันทึกภาคสนามในการคืนเวทีข้อมูลให้ชุมชน ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จากนั้นนำมาข้อมูลทั้งหมดสังเคราะห์ให้ได้ภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วยขั้นตอนที่ 1 “รวมพลังใจ ใช้ความคิด” การวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม

1. ผู้วิจัยจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน เพื่อเสนอภาพจากงานวิจัยระยะที่ 1 คัดเลือกวัฒนธรรมที่ชุมชนต้องการให้สืบทอด เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการถ่ายทอดร่วมกัน สอบถามความสมัครใจและความต้องการของครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน เพื่อเข้ามาเป็นผู้ร่วมวิจัยในระยะที่ 2 จากนั้นวางแผนการทำงานเพื่อพัฒนากระบวนการร่วมกัน

2. กำหนดผู้เข้าร่วมวิจัย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มสร้างพลัง และ 2) กลุ่มได้รับการสร้างพลัง โดยใช้เทคนิคการสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยน คัดเลือกวัฒนธรรมที่ต้องการพัฒนา กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกกลุ่ม กำหนดวัตถุประสงค์ ประสานงานเพื่อก่อตั้งกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้านและกลุ่มครูชาวบ้าน และรายงานความก้าวหน้า / การประเมินผล

ขั้นตอนที่ 2 “รวมพลังชีวิต พิชิตแผนงาน” การปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม

ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดเป้าหมายการสร้างพลังสร้างข้อตกลงในการปฏิบัติกิจกรรม และดำเนินการสร้างพลัง เช่น การกำหนดระยะเวลา การรายงานความก้าวหน้า และการประเมินผลตนเอง ผู้วิจัยดำเนินการเตรียมประสานงาน อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้จัดขึ้นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติของชุมชนในสถานที่และสภาพการณ์ซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยมีความสะดวกสบาย สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 3 “สายธารปีติ-สืบสานภูมิปัญญา” การสังเกต สะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

1. การถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอน ดังนี้ 1) การทบทวนสะท้อนภาพของกระบวนการ และ 2) การประเมินกระบวนการโดยใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมการสนทนากลุ่มและการสนทนาแลกเปลี่ยน

2. เก็บข้อมูล ขณะดำเนินการสร้างพลังโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ เทปบันทึกเสียง ภาพถ่าย บันทึกเทปวิดีโอ เพื่อนำมาใช้ในการสะท้อนความคิดจากผู้ร่วมวิจัย เก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือนกันยายน 2548 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 เก็บข้อมูลการทำงานเพื่อสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของเด็ก ขณะผ่านประสบการณ์การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สะท้อนความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัย ในเรื่อง ภาษา เชื้อชาติ และการดำรงชีพ นำข้อมูลมาสรุปและประมวลผล

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้ตอบคำถามการวิจัย ทั้ง 3 ข้อ มีดังนี้

1. คำถามวิจัยข้อที่หนึ่ง “กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนเขมรถิ่นไทย มีองค์ประกอบของกระบวนการ ในด้านจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมองค์ความรู้ เนื้อหา คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการ หรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการประเมินผลกระบวนการนั้นๆ อย่างไร”

องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยชุมชนปริทัศน์ 5 ด้าน ดังนี้

- 1) จุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดวิธีการดูแลเด็ก ด้วยความรักและทะนุถนอม
- 2) องค์ความรู้ เนื้อหาวัฒนธรรมทั้งด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านวัตถุ คือ

2.1) องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี

2.2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในองค์ความรู้และเนื้อหาวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด มีทั้งการถ่ายทอดให้ลูกหลานภายในครอบครัวและถ่ายทอดให้คนอื่นในชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้

4) วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอด มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การให้ทดลองทำด้วยตนเอง การให้เลียนแบบจากผู้ถ่ายทอดและการให้เรียนรู้แบบครูพักลักจำ ส่วนสื่อที่ใช้ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมและสื่อวัสดุ

5) การประเมินผลกระบวนการถ่ายทอด เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการสังเกตและการให้คำแนะนำเพิ่มเติม

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อบุคคล เป็นคุณค่าทางจิตใจ และคุณค่าทางร่างกาย ความรู้สึกที่ได้รับการคุ้มครองป้องกัน ได้รับการดูแลรักษา บัดเป่าความทุกข์ โรคภัยต่างๆ และคุณค่าทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ ศิลปะ ภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ ที่เกิดขึ้นด้วยแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่มีต่อชุมชน เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหนียวแน่น ชุมชนยังมีประเพณี ความเชื่อ ทำให้คนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่ามีความสัมพันธ์ผูกพันกันเหนียวแน่น คนรุ่นใหม่เคารพนับถือและเชื่อมั่นในคำสอนของผู้สูงอายุ

2. คำถามวิจัยข้อที่สอง “การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบ ขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง”

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ประกอบด้วย องค์ประกอบ ขั้นตอนการสร้างพลัง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 องค์ประกอบในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่

2.1.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลัง แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักการของการสร้างพลัง คือ 1) การสร้างพลัง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สร้างพลัง และผู้ได้รับการสร้างพลัง เพื่อพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม 2) การสร้างพลังเป็นกระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง-ชุมชน-สังคม 3) การสร้างพลังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและกลุ่ม อย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน 4) กระบวนการต้องมีการสร้างโอกาสให้มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

5) กระบวนการมีความต่อเนื่อง ยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และกลุ่ม

2.1.2. วัตถุประสงค์ของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระบบใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน และมั่นใจ ตระหนักถึงความสามารถในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานและผู้อื่นได้

2.1.3 ความรู้พื้นฐานของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน องค์ความรู้พื้นฐานที่ต้องใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมประสบการณ์จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นแต่ละแห่ง มีความเป็นบูรณาการ และมีวัฒนธรรมเป็นฐาน 2) การศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเด็กเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติตามแนวทางของแต่ละชุมชน 3) การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม

2.1.4 ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มี 5 ยุทธศาสตร์หลัก คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) การประชุมแบบรวมพลัง 3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4) การสร้างพลังกลุ่ม และ 5) การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

2.2 ขั้นตอนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (วิธีการและกิจกรรม) ได้แก่

1) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสนทนากลุ่ม การทำแผนที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทำปฏิทินชุมชน การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กที่พบในชุมชน 2) การระบุความต้องการของชุมชน ด้วยการจัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน 4) การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย 5) ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้ 6) การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ 7) การถอดประสบการณ์การเรียนรู้

2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ

1) ชุมชนยังคงมีครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ 2) การมีหรือการสร้างกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาพะทางกายภาพของชุมชนที่เอื้ออำนวย 4) การสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการในท้องถิ่นที่มีกระบวนการทัศน์ถูกต้องในการพัฒนาชุมชน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) การหมดไปของครูภูมิปัญญารุ่นปัจจุบัน 2) กลไกที่ขัดขวางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาพะทางเศรษฐกิจของชุมชน 4) การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการภายนอกที่ไม่เข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพัฒนาร่วมกับชุมชน

3. คำถามวิจัยข้อที่สาม “เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งพัฒนาขึ้นตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านมีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชนเขมรถิ่นไทยอย่างไร”

เด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จากโรงเรียนบ้านตัว จำนวน 13 คน เป็นเวลา 5 สัปดาห์ เรียนรู้ผ่านฐานกิจกรรม 5 ฐาน ได้แก่ 1) ฐานสวัสดิ์ ทักทาย วันนี้มีอะไร 2) ฐานสุขกายสบายใจ 3) ฐานศิลปะท้องถิ่น 4) ฐานบทเรียนปริศนัม และ 5) ฐานขนมพื้นบ้าน เนื้อหาและกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย ในด้านภาษา เขื้อสาย และการดำรงชีพ จำนวน 5 หน่วย ได้แก่ 1) ตัวฉันและธรรมชาติในชุมชน 2) ตลาดป่า 3) ไปเที่ยวชายทุ่ง 4) ตำนานหมู่บ้าน และ 5) ประเพณีในชุมชน การเก็บข้อมูลที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทยในเด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งมีลักษณะการเก็บข้อมูลแบบองค์รวม สรุปดังนี้

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านภาษา เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ถึงความเป็น “ชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย” และรับรู้ลักษณะของภาษาที่ใช้สื่อความเข้าใจระหว่างกันเฉพาะในชุมชนของตน หรือระหว่างชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีภาษาไทยกลางเป็นภาษาราชการและเป็นภาษาที่สื่อมวลชนใช้ เด็กสามารถใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยแสดงบทบาทสมมติในสถานการณ์ต่างๆ การละเล่น และการร้องเพลงประกอบการเคลื่อนไหว จากการสังเกตพบว่า เด็กจะใช้ภาษาไทยกลางเพื่อสื่อสารกับครูในโรงเรียนและสื่อสารกับคนภายนอกชุมชน แต่ในขณะที่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครูชาวบ้าน เด็กจะสื่อสารกับครูชาวบ้านและสื่อสารระหว่างกันด้วยภาษาเขมรถิ่นไทย

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านเขื้อสาย เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ลักษณะเขื้อสายของตน โดยสังเกตได้จากการแต่งกาย อาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ประเพณีในชุมชนของตน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านการดำรงชีพ เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน โดยสังเกตได้จากกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่และเวลาในการประกอบอาชีพ เด็กสามารถปฏิบัติตน และแสดงบทบาทสมมติสะท้อนให้เห็นการรับรู้ว่าคุณค่าที่ดำรงชีวิตด้วยอาชีพต่าง ๆ กันในชุมชน ต้องช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้ คนในชุมชนต้องดูแลรักษาทรัพยากรที่ใช้หมุนเวียนในการดำรงชีวิต ทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องปกป้อง ดูแล รักษาธรรมชาติในชุมชนของตน และควรปฏิบัติเช่นเดียวกันในสังคมโลก เพื่อการดำรงชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นที่มีคุณค่าเช่นเดียวกับชีวิตของเรา

อภิปรายผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแต่ละขั้นตอน และผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นการอภิปราย 2 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรมรักถิ่นไทย
2. การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรมรักถิ่นไทย

ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ซึ่งในแต่ละด้าน ผู้วิจัย นำเสนอรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรมรักถิ่นไทย ในงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด โดยพัฒนาฐานแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยจากแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมองวัฒนธรรมเป็นการปรับตัว และเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่มีความเฉพาะ เป็นประสบการณ์ในสภาพเงื่อนไขที่เป็นจริงทั้งกายภาพ สังคม และจิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ เป็นทั้งความหมายและระบบคุณค่าของคนกลุ่มหนึ่ง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา มีระบบคิดแฝงอยู่ นอกจากนี้ การปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น เป็นการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง มีการให้คุณค่า มีกระบวนการและขั้นตอนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ผู้วิจัย วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม และ สรุปนิยามของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การให้คุณค่าและการปฏิบัติตนที่แสดงให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนดังกล่าวสามารถกำหนดกรอบในการศึกษาได้หลายรูปแบบ อาจมองด้วยทฤษฎีระบบที่มีตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต หรือมองเฉพาะบางองค์ประกอบ เช่น วิธีถ่ายทอด และวิธีรับการถ่ายทอด ผู้วิจัยกำหนดให้องค์ประกอบของกระบวนการมี 5 ด้าน ได้แก่ จุดมุ่งหมาย องค์ความรู้หรือเนื้อหา คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการหรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด และการประเมินผลการถ่ายทอด

นอกจากนี้ การศึกษาบริบทของชุมชนและการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วมในระยะต้นของการวิจัยทำให้พบว่าชุมชนมีความเป็นสหวิทยาการอย่างสูง การทำงานของนักวิชาการภายนอกซึ่งมักจะเข้ามาโดยมีใจหายกรวิจัยที่มองในกรอบเฉพาะจำแนกไปตามศาสตร์ แท้จริงแล้ว ขณะที่นักวิชาการและนักพัฒนาเข้ามาในชุมชนและออกไปจากชุมชน ชีวิตในชุมชนนั้นยังคงดำเนินต่อไป ซึ่งการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรมรักถิ่นไทยในงานวิจัยนี้มีความเชื่อบนฐานปรากฏการณ์นิยม ให้ความสำคัญข้อมูลด้านความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมายที่ชุมชนมีต่อวัฒนธรรมของตน และให้ความเคารพต่อวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน การเก็บข้อมูล

เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดในสภาพธรรมชาติ ต้องใช้ระยะเวลาที่เพียงพอสำหรับศึกษาทำความเข้าใจชุมชน หากผู้วิจัยไม่ทำความเข้าใจวิธีคิดของคนในชุมชน อาจไม่ได้รับความร่วมมือหรือถึงกับไม่พบกระบวนการถ่ายทอดใดๆ ดังนั้น การเข้าสู่สนามวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมาก ในการ “เปิดใจ” ของคนในชุมชน การทำงานวิจัยเชิงมานุษยวิทยาต้องมีกฎแจข “ประตู่ใจ” ของคนในชุมชนให้ได้ และแม้ว่าผู้วิจัยจะเลือกใช้วิธีการเข้าสู่สนามผ่านครูในแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่ได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชนแล้วก็ตาม นั้นหมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับครูในแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวที่ต้องเกิดขึ้นในระดับที่มีความไว้วางใจ และมั่นใจ เข้าใจวิธีคิด วิธีทำงานซึ่งกันและกัน ผู้มีความประสงค์ที่จะทำงานวิจัยในลักษณะนี้จึงต้องมีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อเข้าใจและเข้าถึงชุมชน มีวิธีปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นที่ชัดเจน เป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง สม่่าเสมอ

ข้อค้นพบเกี่ยวกับองค์ประกอบกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ของชุมชนเขมรถิ่นไทย ซึ่งควรนำมาพิจารณา มีดังนี้

1) จุดมุ่งหมายเกิดขึ้นเพื่อถ่ายทอดวิธีการดูแลเด็กด้วยความรักและทะนุถนอม เมื่อครูชาวบ้านเริ่มสอนเด็กในโครงการวิจัย ฯ ในวงสนทนาแลกเปลี่ยนหลังการสอน ครูกลุ่มสร้างพลังสะท้อนผลการเรียนรู้ว่า “...หลักสูตรที่ดีที่สุดในโลกนี้ .... คือ การให้ความรักกับเด็ก...” ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ทุกคนเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง

2) องค์ความรู้ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เป็นองค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และ องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ มีลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำจริง เกิดเป็นความรู้ ทักษะ และความสามารถที่ครูภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น สร้างขึ้นจากการได้สังเกต และการปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวคิดของ แครก (Craig, 1997) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือ ความรู้ ทักษะ และความสามารถที่เกิดจากการสังเกต การปฏิบัติจากสถานการณ์จำลอง และหรือการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้จากกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมด้วยการปฏิบัติ ร่วมวิพากษ์ ร่วมประยุกต์ใช้ โดยอาจเข้าร่วมทางร่างกาย หรือทางจิตใจก็ได้

“...การจัดกิจกรรมกับเด็กเล็กต้องระวังเรื่อง อารมณ์ ความรู้สึกของเด็ก

เช่น เด็กแต่ละคนจะกลัวสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน วิทยากรพาเด็กเดินป่า

ต้องบอกข้อควรระวังก่อนจะทำกิจกรรมเดินสำรวจป่า

เด็กชอบทดลอง สัมผัสด้วยตนเอง เช่น การ ชิมผลไม้ ให้ระวังมีพิษ

เพราะเด็กชอบจับ ชอบชิม...”

(นายสมบุรณ์ ฝ่องใส : 5 ต.ค. 2548, สนทนากลุ่มทำคู่มือศึกษาธรรมชาติ)

องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนรู้ และมีลักษณะเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งตรงกับแนวคิดของ โคลบ (Kolb, 1984) คือ ลักษณะการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ มีการสังเกตและการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เป็นการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ แล้วพิจารณาลงความเห็นและสร้างแนวคิด รวบรวมความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่สั่งสมมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของตนเอง และมีการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการตรวจสอบ ลองผิดลองถูก และการบูรณาการแนวคิด นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดที่มีลักษณะร่วม เป็นจุดแข็งในเชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์ประกอบกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย กล่าวคือ ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดมีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน ด้วยความเป็นชนชาติพันธุ์เดียวกัน การถ่ายทอดความรู้ ผ่านความรัก ด้วยภาษาสื่อสาร และผ่านเนื้อตัววัฒนธรรมในวิถีชีวิต

4) วิธีการหรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด ซึ่งมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การบอกเล่าต่อๆ กันมา รวมถึงการแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำนั้น เป็นสื่อที่สอดคล้องการเรียนรู้อยู่ในธรรมชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในภาวะแวดล้อมปกติของตัวเด็ก งานวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านวิธีการและสื่อ เป็นองค์ประกอบที่ควรนำมาพิจารณาเนื่องจากพัฒนาได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมาก สามารถใช้เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง และขยายความเข้าใจดังกล่าวออกไปภายนอกชุมชนได้โดยง่าย สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความตระหนักและทัศนคติที่ดีที่มีต่อตนเองและชุมชน ควรเป็นสื่อที่ใช้เรียนรู้ในสถานการณ์จริง อย่างไรก็ตาม ควรคำนึงถึงการเลือกใช้วิธีการหรือสื่อที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และควรผลิตองค์ความรู้จากชุมชนที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือสื่อที่มีลักษณะคงทน โดยเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสม เช่น หนังสือคู่มือ หนังสือภาพวาด ภาพถ่าย วิดีทัศน์ ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถอ่านหรือดูซ้ำได้ ใช้งานได้สะดวกในหลายสถานที่และสถานการณ์ เพื่อเป็นการบันทึกภูมิปัญญาของชุมชนไม่ให้เลือนหายไป ระบบการศึกษาในปัจจุบันทำให้รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมบางประการหายไป

ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่จัดให้ในระบบโรงเรียนนั้นมิได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ส่งผลให้เกิดการดำรงชีวิตอย่างไม่สมดุล ความรู้ที่ระบบโรงเรียนจัดให้นั้นมุ่งเน้นการพัฒนาคนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการทอดทิ้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการนำเด็กออกจากชุมชน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ทั้งนี้เนื่องเพราะความรู้ที่เด็กได้รับในโรงเรียนนั้น เด็กไม่สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนได้ หากแต่เป็นการเรียนชุดของความรู้เพื่อนำไปในสังคมเมืองที่เด็กในชนบทต้องตกอยู่ในสถานะของชนชั้นกรรมาชีพ เด็กๆ จำนวนมาก

ถูกเร่งให้เดินเข้าสู่เส้นทางแรงงานชนบท ทั้งที่เพิ่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเพียงชั้นมัธยมต้นเท่านั้น
 ทั้งๆ ที่ ในความเป็นจริงแล้ว มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก หากแต่ต้องมีการเรียนรู้ที่ดี
 เพื่อให้รู้สถานการณ์ความเป็นจริง และสามารถตามรู้ได้ไม่ว่าสถานการณ์ความเป็นจริง
 จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และสามารถจัดการชีวิตและวิถีชีวิตร่วมกันเพื่อสร้างดุลยภาพทั้งภายใน
 ตัวเองและกับภายนอก ดุลยภาพคือ ความเป็นปกติและความยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2550)
 ในท่ามกลางสถานการณ์ที่สลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีแต่การเรียนรู้ในวิถีชีวิตจริง
 เท่านั้นที่จะทำให้รู้เท่าทันความเป็นจริงและปรับตัวให้อยู่ในสมดุลได้ ดังนั้น การศึกษากระบวนการ
 ถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในชุมชนปรีythม จึงเป็นการสืบค้นหาภูมิปัญญา
 เพื่อที่จะค้นพบพลังของชุมชนในกระบวนการสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน เป็นจุดเริ่มต้น
 ที่จะนำไปสู่การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า
 คุณประโยชน์ของภูมิปัญญาที่ไม่ใช่เพียงความรู้ในหนังสือที่ได้เพียงจดท่องแล้วเข้ากล่องเก็บไว้
 หากแต่เป็นภูมิปัญญาที่ทุกคนในชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ พัฒนาต่อยอดได้ เกิดเป็นองค์ความรู้
 ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุลและพอดีของตนเอง ครอบครัวและชุมชน

2. การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชุมชนไทย
 ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ลักษณะสำคัญของการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 ปฐมวัยชุมชนไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีดังนี้

2.1 การบูรณาการแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

แนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการบูรณาการแนวคิดการศึกษา
 เพื่อสร้างพลัง แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ แนวคิดการสื่อสาร
 แบบมีส่วนร่วม และความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภูมิปัญญา การศึกษาทางเลือกและการพัฒนาเด็ก
 ในบริบทสังคมวัฒนธรรม

2.2 การได้รับความไว้วางใจ

หัวใจสำคัญของการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 ปฐมวัยชุมชนไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การได้รับความไว้วางใจ
 ให้ผู้วิจัยสามารถเข้าไปค้นหา “พลัง” จากหมู่บ้าน กระบวนการทำงานดังกล่าว ผู้วิจัยได้เรียนรู้
 จากประสบการณ์การทำงานในชุมชนของครูหน้อยและครูจืด จากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติ
 เด็กรักป่า ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนปรีythม ที่มีประสบการณ์การทำงานกับชุมชน

เป็นเวลานาน เมื่อแรกที่ครูจืดและครูหน้อยเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านถนนนั้น นายประดับ สาครเล่าว่า ชาวบ้านหลายคนสงสัยและตั้งคำถามว่าคนกลุ่มนี้เข้ามาเพื่อหวังอะไร มีความคิด ความเชื่ออะไร “...เป็นคอมมิวนิสต์ หรือเปล่า? ...มาจากหน่วยงานไหน...จะมาสอดส่อง หรือมาทำอะไร พวกเราหรือเปล่า?” ดังนั้นการทำงานกับชาวบ้าน สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การได้รับความไว้วางใจ จากชาวบ้าน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทำงานอย่างโปร่งใส คำนึงถึงความต้องการและประโยชน์สุข ของคนในชุมชนเป็นหลัก

ชุมชนแห่งนี้ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมคล้ายกับอีกหลายชุมชน การสนทนากลุ่ม ในช่วงต้นของงานวิจัย เสียงของผู้ใหญ่บ้านกล่าวแนะนำกับลูกบ้านว่า “...อาจารย์เขา เข้ามา ทำงานเพื่อให้ได้ผลงานเป็นงานวิจัย เป็นวิทยานิพนธ์ ก็ช่วยๆ อาจารย์เขาหน่อย...” สะท้อนถึง การรับรู้ของผู้นำและคนในชุมชนที่ผ่านประสบการณ์การทำงานกับนักวิชาการภายนอก ที่ชาวบ้าน กล่าวไว้ว่า “นักวิชาการมาแล้วก็ไป...ชาวบ้านก็ยังเหมือนเดิม”

ผู้วิจัยใช้วิธีการของครูจืดในการสื่อสารความคิดของตนเองต่อที่ประชุม เพื่อความโปร่งใส โดยกล่าวกับชาวบ้านในที่ประชุม และในกลุ่มสนทนาแลกเปลี่ยนหลายครั้ง เพื่อยืนยันแนวคิดใน การทำงานครั้งนี้ว่า “ชาวบ้านอยากทำอะไร อยากสอนอะไร อยากปลูกฝังอะไรให้กับลูกหลาน” โดยมีครูหน้อยกล่าวสนับสนุนแนวคิดไว้ตั้งแต่การพบกับชาวบ้านครั้งแรก เมื่อ 30 ตุลาคม 2547 ว่า “...เวทีตรงนี้ จะเป็นที่สะท้อนความคิด ให้เราได้เข้ามาช่วยกัน เหมือนที่แม่คนหนึ่งบอกว่า อยากให้ที่นี่มีครูสอนเด็กเล็กก่อนเข้าโรงเรียนอนุบาล ซึ่งก็เป็นไปได้...ถึงเราไม่จบครู แต่เราก็มี ความถนัด เราเก่งเรื่องขนม การขาย เสื้อผ้า เกษตร ก่อสร้าง...เราก็มาเป็นครูให้เด็ก ๆ ได้”

การสนทนาแลกเปลี่ยนนั้น เป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน ของปฏิบัติการกลุ่มเล็กๆ หลากหลายกลุ่มในชุมชน การพูดคุยอย่างปราศจากวาระ เริ่มต้น ด้วยการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบ ความรักและความใส่ใจที่ชาวบ้านมีต่อเด็กและมีต่อชุมชนของตน ความรู้สึกรักและห่วงหาอาทรที่แสดงอัตลักษณ์แห่งตน ก่อให้เกิดสิ่งดีงามในกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันที่ตามมาอีกมากมาย

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน

หัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การทำงานอย่างมีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอน โดยผู้วิจัยใช้ยุทธศาสตร์หลัก คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) การประชุม แบบรวมพลัง 3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4) การสร้างพลังกลุ่ม และ 5) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ในสถานการณ์จริง

กลุ่มบุคคลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้นำทางธรรมชาติ เป็นผู้รู้ที่ได้รับการยกย่อง เคารพนับถือ นับว่าเป็น“กลุ่มอุดมคติ” ที่เป็นแบบอย่างสำคัญในการเรียนรู้ตนเองและสังคมภายในชุมชน เพื่อถ่ายทอดภูมิธรรมในความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน งานวิจัยนี้พบว่าหากบุคคลใน “กลุ่มอุดมคติ” ยึดโยงกันไว้ จะส่งผลให้ชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดที่ยังคงรักษาวัดธรรมสืบต่อไปได้ นอกจากนี้ การเริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติในชุมชน เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และทำให้เกิดการสร้างพลังกลุ่ม ผ่านกิจกรรม การสร้างพลังรูปแบบต่างๆ เช่น การมีกิจกรรมเสวนาบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาในชุมชน การทบทวนความทรงจำของคนที่มีต่อผืนแผ่นดินเกิดของตน ทุกคนจะมีประสบการณ์ส่วนตัว ให้รำลึก และทุกคนที่เป็นสมาชิกชุมชนเดียวกันย่อมมีประสบการณ์ร่วมกัน การมองภาพอดีต ที่รุ่งเรือง ความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่นทางใจที่ทุกคนจะพบหากหาจากที่อื่นไม่ได้ นอกจากแผ่นดินเกิดของตนเอง ความสุขนี้ยังความปิติให้กับทุกคนที่มีส่วนร่วม

การมีพื้นที่และสร้างโอกาสเพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามาสื่อสารเสวนา สนทนา แลกเปลี่ยน เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง หรือจัดสถานการณ์จำลองเพื่อทบทวนองค์ความรู้ สามารถทำให้วัฒนธรรมนั้นขับเคลื่อนต่อไปได้ ดังคำกล่าวของคนในชุมชน

“...ต้องทบทวน ต้องใช้ฝีมือ ...แต่ก่อนผมทำได้ จำได้ ตอนนี้ หายหมด (หัวเราะ)
...ไปทำที่ศาลาโนน ร่วมออกความคิด คนเรามันลืมซะไม๊ ...ก็ต้องคัดเลือกคนที่มีฝีมือ”

(นายประดับ สาคร: 29 ก.ค.48, สนทนากลุ่ม)

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างระบบเครือข่ายทางสังคมให้เกิดขึ้นได้หลายๆ เครือข่าย โดยงานวิจัยครั้งนี้มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเป็นตัวเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน มีลักษณะเป็นเครือข่ายตรง และเป็นเครือข่ายบุคคล มีขนาดเล็ก เริ่มต้นจากครูภูมิปัญญาชาวบ้าน แล้วเชื่อมโยงต่อไปยังสมาชิก ซึ่งมีความถนัด หรือมีความสนใจในเนื้อหาวัฒนธรรมเดียวกัน นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่ม ยังมีความสัมพันธ์กันในระดับเครือญาติ หรือเป็นเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีความสัมพันธ์ที่ต้องแลกเปลี่ยนและพึ่งพาอาศัยกัน

การจัดประชุมแบบรวมพลัง การสร้างพลังกลุ่ม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายที่มีความคล้ายคลึงกัน ความถี่และระยะเวลาของการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ส่งผลให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเกิดพลังขึ้นในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ข้อสังเกตจากงานวิจัย

1. องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้เป็นการบูรณาการศาสตร์ทางการศึกษาปฐมวัยในด้านพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กปฐมวัย การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม เข้ากับศาสตร์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญในการค้นหากระบวนการทำงานระหว่างนักวิจัยหรือนักวิชาการภายนอกชุมชนกับนักพัฒนาในองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชนและชาวบ้าน ทั้งนี้ การบูรณาการศาสตร์ทางการศึกษาปฐมวัยเข้ากับศาสตร์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานลักษณะบูรณาการหรือทำงานแบบสหสาขาวิชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาและสร้างเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยอย่างสมดุลและเป็นองค์รวม เป็นการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ทั้งนี้ เพราะเด็กอยู่ในกระบวนการทางสังคมที่สะท้อนค่านิยมและความคาดหวังของพ่อแม่ ผู้ปกครองและสังคมที่มีต่อเด็ก ดังนั้น การสร้างองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากความต้องการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมสู่ลูกหลานของตนเองจากครุภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งในการศึกษาทางเลือกและในระบบโรงเรียน ทั้งนี้ สอดคล้องกับ แนวคิดของ สุมน อมรวิวัฒน์ (2537) ว่า การสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งสืบทอดกันมาหลายต่อหลายรุ่นนั้น มักเกิดขึ้นในการศึกษาตามอัธยาศัย และศึกษานอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน มากกว่าการสอนในโรงเรียน เพราะชีวิตในครอบครัวและชุมชนมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นจริงและเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับรับเอาได้มากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาในหนังสือ เช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2550) กล่าวว่า การเรียนรู้ควรจะเป็นพื้นฐานวัฒนธรรม ความรู้ทางวัฒนธรรมมีความสำคัญมาก เป็นความรู้จากวิถีชีวิตและเพื่อวิถีชีวิตร่วมกัน อันสอดคล้องกับ ธรรมชาติแวดล้อม เป็นบ่อเกิดของความสุขและความยั่งยืน การมีชีวิตร่วมกัน (living together) ควรจะเป็นเป้าหมายและวิถีชีวิต ...มนุษย์ตามปกติเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ง่าย และมีความสุข เพราะคนอื่นๆ ทั้งหมดเขาปฏิบัติอยู่ เขาเข้าใจอยู่ เขาพูดจากันอยู่ และเรียนรู้แล้ว ทำให้ทำเป็น ปฏิบัติได้ อยู่ร่วมกันเป็น ทั้งระหว่างคนด้วยกัน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อความสมดุล ดังนั้น ความรู้ในตำราซึ่งมาจากฐานทางวิทยาศาสตร์ จึงไม่ควรเป็นตัวตั้งของการศึกษา แต่ควรเป็นเครื่องประกอบการเรียนรู้ และ แนวคิดของ แฟรร์ (Freire, 1998) ที่กล่าวว่า การศึกษาคือการเผยให้เห็นหรือค้นให้พบ การ “เข้าใจ” สิ่งต่างๆ อย่างแนชัดมากขึ้น ต้องเข้าใจความสัมพันธ์ที่สิ่งนั้นมีต่อสิ่งอื่นๆ “การสอน” ไม่อาจเป็นแค่กระบวนการถ่ายทอดความรู้

จากผู้สอนสู่ผู้เรียน เพราะเป็นการถ่ายทอดความรู้อย่างกลไกซึ่งผลที่ได้ก็จะเป็นแค่การท่องจำเหมือนเครื่องจักร...ความรู้มีอยู่ในตัวเรา มีอยู่ในภาษา มีอยู่ในตำรา มีอยู่ในโลกที่เราอาศัยอยู่ การประจักษ์แจ่มแจ้งถึงความเชื่อมโยงของสิ่งเหล่านี้กับชีวิตคือ การศึกษาที่แท้ คือการสร้างสรรค์ และการเติบโต

2. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูฯ

การศึกษาโลกทัศน์ของเด็กที่มีต่อตนเองและวัฒนธรรมของตน ด้วยการศึกษาค้นคว้าพัฒนาการด้านความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชนของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนเองของเด็กที่เกิดจากประสบการณ์และการหล่อหลอมทางสังคมและวัฒนธรรมรอบตัว แม้ว่าระดับของพัฒนาการด้านความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาไปเป็นมโนภาพแห่งตนของเด็ก และความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งการจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยฯ ในงานวิจัยนี้ ควรจัดสำหรับกลุ่มเป้าหมาย เด็กปฐมวัย ระดับชั้นอนุบาล (อายุ 4-6 ปี) แต่ด้วยรูปแบบของกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องนำเด็กออกจากโรงเรียนในระบบ เพื่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในชุมชนตามแนวการจัดการศึกษาทางเลือก ทำให้มีข้อพึงระวังและข้อห่วงใยจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การวิจัยครั้งนี้ จึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เด็กปฐมวัยช่วงอายุ 7 ปี ซึ่งกำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการที่พัฒนาขึ้นมาจากกระบวนการถ่ายทอดดั้งเดิมในวิถีชีวิตของชุมชน บนฐานแนวคิดการศึกษาทางเลือก การเรียนรู้จากบริบทและการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นการเรียนรู้จากครูชาวบ้านที่มีเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในธรรมชาติแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง รายละเอียดองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน พัฒนาขึ้นจากความต้องการของครูผู้ถ่ายทอดและบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้น การนำกระบวนการฯ ไปใช้ จึงต้องนำไปใช้กับชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ มีความคล้ายคลึง ทั้งนี้ แม้จะสามารถพิจารณาแยกส่วนเพื่อพัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการแต่ละองค์ประกอบได้ แต่ควรพิจารณาให้ครบทุกองค์ประกอบเพื่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างสมดุล

2. การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวทางการทำงานเพื่อพัฒนาร่วมกันระหว่างนักวิชาการภายนอกกับกลุ่มบุคคลในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระบบสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน มีความมั่นใจ และตระหนักถึงความสามารถในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานและผู้อื่นได้ ดังนั้น การนำกระบวนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านนี้ไปใช้ ต้องคำนึงถึงสภาพบริบท สังคม

และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะของเนื้อหาทางวัฒนธรรม กระบวนการและขั้นตอน ในการถ่ายทอด ตลอดจนบุคลิกลักษณะของครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันไป

3. การนำกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยฯ ไปใช้

การกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมเกิดจากการสอดคล้อง องค์ประกอบของกระบวนการฯ ที่เกิดจากความต้องการของชุมชน เข้าไปผสมผสานกับแนวคิด ในการจัดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า ซึ่งเน้นการเรียนรู้จากธรรมชาติและ การนั่งมองสรรพสิ่งรอบตัว เพื่อเรียนรู้ว่าตัวเรากับผู้อื่นและโลกนี้มีความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพิงกัน และมีเป้าหมายในการให้การศึกษาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มุ่งสร้างจิตสำนึก ทางนิเวศวิทยาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีฐานและกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่

3.1 ฐานสวัสดิ์ ทักทาย วันนี้มีอะไร เตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมเล่า เรื่อง การพูดคุย การสนทนาเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องต่างๆ และความสนใจของเด็ก

3.2 ฐานสุขภาพสบายใจ เป็นการจัดการกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพให้เด็ก

3.3 ฐานศิลปะท้องถิ่น เป็นการจัดการกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยเน้นการใช้วัสดุพื้นบ้าน ที่หาได้ในชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากธรรมชาติและ ส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม

3.4 ฐานบทเรียนปริยัทม เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาวัฒนธรรม มาให้เด็กได้รับประสบการณ์ถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย เป็นการจัดการกิจกรรมที่พาเด็กออกไปเรียนรู้ในห้องเรียนชุมชน ได้ไป “ฝากตัว” เพื่อเรียนรู้จากครู “ผู้มีภูมิรู้” ในชุมชนปริยัทม

3.5 ฐานขนมพื้นบ้าน เป็นการจัดการกิจกรรมส่งเสริมประสาทสัมผัสผ่านกิจกรรม การทำขนม เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม เป็นเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่มีสนุกสนาน มีคุณค่าและความหมายต่อตัวเด็ก เป็นวิถีถ่ายทอดคำสอน ความเชื่อของคนรุ่นก่อน ที่มีต่อการเลือกใช้ และเลือกทำขนมในงานประเพณีต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นความประณีต และความคิดที่แยบคาย การค้นพบสื่อในวิถีธรรมชาติ เพื่ออบรมขัดเกลาให้คนรุ่นลูกหลาน ได้ซึมซับสิ่งที่ดีงามขณะที่เขามีความสุขในการเรียนรู้และจดจำความรู้สึกเป็นสุขนี้ ก่อให้เกิด ความผูกพันที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดของตน

เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูฯ ครูในระบบ โรงเรียน สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาและติดตามผลของการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งยังคงดำเนินต่อไปว่ามีเส้นทางในการพัฒนาของชุมชนและผู้เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง กระบวนการฯ ที่เกิดจากงานวิจัยมีผลต่อชุมชนอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาและติดตามผลของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านว่าการสร้างพลังฯ ที่เกิดจากงานวิจัยได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องหรือไม่ มีปัจจัยใดบ้างที่ยังคงมีผล ไม่มีผล และมีปัจจัยใหม่ด้านใดบ้างที่มีผลให้การสร้างพลังฯ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
3. ควรมีการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในองค์ประกอบของการถ่ายทอดด้านต่าง ๆ ว่ามีลักษณะ วิธีการ ขั้นตอน สื่อชนิดใดที่เหมาะสมกับเนื้อหาวัฒนธรรมประเภทใด อย่างไรบ้าง
4. ควรมีการศึกษาและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ
5. ควรมีการทำวิจัยในลักษณะพหุกรณีเพื่อนำเสนอกระบวนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถปรับใช้ได้เหมาะสมกับหลายบริบท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. 2539. สี่สอสงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- กาญจนา ผิวผ่อง. 4 มกราคม 2549. ครูฝ่ายวิชาการ โรงเรียนบ้านแจรน. สัมภาษณ์.
- กีรติ บุญเจือ. 2538. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- กุศล สุนทรธาดา, อุไรวรรณ คิ่งสุขเกษม, กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และสุรียพร พันพิ่ง. 2541. สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, คณิตสร เต็งรับ, ชาติรี ปิ่นแก้ว และวรัญญา เพ็ชรคง. 2545. วิถีชุมชน: คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2541. เอกสารประกอบการร่างนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545. แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559). กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2535. ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ม.ป.ป.. แนวทางการสืบค้นสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2535. สารนิพนธ์การบริหารงานวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- คณิง สายแก้ว. 2545. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูของชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร แถบวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล ในจังหวัดสุรินทร์-ศรีสะเกษ. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, มรว. 2521. การศึกษากับการสืบทอดและการเสริมสร้างวัฒนธรรม. วารสารวัฒนธรรมไทย. 17 (กุมภาพันธ์): 3-18.

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, มรว. 2537. การศึกษากับการสืบทอดและการเสริมสร้างวัฒนธรรม. ใน
การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน. กรุงเทพมหานคร:
 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2539. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ. 2541. เด็ก เยาวชน และครอบครัว ในประเทศไทย
 และข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร:
 มูลนิธิสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร 2543. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม: โครงการตำรา
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยยศ อิมสุวรรณ์. 2543. การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต
 ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุตินา เวทการ และคณะ. 2545. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกใน
 การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน. วารสารครุศาสตร์ 31, 1 (กรกฎาคม-ตุลาคม): 1-13.
- เต็มสิริ บุญยสิงห์. 2543. เด็กกับผู้ใหญ่ ใน เอกสารการสอนชุดวิชา แนวคิดไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4.
 นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทองเหลือง บุญพร้อม. ม.ป.ป.. พจนานุกรมภาษาไทย-เขมรถิ่นไทย-เขมรกัมพูชา-ภาษาอังกฤษ.
 บุรีรัมย์: เรวัต.
- ทิตนา เขมมณี. 2536. หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก. 2531. ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน: ทัศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง.
ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- นภาพรณี หะวานนท์. 2543. การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการ
 โรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
 สำนักนายกรัฐมนตรี.
- นลินี กังศิริกุล. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “เรียนและรู้จาก...วังน้ำเขียว”.
 กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

- นิตยา คชภักดี. 2543. ขั้นตอนการพัฒนาของเด็กปฐมวัยตั้งแต่ปฏิสนธิ-5 ปี. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- นิตยา เพ็ญศิริินภา. 2544. คู่มือการฝึกอบรมการสร้างพลังในงานส่งเสริมสุขภาพ.
กรุงเทพมหานคร: งานส่งเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- นิตินันท์ พันทวี. 2544. การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน:
กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน สาขาวิชาพัฒนาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสัตตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. 2523. วรรณคดีไทยเกี่ยวกับชนบทประเพณี. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
น้อย พงษ์สนิท. 2527. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มิตรนรา.
- บรรจง จันทรสา. 2522. ปรัชญากับการศึกษา (ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรากฐานทางปรัชญาการศึกษา).
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- บุษบง ต้นติวังศ์. 2537. แนวคิดและหลักการในการจัดการปฐมวัยศึกษา. ใน คณะกรรมการผลิต
และบริหารชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา (บรรณารักษาร),
ประมวลสาระชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา, หน้า 133-190.
นนทพรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุษบง ต้นติวังศ์. 2546. รูปแบบการศึกษาปฐมวัยตามวิถีไทย: การศึกษาเพื่อชีวิตที่พอเพียง.
กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอตติกัจ. 2533. การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม ใน เทคนิคการวิจัยภาคสนาม.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปฏิรูปการศึกษา, สำนักงาน. 2543. พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา.
- ปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, สำนักงาน. 2546. ธรรมนูญสุขภาพคนไทย: ร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ
ฉบับปรับปรุง 24 กันยายน 2545. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูป
ระบบสุขภาพแห่งชาติ.
- ปณิตา ศิลารักษ์. 2545. การพัฒนาโปรแกรมการระดมสรรพกำลังของเครือข่ายโรงเรียนในการใช้
ป่าชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งวิทยาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเพื่อจัดการเรียน
การสอนให้แก่เด็กวัยอนุบาล สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกอบ ผลงาม. 2538. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัย
ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ประกาศรี สี่ห้าไฟ. 2540. เอกสารคำสอนวิชา 2701302 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคม
ด้านศาสนาและจริยธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัดสำเนา)
- ประเวศ วะสี. 2536. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. วารสารชุมชนพัฒนา
1, 5 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 75.
- ประเวศ วะสี. 2541. ปฏิรูปการศึกษาไทย: ยกเครื่องทางปัญญา ทางรอดจากหายนะ. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. 2545. เครือข่ายแห่งปัญญา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. 2547. สุขภาวะ ดัชนีชี้วัดการพัฒนา[Online]. แหล่งที่มา: [www.manager.co.th/asp-bin/mgrView.aspx?NewsID=9470000042801-35k\[27 มิถุนายน 2548\]](http://www.manager.co.th/asp-bin/mgrView.aspx?NewsID=9470000042801-35k[27 มิถุนายน 2548])
- ประเวศ วะสี. 2546. การพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. 2550. ระบบการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร:
ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ปฏิรูปการศึกษา, สำนักงาน. 2543. พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: ครูสภา.
- พรทิพย์ อันทิวโรทัย. 2545. บทบาทการศึกษาในการสืบทอดและพัฒนาทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา
วัฒนธรรมชาวสวนฝั่งธนบุรี สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงทอง นิลยิ้ม. 2537. บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัวในการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่น
และของเล่นเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเก่า อำเภอโคกสำโรง
จังหวัดลพบุรี สาขาวิชาสังคมวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาสังคมวิทยาและวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2537. วัฒนธรรมสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2536. วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พัฒนา กิติอาษา. 2546. ท้องถิ่นนิยม: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไพฑูริย์ มีสกุล. 2531. คำอธิบายรายวิชาไทยคดี 525: ชนกลุ่มน้อยในท้องถิ่น (อีสาน).
มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- แฟร์รี่, เปาโล. 2548. ครุในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม จุดหมายถึงผู้ที่กล้าสอน. แปลโดย สดใส
ขันติวรพงศ์. กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา.

- มณี พยอมรัตน์. 2536. ความเชื่อของคนไทย ใน เพ็ญศรี ดุ๊ก ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน ปิยนาค บุญนาค
วารสารณ จิวชัยศักดิ์. (บรรณานุกรม), วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุทธชัย เฉลิมชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย. 2543. รูปแบบและพัฒนาการจัดการการศึกษา
โดยครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ระพี สาคริก. 2544. ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์. วารสารภาษาและวัฒนธรรม
20, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 23-34.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2531. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์.
- รุ่งลาวัลย์ ละอาคำ. 2545. การพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรม
พื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิต
ชนบทที่สถาน สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วงเดือน สุวรรณศิริ. 2539. สภาพการปลูกฝังวัฒนธรรมไทยให้แก่เด็กอนุบาลในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณดี สุภาพ. 2546. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปี่จ่า: กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง
สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรภรณ์ ฉุนแสนดี. 16 ตุลาคม 2548. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สถานีอนามัยตำบลลำไ้. สัมภาษณ์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. 2532. จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. 2540. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับ
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาดุขฎิบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิลาสินี ศรีนุเคราะห์. 2543. บันโจล: กรณีศึกษาพิธีการไหว้ครูเพื่อสืบทอดพิธีกรรมอันเนื่องจาก
ความเชื่อของชาวไทยเขมร. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- วีระ บำรุงรักษ์. 2532. สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

- ศศิษฐา ทองฝอย. 4 มกราคม 2549. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สถานีอนามัยตำบลสำโรง. สัมภาษณ์.
 ศรีศักร วัลลิโภดม. 2533. แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้า
ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. 2542. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรม กับการสร้างสรรค์
ต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต ภาคศึกษารัตนศึกษา คณะครุศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. 2542. วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร:
 ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร.
- สถานีอนามัยตำบลสำโรง. 2547. เอกสารสรุปผลการปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2547.
 สุรินทร์: สถานีอนามัยตำบลสำโรง.
- สมคิด อิศระวัฒน์. 2542. ลักษณะการอบรมและเลี้ยงดูเด็กของคนไทย ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้
ด้วยตนเอง. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2539. หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนชาติพันธุ์. วารสารภาษาและวัฒนธรรม
 15, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 4-13.
- สมัคร เจาะใจดี. 2540. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องจของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สลิทธ เทพตระการพร. 2545. การส่งเสริมสุขภาพในสถานประกอบการ. วารสารการส่งเสริมสุขภาพ
และอนามัยสิ่งแวดล้อม 25, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม)[Online]. แหล่งที่มา:
www.anamai.moph.go.th/advisor/254/25406.html – 22k[30 กรกฎาคม 2548]
- สวัสดิ์ ภูทอง. 2547. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต
สำหรับผู้ใหญ่ในชุมชนชนบทภาคเหนือ. วารสารครุศาสตร์ 33, 1 (กรกฎาคม-ตุลาคม): 49-59.
- सानปฏิรูป, กองบรรณาธิการ. 2545. การศึกษาทางเลือก: ทางเลือกยังอยู่ห่างไกล. วารสารสานปฏิรูป
 4, 46 (มกราคม): 18-25.
- สามารถ จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง. 2541. การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย
(แนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย). กรุงเทพมหานคร:
 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

- สาโรช บัวศรี. 2531. ความหมายของวัฒนธรรม. วัฒนธรรมประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547. พลังท้องถิ่น: บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์. 2540. การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอด
ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย: กระบี่กระบอง สาขาวิชาพัฒนศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์. 2548. การศึกษาทางเลือก: โลกแห่งการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธารา โยธาจันทร์. 2541. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจ
เกี่ยวกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. 2534. สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2531. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2535. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2537. นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554).
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2540. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2545. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนน อมรวีวัฒน์, ทิศนา ขัมมณี, วารี ธีระจิตร และอุดมลักษณ์ กุลพิจิตร. 2532. การศึกษา
เชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนน อมรวีวัฒน์. 2534. การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่
ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุมน อมรวิวัฒน์. 2537. ชุดวิชาทักษะและประสบการณ์พื้นฐานสำหรับเด็กประถมศึกษา หน่วยที่ 9. เอกสารประมวลสาระสำหรับนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุมน อมรวิวัฒน์. 2544. หลักสูตรทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุเมธ เมธาวิทยากุล. 2534. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. 2545. วัฒนธรรมชุมชน: เจาะลึกความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน. วารสารพหุติกรรมศาสตร์ 8, 1 (กันยายน): 11-20.
- สุรางค์ จันทร์อม. 2529. จิตวิทยาเด็ก. กรุงเทพมหานคร: ประสานมิตร.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2544. แผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และอรพรรณ ภูอิสระกิจ. 2539. ลักษณะและการกระจายของภาษาเขมรถิ่นไทย: อดีต ปัจจุบัน อนาคตของพยัญชนะสะกด. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสน่ห์ จามริก. 2537. แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย: บทวิเคราะห์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสรี พงศ์พิศ. 2529. คืนสุรากแห้ง: ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ.
- เสรี พงศ์พิศ. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง. 2547. เอกสารสรุปผลการปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2547. สุรินทร์: องค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง.
- อดุลย์ วงศ์วีคุณ. 2543. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาคศึกษารัตนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนงค์ จักกะพาก. 2537. การนำเสนอโครงการการเรียนการสอนนิทานพื้นบ้าน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก สาขาวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุমানราชธน, พระยา. 2498. เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.

- อมรวิเชียร นาคกรทรรพ. 2547. รายงานสภาวะการศึกษาไทยต่อประชาชน ปี 2546: ฝ่าปมปฏิรูป.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2537. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2541. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2543. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรพินธ์ ต้นธนะสฤกษ์ดี. 2522. พัฒนาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขาวิชาวิจัยการศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาวิจัยการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อลิศรา ชูชาติ และคณะ. 2538. เทคนิคการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม. นครปฐม:
สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อานนท์ อภาภิรม. 2521. ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- อานนท์ อภาภิรม. 2525. สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์.
- อานนท์ อภาภิรม. 2525. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2538. วัฒนธรรมกับการพัฒนา: มิติของพลังที่สร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชน
ในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อารี สุทธิพันธ์. 2535. 60 ปี อารี สุทธิพันธ์. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.
นนทบุรี: โครงการกิตติเมธี สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาษาอังกฤษ

- Barr, D., and Cochran, M. 1992. Understanding and supporting empowerment:
Redefining the professional role. Networking Bulletin 2, 3: 1-8.
- Broom, L., and Selznick, P. 1973. Sociology: A text with adapted readings.
New York: Harper and Row.

- Buysse, V., Wesley, P., and Skinner, D. 1999. Community development approaches for early intervention. Early Childhood Special Education 19, 4 (Winter): 236-243.
- Cayne, B. S. 1992. The New Lexicon Webster's dictionary of the English language: Encyclopedia edition. New York: Lexicon.
- Craig. 1997. What is experiential learning?[Online]. Available from: <http://people.uleth.ca/~steve.craig/whatis.htm>[2006, August 20]
- Cox, C. B. 2002. Empowering African American custodial grandparents. Social Work 47, 1: 45-54.
- Dewey, J. 1938. Experience and education. New York: Collier.
- Freire, P. 1973. Education for critical consciousness. New York: Seabury.
- Gibson, C. H. 1991. A concept analysis of empowerment. Journal of Advanced Nursing 16, 3: 354-361.
- Israel, B., Checkoway, B., Schulz, A., and Zimmerman, M. 1994. Health education and communication empowerment: Conceptualizing and measuring perceptions of individual, organization, and community control. Health Education Quarterly 21, 2 (Summer): 149-170.
- Joffres C., Langille D., Rigby J., and Langille D. B. 2002. Factors related to community mobilization and continued involvement in a community-based effort to enhance adolescents' sexual behavior. The Qualitative Report 7, 2 (June)[Online]. Available from: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR7-2/joffres.html>[2006, July 19]
- Kolb, D. A. 1984. Experiential learning. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kolb, D. A. 1984. Experiential learning: Experience as the source of learning and development. New Jersey: Prentice Hall.
- Knowles, M. S. 1984. Andragogy in action: Applying modern principles of adult education. San Francisco: Jossey Bass.
- Luellen, J. E. 1991. A study of native American early childhood education curriculum "The circle never ends". University of Denver AAI9201053.[Online]. Available from: <http://coe.asu.edu/cie/diss.html>[2005, August 22]
- Modell, J. 1998. Educational and cultural transmission: Historical studies of continuity and change in families, schooling and youth cultures. Journal of Social History Carnegie Mellon university press. 32 (winter): 484.

- Morrissey, J. 2000. Indicators of citizen participation: Lessons from learning teams in rural EZ/EC communities. Community Development Journal 35, 1: 59-74.
- Purdey, A. F., Adhikari, G. B., Robinson, S. A., and Cox, P. W. 1994. Participatory health development in rural Nepal: Clarify the process of community empowerment. Health Education Quarterly 21, 3 (Fall): 329-343.
- Rappaport, J. 2000. Community narratives: Tales of terror and joy. American Journal of Community Psychology 28, 1: 1-24.
- Rappaport, J. 1995. Empowerment meets narrative: Listening to stories and creating settings. American Journal of Community Psychology 23, 5: 795-807.
- Rose, S. M. 2000. Reflections on empowerment-based practice. Social Work 45, 5: 403-412.
- Salari, S. M. 2002. Intergenerational partnerships in adult day centers: Importance of age-appropriate environments and behaviors. The Gerontologist 42, 3: 321-333.
- Wallerstein, N., and Bernstein, E. 1988. Empowerment education: Freire's ideas adapted to health education. Health Education Quarterly 15, 4 (winter): 379-394.
- Zimmerman, M. 2000. Empowerment theory: Psychological, organizational, and community levels of analysis. In J. Rappaport and E. Seldman (eds.), Handbook of Community Psychology, pp. 43-63. New York: Plenum.
- Zimmerman, M. 1990. Taking aim on empowerment research: On the distinction between individual and psychological conceptions. American Journal of Community Psychology 18, 1: 169-177.
- Zimmerman, M. A. 1995. Psychological empowerment: Issues and illustrations. American Journal of Community Psychology 23, 5: 581-599.
- Zimmerman, M. A., Israel, B. A., Schulz, A., and Checkoway, B. 1992. Further explorations in empowerment theory: An empirical analysis of psychological empowerment. American Journal of Community Psychology 20, 6: 707-727.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

**รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการด้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย
และประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์ในการขอรับคำแนะนำ**

1. นายอิศรา จรรย์ยานนท์   ผู้อำนวยการอาศรมภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เป็นผู้สอนและมีความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย
2. ผศ. ดร.ประกอบ ผลงาม   รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มีประสบการณ์วิจัยทางด้านระบบภาษาเขมรถิ่นไทย
เป็นผู้เขียนสารานุกรมเขมรถิ่นไทย
3. รศ. บุญยัง หมั่นดี   รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เป็นผู้สอน และมีประสบการณ์วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชน
มีส่วนร่วม มีความเชี่ยวชาญทางด้านกรวิจัยเชิงคุณภาพ
ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์
เขมรถิ่นไทย
4. นายธนากร สุภิमारส   ข้าราชการบำนาญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1
จังหวัดสุรินทร์ มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาเขมร
มีประสบการณ์การทำงานด้านการสอนภาษาไทยและศิลปะ
ให้กับผู้บริหารโรงเรียนชาวเขมร ณ ศูนย์อพยพขององค์การ
สหประชาชาติ (United Nations) ตามเขตชายแดน ได้แก่ จังหวัด
ศรีสะเกษ สุรินทร์ สระแก้ว ตราด ระหว่าง พ.ศ. 2536-2540

**รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัย
ทางมานุษยวิทยาและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**

1. รศ. บุญยัง หมั่นดี   รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เป็นผู้สอน และมีประสบการณ์วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
มีความเชี่ยวชาญทางด้านกรวิจัยเชิงคุณภาพ
ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์
เขมรถิ่นไทย
2. ผศ. อนรรฆ จรรย์ยานนท์   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล
เป็นผู้สอน มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญทางด้าน
การวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา

3. รศ. ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้สอน มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญทางด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา
4. ผศ.ปราโมทย์ ต้านประดิษฐ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นผู้สอน มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญทางด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา
5. ผศ. ปุณณรัตน์ พิงคานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นผู้สอน มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญทางด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาปฐมวัย เพื่อตรวจสอบหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดประสบการณ์เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรมถิ่นไทย

1. ผศ. ดร. คณิต สายแก้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทางการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นผู้สอน มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในการวิจัยเพื่อพัฒนาทักษะในการสร้างหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดประสบการณ์ระดับการศึกษาปฐมวัย
2. นายทองสุข รวยสูงเนิน ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดสุรินทร์ มีความเชี่ยวชาญและมีบทบาทในการวางแผน การประเมินทักษะในการสร้างหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย
3. นายธนากร สุภิมารส ข้าราชการบำนาญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดสุรินทร์ มีประสบการณ์เป็นประธานคณะทำงานการจัดการศึกษาปฐมวัย มีผลงานวิจัยและการเขียนเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการจัดทำโครงการสอน การสร้างหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดประสบการณ์ในระดับการศึกษาปฐมวัย

รายชื่อผู้เข้าร่วมวิจัย ในงานวิจัยระยะที่ 1

ผู้ร่วมวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมสนทนากลุ่มและเวทีคืนข้อมูล

ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

1. นายเข้มทอง โมราชฎูร์ ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า
2. นางอาริยา โมราชฎูร์ ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

เด็กปฐมวัยที่ร่วมทำแผนที่เดินดินในชุมชน เพื่อวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

เด็กหญิง 3 คน ได้แก่ ริน บี และ ฝน

เด็กชาย 1 คน ได้แก่ เสม

ครูภูมิปัญญาผู้ให้ข้อมูลหลัก จากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า และการสัมภาษณ์

1. นายประดับ สาคร
2. นายสมบุญ ผ่องใส
3. นายสม นิยมเหมาะ
4. นางเยย สกุลทอง
5. นางสังเวียน บุญสอน
6. นางราตรี กองน้ำ

คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์ที่เข้าร่วมกิจกรรมสนทนากลุ่มและเวทีคืนข้อมูล

1. นายประดับ สาคร ที่ปรึกษา คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์
2. นายบวร สารเพชร ที่ปรึกษา คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์
3. นายเข้มทอง โมราชฎูร์ ที่ปรึกษา คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์
4. นายวัชชนะ สมนาน ผู้ใหญ่บ้าน ม.3 ประธานคณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์
5. นายตัน ขมขำ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง
รองประธานคณะกรรมการฯ
6. นายละเมียด ผ่องใส สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง
รองประธานคณะกรรมการฯ
7. นายลำภา เพชรมาก คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์ ฝ่ายวิชาการ
8. นายสมบุญ ผ่องใส คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์ ฝ่ายวิชาการ
สมาชิกกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน
9. นายสมจิตร ภูสูง คณะกรรมการอนุรักษ์ปริทัศน์ ฝ่ายประชาสัมพันธ์

10. นางสุนันทา สาคร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม (เหรียญกฐิก)
11. นายสมบัติ สาคร	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม (เลขานุการ)
12. นายชำนาญ ผ่องใส	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
13. นายสุเพียร สิงคเวหน	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
14. นายเหลือ บุตรสาดี	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
15. นายสม นิยมเหมาะ	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
16. นางกมลวรรณ โอภิ	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
17. นายประชา สาคร	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
18. นายธนากร ผนังทอง	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
19. นายประดิษฐ์ นิยมสวน	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม
20. นางจำนงค์ กกล้าพร้อม	คณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม

กลุ่มแม่บ้านปรีythมที่เข้าร่วมกิจกรรมสนทนากลุ่มและเวทีคินข้อมูล

1. นางคำยั้ง บุญสอน	ประธานกลุ่มแม่บ้าน
2. นางสังเวียน บุญสอน	รองประธานกลุ่มแม่บ้าน
3. นางระเบียบ ศิริปัญญา	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
4. นางพินิช ดีนิยม	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
5. นางอำไพ กี่มะลิ	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
6. นางชู ทิววัน	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
7. นางคำพอ นิยมสวน	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
8. นางประยอง นิยมสวน	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
9. นางพิน นิยมสวน	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
10. นางเสื่อม นิยมทวี่	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
11. นางกิมสาย ครอบแก้ว	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
12. นางสอน บุญสืบ	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
13. นางละมวด เป็นสุข	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
14. นางบัวย แซ่ลิ้ม	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
15. นางดี ดีนิยม	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
16. นางย่น สารเพชร	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
17. นางสุนันทา สาคร	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
18. นางน้ำฝน ผดุงดี	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน

19. นางราตรี กองน้ำ	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
20. นางสมจิตร นามวัน	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
21. นางสาวยวณ เทียนทอง	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
22. นางคัน เทียนทอง	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
23. นางสงัด เทียนทอง	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
24. นางสุภาพ ดีนิยม	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
25. นางสาวรวย ชมขำ	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน

รายชื่อผู้เข้าร่วมวิจัย ในงานวิจัยระยะที่ 2

ผู้ร่วมพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย
ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านจากกลุ่มคณะกรรมการอนุรักษ์ปรีythม

1. นายประดับ สาคร	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. นายสมบุญรณ์ ผ่องใส	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. นายสม นิยมเหมาะ	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. นางสุนันทา สาคร	ครูชาวบ้าน
5. นายประชา สาคร	ครูชาวบ้าน
6. นายเข้มทอง โมราชฎร์	ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า
7. นางอาริยา โมราชฎร์	ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า

ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านจากกลุ่มแม่บ้านปรีythม

1. นางคำยั้ง บุญสอน	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทอผ้าไหม-ฝ้าย ทำขนมกันจ๊อบ)
2. นางสังเวียน บุญสอน	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้าไหม-ฝ้าย ทำขนมกันจ๊อบ / ขนมตะเลี้ยะตัก / ขนมลิวัด)
3. นางระเบียบ ศิริปัญญา	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำขนมตะเลี้ยะตัก / ขนมลิวัด)
4. นางราตรี กองน้ำ	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำขนมอันซอมกะบ็อง / ขนมเนียงเล็ด)
5. นางสุนันทา สาคร	ครูชาวบ้าน (ทำขนมอันซอมกะบ็อง / ขนมเนียงเล็ด)
6. นางสุภาพ ดีนิยม	ครูชาวบ้าน (ทำขนมกันเตรีอิม / ขนมเนียงเล็ด)
7. นางยณ สารเพชร	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทอผ้าไหม-ฝ้าย ทำบายศรี ทำขนมเนียง)
8. นางรัตน สารเพชร	ครูชาวบ้าน (ทำบายศรี ทำขนมเนียง)
9. นางอำไพ กี่มะลิ	ครูชาวบ้าน (ทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ)

10. นางสาวยวน เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำขนมอันซอมชะเลอะโดง ขนมโชค ขนมข้าวเม่า)
11. นางคัน เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำขนมอันซอมชะเลอะโดง ขนมโชค ขนมข้าวเม่า)
12. นางสังัด เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำขนมอันซอมชะเลอะโดง ขนมโชค ขนมข้าวเม่า)
13. นางบัวย แซ่ลิ้ม	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (सानนจากทางมะพร้าว ใบตาล)
14. นางละมวด เป็นสุข	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (सानปลาจากทางมะพร้าว ใบตาล)
15. นางพิณช ดีนิยม	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทอผ้าไหม-ฝ้าย)
16. นางสาววย ขมขำ	ครูชาวบ้าน (ทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ)

ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้านจากบุคคลทั่วไปในชุมชน

1. นางเยย สกุลทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (หมอดำแย)
2. นายตุ้ เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน (ทำวาวดูยดูย และเป็นกำพลัวะ)
3. นายร่ม ขมขำ	ครูชาวบ้าน (सानของเล่นจากทางมะพร้าว ทำวาวดูยดูย)
4. นายอิทธิเดช มีไชยธร	ครูชาวบ้าน (ของเล่นพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน)

ผู้บริหารและครูจากโรงเรียนบ้านตัว รวม 4 คน (ในงานวิจัยใช้นามสมมติ)

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จากโรงเรียนบ้านตัว (ในงานวิจัยใช้นามสมมติ)

นักเรียนมีอายุประมาณ 7 ปี จำนวน 13 คน

นักเรียนชาย 7 คน และ นักเรียนหญิง 6 คน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้านจำแนกตามคุ้ม

คุ้มบ้านถนน

1. นายประดับ สาคร	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. นายสมบุญ ฝ่องใส	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. นายสม นิยมเหมาะ	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. นางเยย สกุลทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
5. นายประชา สาคร	ครูชาวบ้าน
6. นายร่ม ชมขำ	ครูชาวบ้าน
7. นางราตรี กองน้ำ	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
8. นางสุนันทา สาคร	ครูชาวบ้าน
9. นางสุภาพ ดินิยม	ครูชาวบ้าน
10. นางสาววย ชมขำ	ครูชาวบ้าน

คุ้มบ้านแสงพันท์

1. นางคำยี่ บุญสอน	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. นางสังเวียน บุญสอน	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. นางระเบียบ ศิริปัญญา	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. นางย่น สารเพชร	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
5. นางอำไพ กี่มะลิ	ครูชาวบ้าน
6. นางบัวย แซ่ลิ้ม	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
7. นางละมวด เป็นสุข	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
8. นางพินิช ดินิยม	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

คุ้มบ้านปรีythม

1. นายเต็มทอง โมราชฎร์	ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติและได้กรักป่า
2. นางอาริยา โมราชฎร์	ครูจากศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติและได้กรักป่า
3. นายอิทธิเดช มีไชยธร	ครูชาวบ้าน
4. นางรัตน์ สารเพชร	ครูชาวบ้าน

คุ้มบ้านช้างลง

1. นางสาวยวน เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. นางคัน เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. นางสังัด เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. นายตุ้ เทียนทอง	ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภาคผนวก ข

อภิธานศัพท์

คำศัพท์	ความหมาย
กระบวนการถ่ายทอด	การปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ทำที่ ที่แสดงให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการถ่ายทอดการให้คุณค่า ความคิด ความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด 2) องค์ความรู้ / เนื้อหา 3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด 4) วิธีการถ่ายทอด / สื่อ และ 5) การประเมินผล
การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน	หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลัง และผู้ที่ได้รับการสร้างพลัง โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอน การนำความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่น มาส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ความรู้สึกเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าในตนเอง
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านจิตใจ	ความคิด ความเชื่อ การแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรม
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านวัตถุ	ความคิด ความเชื่อ การแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงการให้คุณค่าและความหมายในสิ่งประติษฐที่แสดงถึงความปรารถนาแห่งความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชน
การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านสังคม	ความคิด ความเชื่อ การแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ภาษา ความเป็นอยู่และการทำกิจกรรมในชุมชน
คุณค่า	ประโยชน์หรือบทบาทของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามการรับรู้ เข้าใจและเห็นคุณค่าของคนในชุมชน จำแนกเป็นคุณค่าที่มีต่อบุคคลและคุณค่าที่มีต่อชุมชน
ชุมชนเขมรถิ่นไทย	ชุมชนที่มีวัฒนธรรมชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยให้เห็นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นภาษาพื้น มีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตเฉพาะกลุ่มของตน

ชุมชนปรีythม	ชุมชนชาวเขมรถิ่นไทย ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดสระเร็น เป็นกลุ่มคนที่อาศัยทรัพยากรจากป่าปรีythในการดำรงชีวิต ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ใน 4 คุ่ม ประกอบด้วยคุ่มบ้านถนน คุ่มบ้านข้างลง คุ่มบ้านปายาว และคุ่มบ้านแสงพันธ์
เด็กปฐมวัย	เด็กช่วงอายุ ตั้งแต่แรกเกิด จนถึง 8 ปี
วัฒนธรรม	ประสบการณ์ที่มีความหมายและคุณค่าต่อคนกลุ่มหนึ่งที่ถ่ายทอด สืบต่อเนืองมา เป็นการปรับตัวและระบบการถ่ายทอดทางสังคม เป็นมรดก ภูมิปัญญาที่คนในชุมชนสร้างและกำหนดขึ้น เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ มีการสั่งสมและสืบทอด ทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม แบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงออก ซึ่งเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในชุมชน
วัฒนธรรมการอบรม เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย	ความคิด ความเชื่อ การแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครอง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนที่มีการสะสมและถ่ายทอด สืบต่อเนืองมาจนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

1 แบบสำรวจ-1

แบบสำรวจชุมชน

ที่ตั้ง หมู่บ้าน ..... ตำบล ..... อำเภอ .....

จังหวัด .....

สำรวจวันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

แผนที่ชุมชน (participant mapping / transects)

ประวัติชุมชน (time line)

เวลา	เหตุการณ์สำคัญ
	<p>สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ-สกุล ..... อายุ ..... ปี การศึกษา ..... หมายเลขรหัส .....
 ครั้งที่ ..... วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. .... เวลา .....

สถานที่ .....

บุคคลที่ร่วมในเหตุการณ์ .....

ปฏิกิริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ .....

บันทึกพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่สังเกตได้ขณะสัมภาษณ์ .....

.....

.....

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกและสนทนากลุ่ม

1. วัฒนธรรม ..... มีความเป็นมาอย่างไร
2. วัฒนธรรม ..... มีอะไรบ้าง อย่างไร
3. วัฒนธรรม ..... ปัจจุบันเป็นอย่างไร
4. วัฒนธรรม ..... มีการเรียนรู้และถ่ายทอดอย่างไร
6. มีความรู้สึกอย่างไรบ้างต่อวัฒนธรรม .....
7. วัฒนธรรม ..... มีความสำคัญต่อตนเองอย่างไร
8. วัฒนธรรม ..... มีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร
9. ปัญหาชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ..... ขณะนี้มีอะไรบ้าง
 แก้ไขอย่างไร ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใด

กรอบในการสังเกต

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม .....
2. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม .....
3. การประเมินคุณค่าวัฒนธรรม ..... (ที่มีต่อตนเอง/ชุมชน)
4. ช่วงเวลาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ..... ในรอบปี (seasonally diagramming)

ช่วงเวลา	กิจกรรม

คำถามหลักที่ใช้ในกิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยน

กรอบการทำงาน:

คำถามหลักที่ใช้ในกิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยน ขณะดำเนินการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ซึ่งกิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนมีขึ้นเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอด คุณค่าของวัฒนธรรม และการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการทบทวน สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยเน้นการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการสนทนา

ประเด็น เรื่อง กระบวนการถ่ายทอดและคุณค่าของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เรื่อง ..... ในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านใดบ้าง และในปัจจุบันมีบทบาทความสำคัญอย่างไร
  2. วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เรื่อง ..... มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยอย่างไรบ้าง ในปัจจุบันและในอดีตมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
  3. ประสบการณ์ ความรู้สึก สิ่งที่ได้รับจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เรื่อง .....
- ประเด็น เรื่อง การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
4. ผู้เข้าร่วมสนทนามีความรู้สึกอย่างไร ถ้าหากจะมีกลุ่มเพื่อทบทวนและรื้อฟื้นภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับ วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เรื่อง .....
  5. ผู้เข้าร่วมสนทนามีความต้องการที่จะดำรงรักษาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย เรื่องใดบ้าง
  6. ผู้เข้าร่วมสนทนามีความคิดเห็นว่าตนเองสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดูให้แก่เด็กปฐมวัยในชุมชนของตน ได้อย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามเพื่อศึกษาชุมชน: การทำประวัติศาสตร์บอกเล่า / การสัมภาษณ์ / การสนทนากลุ่ม

แนวคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคม / วัฒนธรรม / การศึกษา

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้ก่อตั้ง การขยายตัว การอพยพ เคลื่อนย้ายของชุมชน
- 2) ชุมชนมีประเพณีปฏิบัติในอดีต อย่างไร
- 3) เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชุมชนที่ผ่านมา มีอะไรบ้าง มีรายละเอียดอย่างไร (เช่น การสร้างวัด และโรงเรียน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ที่นาทำกินถูกกว้านซื้อไปหรือไม่ เมื่อใดความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ส่งผลต่ออาชีพในชุมชน ฯลฯ)
- 4) งานในเชิงพัฒนาที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน (ต้นกำเนิดกลุ่ม เป้าหมาย กิจกรรม การดำเนินงาน กระบวนการ ผลการพัฒนาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ)
- 5) การสร้างความสัมพันธ์และการแก้ไขความขัดแย้งของคนในชุมชนทำอย่างไร (เวลาไม่เข้าใจกัน มีใครช่วยไกล่เกลี่ยหรือไม่ ใครเป็นผู้ตัดสินความ ที่ชุมชนให้ความเชื่อถือ เคารพ)
- 6) มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือไม่ การสร้างองค์กรมีองค์ประกอบอะไร มีบทบาทอย่างไร
- 7) ประสบการณ์การเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ของชุมชนเป็นอย่างไร มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนอย่างไรบ้าง (เช่น การไปมาหาสู่กัน)
- 8) ใครเป็นผู้มีบทบาทต่อชุมชน มีบทบาทอย่างไร (ในอดีต และปัจจุบัน)
- 9) สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกันแบบใด อย่างไร มีอะไรยึดเหนี่ยว
- 10) การถ่ายทอดความรู้ของชุมชน เดิมมีกระบวนการอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้ถ่ายทอดมีความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ (ครูของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน) และถ่ายทอดที่ใด (แต่ละครอบครัวถ่ายทอดกันเอง ส่งไปเรียนจากผู้รู้ ฯลฯ)
- 11) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเป็นอย่างไร
- 12) โรงเรียนมีการลงมาศึกษาชุมชนหรือไม่ (อดีต และปัจจุบัน) โรงเรียนมีรูปแบบ วิธีการในการทำงานกับชุมชนอย่างไร
- 13) ชาวบ้านเคยเข้าไปสอน ให้ความรู้เด็กๆ ในโรงเรียนหรือไม่ / หรือสอนที่แห่งใดบ้าง? สอนในเรื่องอะไรบ้าง? และใช้วิธีการสอนอย่างไร? พบกับปัญหาอย่างไรบ้าง และมีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร
- 14) อยากให้เด็กโตขึ้นเป็นแบบไหน มีลักษณะอย่างไร (เป็นคนเก่ง หรือเป็นคนอย่างไร?) อยากให้ทำงานอะไร และเพราะเหตุใด?

แนวคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ

- 1) อาชีพของชุมชนในอดีตเป็นอย่างไร ภายในชุมชนมีการผลิตอะไรบ้าง

2) ปัจจัยการดำรงชีพที่สำคัญ มาจากแหล่งใด ความสัมพันธ์ทางการผลิต เดิมเป็นอย่างไร (ซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือช่วยเหลือกัน)

3) รูปแบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต มีวิวัฒนาการอย่างไร ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างไร

4) ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าชุมชน ที่ดิน ฯลฯ) ต้นทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชนอย่างไร มีการครอบครองในลักษณะใด หรือผูกพันในลักษณะใด มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

5) มีกติกา กฎเกณฑ์อย่างไร (ทั้งประเพณีปฏิบัติเดิม และที่มีการจัดตั้งขึ้น) ต่อการจัดการความสัมพันธ์ในการจัดสรร ใช้ประโยชน์ และแลกเปลี่ยนในชุมชน

แนวคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมือง

1) ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีใครบ้าง ทำอะไรกับชุมชนบ้าง

2) ในอดีตชาวบ้านมีความรู้สึกอย่างไรกับรัฐ / ราชการ / นักการเมือง

3) ที่ผ่านมามีหน่วยงานรัฐเข้ามาทำงานกับชาวบ้านในด้านใดบ้าง

4) เคยมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับกลไกของภาครัฐหรือไม่ อย่างไร (เช่น การร้องเรียน ประท้วง)

5) มีกลุ่มหรือองค์กรภายนอกอะไรบ้างที่เข้ามาทำงานกับชาวบ้าน มีรูปแบบและเนื้อหาการทำงานอย่างไร

6) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถาบัน องค์กรภายนอก องค์กรรัฐ หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

แนวคำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สาธารณสุข

1) สุขภาพของชาวบ้าน / สุขภาพของเด็กในอดีตเป็นอย่างไร มีโรคภัยไข้เจ็บอะไรบ้างที่มักพบบ่อย และชาวบ้านใช้วิธีการใดในการรักษา

2) การแพทย์สมัยใหม่เริ่มเข้ามาในชุมชนเมื่อใด รูปแบบใด ชาวบ้านรู้สึกอย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชน
(การสืบค้นหาผู้สร้างพลังภูมิปัญญา)

ผู้บันทึก ..... ช่วงเวลาที่บันทึก .....

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

1. สภาพภูมิประเทศและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

.....
.....
.....

2. ลักษณะประชากร (จำนวนประชากร เด็ก ผู้ใหญ่ ศาสนาที่นับถือ)

.....
.....
.....

3. ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ (ผู้นำในชุมชน สถาบันในชุมชน บริการสาธารณสุข)

.....
.....
.....

4. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโลกภายนอก

.....
.....
.....

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

1. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา

1.1 ประเพณีชีวิต

.....
.....
.....

1.2 ประเพณีสังคม

.....
.....
.....

1.3 ประเพณีประจำท้องถิ่น

.....
.....
.....

1.4 บุคคลในชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและศาสนา

.....
.....
.....

2. ด้านภาษาและวรรณกรรม

2.1 ภาษา (สุภาษิต คำพังเพย ปริศนาคำทาย)

.....
.....
.....

2.2 วรรณกรรม (นิทานพื้นบ้าน ประวัติท้องถิ่น)

.....
.....
.....

2.3 บุคคลในชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

.....
.....
.....

3. ด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

.....
.....
.....

3.1 ศิลปกรรม (จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม)

.....
.....
.....

3.2 โบราณคดี (โบราณสถาน โบราณวัตถุ ชุมชนโบราณ)

.....
.....
.....

3.3 บุคคลในชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมและโบราณคดี

.....
.....
.....

4. ด้านการละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ

4.1 การละเล่นพื้นบ้าน

.....
.....
.....

4.2 เพลงพื้นบ้าน

.....
.....
.....

4.3 บุคคลในชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านการละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ

.....
.....
.....

5. ด้านชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

5.1 อาชีพเกษตรกรรม

.....
.....
.....

5.2 อาหารและยา

.....

.....

.....

5.3 ชีวิตประวัติบุคคลสำคัญในชุมชน

.....

.....

.....

5.4 งานประดิษฐ์

.....

.....

.....

5.5 บุคคลในชุมชนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4 แบบบันทึกข้อมูล-1

แบบบันทึกข้อมูลสนาม

วิธีเก็บข้อมูล สังเกต สอบถาม สังเกตแบบมีส่วนร่วม อื่นๆ .....

สถานที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

เวลา ..... สถานการณ์ .....

บุคคลที่ร่วมในเหตุการณ์ .....

ปฏิริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ .....

ข้อมูล	ดัชนี	หมายเหตุ
		

กรอบในการสังเกต

ลักษณะของการสังเกต

- สังเกตพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
เขมรถิ่นไทยในสภาพจริงของวิถีชีวิต
- สังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นบ่อยเพื่อยืนยันข้อมูล
- สังเกตพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลจากความเชื่อ ประเพณี ค่านิยมของ
บุคคลและชุมชน

แบบบันทึกการวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่..... เดือน .....พ.ศ. ....

จากแบบบันทึกข้อมูลเลขที่ .....

บทวิเคราะห์	ดัชนี
<p>จากแบบบันทึกข้อมูลเลขที่ ..... พบว่า</p> 	

บันทึกข้อสังเกตเพิ่มเติม .....

.....

.....

.....

.....

.....

6 แบบตรวจสอบข้อมูลสามเส้า-1

ตารางตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลด้านแหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลสำรวจชุมชน ด้าน .....

แหล่งที่มาของข้อมูล			ประเด็นที่ เหมือนกัน	ประเด็นที่ ต่างกัน	หมายเหตุ
เวลา (ว/ด/ป)	สถานที่	บุคคล			

ตารางตรวจสอบข้อมูลด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

ดัชนีข้อมูล	ข้อมูลที่ได้จาก			สรุป		หมายเหตุ
	การสัมภาษณ์	การสังเกต	เอกสารบันทึก	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	

แบบวิเคราะห์วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านวัตถุ

ชื่อ / รายละเอียดวัฒนธรรม .....

ขอบเขตเนื้อหา	ประเด็นในการวิเคราะห์					
	จุดมุ่งหมาย	องค์ความรู้เนื้อหา	คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด	คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด	วิธีการถ่ายทอด / สื่อ	การประเมินผล
กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม						
คุณค่าของวัฒนธรรม	คุณค่าที่มีต่อบุคคล			คุณค่าที่มีต่อชุมชน		
การปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลมาจากวัฒนธรรม	....					

ตารางที่ ..... การวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นการวิเคราะห์	การวิเคราะห์เนื้อหา	การวิเคราะห์ภาคสนาม
<p>1. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม</p> <p>1.1 จุดมุ่งหมาย</p> <p>1.2 องค์ความรู้ / เนื้อหา</p> <p>1.3 คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด / ผู้รับ</p> <p>การถ่ายทอด</p> <p>1.4 วิธีการถ่ายทอด / สื่อ</p> <p>1.5 การประเมินผล</p> <p>2. ทักษะคติ / การรับรู้ของชุมชนที่มีต่อคุณค่าของวัฒนธรรม</p> <p>2.1 คุณค่าที่มีต่อบุคคล</p> <p>2.2 คุณค่าที่มีต่อชุมชน</p> <p>3. การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การปฏิบัติตนของผู้เลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลจากวัฒนธรรม</p> <p>3.1 วัฒนธรรมด้านจิตใจ</p> <p>3.2 วัฒนธรรมด้านสังคม</p> <p>3.3 วัฒนธรรมด้านวัตถุ</p> <p>4. กระบวนการสร้างพลัง</p> <p>4.1 การสร้างพลังเป็นกระบวนการ</p> <p>4.2 การสร้างพลังเป็นผลลัพธ์</p> <p>4.3 การสร้างพลังส่งผลกระทบ / การเปลี่ยนแปลง</p> <p>5. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย</p> <p>ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนในเด็กปฐมวัย เรื่อง ภาษา เชื้อชาติ และการดำรงชีพ</p>		

10 แบบบันทึกข้อมูล-2

แบบบันทึกข้อมูลสนาม

วิธีเก็บข้อมูล สังกัดแบบไม่มีส่วนร่วม สังกัดแบบมีส่วนร่วม
 สทนากลุ่ม สทนากลุ่มแลกเปลี่ยน อื่นๆ .....

สถานที่ ..... วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....
 เวลา ..... สถานการณ์ .....
 บุคคลที่ร่วมในเหตุการณ์ .....

ข้อมูล	ดัชนี	หมายเหตุ

กรอบในการสังเกต

ลักษณะของการสังเกต

1. สังเกตพฤติกรรม / กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยชมรถิ่นไทย
2. สังเกตพฤติกรรม / กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของครูชาวบ้าน
3. สังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นบ่อยขณะทำกิจกรรมการสร้างพลังเพื่อยืนยันข้อมูล

แบบบันทึกการสะท้อนผลการเรียนรู้ของครูชาวบ้าน

สถานที่ ..... วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

เวลา ..... สถานการณ์ .....

บุคคลที่ร่วมในเหตุการณ์ .....

ปฏิบัติของผู้สนทนา .....

ความรู้สึกของครูที่มีต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้ / ช่วงนี้ / ครั้งนี้

.....

.....

.....

.....

สิ่งที่ครูคิดว่าสำคัญที่สุดที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมนี้ / ช่วงนี้ / ครั้งนี้ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

ครูจะนำสิ่งที่เรียนรู้ หรือความรู้ใหม่ที่ได้รับ ไปใช้ในการถ่ายทอดให้แก่เด็กได้อย่างไร
และอะไรคือสิ่งที่ครูอยากจะทำต่อไป

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ ..... ผู้บันทึกข้อมูล

ว/ด/ป .....

แบบบันทึกสรุปการสนทนาแลกเปลี่ยน

สถานที่ ..... วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

เวลา ..... สถานการณ์ .....

บุคคลที่ร่วมในเหตุการณ์ .....

ปฏิบัติของผู้สนทนา .....

ข้อสรุปหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสนทนาแลกเปลี่ยนในครั้งนี้

.....
 .....
 .....

สิ่งที่ควรจะดำเนินการในการสนทนาแลกเปลี่ยนครั้งต่อไป

.....
 .....
 .....

ความคิดเห็นอื่น ๆ

.....
 .....
 .....

ลงชื่อ ..... ผู้บันทึกข้อมูล

ว/ด/ป .....

แบบบันทึกการสังเกตกระบวนการถ่ายทอด / พฤติกรรมการสอนของครู

ชื่อครู ..... หน่วยการเรียนรู้ .....

เรื่องที่สอน ..... ลักษณะกิจกรรม .....

เนื้อหาวัฒนธรรมด้าน จิตใจ สังคม วัตถุ ว/ด/ป / ช่วงเวลา .....

การจัดกระบวนการถ่ายทอด / วิธีการถ่ายทอด	ความคิดเห็น

ข้อสรุป (ถ้ามี) .....

.....

.....

.....

แบบบันทึกพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ชื่อครู ..... หน่วยการเรียนรู้ .....

เรื่องที่สอน ..... ลักษณะกิจกรรม .....

เนื้อหาวัฒนธรรมด้าน จิตใจ สังคม วัตถุ ว/ด/ป / ช่วงเวลา .....

จำนวนนักเรียน ..... คน ชาย ..... คน หญิง .....

สถานการณ์ที่สังเกต .....

การจัดกระบวนการถ่ายทอด / วิธีการถ่ายทอด	พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ข้อสรุป (ถ้ามี) .....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

ตารางที่ 8.1 การแบ่งวัฒนธรรมชุมชนเขมรถิ่นไทย ตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ (ศึกษานำร่อง)

วัฒนธรรมด้านจิตใจ	วัฒนธรรมด้านสังคม	วัฒนธรรมด้านวัตถุ
<p>- พิธีกรรม ประเพณี ได้แก่</p> <p>การทำขวัญวัน ทำขวัญเดือน</p> <p>โกนผมไฟ โกนจุก การไว้ผมจุก</p> <p>การไว้ผมเกล้า จวมกรู (ไว้คู้</p> <p>กำเนิด) พิธีกรรมส่วนตัว การเกิด</p> <p>การบวช การแต่งงาน การตาย</p> <p>และพิธีกรรมทางสังคม เช่น</p> <p>แซนโดนตา การลงแขกเกี่ยวข้าว</p> <p>การทำบุญข้าว (บ็อนซ็ร็อว)</p> <p>- ค่านิยมและความเชื่อ เช่น</p> <p>การรักษาโรคในเด็ก การอบรม</p> <p>เลี้ยงดูเด็กตามค่านิยม</p> <p>- วิธีปฏิบัติระหว่างผู้เลี้ยงดูเด็ก</p> <p>ที่มีเด็กปฐมวัย ซึ่งมีผลจากความ</p> <p>เชื่อ ค่านิยม ฯลฯ</p> <p>- คำสอนต่างๆ การไหว้ผีตายาย</p>	<p>1. กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร</p> <p>2. ภูมิปัญญาชาวบ้านในวิถีชีวิต</p> <p>: การเกษตรอินทรีย์ ป่าชุมชน</p> <p>การกินอยู่</p> <p>3. ภูมิปัญญาทางอาชีพ</p> <p>ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย เลี้ยงวัว</p> <p>เลี้ยงควาย ทำขนมพื้นบ้าน</p> <p>4. ภาษาเขมรเป็นภาษาถิ่น</p> <p>เพลงกล่อมลูก นิทานพื้นบ้าน</p> <p>สุภาษิต คำสอน</p> <p>5. ศิลปะการละเล่นพื้นเมือง</p> <p>ต่างๆ เช่น รำตรัด การเล่น</p> <p>บายคม</p>	<p>1.อาหารจากป่าตามฤดูกาล</p> <p>อาหารและขนมในงานประเพณี</p> <p>ที่นิยมในงานประเพณีส่วนตน</p> <p>และงานประเพณีของชุมชน</p> <p>2.เทคโนโลยีชาวบ้าน เช่น</p> <p>การทำขนมจากเศษข้าวที่เหลือ</p> <p>การทำเครื่องมือเครื่องใช้</p> <p>พื้นบ้าน การดูแลเด็กรักษา</p> <p>โรคตามธาตุด้วยสมุนไพร</p> <p>เป็นต้น</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8.2 วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยที่พบในชุมชนปรีythม

จำแนกตามกรอบวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการ

วัฒนธรรมด้านจิตใจ (ความคิด คติ ความเชื่อ)	วัฒนธรรมด้านสังคม (ระเบียบแบบแผน กิจกรรม อาชีพ)	วัฒนธรรมด้านวัตถุ (สิ่งประดิษฐ์ที่ประณีต)
<p>1. คติ ความเชื่อ ค่านิยม ที่สอดแทรกในพิธีกรรมต่าง ๆ</p> <p>จำแนกตามประเภทของประเพณี คือ ประเพณีของบุคคล: รับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) ไหว้ครู (จวมกรู)</p> <p>ประเพณีของชุมชน: ไหว้ผู้บรรพบุรุษหรือวันสารทเขมร (แซนโดนตา)</p> <p>ประเพณีท้องถิ่น: ประเพณี ทำขวัญข้าว (เทอบ็อนชรีอว)</p> <p>2. คำสอน มุขปาฐะ และวิธีการ ปฏิบัติของผู้เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีผลมา จากค่านิยมและความเชื่อ</p>	<p>1. ภูมิปัญญาชาวบ้านในวิถีชีวิต องค์ความรู้จากอาชีพที่ใช้ ทรัพยากรจากป่าชุมชน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำขนมพื้นบ้าน</p> <p>2. ภูมิปัญญาภาษาถิ่น: ภาษาเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมลูก นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต คำสอน</p> <p>3. ศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน: การละเล่นรำสาก (เรียมอันเร) รำตรุษ (เรียมตริ๊ด) การเล่นว่าว การเล่นปี่นกำปลั๊วะ</p>	<p>1.อาหารจากป่าตามฤดูกาล อาหารพื้นบ้านและขนมพื้นบ้าน ในงานประเพณีของบุคคล งานประเพณีของชุมชน และ งานประเพณีท้องถิ่น</p> <p>2.ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและ เทคโนโลยีชาวบ้าน: การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ</p> <p>3. ของเล่นพื้นบ้าน</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากตำรา เอกสาร และงานวิจัย เพื่อนำมากำหนดกรอบในการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 8.3 สรุปการวิเคราะห์ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม

ผู้เขียน	ความหมายและวิธีการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม	สาระสำคัญที่นำมาใช้ในงานวิจัย
สิริรักษ์ ชูสวัสดิ์ (2540)	กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ บทบาทหน้าที่ ขั้นตอน และวิธีการฝึกปฏิบัติ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์ เอกสาร สังเกตพฤติกรรมกรรมการถ่ายทอด ความรู้ของผู้ให้การถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ 1. ความรู้ในตัววัฒนธรรม 2. บทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรม 3. ผู้ให้การถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด 4. วิธีถ่ายทอดและวิธีรับการถ่ายทอด ได้แก่ ขั้นตอน และวิธีการฝึกปฏิบัติ
พงศ์ธร โปธิ์พูลศักดิ์ (2546)	กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง การนำเรื่องท่รู้ไปเล่าต่อโดยมีลำดับ การกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไป จนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. ตัวบ่อน ได้แก่ 1.1 ครู ประกอบด้วย ภูมิหลัง ลักษณะส่วนบุคคล องค์ความรู้และ พัฒนาการขององค์ความรู้ แนวคิด เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ 1.2 ผู้รับการถ่ายทอด ประกอบด้วย ภูมิหลัง ลักษณะส่วนบุคคล องค์ความรู้ ที่ได้รับ วิธีรับการถ่ายทอด ทักษะคติและ ผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด	องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ 1. ตัวบ่อน ได้แก่ คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด องค์ความรู้ แนวคิดของผู้ถ่ายทอด และ คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด ความรู้ที่ได้รับ วิธีรับการถ่ายทอด ทักษะคติ และผลที่ได้รับจากการถ่ายทอด

ตารางที่ 8.3 สรุปการวิเคราะห์ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (ต่อ)

ผู้เขียน	ความหมายและวิธีการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม	สาระสำคัญที่นำมาใช้ในงานวิจัย
พงศธร โพธิ์พูลศักดิ์ (2546) (ต่อ)	<p>2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย วิธีการถ่ายทอดความรู้ กิจกรรมที่ใช้ ระยะเวลา</p> <p>3. ผลผลิต ได้แก่ ผลการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย</p> <p>ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร สังเกตการถ่ายทอดความรู้ของผู้ถ่ายทอดให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอดตามลำดับขั้นและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้</p>	<p>2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย วิธีการ กิจกรรม ระยะเวลา</p> <p>3. ผลผลิต ได้แก่ ผลการถ่ายทอดความรู้</p>
วรวิทย์ องค์ครูรักษา (2536)	<p>กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การปฏิบัติและสืบทอดจากคนรุ่นก่อนที่ทำสืบกันมาในสังคมหรือชุมชน แล้วถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังเพื่อรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่</p> <p>ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ขั้นรับการถ่ายทอด 2. ขั้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง 3. ขั้นการถ่ายทอดสืบทอด <p>ใช้วิธีการสัมภาษณ์และการบันทึกภาคสนามจากการสังเกต กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามสถานะ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้รับการถ่ายทอด 2. ผู้ฝึกและพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ด้วยการตัดสินใจด้วยตัวเอง 3. การเป็นผู้ถ่ายทอดหรือผู้สอน 	<p>ขั้นตอนของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การเรียนรู้จากขั้นรับการถ่ายทอด 2. การเรียนรู้และฝึกฝน พัฒนาทักษะด้วยตนเอง 3. การสอนเพื่อถ่ายทอดสืบทอด

ตารางที่ 8.3 สรุปการวิเคราะห์ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (ต่อ)

ผู้เขียน	ความหมายและวิธีการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม	สาระสำคัญที่นำมาใช้ในงานวิจัย
<p>วรฤทธิ สุภาพ (2546)</p>	<p>กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างมีลำดับขั้นตอน ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จุดมุ่งหมายของการถ่ายทอด คือ สิ่งที่ต้องการนำเสนอให้ผู้เรียนได้ทราบ 2. องค์ความรู้ คือ เนื้อหาความรู้ เรื่องวัฒนธรรม 3. ผู้ถ่ายทอด ทำหน้าที่ถ่ายทอด องค์ความรู้ และผู้รับการถ่ายทอด คือ ผู้ที่ศึกษาองค์ความรู้และนำมาฝึกปฏิบัติ 4. วิธีการถ่ายทอด คือ วิธีการของผู้ถ่ายทอดในการให้ความรู้กับผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีลำดับขั้นตอน 	<p>กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ วิธีการและลำดับขั้นตอน ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีองค์ประกอบ 4 ขั้นตอน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จุดมุ่งหมายของการถ่ายทอด 2. องค์ความรู้ 3. ผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด 4. วิธีการถ่ายทอด
<p>สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540)</p>	<p>กระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะ และคุณค่าของวัฒนธรรมที่พบ ในการศึกษาวิจัยตามพัฒนาการ ทางประวัติศาสตร์ 3 ระยะ คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีองค์ประกอบ ของกระบวนการถ่ายทอด คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วัตถุประสงค์ 2. ผู้ถ่ายทอดความรู้ 3. ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ 4. เนื้อหาที่ถ่ายทอด 5. วิธีการถ่ายทอดความรู้ 6. สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด 7. การวัดและประเมินผล <p>ใช้วิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ การศึกษาภาคสนาม การสนทนากลุ่ม และ การประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ</p>	<p>กระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะ และคุณค่าของวัฒนธรรม มีภาพรวม องค์ประกอบของกระบวนการ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วัตถุประสงค์ 2. ผู้ถ่ายทอดความรู้ 3. ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ 4. เนื้อหาที่ถ่ายทอด 5. วิธีการถ่ายทอดความรู้ 6. สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด 7. การวัดและประเมินผล

ตารางที่ 8.3 สรุปการวิเคราะห์ความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (ต่อ)

ผู้เขียน	ความหมายและวิธีการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม	สาระสำคัญที่นำมาใช้ในงานวิจัย
เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540)	<p>วิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ในสังคมประเพณี</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การลองผิดลองถูก 2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ลงมือทำจริง 3. การสาธิตวิธีการ และการบอกเล่า 4. การสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ 5. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม 6. การใช้คำสอนศาสนปฏิบัติ มาเป็นตัวหลักให้คนปฏิบัติ 7. การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กัน ระหว่างคนในสังคมต่างวัฒนธรรม 8. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 9. ครูพักลักจำ 	<p>นำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิธีการ ถ่ายทอดและวิธีรับการถ่ายทอด ดังนี้ วิธีการถ่ายทอด ได้แก่</p> <p>การสาธิตวิธีการ การส่งสอนด้วยคำบอก เล่าการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ วิธีรับการถ่ายทอด ได้แก่</p> <p>การลองผิดลองถูกการลงมือทำจริง และครูพักลักจำ</p> <p>วิธีที่เป็นทั้งการถ่ายทอดและรับการ ถ่ายทอด ได้แก่</p> <p>การเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมและคำสอน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม</p>

สรุปความหมายของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการและลำดับขั้นตอน
ในการกระทำเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ จากผู้ถ่ายทอดไปสู่ผู้รับการถ่ายทอด กำหนด
กรอบที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม 5 ขั้นตอน คือ

- 1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด
- 2) องค์ความรู้หรือเนื้อหาที่ถ่ายทอด
- 3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด
- 4) วิธีการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด
- 5) การประเมินผลการถ่ายทอด

ภาคผนวก ฉ

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ในช่วงปี 2547-2549 หมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นของคนในครัวเรือนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่า คนควรจะมีคุณภาพชีวิตในเรื่องดังกล่าว อย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างน้อยผ่านเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน และมีหลักการ ดังนี้

1) ใช้เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องมือของกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อให้ประชาชนทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ครัวเรือน และชุมชน ว่าบรรลุตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานแล้วหรือไม่

2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการ จปฐ. นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนการค้นหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหา และการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

3) ใช้ข้อมูล จปฐ. เป็นแนวทางในการคัดเลือกโครงการต่าง ๆ ของรัฐให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

ผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ช่วงปี 2547-2549 ของหมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี

ตารางที่ 8.4 ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ช่วงปี 2547-2549
หมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี

ตัวชี้วัด	ตัวชี้วัด ความจำเป็น พื้นฐาน (จปฐ.)	ผลการสำรวจระดับครัวเรือน (จปฐ.1)								
		จำนวน ที่สำรวจทั้งหมด / ปี			ไม่ผ่านเกณฑ์			ผ่านเกณฑ์		
		2547	2548	2549	2547	2548	2549	2547	2548	2549
1	หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอดและฉีดวัคซีนครบ (คน)	9	4	1	0	0	0	9	4	1

ตารางที่ 8.4 ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ช่วงปี 2547-2549
หมู่บ้านแสงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี (ต่อ)

ตัวชี้วัด	ตัวชี้วัด ความจำเป็น พื้นฐาน (จปฐ.)	ผลการสำรวจระดับครัวเรือน (จปฐ.1)								
		จำนวน ที่สำรวจทั้งหมด / ปี			ไม่ผ่านเกณฑ์			ผ่านเกณฑ์		
		2547	2548	2549	2547	2548	2549	2547	2548	2549
2	หญิงที่คลอดลูก ได้รับการทำคลอด และดูแลหลังคลอด (คน)	7	4	6	0	0	0	9	4	6
3	เด็กแรกเกิดมี น้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม (คน)	10	6	7	0	0	0	10	6	7
4	เด็กแรกเกิดถึง 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีน ป้องกันโรคครบ (คน)	10	6	7	0	0	0	10	6	7
5	เด็กแรกเกิดได้กิน นมแม่ 4 เดือนแรก ติดต่อกัน (คน)	9	6	6	0	0	0	9	6	6
6	เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้กินอาหาร อย่างเหมาะสม และเพียงพอ (คน)	59	51	58	0	0	0	59	51	58
7	เด็กอายุ 6-15 ปี ได้กินอาหารอย่าง ถูกต้องครบถ้วน (คน)	159	125	129	0	0	0	159	125	129
8	เด็กอายุ 6-12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีน ป้องกันโรคครบ (คน)	89	95	99	0	0	0	89	95	99

ตารางที่ 8.4 ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ช่วงปี 2547-2549
หมู่บ้านแสดงพันธ์ ตำบลสำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี (ต่อ)

ตัวชี้วัด	ตัวชี้วัด ความจำเป็น พื้นฐาน (จปฐ.)	ผลการสำรวจระดับครัวเรือน (จปฐ.1)								
		จำนวน ที่สำรวจทั้งหมด / ปี			ไม่ผ่านเกณฑ์			ผ่านเกณฑ์		
		2547	2548	2549	2547	2548	2549	2547	2548	2549
24	คนอายุ 15-60 ปี อ่านออกและเขียน ภาษาไทยได้ (คน)	476	428	464	0	0	0	476	428	464
29	คนในครัวเรือนไม่ ติดสุรา (คน)	711	652	709	64	13	0	647	639	709
30	คนในครัวเรือนไม่ สูบบุหรี่ (คน)	711	652	709	99	97		612	555	709
31	คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ทุกคนปฏิบัติ กิจกรรมทาง ศาสนาอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (ครัวเรือน)	141	138	140	1	21	0	140	117	140
34	ครัวเรือนมีคนเป็น สมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ตำบล (ครัวเรือน)	141	138	140	0	4	8	141	134	132
35	ครัวเรือนมีคนมี ส่วนร่วมแสดง ความคิดเห็นเพื่อ ประโยชน์ของ ชุมชนหรือท้องถิ่น (ครัวเรือน)	141	138	140	0	1	0	141	137	140
36	ครัวเรือนมีคนเข้า ร่วมทำกิจกรรม สาธารณะของ หมู่บ้าน (ครัวเรือน)	141	138	140	0	2	0	141	136	140

ผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยและครอบครัว ในช่วงปี 2547-2549 ของหมู่บ้านแสงพงษ์ ตำบลลำโรง อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี พบว่า ปี 2547 ตัวชี้วัด จปฐ.1 ที่ไม่บรรลุเป้าหมาย หรือไม่ผ่าน คือ ตัวชี้วัดที่ 29 คนในครัวเรือนไม่ติดสุรา และ ตัวชี้วัดที่ 31 คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ส่วนตัวชี้วัดที่ไม่มี ข้อมูล คือ ตัวชี้วัดที่ 23 เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ

ปี 2548 ตัวชี้วัด จปฐ. 1 ที่ไม่บรรลุเป้าหมายหรือไม่ผ่าน คือ ตัวชี้วัดที่ 12 ครัวเรือนมีความ มั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวร (ครัวเรือน) ตัวชี้วัดที่ 29 คนในครัวเรือนไม่ติดสุรา ตัวชี้วัดที่ 31 คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ตัวชี้วัดที่ 36 ครัวเรือนมีคนเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ส่วนตัวชี้วัดที่ไม่มีข้อมูล คือตัวชี้วัดที่ 23 เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ

ปี 2549 ตัวชี้วัด จปฐ. 1 ไม่บรรลุเป้าหมาย ผ่านทุกข้อ ส่วนตัวชี้วัดที่ไม่มีข้อมูล คือ ตัวชี้วัด ที่ 22 เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย และ ตัวชี้วัดที่ 23 เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ช

ตารางที่ 8.5 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6
โรงเรียนบ้านแจรง ปีการศึกษา 2548

ชั้น	ค่าเฉลี่ยร้อยละรายกลุ่มสาระการเรียนรู้							
	คณิตฯ	ภาษาไทย	วิทย์	สังคมฯ	ศิลปะ	สุขศึกษา และพละ	อังกฤษ	การงาน อาชีพฯ
ป.1	66.70	74.15	78.30	81.30	80.50	83.10	71.30	81.80
ป.2	72.00	77.40	78.58	69.17	80.17	79.83	70.50	81.17
ป.3	77.79	77.00	76.93	78.36	82.72	76.57	77.36	77.50
ป.4	71.89	71.11	71.67	74.00	81.67	78.22	77.50	83.67
ป.5	69.23	69.00	77.38	79.08	80.61	80.31	76.15	81.53
รวม	81.77	80.30	78.00	74.39	76.88	71.89	76.94	71.94
รวม เฉลี่ย	439.38	448.96	460.86	456.30	482.55	469.92	449.75	477.61

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ

การวิเคราะห์ทำนองเพลงกล่อมลูก

การวิเคราะห์ทำนองเพลงกล่อมลูกที่ขับร้องโดยนางกั้วว ดีนิยม และนางสังเวียน บุญสอน ไม่สามารถระบุชื่อเพลงได้ เนื่องจากขับร้องสืบทอดต่อกันมา โดยฟังมาจากที่แม่ขับกล่อม ผู้วิจัยขอให้อาจารย์ฤช สิงคเสลิต โปรแกรมวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ วิเคราะห์ทำนองเพลงกล่อมลูก เป็นนั้ตเพลงกล่อมลูกเขมรถิ่นไทย ดังนี้

เพลงกล่อมลูกของนางสังเวียน

$\text{♩} = 54$
Rubato

กั้ว เลื่อน เอย... กะ ตึง กะ ตึง

เนียง เอย... ตะ ไค เอย... หนอ ลือ

ครุง... ครุง... เนียง... เอย เอย เอย...

... หนอ กั้ว เปรียบ... เนียง... เอย มือ ก็...

... ก็ เนียง... กะ เนียง กะ เนียง...

สถาบันวิจัยฮอวการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพลงกล่อมลูกของนางกั้วร

♩ = 56

Rubato

เอย...เอย..... อะ เอย อะ เอย...
 เอย... เอย... เอย เอย...
 เอย ออญ เค็ญก ... ไท อะ เอย... ออญ ลัวะ อี้อ...
 อี้อ อี้อ อี้อ อี้อ... สะ เอย สะเอย... เอย สระ เมาะ เอย ออญ
 คลัง สะ เอย เอย สะเอย... อี้อ ออญ เมียน กัน ลัง... สะ เอย...
 ...เฮอะ เอย เอย... เอย... อี้อ ออญ ฌี รุญง เอย ไท ลีญง
 อี้อ... อา ปอง ไท ลีญง เอย...
 ... อี้อ อี้อ... ออญ กอม ไท เอย ลีญง... ฌาย เอย
 เอย... อี้อ เอย เอย... สะ เอย
 สะ เอย... ออญลัดบ ป นาย เอย เอย...

งานวิจัยเกี่ยวกับเพลงที่มีจังหวะเข้ากับการเต้นของหัวใจก่อให้เกิดการเรียนรู้ (ดุซงกี บริพัตร ณ อยุธยา, 2549: 27) กล่าวว่า “เมื่อเราฟังเพลงบรรเลงที่มีจังหวะ 1 เคาะ ต่อวินาที หรือโน้ตตัวดำในทางดนตรีมีอัตราความเร็วเท่ากับ 60 วินาที (โน้ตตัวดำ = 60) ทำให้หัวใจปรับการเต้นเข้ากับจังหวะนั้น ทำให้ร่างกายผ่อนคลาย เป็นสภาวะที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว”

ในการบันทึกโน้ตเพลงกล่อมลูกในครั้งนี้นโน้ตตัวดำมีอัตราความเร็วระหว่าง 54-64 วินาที หรือ ลาเกตโต้ (largetto) ในศัพท์อัตราความเร็วทางดนตรี นับว่าช่วงอัตราความเร็วสอดคล้องกับอัตราการเต้นของหัวใจ ในส่วนอัตราจังหวะ (meter) พบว่าเพลงกล่อมลูกมีลักษณะ จังหวะอิสระ (free rhythmic) ไม่มีชีพจรจังหวะที่แน่นอน (free time) และไม่สามารถเขียนเครื่องหมายอัตราจังหวะ และไม่สามารถแบ่งเป็นห้องเพลงที่แน่นอนได้ ส่วนการแสดงของผู้บรรเลงหรือผู้ขับร้องนั้น มีอัตราความเร็วที่เรียกว่า รูบาโต้ (rubato) คือ ลักษณะอัตราความเร็วที่ไม่เคร่งครัด ยืดหยุ่นความเร็วตามผู้ร้อง หมายความว่า ผู้ร้องนั้นมีอิสระในการร้อง โดยสามารถกำหนดความเร็วในการร้องได้ตามใจตนเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ฅ

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัย กับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ (บทบาทของผู้วิจัย)	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับ จากการสร้างพลังฯ
<p>ปลายสิงหาคม - กันยายน (ช่วงต่องานวิจัยระยะที่ 1 และ 2)</p> <p>1. จัดประชุมผู้เข้าร่วมวิจัย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบและ ภาพรวมกระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยฯ จากงานวิจัยระยะที่ 1</p> <p>2. ดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมวิจัย ระบากลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และกลุ่มครูชาวบ้าน</p> <p>3. ร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ กำหนดกิจกรรม การนัดหมาย เพื่อทำกิจกรรมแต่ละกลุ่มย่อย</p> <p>4. ผู้วิจัยประสานงาน และ อำนวยความสะดวก เตรียมการ ในการจัดกิจกรรมการสาธิตและ ฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้าน และของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ</p>	<p>1. การสร้างกลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้าน</p> <p>2. ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน กลุ่มขนมพื้นบ้านทำกิจกรรมการสาธิต การลงมือปฏิบัติ การสนทนาแลกเปลี่ยน และการทบทวนขั้นตอนในการทำขนม พื้นบ้าน 5 ชนิด ได้แก่ 1) ขนมตักน้ำ (ทะเล็ยะตัก) 2) ขนมต้มต่าง (อันซอมกะบ็อง) 3) ขนมเทียน (กันจ็อบ) 4) ขนมเนยล 5) ขนมข้าวต้มมัดหรือข้าวต้มใบมะพร้าว (อันซอมทะเลอะโดง)</p> <p>3. กลุ่มของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ ทำ กิจกรรมการสาธิต การลงมือปฏิบัติ การสนทนาแลกเปลี่ยน และการทบทวน ขั้นตอนในการสานโดยใช้วัสดุธรรมชาติ (ใบมะพร้าว) เป็นของเล่นเด็ก</p>	<p>ครูชาวบ้านได้รับ ประสบการณ์ในการ ฝึกปฏิบัติ ได้ความรู้ จากการสนทนา แลกเปลี่ยน ได้สะท้อนความคิด ค้นพบความสามารถ ของตนเองและผู้อื่น ทบทวนทักษะเดิม และเรียนรู้ทักษะ ใหม่ ๆ ทำให้เกิด ความมั่นใจใน ความสามารถและ ตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ของตน</p>

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน (ต่อ)

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัย กับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับ จากการสร้างพลังฯ
<p>5. ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย วางแผนเพื่อจัดกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมในค่าย วันเกิดของผู้บริจาคทุนให้ศูนย์ ศึกษาศิลปะและธรรมชาติ เด็กรักป่า โดยผู้วิจัยและครูจาก ศูนย์ฯ เด็กรักป่าเข้าไป ประสานงานกับโรงเรียนบ้านตัว เพื่อจัดค่ายในวันศุกร์-อาทิตย์ ดำเนินการจัดกิจกรรม ให้เด็กชั้น ป. 1 – 3 จำนวน 45 คน เป็นเวลา 3 วัน โดยผู้วิจัย และครูภูมิปัญญา ชาวบ้านเป็นผู้สอน และ ครูชาวบ้านเป็นผู้ช่วย และเรียนรู้ขั้นตอน ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม</p> <p>เนื้อหาที่ถ่ายทอด: การทำขนมพื้นบ้าน การทำขนมอันซอมกะบ็อง การทำของเล่นพื้นบ้าน การสานใบมะพร้าว การทำผ้ามัดย้อมจากสี ธรรมชาติ การทำสมุดบันทึกด้วยมือ</p>	<p>4. ครูชาวบ้านทดลองใช้กระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ให้แก่เด็ก เรียนรู้ กระบวนการสอน วิธีการถ่ายทอด ขั้นตอน และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมจากครู ภูมิปัญญาชาวบ้าน และการชมวิดีโอทัศน์ หลังการสอนร่วมกัน การสนทนา แลกเปลี่ยน การสะท้อนความคิด และการทบทวนบทเรียนหลังสอน</p>	<p>ครูชาวบ้านได้รับ ประสบการณ์ตรงใน การจัดกิจกรรมให้แก่ เด็ก ได้เรียนรู้ผ่าน การลงมือปฏิบัติจริง ในสถานการณ์จริง ได้ความรู้จากการ สนทนาแลกเปลี่ยน สะท้อนความคิดเห็น เกี่ยวกับการจัด กิจกรรมสำหรับเด็ก ช่วงอายุ 7-9 ปี</p>

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน (ต่อ)

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับจากการสร้างพลังฯ
<p>ตุลาคม</p> <p>6. จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าและครูชาวบ้าน ร่วมกันจัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติ โดยวางแผนจัดทำเนื้อหากิจกรรมการศึกษาธรรมชาติในส่วนของเด็กปฐมวัยเพิ่มเติมจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อให้ครูนำเนื้อหาไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยที่มาเข้าค่ายในศูนย์ศึกษาศิลปะและธรรมชาติเด็กรักป่า</p>	<p>5. ผู้วิจัยและครูภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มภูมิปัญญาจากอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่าครูชาวบ้าน และผู้สนใจในชุมชน เรียนรู้ร่วมกันผ่านการเดินป่า เพื่อศึกษาเส้นทางธรรมชาติและฐานการจัดกิจกรรม 15 ฐาน การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาคู่มือศึกษาธรรมชาติสำหรับเด็กปฐมวัย การจัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องป่าสำหรับเด็ก</p> <p><i>กลุ่มสร้างพลัง:</i> ครูภูมิปัญญาซึ่งมีองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าปรีภัยทมและการจัดกิจกรรมธรรมชาติศึกษา 4 คนและผู้วิจัยให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย</p> <p><i>กลุ่มได้รับการสร้างพลัง:</i> ครูชาวบ้านกลุ่มภูมิปัญญาอาชีพที่ใช้ทรัพยากรจากป่า และผู้สนใจ 10 คน</p>	<p>ครูชาวบ้านได้รับความรู้ผ่านกิจกรรมการสนทนา แลกเปลี่ยน และการสะท้อนความคิดในการจัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องป่าสำหรับเด็กและการจัดกิจกรรมธรรมชาติศึกษา หรือการเดินป่าสำหรับเด็กเล็ก</p>

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน (ต่อ)

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับจากการสร้างพลังฯ
<p>7. จัดกิจกรรมการสาธิตและฝึกปฏิบัติการทำขนมพื้นบ้านและของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายเครือข่ายของครูภูมิชาวบ้าน</p> <p>8. ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้าน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการจัดกิจกรรมทำขนมพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิด ทบทวนขั้นตอนการจัดกิจกรรม คัดเลือกลักษณะกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก</p>	<p>6. ครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน กลุ่มขนมพื้นบ้านทำกิจกรรมการสาธิต การลงมือปฏิบัติ การสนทนาแลกเปลี่ยน และการทบทวนขั้นตอนในการทำขนมพื้นบ้านเพิ่มเติมอีก 5 ชนิด ได้แก่ 1) ขนมข้าวเม่า 2) ขนมโชค (ฝักบัว) 3) ขนมลวด (ลอดช่อง) 4) ขนมนางเล็ด (เนียงเล็ด) และ 5)ขนมกันเตรียม</p> <p>7 กลุ่มของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ ทำกิจกรรมการสาธิต การลงมือปฏิบัติ การสนทนาแลกเปลี่ยน และการทบทวนขั้นตอนในการทำว่าวสวยงาม และการทำปิ่นไม้ไฟ (กำพลั่ว)</p> <p>8. การทำกิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนหลังทำกิจกรรม เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดขั้นตอนและอุปกรณ์ ให้สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย</p> <p>กลุ่มสร้างพลัง: ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านขนมพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้าน ตามเนื้อหาวัฒนธรรม ครั้งละ 2-3 คน</p> <p>กลุ่มได้รับการสร้างพลัง: ครูชาวบ้าน ครั้งละ 3-5 คน</p>	<p>ครูชาวบ้านได้รับประสบการณ์ตรงจากการฝึกปฏิบัติ และได้รับความรู้จากการสนทนาแลกเปลี่ยนได้สะท้อนความคิดเห็นค้นพบความสามารถของตนเองและผู้อื่น ทบทวนทักษะเดิม และเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ทำให้มั่นใจในความสามารถและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน</p>

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน (ต่อ)

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับจากการสร้างพลังฯ
<p>พฤศจิกายน - ธันวาคม</p> <p>9. จัดทำหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย (ฉบับร่าง)</p> <p>10. นำหน่วยการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาศึกษาปฐมวัยและด้านการจัดการศึกษา นำข้อเสนอแนะมาจัดทำหน่วยการเรียนรู้ (ฉบับปรับปรุง)</p> <p>11. จัดโครงการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ 5 หน่วย ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ตัวฉันและธรรมชาติในชุมชน 2) ตลาดป่า 3) ไปเที่ยวขายทุ่ง 4) ตำนานหมู่บ้านถนน 5) ประเพณีในชุมชนปริศมเป็นเวลา 5 สัปดาห์ ๆ ละ 3 วัน <p>ให้นักเรียนชั้น ป.1 จำนวน 13 คน จากโรงเรียนบ้านดิว</p> <p>12. เก็บข้อมูลการเรียนรู้ของเด็กขณะผ่านกระบวนการ</p>	<p>9. ผู้วิจัยประสานงานเตรียมจัดกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย โดยการสนทนากลุ่มกับครูกลุ่มสร้างพลังและกลุ่มได้รับการสร้างพลัง และสนทนากลุ่มกับผู้บริหารโรงเรียนและครูโรงเรียนบ้านดิว</p> <p>10. ผู้วิจัยประสานงานตามบ้านของครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน เพื่อเตรียมการสอนร่วมกัน วางแผนลำดับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม การเตรียมสื่อและอุปกรณ์ ก่อนเริ่มสอนแต่ละหน่วย</p> <p>11. ผู้วิจัยจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้านตามบ้าน ก่อนและหลังดำเนินโครงการถ่ายทอดฯ แต่ละหน่วย เพื่อทบทวนจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมแต่ละด้าน ร่วมกำหนดเป้าหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและวิธีประเมินผลการเรียนรู้ของเด็ก ทบทวนบทเรียนหลังจัดกระบวนการถ่ายทอดฯ แต่ละวัน</p>	<p>ครูชาวบ้านได้เรียนรู้ขั้นตอนการทำงานในลักษณะการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยมีผู้วิจัยเป็นกลไก ประสานงานตลอดจนเป็นผู้อำนวยความสะดวก</p> <p>- ครูภูมิปัญญาและครูชาวบ้านได้รับการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงสร้างความมั่นใจในความสามารถของตนเอง ตระหนักในบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนที่มีต่อการให้การศึกษาแก่เด็กด้วยเนื้อหาวัฒนธรรมชุมชน</p>

ตารางที่ 8.6 การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน (ต่อ)

การทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มต่าง ๆ	การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย	สิ่งที่ครูชาวบ้านได้รับจากการสร้างพลังฯ
มกราคม - กุมภาพันธ์ 11. จัดเวทีคืนข้อมูล เป็นการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อตรวจสอบ ยืนยันข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้อง และสรุปข้อมูลจากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ	12. การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย ประกอบด้วย ผู้วิจัย ครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และครูชาวบ้าน กับผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยครูจากโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระบบ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา และบุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบล	ผู้เข้าร่วมวิจัยได้ ทบทวน และถอดบทเรียนจากการทำงานร่วมกัน ได้รับ ฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยครั้งนี้ และได้ หน่วยงานเรียนรู้เพื่อ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย (ฉบับสมบูรณ์)
12. ถอดประสบการณ์การวิจัย	ถอดประสบการณ์การวิจัย	เขียนรายงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 “รวมพลังใจ ใช้ความคิด” เป็นการวางแผนและการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้พบว่าตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และขั้นที่ 2 การระบุความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 “รวมพลังชีวิต พิชิตแผนงาน” เป็นการปฏิบัติตามแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งพบว่าตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง ขั้นที่ 3 การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน และขั้นที่ 4 การสร้างหน่วยการเรียนรู้ จากนั้นดำเนินการฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 “สายธารปิติ-สืบสานภูมิปัญญา” เป็นการสังเกต สะท้อนภาพ และการถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งพบว่าตรงกับขั้นตอนการสร้างพลัง ขั้นที่ 6 การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และ ขั้นที่ 7 การถอดประสบการณ์การเรียนรู้

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวทิพจุฑา สุภิมารส เกิดเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2510 ภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ สำเร็จการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย เมื่อปีการศึกษา 2532 และสำเร็จการศึกษาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ในปีการศึกษา 2539 ตามลำดับ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545 ภาคเรียนที่ 2 ได้เข้าศึกษาหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งอาจารย์ระดับ 7 ประจำโปรแกรมวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย